

ตัวแบบความสำเร็จของการพัฒนานวัตกรรมชาวบ้าน
ในการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

โดย
นางสาวจามรี พระสุนิต

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต

สาขาวิชาพัฒนศึกษา แบบ 2.1 ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต

ภาควิชาพื้นฐานทางการศึกษา

มหาวิทยาลัยศิลปากร

ปีการศึกษา 2566

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยศิลปากร

ตัวแบบความสำเร็จของการพัฒนานวัตกรรมชาวบ้าน
ในการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาพัฒนศึกษา แบบ 2.1 ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต
ภาควิชาพื้นฐานทางการศึกษา
มหาวิทยาลัยศิลปากร
ปีการศึกษา 2566
ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยศิลปากร

MODEL OF SUCCESS OF VILLAGE INNOVATORS
IN COMMUNITY MANAGEMENT FOR SUSTAINABLE DEVELOPMENT

By
MISS Jamaree PRASUNIN

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for Doctor of Philosophy DEVELOPMENT EDUCATION
Department of Education Foundations
Academic Year 2023
Copyright of Silpakorn University

หัวข้อ	ตัวแบบความสำเร็จของการพัฒนานวัตกรรมชาวบ้าน ในการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน
โดย	นางสาวจามรี พระสุนิล
สาขาวิชา	พัฒนศึกษา แบบ 2.1 ปรัชญาคุชฎีบัณฑิต
อาจารย์ที่ปรึกษาหลัก	รองศาสตราจารย์ ดร. นพพร จันทรนำชู
อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. รัชฎาพร เกตานนท์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ทิพย์วรรณ สุขใจรุ่งวัฒนา

คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร ได้รับพิจารณาอนุมัติให้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปรัชญาคุชฎีบัณฑิต

.....คณบดีคณะศึกษาศาสตร์
(ศาสตราจารย์ ดร. คณิต เขียววิชัย)

พิจารณาเห็นชอบโดย

.....ประธานกรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. วิศิษฐ์ ฤทธิบุญไชย)

.....อาจารย์ที่ปรึกษาหลัก
(รองศาสตราจารย์ ดร. นพพร จันทรนำชู)

.....อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. รัชฎาพร เกตานนท์)

.....อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ทิพย์วรรณ สุขใจรุ่งวัฒนา)

.....ผู้ทรงคุณวุฒิภายนอก
(ศาสตราจารย์ ดร. นรินทร์ สังข์รักษา)

630630076 : พัฒนศึกษา แบบ 2.1 ปรัชญาคุชฎีบัณฑิต

คำสำคัญ : นวัตกรรมชาวบ้าน, ตัวแบบความสำเร็จ, การพัฒนาที่ยั่งยืน

นางสาว จามรี พระสุนิล: ตัวแบบความสำเร็จของการพัฒนานวัตกรรมชาวบ้านในการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก : รองศาสตราจารย์ ดร. นพพร จันทร์นำชู

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาตัวแบบเชิงสาเหตุของนวัตกรรมชาวบ้านในการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนจังหวัดเชียงราย 2) ศึกษากระบวนการและเงื่อนไขความสำเร็จของการสร้างนวัตกรรมชาวบ้าน และ 3) เพื่อพัฒนาตัวแบบความสำเร็จของการพัฒนานวัตกรรมชาวบ้านในการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนจังหวัดเชียงราย ใช้กระบวนการวิจัยเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ จากตัวอย่าง 300 คน และผู้ให้ข้อมูลหลัก 25 คน ด้วยการวิเคราะห์ตัวแบบสมการโครงสร้างแบบ PLS การวิเคราะห์เชิงเนื้อหา และการวิเคราะห์เชิงอุปนัย

ผลการวิจัย พบว่า 1) ผู้นำการพัฒนา เครือข่ายการมีส่วนร่วม และนวัตกรรมชาวบ้าน ส่งผลต่ออิทธิพลทางตรงและอิทธิพลทางอ้อมต่อการพัฒนาที่ยั่งยืนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ 2) ตัวแบบนวัตกรรมชาวบ้านในการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนจังหวัดเชียงราย มีดังนี้ 2.1) กระบวนการสร้างนวัตกรรมชาวบ้าน ประกอบด้วย กระบวนการเรียนรู้ องค์ความรู้ ภูมิปัญญา กระบวนการทางสังคมของผู้นำ และกระบวนการเสริมพลังภาคีเครือข่าย 2.2) เงื่อนไขความสำเร็จของนวัตกรรมชาวบ้าน ประกอบด้วยองค์ความรู้ ภาวะผู้นำกับการพัฒนา การสร้างภาคีเครือข่าย และการพัฒนาองค์ความรู้การพัฒนาที่ยั่งยืน 3) ตัวแบบความสำเร็จของการพัฒนานวัตกรรมชาวบ้านในการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนจังหวัดเชียงราย ประกอบด้วย การพัฒนาศักยภาพผู้นำชุมชน ร่วมกับการเสริมสร้างขีดความสามารถของชุมชนในการเรียนรู้และประยุกต์ใช้นวัตกรรมทางสังคมที่มีในการเปลี่ยนแปลงและจัดการปัญหา บนฐานองค์ความรู้การพัฒนาที่ยั่งยืน

630630076 : Major DEVELOPMENT EDUCATION

Keyword : Village Innovators/ Model of Success/ Sustainable Development

MISS Jamaree PRASUNIN : Model of success of village innovators in community management for sustainable development Thesis advisor : Associate Professor Nopporn Chantaranamchoo, Ph.D.

The aims of this research were: 1) to study the causal model of village innovators in community management for sustainable development, 2) to study the investigate the processes and requirements for success in creating village innovators, and 3) to devise a successful model for developing village innovators in community management for sustainable development in Chiang Rai Province. Both mixed research methods quantitative and qualitative methodologies were employed with a sample size of 300 individuals and 25 key informants. The research involved structural equation modeling and analytical induction.

The findings of the research revealed that 1) the development leaders, participation network, and village innovators have a significant direct and indirect impact on sustainable development with statistical significance. 2) The models for Village Innovators in community management for sustainable development in Chiang Rai Province include: 2.1) Innovation creation process Village people consist of learning processes, knowledge, wisdom, and social processes of leaders, and strong network partners. 2.2) Conditions for the success of Village innovators include knowledge, development leadership, Creating network partners, and sustainable development knowledge. 3) A successful model for developing village innovators in community management for sustainable development in Chiang Rai Province includes developing the potential of community leaders along with enhancing the community's capacity to learn and apply social innovations to address and manage problems, based on sustainable development knowledge.

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สามารถดำเนินการจนประสบความสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี เนื่องจากได้รับความความอนุเคราะห์และสนับสนุนอย่างดียิ่งจาก รองศาสตราจารย์ ดร.นพพร จันทร์นำชู อาจารย์ที่ปรึกษาหลัก ที่ได้กรุณาช่วยเหลือ ให้คำแนะนำ ความรู้ ข้อคิด ตรวจสอบ และติดตามความก้าวหน้าตลอดระยะเวลาในการดำเนินงานครั้งนี้จนบรรลุเป้าหมาย ขอขอบพระคุณขอแนะนำ และความเอาใจใส่อย่างดียิ่งจากอาจารย์ที่ปรึกษาร่วม ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. รัชฎาพร เกตานนท์ และผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ทิพย์วรรณ สุขใจรุ่งวัฒนา ผู้วิจัยรู้สึกซาบซึ้งในความกรุณาของคณาจารย์ผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วิศิษฐ์ ฤทธิบุญไชย และศาสตราจารย์ ดร.นรินทร์ สังข์รักษา ที่ได้ให้ข้อเสนอแนะ แนวทาง และปรับปรุงแก้ไขข้อบกพร่องต่าง ๆ ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณในความกรุณาของทุกท่านเป็นอย่างสูงไว้ ณ ที่นี้ และขอขอบพระคุณข้อเสนอแนะที่ทรงคุณค่าจากผู้ทรงคุณวุฒิ และผู้เชี่ยวชาญทุกท่านในกระบวนการวิจัย เพื่อให้วิทยานิพนธ์มีความถูกต้องและสมบูรณ์ยิ่งขึ้น ส่งผลให้เกิดคุณค่าและประโยชน์ต่อสังคมโดยรวม ขอขอบพระคุณเจ้าหน้าที่สาขาวิชาพัฒนศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ และเจ้าหน้าที่บัณฑิตวิทยาลัยทุกท่านที่กรุณาให้ความช่วยเหลือตลอดระยะเวลาที่ศึกษา ขอขอบพระคุณผู้ร่วมวิจัย ตัวอย่าง รวมถึงภาคีเครือข่ายทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องในการร่วมดำเนินการแลกเปลี่ยนเรียนรู้

ขอขอบพระคุณบิดา มารดา ครูคนแรก และคณาจารย์ทุกท่านในชีวิต ที่ได้หล่อหลอมประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้ รวมถึงให้แนวทางอันเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาความคิดให้แก่ผู้วิจัย และขอขอบพระคุณมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงรายในการสนับสนุนทุนอุดหนุนการศึกษาเพื่อเพิ่มคุณวุฒิรวมทั้งขอบคุณเพื่อน ๆ ดุษฎีบัณฑิตรุ่นยอดมนุษย์ทุกท่าน เพื่อนสนิท กัลยาณมิตรอาจารย์และบุคลากรมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย ที่ช่วยเหลือ ให้กำลังใจ แลกเปลี่ยนความคิดเห็น เป็นมิตรแท้ที่สนับสนุนกันและกันเสมอมา

คุณค่าและประโยชน์ที่เกิดจากวิทยานิพนธ์ ผู้วิจัยขอมอบให้แก่ผู้มีพระคุณทุกท่านดังกล่าวข้างต้น และขอให้ผลการวิจัยนี้สามารถเกิดประโยชน์เชิงบูรณาการจากองค์ความรู้ วิถีวิทยาการวิจัย และทุนชุมชนของพื้นที่อย่างมีส่วนร่วม ในการเสริมสร้างขีดความสามารถของ “นวัตกรรมชาวบ้าน” สู่การพัฒนาที่ยั่งยืน

จามรี พระสุนิล

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	จ
กิตติกรรมประกาศ	ฉ
สารบัญ.....	ช
สารบัญตาราง.....	ฅ
สารบัญภาพ.....	ฉุ
บทที่ 1 บทนำ.....	1
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
คำถามการวิจัย	6
วัตถุประสงค์การวิจัย.....	6
สมมติฐานการวิจัย.....	6
ขอบเขตการวิจัย.....	6
นิยามศัพท์เฉพาะ.....	8
บทที่ 2 วรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	10
1. การพัฒนาที่ยั่งยืน	10
ความหมายของการพัฒนาที่ยั่งยืน.....	10
ความเป็นมาของการพัฒนาที่ยั่งยืน	11
องค์ประกอบของการพัฒนาที่ยั่งยืน.....	13
2. แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการชุมชน.....	17
ความหมายของการจัดการชุมชน	17
ความเป็นมาของการจัดการชุมชน.....	18

องค์ประกอบของการจัดการชุมชน.....	20
ความสัมพันธ์ระหว่างการจัดการชุมชนกับการพัฒนาที่ยั่งยืน.....	23
3. แนวคิดเกี่ยวกับนวัตกรรมชาวบ้าน.....	25
ความหมายของนวัตกรรมชาวบ้าน.....	25
ความเป็นมาของนวัตกรรมและนวัตกรรมชาวบ้าน.....	27
องค์ประกอบของนวัตกรรมชาวบ้าน.....	31
ความสัมพันธ์ระหว่างนวัตกรรมชาวบ้านกับการจัดการชุมชนและการพัฒนาที่ยั่งยืน.....	34
4. แนวคิดเกี่ยวกับผู้นำการพัฒนา.....	35
ความหมายของผู้นำการพัฒนา.....	35
ความเป็นมาของผู้นำการพัฒนา.....	36
องค์ประกอบของผู้นำการพัฒนา.....	37
ความสัมพันธ์ระหว่างผู้นำ ภาวะผู้นำ และผู้นำการพัฒนากับนวัตกรรมชาวบ้านและการจัดการชุมชน.....	38
5. แนวคิดเกี่ยวกับเครือข่ายและการมีส่วนร่วม.....	39
ความหมายของเครือข่ายและการมีส่วนร่วม.....	39
ความเป็นมาของเครือข่ายและการมีส่วนร่วม.....	40
องค์ประกอบของเครือข่ายและการมีส่วนร่วม.....	41
ความสัมพันธ์ระหว่างเครือข่ายและการมีส่วนร่วม กับนวัตกรรมชาวบ้านและการจัดการชุมชน.....	43
6. บริบทพื้นฐานจังหวัดเชียงราย.....	44
7. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	46
งานวิจัยที่เกี่ยวกับนวัตกรรมสังคม การจัดการชุมชน และนวัตกรรม.....	46
งานวิจัยที่เกี่ยวกับการพัฒนาที่ยั่งยืน.....	50
กรอบแนวคิดการวิจัย.....	53
บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย.....	55

ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาตัวแบบเชิงสาเหตุของนวัตกรรมชาวบ้านในการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน	55
ขั้นตอนที่ 2 กระบวนการและเงื่อนไขความสำเร็จของการสร้างนวัตกรรมชาวบ้านในการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน	64
ขั้นตอนที่ 3 การพัฒนาตัวแบบความสำเร็จของการพัฒนานวัตกรรมชาวบ้านในการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน	68
บทที่ 4 ผลการวิจัย	75
ตอนที่ 1 การวิเคราะห์สถิติพื้นฐานของผู้ตอบแบบสอบถาม	77
ตอนที่ 2 การวิเคราะห์ระดับตัวแปรนวัตกรรมชาวบ้าน ผู้นำการพัฒนา เครือข่ายการมีส่วนร่วม การจัดการชุมชน และการพัฒนาที่ยั่งยืน โดยใช้สถิติเชิงพรรณนา	80
ตอนที่ 3 การวิเคราะห์ตัวแบบเชิงสาเหตุของนวัตกรรมชาวบ้านในการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนจังหวัดเชียงราย	89
ตอนที่ 4 การวิเคราะห์กระบวนการและเงื่อนไขความสำเร็จของการสร้างนวัตกรรมชาวบ้านในการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนจังหวัดเชียงราย	104
ตอนที่ 5 การพัฒนาตัวแบบความสำเร็จของการพัฒนานวัตกรรมชาวบ้านในการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ในจังหวัดเชียงราย	158
บทที่ 5 สรุป อภิปรายผลการวิจัย และข้อเสนอแนะ	169
สรุปผลการวิจัย	169
อภิปรายผลการวิจัย	174
ข้อเสนอแนะ	186
1. ข้อเสนอแนะจากผลการวิจัย	186
2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป	187
รายการอ้างอิง	188
ภาคผนวก	196
ภาคผนวก ก เครื่องมือวิจัยแบบรับรองตัวแบบความสำเร็จของการพัฒนานวัตกรรมชาวบ้าน ในการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน	197

ภาคผนวก ข ภาพประกอบการรวบรวมข้อมูลและการถอดบทเรียนการพัฒนาตัวแบบความสำเร็จ ของการพัฒนานวัตกรรมชาวบ้านในการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน.....	200
ภาคผนวก ค ผู้ทรงคุณวุฒิ/ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือวิจัยแบบประเมินความ สมเหตุสมผลเชิงเนื้อหาโดยใช้ค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) ของผู้เชี่ยวชาญการรับรอง จริยธรรมวิจัยในมนุษย์	204
ประวัติผู้เขียน.....	216

สารบัญตาราง

หน้า

ตารางที่ 1 การเลือกตัวอย่างนวัตกรชาวบ้านจากผู้นำที่เป็นทางการและผู้นำตามธรรมชาติ ในลักษณะพื้นที่ระดับตำบล 124 ตำบล ใน 18 อำเภอของจังหวัดเชียงราย	59
ตารางที่ 2 การเลือกตัวอย่างนวัตกรชาวบ้านจากผู้นำภาครัฐและภาคการศึกษาในลักษณะพื้นที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นใน 18 อำเภอ.....	60
ตารางที่ 3 แสดงการเลือกตัวอย่างนวัตกรชาวบ้าน ผู้นำ ผู้มีความรู้ ทักษะ ประสบการณ์ และภูมิปัญญาที่ได้รับการยอมรับจากประชาชนในพื้นที่และภาคีเครือข่าย	62
ตารางที่ 4 เกณฑ์ที่ยอมรับได้ในการประเมินตัวแบบความสัมพันธ์เชิงสาเหตุของนวัตกรชาวบ้านในการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน	64
ตารางที่ 5 สรุปขั้นตอนการวิจัย	71
ตารางที่ 6 สัญลักษณ์และความหมายของสัญลักษณ์ที่ใช้.....	76
ตารางที่ 7 จำนวนและร้อยละข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม.....	78
ตารางที่ 8 ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของนวัตกรชาวบ้าน	80
ตารางที่ 9 ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของผู้นำการพัฒนา.....	81
ตารางที่ 10 ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของเครือข่ายการมีส่วนร่วม	83
ตารางที่ 11 ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของการจัดการชุมชน	85
ตารางที่ 12 ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของการพัฒนาที่ยั่งยืน	87
ตารางที่ 13 ค่าคะแนนเฉลี่ยรวมรายด้าน และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของนวัตกรชาวบ้าน ผู้นำการพัฒนา เครือข่ายการมีส่วนร่วม การจัดการชุมชน และการพัฒนาที่ยั่งยืน	89
ตารางที่ 14 ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ความแบ่ และความโด่งของปัจจัยนวัตกรชาวบ้านในการจัดการชุมชนที่ส่งผลการพัฒนาที่ยั่งยืนจังหวัดเชียงราย	90
ตารางที่ 15 สรุปผลการวิเคราะห์ค่าสถิติพื้นฐานของตัวแปร	91
ตารางที่ 16 สัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรสังเกตได้	94
ตารางที่ 17 ดัชนีการทดสอบตัวแปรโดยรวม	95

ตารางที่ 18 การวิเคราะห์ตัวแบบการวัดของตัวแปรแฝงนวัตกรชาวบ้าน (INV).....	96
ตารางที่ 19 การวิเคราะห์ตัวแบบการวัดของตัวแปรแฝงผู้นำการพัฒนา (LED).....	97
ตารางที่ 20 การวิเคราะห์ตัวแบบการวัดของตัวแปรแฝงเครือข่ายการมีส่วนร่วม (NET)	97
ตารางที่ 21 การวิเคราะห์ตัวแบบการวัดของตัวแปรแฝงการพัฒนาที่ยั่งยืน (SUS).....	99
ตารางที่ 22 เมทริกซ์สหสัมพันธ์ของตัวแปรแฝงและรากที่สองของค่าเฉลี่ยของความแปรปรวนที่สกัดได้.....	100
ตารางที่ 23 เมทริกซ์ Heterotrait-monotrait (HTMT).....	101
ตารางที่ 24 สัมประสิทธิ์เส้นทางของตัวแบบเชิงสาเหตุของนวัตกรชาวบ้านในการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนจังหวัดเชียงราย	101
ตารางที่ 25 การวิเคราะห์อิทธิพลของตัวแปรในตัวแบบปัจจัยเชิงสาเหตุที่ส่งผลต่อการพัฒนาที่ยั่งยืนของ นวัตกรชาวบ้านในการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนจังหวัดเชียงราย	102
ตารางที่ 26 สรุปสมมติฐานการวิจัย.....	104
ตารางที่ 27 ชุมชนต้นแบบนวัตกรชาวบ้านในการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนจังหวัดเชียงราย	109
ตารางที่ 28 กระบวนการสร้างนวัตกรชาวบ้านในการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนจังหวัดเชียงราย	146
ตารางที่ 29 เงื่อนไขความสำเร็จของการสร้างนวัตกรชาวบ้านในการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนจังหวัดเชียงราย.....	155
ตารางที่ 30 แสดงการสังเคราะห์ตัวแบบความสำเร็จนวัตกรชาวบ้านในการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน.....	159

สารบัญภาพ

	หน้า
ภาพที่ 1 กระบวนการพัฒนาชุมชนตามแนวทางการจัดการชุมชนที่สมดุล	19
ภาพที่ 2 การทำงานด้านการพัฒนาศักยภาพผู้นำชุมชน	37
ภาพที่ 3 กรอบแนวคิดการวิจัย	53
ภาพที่ 4 สรุปรูปขั้นตอนการวิจัย	73
ภาพที่ 5 ตัวแบบเชิงสาเหตุของนวัตกรรมชาวบ้านในการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนจังหวัด เชียงราย	103
ภาพที่ 6 แผนที่จังหวัดเชียงราย	107
ภาพที่ 7 พิกัด บ้านป่าแห่ย์ ตำบลห้วยสัก อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย 19.804301, 99.915531	111
ภาพที่ 8 กิจกรรมกลุ่มผู้สูงอายุ โรงเรียนผู้สูงอายุวัดเกษมสุข ในด้านการจัดการขยะและภูมิปัญญา	115
ภาพที่ 9 พิกัด บ้านเมืองรวง ตำบลแม่กรณ์ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย 19.843616, 99.715744	115
ภาพที่ 10 พิกัดบ้านปางสา อำเภอแม่จัน จังหวัดเชียงราย 20.107522, 99.702810	118
ภาพที่ 11 ต้นไม้ของพ่อ บริเวณที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จทรงงานในพื้นที่บ้านปางสา..	122
ภาพที่ 12 เครือข่ายการทำงานด้านความมั่นคงทางอาหารของชุมชนชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงบ้านปางสา	123
ภาพที่ 13 การแลกเปลี่ยนเรียนรู้และถ่ายทอดนวัตกรรมสังคมความเข้มแข็งของกลุ่มชาติพันธุ์	124
ภาพที่ 14 พิกัดบ้านดอยสะงี ตำบลศรีดอนมูล อำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย 20.349628, 100.034172	125
ภาพที่ 15 การทำไร่แก๊กฮวย พืชเศรษฐกิจของบ้านดอยสะงีในปัจจุบันที่รองรับด้านการท่องเที่ยว	127
ภาพที่ 16 พิกัด บ้านสบสม 20.288751, 100.370533 และ บ้านหาดไคร้ 20.249275, 100.408956 ตำบลเวียง อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย	129

ภาพที่ 17 ศาสนสถานและเครื่องประกอบพิธีกรรมทางพุทธศาสนาในพื้นที่ชุมชนบ้านสบสม-หาดไคร้	130
ภาพที่ 18 แม่น้ำโขงและเมนูไก ในพื้นที่ชุมชนบ้านสบสม-หาดไคร้.....	132
ภาพที่ 19 พิกัด บ้านน้ำบ่อขาว ตำบลห้วยไคร้ อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย 20.274491, 99.844866	133
ภาพที่ 20 การแต่งกายด้วยชุดชาติพันธุ์ไตหย่า.....	134
ภาพที่ 21 เสื้ออก ตู๊กตาที่ระลึก และเครื่องจักสาน.....	138
ภาพที่ 22 แผนภาพกระบวนการและเงื่อนไขความสำเร็จของการสร้างนวัตกรรมชาวบ้านในการจัดการ ชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน	157
ภาพที่ 23 ตัวแบบความสำเร็จของการพัฒนานวัตกรรมชาวบ้านในการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ ยั่งยืนในจังหวัดเชียงราย.....	161
ภาพที่ 24 การรับรองตัวแบบความสำเร็จของการพัฒนานวัตกรรมชาวบ้านในการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนา ที่ยั่งยืน ในจังหวัดเชียงราย	164
ภาพที่ 25 เวทีถอดบทเรียนการพัฒนาตัวแบบความสำเร็จของการพัฒนานวัตกรรมชาวบ้านในการ จัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนจังหวัดเชียงราย	166

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ปัจจุบันสิ่งที่สังคมให้ความสำคัญตระหนักและเห็นผลกระทบต่อมนุษย์ชัดเจน ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงทางสภาพภูมิอากาศ การสูญเสียความหลากหลายทางชีวภาพ รวมถึงมลภาวะต่อสิ่งแวดล้อม ลักษณะเหล่านี้ของยุคมานุษยวิทยาถูกขับเคลื่อนด้วยการเร่งแนวโน้มทางเศรษฐกิจและสังคม (Shrivastava, Smith, O'Brien, and Zsolnai, 2020) สอดคล้องกับแนวคิดการพัฒนาดั้งเดิมที่มีมุมมองว่าการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม หรือสังคมมีลักษณะเป็นพลวัต มีลักษณะเกิดขึ้นตามธรรมชาติในสังคมมนุษย์ และถือเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนา (Edmund, 1966 and Willem, 1984) โดยการพัฒนาเป็นแนวคิดที่มีรากฐานมาจากความสนใจในกระบวนการเปลี่ยนแปลงของสังคม ซึ่งเกิดขึ้นจากการสังเกตปรากฏการณ์การเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคมและวัฒนธรรม ที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา รวมถึงมีผลการศึกษาลักษณะทางสังคมว่ามีความเชื่อมโยงกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมเช่นเดียวกัน (Thawadi, Banawi, Ghamdi, 2021)

การวิจัยครั้งนี้ได้สังเกตเห็นว่าท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ทั้งทิศทางก้าวหน้า หรือถดถอยของสังคม พบว่า สิ่งสำคัญที่สามารถสนองตอบและขับเคลื่อนการศึกษาเพื่อพัฒนาสังคมอย่างเป็นรูปธรรม สอดคล้องกับ 2 แนวคิดหลัก ที่เป็นฐานคิดในการวิจัย คือ แนวคิดแบบการพัฒนาชุมชน (Community Perspective) ซึ่งมีจุดเน้นให้คนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา (Gough and McGregor, 2007) และแนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development) ซึ่งเป็นแนวคิดการพัฒนาทางเลือก โดยเป็นทฤษฎีที่มีฐานคิดเกี่ยวกับการพัฒนาองค์รวมและการพัฒนาหลากหลายมิติ (กระทรวงการต่างประเทศ, 2557) โดยการพัฒนาที่ยั่งยืน เป็นการพัฒนาอย่างสมดุลทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม ที่คำนึงถึงผลกระทบต่อคนรุ่นอนาคต รวมถึงจำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกภาคส่วนในสังคม ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และประชาชน (นพพร จันทรนาชู, 2563) ในบริบทสังคมไทยนั้นจะสามารถนำหลักขององค์ความรู้ควบคู่คุณธรรมไปใช้ในการพัฒนาท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงได้ ซึ่งการพัฒนาท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงนี้เองสามารถนำองค์ความรู้เชิงภูมิปัญญาท้องถิ่นสร้างภูมิคุ้มกันที่ดี ในการปรับตัว ในระดับบุคคล การศึกษาของ Jose, Tobón and Hernández (2020) ซึ่งถือว่าภูมิปัญญานั้นเป็นการจัดระเบียบทางสังคม ในระดับชุมชน สังคม และต่อยอดสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิต ซึ่งการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ที่เป็นธรรมชาติของการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น สอดคล้องกับระบบคิด ความเชื่อ ค่านิยม และมีความสำคัญในสถานะของความรู้และระบบความรู้ การสั่งสมและการกระจายความรู้ การถ่ายทอด ตลอดจนการสร้างสรรค์และปรับปรุง โดยอาศัยประสบการณ์

ของผู้รู้เองรวมถึงการปรับระบบองค์ความรู้เพื่อเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงในสังคมที่เป็นพลวัต ซึ่งกลไกการถ่ายทอดองค์ความรู้เชิงภูมิปัญญาสามารถบูรณาการกับองค์ความรู้สมัยใหม่เพื่อเป็นการพัฒนาศักยภาพของบุคคลได้

การพัฒนาศักยภาพบุคคลในปัจจุบัน เป็นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และสร้างผู้นำการเปลี่ยนแปลงที่สามารถนำองค์ความรู้ ภูมิปัญญา ทักษะชุมชนที่มีอยู่สู่การจัดการชุมชนที่เป็นการพัฒนาชุมชน ท้องถิ่น สังคมของประเทศไทย การพัฒนาเป็นแนวทางตามกรอบของแผนพัฒนาประเทศ รวมถึงความเป็นสังคมไทยในระบบอุปถัมภ์ มีคนเป็นหัวใจสำคัญในการขับเคลื่อน และสามารถเชื่อมโยงกับการพัฒนาแบบเป็นองค์รวมในหลากหลายมิติ หลากหลายบริบท และหลากหลายสถานการณ์ สอดคล้องกับการบริหารจัดการที่ดี ที่จะมีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนชุมชนท้องถิ่น สังคม และประเทศโดยรวมได้ (ศิรินาถ ราชคำ, วัชรพงษ์ อินทรวงศ์ และฉัฐวัฒน์ ลิ้มปัสสุรพงษ์, 2557) การจัดการชุมชนล้วนมีเป้าหมายของการจัดการอยู่ที่การสร้างความเข้มแข็งและยั่งยืน ซึ่งการทำให้เกิดความยั่งยืนได้นั้นต้องมีการจัดการที่มีความต่อเนื่อง ทั้งนี้ปัจจัยสำคัญของการขับเคลื่อนกระบวนการจัดการชุมชนไปสู่เป้าหมายนั้นคือ “คน” ที่เกี่ยวข้อง ซึ่งคนเหล่านี้จำเป็นต้องมีความรู้ ความเข้าใจหลักและทฤษฎีอันเกี่ยวข้องเนื่องกับการจัดการ สิ่งที่ต้องตระหนักถึงอยู่เสมออันคือชุมชนมีความเป็นพลวัตซึ่งเปลี่ยนแปลงไปตามบริบทและเงื่อนไขของชุมชนตลอดจนการเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อมทั้งภายในและภายนอกของชุมชนอีกด้วย และเป็นการพัฒนาศักยภาพของผู้ผู้นำการพัฒนา และการทำงานพัฒนาที่มีการก่อตัวของเครือข่ายนวัตกรรมทางสังคมในบริบทของการพัฒนาดังนั้นการพัฒนาความรู้และทักษะของผู้นำจึงเป็นสิ่งที่จำเป็นอย่างยิ่ง เพราะการเสริมสร้างความรู้และพัฒนาทักษะจะทำให้ผู้นำชุมชนมีโลกทัศน์ใหม่ต่องานพัฒนา (จักรีศรี จารุเมธีญาณ และพระถนัด วทพัฒน์, 2561) การพัฒนาความรู้ และทักษะของผู้นำจึงสามารถต่อยอดสู่การสร้างนวัตกรรมสังคมให้เกิดการพัฒนาสังคมไทยได้

การพัฒนาที่ยั่งยืนในสังคมไทยนั้นเป็นหัวข้อที่มีการกล่าวถึงและมีความสัมพันธ์กันในระดับโลก ภายใต้กระแสหลักของการพัฒนาที่นำไปสู่ภาวะความทันสมัยในกระแสโลกาภิวัตน์ และทุนนิยมอุตสาหกรรม โดยถือเป็นสาเหตุหลักที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในวิถีชีวิตของผู้คน ท่ามกลางความริบเร่และแข่งขัน (King, 1966, and Jose, Tobón and Hernández, 2020 และ สมรทิพย์ วิภาวนิช, 2559) รวมถึงแนวคิดสำคัญท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวและสอดคล้องกับการพัฒนาที่ยั่งยืน คือ การจัดการชุมชนพึ่งตนเอง ที่จะสามารถส่งเสริมให้เกิดชุมชนเข้มแข็ง และมีแนวทางการจัดการชุมชนพึ่งตนเองอย่างมีส่วนร่วม ซึ่งสามารถดำเนินการควบคู่กับการพัฒนาคุณภาพของนวัตกรรมชาวบ้านที่สร้างความร่วมมือหรือความสัมพันธ์ทางสังคมใหม่และตอบสนองท้องถิ่น ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลง

การสร้างผู้นำการเปลี่ยนแปลงที่สามารถนำองค์ความรู้ ภูมิปัญญา ทักษะชุมชนที่มีอยู่ ก่อให้เกิดชุมชนนวัตกรรม (Smart Community) ซึ่งแกนนำที่ขับเคลื่อนสิ่งต่าง ๆ ข้างต้นสามารถ เรียกได้ว่าเป็น “นวัตกรรมชาวบ้าน” และในการพัฒนาองค์ความรู้และศักยภาพบุคคลดังกล่าว เพื่อ ส่งเสริมนวัตกรรมชาวบ้านสามารถใช้วิธีการวิจัยพัฒนาองค์ความรู้ และต่อยอดชุมชนที่มีอยู่ซึ่งมีฐาน คิดจากแนวความคิดการพัฒนาโดยเอาพื้นที่เป็นตัวตั้ง และการทำงานชุมชนที่มาจากความต้องการของ ประชาชนในชุมชนเป็นสำคัญโดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วม ให้คนในพื้นที่มองเห็นถึงศักยภาพที่มีอยู่ ในชุมชนมาต่อยอดในการแก้ไขปัญหา และพัฒนาให้เกิดความยั่งยืนอย่างสมดุลในด้านเศรษฐกิจ สังคมวัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมของชุมชนที่สอดคล้องกับทิศทางการพัฒนาที่และเป้าหมายการ พัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals) ของประเทศไทยและภาคีความร่วมมือระดับ โลก (Nordberg, Mariussen and Virkkala, 2020) รวมถึงกลไกการพัฒนาศักยภาพส่วนบุคคลนั้น จำเป็นต้องมีระบอบเทคโนโลยีและพฤติกรรมการค้นหาทางสังคม และการทำแผนที่บทบาทของ บริการสังคมที่เข้มข้นด้านนวัตกรรมทางสังคม (Desmarchelier, Djellal and Gallouj, 2020) โดย ความสำเร็จในการพัฒนานวัตกรรมทางสังคมมีกลไกขับเคลื่อนจากจุดเริ่มต้นที่ตัวบุคคลหรือนวัตกรรม นั้นเอง ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาจากระบบสหกรณ์ในอิตาลี (Campopiano and Bassani, 2020)

การก่อตัวของเครือข่ายนวัตกรรมทางสังคมในบริบทของการพัฒนา พบว่ามีความร่วมมือ ระหว่าง 4 ภาคส่วน คือ มหาวิทยาลัย อุตสาหกรรม รัฐบาล และภาคส่วนที่สำคัญภาคส่วนที่ 4 คือ ภาคประชาสังคมตามแนวความคิดการขับเคลื่อนนวัตกรรมชุมชนที่เรียกว่า Quadruple helix (Kenneth Nordberg, Age Mariussen and Seija Virkkala, 2020) และมีการศึกษาในบริบทชุมชนภาคเหนือ ของประเทศไทย มีข้อค้นพบกระบวนการนวัตกรรมสังคมได้แก่ 1) การตระหนักถึงปัญหาและการ เปิดรับความรู้ใหม่ 2) การขยายแนวร่วมการตั้งทีมงานและการลงมือปฏิบัติ 3) การทำให้เป็นทางการ ปรับปรุงกิจกรรมและเผยแพร่ผลสำเร็จและ 4) การประเมินผลการปฏิบัติ และการคิดค้นกิจกรรม ใหม่ ๆ ซึ่งการเปลี่ยนแปลงของนวัตกรรมสังคม พบว่ามีหลากหลายรูปแบบเช่น ด้านความคิด ด้าน นวัตกรรมสังคมแบบไม่เต็มรูปแบบ ด้านนวัตกรรมสังคมแบบเต็มรูปแบบ ส่วนขยายของนวัตกรรม และนวัตกรรมสังคมที่แพร่กระจายออกไป ซึ่งผลการศึกษาดังกล่าวเป็นกรณีศึกษาในมิติของชุมชน ท้องถิ่นโดยมีเงื่อนไขที่จำเป็นในการบูรณาการนวัตกรรมสังคมให้สำเร็จ เช่น ความสามารถในการ เรียนรู้ของทีมงาน ความร่วมมือกันภายในชุมชน เป็นต้น (อลงกรณ์ คูตระกูล, 2553)

การวิจัยครั้งนี้ จึงมุ่งพัฒนาขีดความสามารถของชุมชนและแกนนำนักพัฒนาที่เรียกว่า “นวัตกรรมชาวบ้าน” ในการรับ-ปรับใช้-ประยุกต์ใช้เทคโนโลยีและนวัตกรรมที่เหมาะสมกับบริบท รวมถึงบูรณาการการทำงานในลักษณะของเครือข่ายตั้งแต่การปรับระบบคิดและสร้างกระบวนการ เรียนรู้ของชุมชนทำให้เกิดความคิดมุ่งแก้ไขปัญหาของชุมชน ด้วยชุมชน และโดยชุมชน ซึ่งใน

กระบวนการวิจัยและพัฒนาครั้งนี้ เรียกว่าการสร้าง "นวัตกรรมชาวบ้าน" และในพื้นที่จังหวัดเชียงราย มีรายงานผลการประเมินติดตามโครงการ “การเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนและแนวทางการกำหนดตำแหน่งการสร้างรายได้ของชุมชนในพื้นที่จังหวัดเชียงราย” ในการค้นหาพื้นที่ที่แสดงถึงศักยภาพของชุมชนที่มีความเข้มแข็ง พบว่า จังหวัดเชียงรายมีผลลัพธ์ด้านการดำเนินงานชุมชนเข้มแข็งระดับหมู่บ้าน มีแผนชุมชนที่มีคุณภาพระดับดีมาก ตามเกณฑ์การจัดระดับคุณภาพแผนชุมชนของกรมพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย โดยมีความสอดคล้องกับผลการศึกษาของ สมรทิพย์ วิภาวนิช (2559) ที่ค้นพบ การสร้างเสริมสุขภาพตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และผู้นำการเปลี่ยนแปลงหรือนวัตกรรมชาวบ้าน จะเป็นส่วนหนึ่งของการขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงของชุมชน เช่นเดียวกับนวัตกรรมสังคมที่เป็นส่วนหนึ่งในการขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ซึ่งตัวแบบ (Model) นวัตกรรมสังคมเป็นแนวทางการวิจัยในอนาคตตามทฤษฎีสถาบันและโครงสร้าง (Giovany, and Santana, 2014) รวมถึงมีกรณีศึกษาในสังคมชนบทที่ว่าด้วยกรอบนวัตกรรมทางสังคมจะเป็นกระบวนการทำงานด้านการพัฒนา และการจัดการชุมชน ที่มีความท้าทายจากสภาพแวดล้อมของชุมชน ทักษะคนดี รวมถึงความต้องการของชาวบ้านในกรณีศึกษาสังคมที่มีความเฉพาะ (Vercher, Bosworth, and Esparcia, 2022)

ดังนั้นนวัตกรรมชาวบ้านที่มาจากชุมชนจะสามารถเป็นพลังสำคัญในการจัดการชุมชนสู่ความยั่งยืนได้ รวมถึงมีงานวิจัย ที่แสดงให้เห็นว่า การจัดการชุมชน เป็นกระบวนการพัฒนาชุมชนที่มุ่งเน้นคนเป็นสำคัญ ที่จะก่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ ปรับ เปลี่ยนพฤติกรรมให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม และการจัดการชุมชนยังมีความสัมพันธ์กับการพัฒนาชุมชนเพื่อให้เกิดความยั่งยืนตามแนวทางของการพัฒนาประเทศ รวมทั้งแนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืนที่ว่าด้วยหลักคุณลักษณะ โดยงานวิจัยของ วนิตา เสร็จกิจ (2563) ที่มีมุมมองการขับเคลื่อนพลังของชุมชน และการบริหารจัดการทุกระดับ ตั้งแต่ปัจเจกจนถึงโครงสร้าง สอดคล้องกับแผนยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปีเป็นแนวทางในการบริหารพัฒนาประเทศเพื่อให้เกิดการพัฒนาด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม เป็นไปอย่างยั่งยืน สอดคล้องกับเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals: SDGs) ขององค์การสหประชาชาติ และประเด็นการพัฒนาที่ยั่งยืนที่เน้นความร่วมมือขับเคลื่อนเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับโลก (Salvia, Filho, Brandli, and Griebeler, 2019) ที่มีประเด็นหลักที่ทั่วโลกให้ความสำคัญในเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนที่ 11 เมืองยั่งยืน ที่การตั้งถิ่นฐานจะต้องมีความปลอดภัย มีภูมิต้านทาน และเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนที่ 13 การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ เป็นต้น โดยเฉพาะในบริบทของจังหวัดเชียงราย ที่เน้นยุทธศาสตร์และบริบทการพัฒนาตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนตามนโยบายของประเทศ และแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 ที่ให้ความสำคัญกับการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมที่เกิดจากการใช้ความรู้ ทักษะและการประยุกต์ใช้วิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี นวัตกรรมและการ

วิจัยและพัฒนา นอกจากนี้ยังเน้นความสมดุลกับความยั่งยืนด้านสิ่งแวดล้อม แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของการส่งเสริมนวัตกรรมชาวบ้านเพื่อการจัดการชุมชนสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนของการวิจัยครั้งนี้

ผู้วิจัยจึงเลือกพื้นที่ศึกษาวิจัยในระดับชุมชนของจังหวัดเชียงราย ที่มีอัตลักษณ์ชุมชนพหุวัฒนธรรม และมีความเหมาะสมกับการริเริ่มสร้างกลไกการพัฒนาชาวบ้านในการจัดการชุมชน โดยดำเนินการวิเคราะห์ศักยภาพและพัฒนาแกนนำผู้นำชุมชนให้กลายเป็นนวัตกรรมชาวบ้านจากวิถีภูมิปัญญาและทุนชุมชน ซึ่งจะนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนได้ เพื่อเสริมสร้างพลังชุมชนต่อยอดสู่การพัฒนาในบริบทของเศรษฐกิจสังคมและสิ่งแวดล้อมภายใต้การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและเทคโนโลยีในสังคมแบบ New Normal โดยใช้วิธีวิทยาการวิจัยเสริมสร้างขีดความสามารถของชุมชนในการเรียนรู้ จากการศึกษาแนวคิดและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง พบว่า การจัดการและพัฒนาศักยภาพของชุมชน และการสร้างแกนนำการพัฒนา ยังคงมีความเป็นนามธรรมสูง สามารถดำเนินการต่อยอดเป็นการวิจัยในลักษณะภาคีเครือข่ายความร่วมมือ ที่จะได้ต้นแบบนวัตกรรมชาวบ้านที่เป็นรูปธรรม และในการศึกษานี้ จะเป็นการเสริมสร้างขีดความสามารถของชุมชนโดยเริ่มจากระดับหมู่บ้านร่วมกับผู้นำชุมชน ตัวแทนชุมชนชาวบ้าน หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ท่ามกลางสังคมกึ่งเมืองกึ่งชนบท และพื้นที่ชายแดนของจังหวัดเชียงราย เพื่อบูรณาการองค์ความรู้และการดำเนินการในการส่งเสริมขีดความสามารถในการจัดการตนเองของชุมชนโดยเน้นที่การสร้างแกนนำ/ผู้นำชุมชนที่มีศักยภาพในการพัฒนาคุณภาพชีวิต เศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อมของชุมชนด้วยความรู้และนวัตกรรม อันจะเกิดเป็นแกนนำการพัฒนาหรือนวัตกรรมชาวบ้านที่สามารถส่งเสริมการสร้างชุมชนนวัตกรรมอย่างเป็นรูปธรรมเพื่อพัฒนาอย่างมีคุณภาพทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อมบนพื้นฐานทุนและพลังชุมชนจังหวัดเชียงราย

การวิจัยนี้จึงสามารถนำสู่การพัฒนาสร้างและส่งเสริมนวัตกรรมชาวบ้าน จากการศึกษาตัวแบบความสำเร็จนวัตกรรมชาวบ้านของแกนนำชุมชนจังหวัดเชียงราย ซึ่งจะเป็นการนำไปสู่การวิเคราะห์นวัตกรรมชุมชนที่สามารถพัฒนาด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมของชุมชน หรือการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน โดยศึกษาถึงอิทธิพลทางตรงและอิทธิพลทางอ้อมของปัจจัยที่นำมาศึกษา และกระบวนการและเงื่อนไขความสำเร็จของการสร้างนวัตกรรมชาวบ้านในการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนจังหวัดเชียงราย เกิดกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้วัฒนธรรมทางสังคมที่สอดคล้องกับบริบทของพื้นที่สู่การสร้างชุมชนแห่งการเรียนรู้ ดังนั้นจึงเป็นการพัฒนาตัวแบบนวัตกรรมชาวบ้านด้านการจัดการชุมชน ซึ่งการให้ความหมายของนวัตกรรมของชุมชนนั้นขึ้นอยู่กับการตัดสินใจของปัจเจกบนฐานการรับรู้ และในทางปฏิบัติเน้นการสร้างคุณค่าของนวัตกรรมที่ชุมชนจะสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้ โดยจะเป็นต้นแบบและแหล่งเรียนรู้ชุมชนนวัตกรรมของจังหวัดเชียงราย โดยมีเป้าหมายเพื่อสร้างรูปธรรมการพัฒนาคุณภาพชีวิตอย่างยั่งยืนต่อไป

คำถามการวิจัย

ตัวแบบความสำเร็จของนวัตกรชาวบ้านในการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนจังหวัด เชียงราย เป็นอย่างไร

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาตัวแบบเชิงสาเหตุของนวัตกรชาวบ้านในการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน จังหวัดเชียงราย
2. เพื่อศึกษากระบวนการและเงื่อนไขความสำเร็จของการสร้างนวัตกรชาวบ้านในการจัดการ ชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนจังหวัดเชียงราย
3. เพื่อพัฒนาตัวแบบความสำเร็จของการพัฒนานวัตกรชาวบ้านในการจัดการชุมชนเพื่อการ พัฒนาที่ยั่งยืน ในจังหวัดเชียงราย

สมมติฐานการวิจัย

- สมมติฐานที่ 1 การจัดการชุมชนส่งผลต่อการพัฒนาที่ยั่งยืน
- สมมติฐานที่ 2 นวัตกรชาวบ้านส่งผลต่อการพัฒนาที่ยั่งยืน
- สมมติฐานที่ 3 นวัตกรชาวบ้านส่งผลต่อการจัดการชุมชน
- สมมติฐานที่ 4 ผู้นำการพัฒนาส่งผลต่อนวัตกรชาวบ้าน
- สมมติฐานที่ 5 ผู้นำการพัฒนาส่งผลต่อการจัดการชุมชน
- สมมติฐานที่ 6 เครือข่ายการมีส่วนร่วมส่งผลต่อนวัตกรชาวบ้าน
- สมมติฐานที่ 7 เครือข่ายการมีส่วนร่วมส่งผลต่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

ขอบเขตการวิจัย

ขอบเขตด้านประชากร ตัวอย่าง และผู้ให้ข้อมูลหลัก

ประชากรในการวิจัยครั้งนี้ คือ

ขั้นตอนที่ 1 ตัวอย่างการวิจัย ได้แก่ นวัตกรชาวบ้านในจังหวัดเชียงราย โดยเจาะจงจาก คุณสมบัติของนวัตกรชาวบ้านที่เป็น ผู้นำชุมชนจากภาคประชาสังคม ภาครัฐ ตัวแทนจากภาคเอกชน และภาคการศึกษา ทั้งที่เป็นผู้นำที่เป็นทางการและผู้นำตามธรรมชาติ รวมถึงเป็นผู้มีความรู้ ทักษะ ประสบการณ์ และภูมิปัญญาที่ถือเป็นนวัตกรรมสังคม ที่ได้รับการยอมรับจากประชาชนในพื้นที่ว่า เป็นแกนนำนักพัฒนา และผู้นำการเปลี่ยนแปลง โดยมีองค์ความรู้และภูมิปัญญาของชุมชนที่สามารถ

ส่งเสริมเป็นนวัตกรรมสังคมและขยายผลสู่การพัฒนาได้ในเชิงประจักษ์ และเป็นผู้ที่มีอำนาจหรืออิทธิพลในเชิงการมีส่วนร่วมและเครือข่ายการพัฒนา จำนวน 300 คน

ขั้นตอนที่ 2 ผู้ให้ข้อมูลหลัก ผู้วิจัยกำหนดคุณสมบัติของผู้ให้ข้อมูลหลัก ตามวัตถุประสงค์การศึกษากระบวนการและเงื่อนไขความสำเร็จของการสร้างนวัตกรรมชาวบ้านในการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ผู้วิจัยใช้การเลือกแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive sampling) ได้แก่ นวัตกรรมที่เป็นแกนนำชุมชน ที่ได้รับการยอมรับ มีองค์ความรู้และทักษะต่าง ๆ เพื่อนำสู่กระบวนการวิจัยเพื่อพัฒนาศักยภาพและสร้างนวัตกรรมชาวบ้านจากพื้นฐานภูมิปัญญาและทุนชุมชนจากชุมชนในพื้นที่จังหวัดเชียงรายที่สามารถเป็นชุมชนต้นแบบนวัตกรรมสังคม ที่มีความสอดคล้องกับการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน และเป็นชุมชนที่ได้รับการยอมรับในระดับจังหวัดในการเป็นต้นแบบในด้านสังคมวัฒนธรรม การจัดการสิ่งแวดล้อม และการพัฒนาเศรษฐกิจฐานราก ได้รับรางวัลระดับชาติที่สอดคล้องกับการขับเคลื่อนชุมชนนวัตกรรมและการพัฒนาอย่างยั่งยืน จำนวน 6 ชุมชนในพื้นที่จังหวัดเชียงราย จำนวน 20 คน หรือจนกว่าข้อมูลจะอิ่มตัว (Saturated data)

ขั้นตอนที่ 3 ผู้ให้ข้อมูลหลัก ผู้ให้ข้อมูลหลัก ในกระบวนการวิจัยขั้นตอนที่ 3 การพัฒนาตัวแบบความสำเร็จของการพัฒนานวัตกรรมชาวบ้านในการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ผู้วิจัยใช้การเลือกแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive sampling) โดยมีการกำหนดคุณสมบัติของผู้ให้ข้อมูลหลักในการวิจัยเพื่อถอดบทเรียนการพัฒนาตัวแบบความสำเร็จของการพัฒนานวัตกรรมชาวบ้านในการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ได้แก่

- 1) แกนนำชุมชน อันประกอบด้วยผู้นำที่เป็นทางการ และผู้นำตามธรรมชาติ จากพื้นที่ระดับอำเภอในจังหวัดเชียงราย จำนวน 18 คน และ
- 2) ภาคีเครือข่ายที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ ตัวแทนจากหน่วยงานภาครัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และองค์กรพัฒนาเอกชนในพื้นที่จังหวัดเชียงราย จำนวน 7 คน รวม 25 คน หรือจนกว่าข้อมูลจะอิ่มตัว (Saturated data)

ขอบเขตด้านเนื้อหา

มุ่งเน้นศึกษากระบวนการและเงื่อนไขความสำเร็จของการสร้างนวัตกรรมชาวบ้านในการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน และพัฒนาตัวแบบความสำเร็จของการพัฒนานวัตกรรมชาวบ้านด้านการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนของจังหวัดเชียงราย ประกอบด้วย 3 ประเด็นสำคัญ ได้แก่

1. การศึกษาตัวแบบเชิงสาเหตุของนวัตกรรมชาวบ้านในการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนจังหวัดเชียงราย
2. การศึกษากระบวนการและเงื่อนไขความสำเร็จของการสร้างนวัตกรรมชาวบ้านในการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนจังหวัดเชียงราย

3. การพัฒนาตัวแบบความสำเร็จของการพัฒนานวัตกรรมชาวบ้านในการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ในจังหวัดเชียงราย

ขอบเขตด้านระยะเวลา

ดำเนินการวิจัย ตั้งแต่เดือนธันวาคม 2564 ถึง เดือนมิถุนายน 2567 รวมระยะเวลา 2 ปี 5 เดือน

ขอบเขตด้านพื้นที่

การวิจัยนี้ ดำเนินการในพื้นที่จังหวัดเชียงราย ประกอบด้วยพื้นที่ของอำเภอต่าง ๆ จำนวน 18 อำเภอ ระดับตำบล จำนวน 124 ตำบล การเลือกพื้นที่ในการศึกษาครั้งนี้ มาจากพื้นที่จังหวัดเชียงรายที่มีความเฉพาะทั้งด้านกายภาพและสังคมวัฒนธรรม เป็นเมืองชายแดนที่บูรณาการเศรษฐกิจระหว่างประเทศ และพหุวัฒนธรรม รวมถึงภาษา ทั้งจังหวัดเชียงรายยังมีทุนชุมชนที่สำคัญและสามารถขยายผลให้เกิดการเรียนรู้และปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลง ทั้งในระดับสังคมของประเทศไทยและระดับโลก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านเศรษฐกิจสังคม สภาพแวดล้อม เทคโนโลยีและนวัตกรรม นำสู่การบรรลุเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนและสร้างสรรค์นวัตกรรมชาวบ้านไปสร้างชุมชนนวัตกรรมแห่งการแลกเปลี่ยนเรียนรู้โดยมีอัตลักษณ์ในด้านสังคมพหุวัฒนธรรม ภูมิศาสตร์ที่ตั้ง และความหลากหลายของทุนชุมชนและภูมิปัญญา รวมทั้งจังหวัดเชียงรายเป็น 1 ใน 15 จังหวัดนำร่องของประเทศไทยในการนำเป้าหมายพัฒนาที่ยั่งยืน (SDGs) ไปปฏิบัติในเชิงพื้นที่

นิยามศัพท์เฉพาะ

1. **การพัฒนาที่ยั่งยืน** ในการวิจัยครั้งนี้หมายถึง การพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม โดยใช้นุชย์เป็นแกนกลางการพัฒนาเพื่อสร้างให้เกิดความสมดุลระหว่างคนและธรรมชาติ โดยการพัฒนาที่ยั่งยืน มีองค์ประกอบพื้นฐานที่มีความสัมพันธ์กัน ได้แก่ ความยั่งยืนทางเศรษฐกิจ ความยั่งยืนทางสังคม และ ความยั่งยืนด้านสิ่งแวดล้อม

2. **นวัตกรรมชาวบ้าน** ในการวิจัยครั้งนี้หมายถึง ผู้นำหรือแกนนำชุมชน ที่สามารถบูรณาการองค์ความรู้ ภูมิปัญญา จากทุนชุมชนในพื้นที่ผสมผสานกับองค์ความรู้ และการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เกิดเป็นแนวทางการพัฒนาหรือนวัตกรรมสังคม ที่ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชน โดยมีบทบาทเป็นผู้ที่นำเสนอแนวคิดใหม่ วิธีการใหม่หรือสิ่งประดิษฐ์ใหม่เพื่อให้เกิดนวัตกรรมที่สอดคล้องและเหมาะสมกับบริบทพื้นที่ โดยมีองค์ประกอบ 3 องค์ประกอบของนวัตกรรมชาวบ้าน ได้แก่ นวัตกรรมสังคม นวัตกรรมกระบวนการ และนวัตกรรมเทคโนโลยี

3. ผู้นำการพัฒนา ในการวิจัยครั้งนี้หมายถึง ผู้นำที่มีความสามารถช่วยให้ผู้อื่นหรือชุมชนได้มีข้อตกลงร่วมกัน และพยายามหาทางออกเพื่อให้ประสบผลสำเร็จตามจุดมุ่งหมายที่วางไว้ พฤติกรรมของผู้นำนั้นจะมีอิทธิพลเหนือบุคคลทั่วไปเพื่อก่อให้เกิดการร่วมมือการทำงาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านการพัฒนาและการจัดการชุมชนที่เป็นสิ่งสำคัญในการวิจัยครั้งนี้ ผู้นำการพัฒนา ประกอบด้วย 3 องค์ประกอบได้แก่ พลังชุมชน ภูมิปัญญา และอิทธิพลทางสังคม

4. เครือข่ายการมีส่วนร่วม ในการวิจัยครั้งนี้หมายถึง ความสัมพันธ์และการมีส่วนร่วมของประชาชน และภาคส่วนต่าง ๆ ในสังคม ในทุกขั้นตอนการพัฒนาทั้งในการแก้ไขปัญหาและป้องกันปัญหา โดยเปิดโอกาสให้มีส่วนร่วมในการคิดริเริ่ม ร่วมกำหนดนโยบาย ร่วมวางแผน ตัดสินใจและปฏิบัติตามแผน ร่วมติดตามประเมินผลและรับผิดชอบในเรื่องต่าง ๆ โดยเน้นเรื่องการพัฒนาความรู้ความสามารถในการพัฒนาชุมชนของตนเอง โดยมีองค์ประกอบของเครือข่ายและการมีส่วนร่วม 4 องค์ประกอบ ได้แก่ ภาคประชาสังคม ภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคการศึกษา หรือภาคส่วนวิชาการ

5. การจัดการชุมชน หมายถึง กระบวนการและเครื่องมือ ร่วมกับการวางแผนเพื่อพัฒนาชุมชนให้เกิดการบูรณาการองค์ความรู้ภูมิปัญญา ทักษะชุมชน ด้วยวิถีคิด วิธีการ แนวทางรูปแบบใหม่ เพื่อบรรลุเป้าหมายของการพัฒนาอย่างมีคุณภาพและคำนึงถึงความสัมพันธ์ระหว่างธรรมชาติและสังคมมนุษย์ในอนาคต รวมถึงรับผิดชอบต่อทรัพยากรและสังคมของคนในรุ่นอนาคต โดยมีการมุ่งเน้นพัฒนาคนให้เป็นศูนย์กลางของการพัฒนา โดยมีองค์ประกอบการจัดการชุมชน 4 องค์ประกอบ ได้แก่ การจัดการเชิงกลยุทธ์ การจัดการความรู้ การพัฒนาองค์กร และสวัสดิการชุมชน

บทที่ 2

วรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยนี้เป็นการศึกษาตัวแบบเชิงสาเหตุของความสำเร็จในการสร้างนวัตกรชาวบ้านในการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนจังหวัดเชียงราย ศึกษากระบวนการและเงื่อนไขความสำเร็จของการสร้าง นวัตกรชาวบ้านในการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน และพัฒนาตัวแบบความสำเร็จของนวัตกรชาวบ้านในการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนของจังหวัดเชียงราย จึงมีการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนากรอบแนวคิด ตัวแปร และนำสู่การออกแบบวิจัย ประกอบด้วยแนวคิด ทฤษฎีที่ใช้ในการวิจัย ดังนี้

1. แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาที่ยั่งยืน
2. แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการชุมชน
3. แนวคิดเกี่ยวกับนวัตกรชาวบ้าน
4. แนวคิดเกี่ยวกับผู้นำการพัฒนา
5. แนวคิดเกี่ยวกับเครือข่าย
6. บริบทพื้นฐานจังหวัดเชียงราย
7. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. การพัฒนาที่ยั่งยืน

การพัฒนาที่ยั่งยืน เป็นเป้าหมายความร่วมมือของโลก โดยเป็นหลักคุณลักษณะของการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม และด้านสังคม ดังนั้นใน กระบวนการวิจัยครั้งนี้ได้ทำการศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาที่ยั่งยืนในด้านความหมายของการพัฒนาที่ยั่งยืน ความเป็นมาของการพัฒนาที่ยั่งยืน องค์ประกอบ ตลอดจนเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนดังรายละเอียดต่อไปนี้

ความหมายของการพัฒนาที่ยั่งยืน

การพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development) เป็นการพัฒนาที่เชื่อมโยงมิติด้านเศรษฐกิจมิติด้านสังคม และมิติด้านสิ่งแวดล้อมอย่างบูรณาการ โดยมีผู้ให้ความหมายและเป้าหมายของการพัฒนาที่ยั่งยืนที่ครอบคลุมเกี่ยวกับประเด็นคุณภาพชีวิตทั้งทางสังคมเศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม เช่นปัญหาความยากจน สุขภาพความเสมอภาค การศึกษา ตลอดจน แนวทางการบรรลุเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนที่จำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกภาคส่วนในสังคม ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และประชาชน (นพพร จันทรนาชู, 2563) ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่า การพัฒนาที่ยั่งยืนเป็นความหมายของการพัฒนาเชิงบูรณาการที่ตอบสนองความต้องการของคนในปัจจุบันโดยไม่ทำให้

คนในอนาคตต้องสูญเสียความสามารถในการตอบสนองความต้องการของตนเองถือเป็นความยุติธรรม รายการส่งต่อคุณภาพของการพัฒนาและกิจกรรมของมนุษย์จากรุ่นสู่รุ่น ซึ่งมีพัฒนาการจากความตระหนักถึงผลของการพัฒนาทางเศรษฐกิจและแสวงหาความร่วมมือในการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมในระดับสากล ที่มีการพูดถึงอย่างจริงจัง ขององค์การสหประชาชาติ และจุดเริ่มต้น ในประเด็นความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมและการจัดตั้งโครงการสิ่งแวดล้อมแห่งสหประชาชาติ (United Nations Programmed: UNDP) ในปีพ.ศ.2515 (นพพร จันทรนาชู, 2563)

ความเป็นมาของการพัฒนาที่ยั่งยืน

กระบวนการและความเปลี่ยนแปลงทางสังคม ที่รวมถึงการเพิ่มขึ้นของประชากรในทุกภูมิภาคของโลก ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในด้านคุณภาพของสิ่งแวดล้อม สังคมและวัฒนธรรมไทย รวมถึงผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตของประชากรเองอีกด้วย ระบบเศรษฐกิจที่ดำเนินอยู่ในปัจจุบันและที่จะเป็นไปในอนาคต อาจไม่สามารถทำให้สิ่งแวดล้อมดำรงอยู่อย่างมีคุณภาพเพียงพอแก่การดำรงชีวิตที่มีคุณภาพ จะเห็นได้ว่าการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมล้วนส่งผลกระทบต่อคุณภาพของสิ่งแวดล้อม และการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตในสังคมได้ในอนาคต ดังนั้นจึงได้มีแนวคิดและการปฏิบัติที่เรียกว่า การพัฒนาที่ยั่งยืนเกิดขึ้น ซึ่งหมายถึงการพัฒนาที่จะส่งผลกระทบต่อมนุษย์และมวลมนุษยชาติได้อย่างถาวรมั่นคงโดยมีหลักการ ดังนี้

- 1) มนุษย์ยังจะต้องอาศัยปัจจัยในการดำรงชีวิตจากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่มีอยู่ในโลกนี้เท่านั้น
- 2) การดำรงชีวิตของมนุษย์และการดำรงชีวิตของสิ่งมีชีวิตอื่น ๆ รวมทั้งสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้น จะต้องเกื้อกูลซึ่งกันและกัน
- 3) การพัฒนาคุณภาพสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ จะเป็นพลังสำคัญในการพัฒนาสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติที่เสื่อมโทรม จึงต้องได้รับการพัฒนาอย่างเร่งด่วนและ
- 4) การพัฒนาคุณภาพประชากรและการใช้ทรัพยากร จะเพิ่มขึ้นได้ในปริมาณที่จำกัดเท่านั้น หมายความว่าวิถีทางดำรงชีวิตจะต้องได้รับการปรับปรุงอยู่บนพื้นฐานของหลักการทั้ง 4 ข้อดังกล่าว

การพัฒนาในอดีตที่ผ่านมาจะพิจารณาที่ประสิทธิภาพ และความเป็นธรรมที่จะเกิดขึ้นจากการพัฒนาภายใต้กำหนดเวลาสั้น ๆ และยังให้ความสำคัญเฉพาะคนในรุ่นปัจจุบัน แต่จากกระแสเรียกร้องในสังคมที่ต้องการให้การพัฒนานั้นคำนึงถึงการอยู่รอดและการกินดีอยู่ดีของคนในอนาคตร่วมกัน จึงเป็นเหตุให้มีความยั่งยืนเข้ามาเป็นองค์ประกอบการพัฒนาและกระบวนการตัดสินใจ ด้วยเหตุนี้ การพัฒนาที่ยั่งยืน ในภาพรวมจึงหมายถึง การพัฒนาเพื่อบรรลุถึงความต้องการของมนุษยชาติ

ในปัจจุบัน ขณะเดียวกันก็ต้องไม่เป็นการลดทอนหรือเบียดบังโอกาสที่จะบรรลุถึงความต้องการพื้นฐานของมนุษย์ในอนาคตด้วย (SDGindex, 2019, นพพร จันทรนาชู, 2563ก., ศูนย์วิจัยและสนับสนุนเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน, 2565)

แนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืนได้เริ่มเข้ามามีบทบาทในกระแสการพัฒนาของสังคมโลกนับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2515 เริ่มตั้งแต่องค์การสหประชาชาติได้จัดให้มีการประชุมสุดยอดว่าด้วยสิ่งแวดล้อมของมนุษย์ (Human Environment) ณ กรุงสต็อกโฮล์ม ประเทศสวีเดน ซึ่งได้ให้ความสนใจกับผลจากการพัฒนาเศรษฐกิจอุตสาหกรรมและการพัฒนาเมืองที่ก่อให้เกิดความเสียหายต่อสิ่งแวดล้อม รวมทั้งสภาวะการณ์ร้ายที่โลกกำลังเผชิญอยู่กับความยากจน ความอดอยากหิวโหย ความเจ็บป่วย การไม่รู้หนังสือ และความเสื่อมโทรมของระบบนิเวศซึ่งมนุษย์จำเป็นต้องพึ่งพาเพื่อความเป็นอยู่ที่ดี และได้เห็นพ้องต้องกันว่าประชาชนส่วนใหญ่ผลิตและบริโภคแบบทำลายทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมมาเป็นเวลานาน จึงทำให้เกิดผลกระทบอย่างรุนแรงต่อระบบนิเวศจนกระทั่งมีผลกระทบย้อนกลับมาถึงมวลมนุษย์เอง ผลจากการประชุมได้ข้อสรุปที่สำคัญ 2 ประการ คือ ความเติบโตทางเศรษฐกิจไม่อาจดำรงอยู่อย่างยั่งยืนยาวนานได้ ถ้าไม่คำนึงถึงเงื่อนไขทางนิเวศและปัญหาสิ่งแวดล้อมซึ่งถูกกระทบกระเทือนจากการเติบโตทางเศรษฐกิจ และหนทางเดียวที่จะนำไปสู่อนาคตที่ปลอดภัยและมั่นคง คือ การดำเนินการในเรื่องสิ่งแวดล้อมและการพัฒนาที่สมดุล โดยการใช้ทรัพยากรของโลกอย่างมีเหตุผล เพื่อตอบสนองความจำเป็นพื้นฐานของมนุษย์ ปรับปรุงมาตรฐานการดำรงชีวิตเพื่อคนทั้งมวล จัดการและคุ้มครองระบบนิเวศให้ได้ผลดีมากยิ่งขึ้น ต่อมาในปี พ.ศ. 2526 สหประชาชาติได้จัดตั้งสมัชชาโลกว่าด้วยสิ่งแวดล้อมและการพัฒนา (World Commission on Environment and Development : WCED, Brundtland Commission) ขึ้น เพื่อทำการศึกษาในเรื่องการสร้างสมดุลระหว่างสิ่งแวดล้อมกับการพัฒนา และในปี พ.ศ. 2530 ได้มีการเผยแพร่เอกสารชื่อ Our Common Future เรียกร้องให้ชาวโลกเปลี่ยนแปลงวิถีการดำเนินชีวิตที่ฟุ่มเฟือยและเปลี่ยนวิถีทางในการพัฒนาใหม่ไปในลักษณะที่ปลอดภัยต่อสิ่งแวดล้อม และให้สอดคล้องกับข้อจำกัดของธรรมชาติมากยิ่งขึ้น โดยกล่าวถึงความหมายสำคัญของการพัฒนาที่ยั่งยืน ว่าเป็นการพัฒนาที่ตอบสนองความจำเป็นของคนยุคปัจจุบันโดยไม่ลดขีดความสามารถในการตอบสนองความจำเป็นของคนยุคต่อไป ในการประชุมว่าด้วยสิ่งแวดล้อมและการพัฒนา (UN Conference on Environment and Development : UNCED) หรือการประชุม Earth Summit ที่กรุงริโอ เดอ จาเนโร ประเทศบราซิล เมื่อปี พ.ศ. 2535 ซึ่งตั้งแต่นั้นเป็นต้นมาจึงเป็นความสำคัญของการพัฒนาที่ยั่งยืน ที่หมายถึงการพัฒนาที่สมดุล มีเหตุผลในการใช้ทรัพยากรอย่างคำนึงถึงคนรุ่นอนาคต ดังนั้น การพัฒนาที่ยั่งยืนจึงมีหลักสำคัญ ดังต่อไปนี้

1. การพัฒนาจะต้องถูกจำกัดโดยความสามารถทางเทคโนโลยีและองค์กรทางสังคม และขีดความสามารถของชีวมณฑล (Biosphere) ในการดูดซับผลกระทบของกิจกรรมต่างๆ ของมนุษย์ นั้น

คือ มนุษย์จะมุ่งการพัฒนาจนเกิดความเสียหายต่อสิ่งแวดล้อมไม่ได้ เทคโนโลยีและองค์กรทางสังคม อาจถูกใช้เป็นเครื่องมือในการพัฒนา แต่ต้องเป็นเครื่องมือในการควบคุมมิให้การพัฒนาเป็นอันตราย ต่อสิ่งแวดล้อม

2. การพัฒนาต้องสามารถตอบสนองความจำเป็นขั้นพื้นฐานของมนุษย์ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง คนจนที่ต้องมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นให้สมศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ และการพัฒนานี้ต้องเปิดโอกาสให้แก่ ทุกคนในการหวังที่จะมีชีวิตที่ดีขึ้นให้เป็นจริงได้

3. เพื่อให้ทุกคนในสังคมมีส่วนร่วมรับผิดชอบในสังคมอย่างยุติธรรม พลเมืองทุกคนของประเทศจะต้องมีส่วนร่วมอย่างมีประสิทธิภาพและทัดเทียมกันในระดับประเทศ และประชาธิปไตยควรมีมากขึ้นในการตัดสินใจเกี่ยวกับกิจกรรมระหว่างประเทศ

4. วิถีชีวิตที่มั่งคั่งจะต้องอยู่ภายในขอบเขตของนิเวศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งประเทศตะวันตก และชนชั้นผู้นำประเทศพัฒนาแล้วควรลดการอุปโภคบริโภคลง

5. ขนาดของประชากร และการเพิ่มของประชากร ต้องสอดคล้องกับศักยภาพทางการผลิต ของระบบนิเวศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเทศที่กำลังพัฒนาที่จะต้องมีการมีจำนวนประชากรไม่ให้เกิด ความสามารถในการเลี้ยงดูประชากรให้อยู่ดีกินดีและไม่อดตาย

หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง คือ การพัฒนาที่ยั่งยืน เป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงเพื่อให้การใช้ ทรัพยากรธรรมชาติ แนวทางการลงทุน ทิศทางของการพัฒนาทางเทคโนโลยี และการเปลี่ยนแปลง ของสถาบันมนุษย์สอดคล้องกับความจำเป็นในอนาคตและในปัจจุบัน ซึ่งหมายความว่า นอกจาก ความยุติธรรมสำหรับคนในยุคเดียวกันแล้วยังต้องมีความยุติธรรมสำหรับคนต่างยุคอีกด้วย

องค์ประกอบของการพัฒนาที่ยั่งยืน

จากการศึกษาถึงความหมายของการพัฒนาที่ยั่งยืนที่กล่าวมานั้น จึงสามารถสรุปได้ว่าเป็น การปรับปรุงคุณภาพชีวิตมนุษย์ภายใต้ศักยภาพของระบบนิเวศน์วิทยาของโลก และการพัฒนาที่ยั่งยืน นี้เป็นการพัฒนาที่บูรณาให้เกิดองค์รวม มีดุลยภาพ และทำให้เกิดสภาพที่เรียกว่าเป็นภาวะยั่งยืนทั้ง ในทางเศรษฐกิจและในทางสภาพแวดล้อม การคุ้มครองสภาพแวดล้อมควบคู่ไปกับการพัฒนา เศรษฐกิจ โดยใช้มนุษย์เป็นแกนกลางการพัฒนาเพื่อสร้างให้เกิดความสมดุล ระหว่างคนและธรรมชาติ โดยการพัฒนาที่ยั่งยืน มีองค์ประกอบพื้นฐานที่สำคัญ 3 องค์ประกอบ ได้แก่ องค์ประกอบทางด้าน เศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ส่วนประกอบทั้ง 3 องค์ประกอบนี้ จะเชื่อมโยงสัมพันธ์กัน วัตถุประสงค์ของการพัฒนาที่ยั่งยืน คือ การบรรลุเป้าหมายทั้ง 3 องค์ประกอบอย่างมีดุลยภาพ และมี จุดเน้นที่การปรับปรุงคุณภาพชีวิตมนุษย์ภายใต้ศักยภาพของระบบนิเวศน์วิทยาของโลก (Barbier, 2010) โดยความยั่งยืนทางเศรษฐกิจนั้น สังคมต้องสร้างความเจริญเติบโตที่ทำให้เกิดกระแสรายได้ที่ เหมาะสม ในขณะที่ยังคงรักษาไว้ซึ่งทุนมนุษย์และทุนธรรมชาติ โดยมีเป้าหมายพื้นฐานของระบบ

เศรษฐกิจ คือ การเพิ่มขึ้นในการผลิตสินค้าและบริการ การตอบสนองความจำเป็นขั้นพื้นฐานของประชาชน หรือการลดปัญหาความยากจน และทำให้เกิดการกระจายรายได้ที่เป็นธรรมเพิ่มขึ้น ส่วนในองค์ประกอบด้านสังคมของการพัฒนาที่ยั่งยืนนั้น จะต้องวางอยู่บนรากฐานของ 2 หลัก คือ หลักการความยุติธรรม และหลักการความเท่าเทียมกัน เพื่อให้เกิดการพัฒนาในระยะยาว การเข้าถึงทรัพยากรและโอกาสของคนในสังคมจะต้องมีความเท่าเทียมกัน สิทธิมนุษยชนและผลประโยชน์อื่นๆ เช่น อาหาร สาธารณสุข การศึกษา ที่อยู่อาศัยและโอกาสในการพัฒนาตนเอง ความเป็นธรรมในสังคมนี้นี้ยะถึงโอกาสที่เท่าเทียมกันของประชาชนทุกคนในด้านการศึกษาและการมีส่วนร่วมในการเสริมสร้างผลิตภาพให้แก่สังคม สิ่งต่างๆ เหล่านี้จะทำให้เป้าหมายทางสังคมทั้งด้านของความหลากหลายทางวัฒนธรรม ความเป็นธรรมในสังคม ความเท่าเทียมกันระหว่างเพศ และการมีส่วนร่วมของประชาชน ประสบความสำเร็จ และด้านสิ่งแวดล้อมของการพัฒนาที่ยั่งยืน หมายถึง การใช้ทรัพยากรอย่างยั่งยืน การทำนุบำรุงรักษาทุนธรรมชาติไม่ว่าจะเป็นป่าไม้ แม่น้ำ ภูเขา แร่ธาตุนั้นเป็นสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติที่ควรจะต้องดำรงอยู่ที่ทำให้ส่วนประกอบทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม ดำเนินไปได้อย่างมีประสิทธิภาพอย่างมีเสถียรภาพของระบบนิเวศของโลก

จากการศึกษาเกี่ยวกับ ความหมาย พัฒนาการ และองค์ประกอบการพัฒนาที่ยั่งยืนนั้น ในเดือนกันยายน พ.ศ.2558 ประเทศสมาชิกของสหประชาชาติได้รับรองวาระการพัฒนาที่ยั่งยืน พ.ศ. 2573 ซึ่งจะบรรลุเป้าหมาย 17 เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนโดยมี 169 เป้าหมายเฉพาะเจาะจง และ 230 ตัวชี้วัด โดยเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนนั้นให้ความสำคัญกับการปรับสมดุลทั้ง 3 มิติของการพัฒนาทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อม

เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนระดับโลกสร้างขึ้นจากความสำเร็จของเป้าหมายการพัฒนาแห่งสหัสวรรษ โดยสหประชาชาติและประเทศสมาชิกมีการรณรงค์เพื่อให้บรรลุเป้าหมายการพัฒนาแห่งสหัสวรรษเริ่มขึ้นในพ.ศ. 2543 และสิ้นสุดในพ.ศ. 2558 โดยเกี่ยวข้องกับการพัฒนาสังคมโดยมุ่งเน้นเรื่องจัดปัญหาความหิวโหย ความยากจนและความเหลื่อมล้ำ การไม่รู้หนังสือ ความเจ็บป่วยและความเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อม ประเทศไทยบรรลุเป้าหมายการพัฒนาแห่งสหัสวรรษโดยส่วนใหญ่ โดยประเทศไทยได้ใช้แนวทางของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงที่เน้นแนวทางให้คนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา การเพิ่มศักยภาพของประชาชนและชุมชน ประเทศไทยยังคงมีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาของโลกด้วยการช่วยเสริมสร้างความสามารถของเพื่อนบ้านในการบรรลุพันธกิจของเป้าหมายการพัฒนาแห่งสหัสวรรษและความพยายามในการพัฒนาในอนาคต ตั้งแต่วิกฤติเศรษฐกิจในปี พ.ศ. 2540 ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงถูกใช้เป็นหลักการสำคัญในความพยายามเพื่อการพัฒนาความยั่งยืนของประเทศไทย ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเน้นความสมดุลในการใช้ทุนทางเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรม ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมีพื้นฐานอยู่บนหลักการ 3 ประการที่เน้นการเดินทางสายกลางสำหรับคนไทยทุกระดับตั้งแต่จากครอบครัวสู่ระดับชุมชนและสู่ระดับประเทศ

เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals: SDGs) ประกอบด้วย 17 เป้าหมาย ซึ่งสามารถจำแนกออกได้เป็น 5 กลุ่ม ประกอบด้วย กลุ่ม People ที่ว่าด้วยเรื่องคุณภาพชีวิตของผู้คน (เป้าหมายที่ 1, 2, 3, 4, 5) กลุ่ม Prosperity ที่ว่าด้วยเรื่องความเจริญทางเศรษฐกิจอย่างยั่งยืนและครอบคลุม (เป้าหมายที่ 7, 8, 9, 10, 11) กลุ่ม Planet ที่ว่าด้วยเรื่องทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (เป้าหมาย 6, 12, 13, 14, 15) กลุ่ม Peace ที่ว่าด้วยเรื่องสันติภาพ สถาบันที่เข้มแข็ง และความยุติธรรม (เป้าหมาย 16) และ กลุ่ม Partnership ที่ว่าด้วยเรื่อง การเป็นหุ้นส่วนเพื่อการบรรลุเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (เป้าหมาย 17)

ภายใต้แต่ละเป้าหมาย ประกอบด้วยเป้าประสงค์และตัวชี้วัด โดยสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.) ดังต่อไปนี้ (ศูนย์วิจัยและสนับสนุนเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน, 2565)

เป้าหมายที่ 1: ขจัดความยากจน

เป้าหมายที่ 2: ยุติความหิวโหย บรรลุความมั่นคงทางอาหารและยกระดับโภชนาการสำหรับทุกคนในทุกวัย

เป้าหมายที่ 3: สร้างหลักประกันว่าคนมีชีวิตที่มีสุขภาพดีและส่งเสริมสวัสดิภาพสำหรับทุกคนในทุกวัย

เป้าหมายที่ 4: สร้างหลักประกันว่าทุกคนมีการศึกษาที่มีคุณภาพอย่างครอบคลุมและเท่าเทียม และสนับสนุนโอกาสในการเรียนรู้ตลอดชีวิต

เป้าหมายที่ 5: บรรลุความเท่าเทียมระหว่างเพศ และเสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่สตรีและเด็กหญิง

เป้าหมายที่ 6: สร้างหลักประกันว่าจะมีการจัดให้มีน้ำและสุขอนามัยสำหรับทุกคนและมีการบริหารจัดการที่ยั่งยืน

เป้าหมายที่ 7: สร้างหลักประกันให้ทุกคนสามารถเข้าถึงพลังงานสมัยใหม่ที่ยั่งยืนในราคาที่ย่อมเยา

เป้าหมายที่ 8: ส่งเสริมการเติบโตทางเศรษฐกิจที่ต่อเนื่อง ครอบคลุม และยั่งยืน การจ้างงานเต็มที่มีผลิตภาพ และการมีงานที่เหมาะสมสำหรับทุกคน

เป้าหมายที่ 9: สร้างโครงสร้างพื้นฐานที่มีความทนทาน ส่งเสริมการพัฒนาอุตสาหกรรมที่ครอบคลุมและยั่งยืน และส่งเสริมนวัตกรรม

เป้าหมายที่ 10: ลดความไม่เสมอภาคภายในประเทศและระหว่างประเทศ

เป้าหมายที่ 11: ทำให้เมืองและการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์มีความครอบคลุม ปลอดภัย มีภูมิคุ้มกันและยั่งยืน

เป้าหมายที่ 12: สร้างหลักประกันให้มีรูปแบบการผลิตและการบริโภคที่ยั่งยืน

เป้าหมายที่ 13: เร่งต่อสู้กับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศและผลกระทบที่เกิดขึ้น

เป้าหมายที่ 14: อนุรักษ์และใช้ประโยชน์จากมหาสมุทร ทะเล และทรัพยากรทางทะเลอย่างยั่งยืน เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

เป้าหมายที่ 15: ปกป้อง ฟื้นฟู และสนับสนุนการใช้ระบบนิเวศบนบกอย่างยั่งยืน จัดการป่าไม้อย่างยั่งยืนต่อสู้การกลายสภาพเป็นทะเลทราย หยุดการเสื่อมโทรมของที่ดินและพื้นสภาพกลับมาใหม่ และหยุดการสูญเสียความหลากหลายทางชีวภาพ

เป้าหมายที่ 16: ส่งเสริมสังคมที่สงบสุขและครอบคลุมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ให้ทุกคนเข้าถึงความยุติธรรมและสร้างสถาบันที่มีประสิทธิภาพลึกลับผิดชอบและครอบคลุมในทุกระดับ

เป้าหมายที่ 17: เสริมความเข้มแข็งให้แก่กลไกการดำเนินงานและฟื้นฟูสภาพหุ้นส่วนความร่วมมือระดับโลกสำหรับการพัฒนาที่ยั่งยืน

ดังนั้น การพัฒนาที่ยั่งยืนในกระบวนการวิจัยเพื่อศึกษาตัวแบบความสำเร็จของการพัฒนา นวัตกรรมชาวบ้านในการจัดการชุมชน จึงเป็นเป้าหมายของกระบวนการวิจัยครั้งนี้ ที่จะเป็นส่วนหนึ่งในการขับเคลื่อนและส่งเสริม ให้เกิดคุณภาพชีวิตของผู้คนอย่างมีความสมดุลกับการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ ในขณะที่ ใช้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างคุ้มค่าโดยคำนึงถึงคนรุ่นอนาคต และอยู่บนฐานคิดของความเท่าเทียม ยุติธรรมและสันติภาพ

โดยสรุป องค์ประกอบของการพัฒนาที่ยั่งยืนที่ใช้ในงานวิจัยนี้ นิยามว่าการพัฒนาที่ยั่งยืน มีองค์ประกอบพื้นฐานที่สำคัญ 3 องค์ประกอบ ที่สอดคล้องกับเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน โดยในมิติของคน คุณภาพชีวิต ความสัมพันธ์ และความยุติธรรมนั้น คือองค์ประกอบของการพัฒนาที่ยั่งยืนด้านสังคม และองค์ประกอบด้านเศรษฐกิจจะเป็นการขับเคลื่อนการพัฒนาบนฐานของความเจริญก้าวหน้าทางเศรษฐกิจ นวัตกรรม และเทคโนโลยี รวมถึงองค์ประกอบด้านทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และการเปลี่ยนแปลง สามารถสรุปได้ว่า องค์ประกอบของการพัฒนาที่ยั่งยืน ประกอบไปด้วย

1. องค์ประกอบความยั่งยืนทางด้านเศรษฐกิจ
2. องค์ประกอบความยั่งยืนทางด้านสังคม
3. องค์ประกอบความยั่งยืนด้านสิ่งแวดล้อม โดยทั้ง 3 องค์ประกอบดังกล่าว มีความเชื่อมโยงสัมพันธ์กัน

1. ความยั่งยืนทางเศรษฐกิจ หมายถึง สังคมมนุษย์ต้องสร้างความเจริญเติบโตที่ทำให้เกิดกระแสรายได้ที่เหมาะสม ในขณะที่ยังคงรักษาไว้ซึ่งทุนมนุษย์และทุนธรรมชาติ โดยมีเป้าหมายพื้นฐานของระบบเศรษฐกิจ คือ การตอบสนองความจำเป็นขั้นพื้นฐานของประชาชน ด้วยการผลิตสินค้าและบริการ เพื่อการลดปัญหาความยากจน และทำให้เกิดการกระจายรายได้ที่เป็นธรรมเพิ่มขึ้นในสังคม

2. ความยั่งยืนทางสังคม หมายถึง ภาคว่าส่วนสังคมของการพัฒนาที่ยั่งยืนที่จะต้องวางอยู่บนรากฐานของ 2 หลักการ คือ หลักการความยุติธรรม และหลักการความเท่าเทียมกัน เพื่อให้เกิดการพัฒนาในระยะยาว การเข้าถึงทรัพยากรและโอกาสของคนในสังคมจะต้องมีความเท่าเทียมกัน สิทธิมนุษยชนและผลประโยชน์อื่นๆ เช่น อาหาร สาธารณสุข การศึกษา ที่อยู่อาศัยและโอกาสในการ

พัฒนาตนเอง ความเป็นธรรมในสังคมนี้มีนัยยะถึงโอกาสที่เท่าเทียมกันของประชาชนทุกคนในด้าน การศึกษาและการมีส่วนร่วมในการเสริมสร้างผลิตภาพให้แก่สังคม สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้จะทำให้เป้าหมายทาง สังคมทั้งด้านของความหลากหลายทางวัฒนธรรม ความเป็นธรรมในสังคม ความเท่าเทียมกันระหว่าง เพศ และการมีส่วนร่วมของประชาชนประสบความสำเร็จ

3. ความยั่งยืนด้านสิ่งแวดล้อม หมายถึง การใช้ทรัพยากรอย่างยั่งยืน การทำนุบำรุงรักษา ทุนธรรมชาติไม่ว่าจะเป็นป่าไม้ แม่น้ำ ภูเขา แร่ธาตุอันเป็นสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติที่ควรจะดำรงอยู่ ที่ทำให้ส่วนประกอบทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม ดำเนินไปได้อย่างมีประสิทธิภาพอย่างมีเสถียรภาพของ ระบบนิเวศของโลก

2. แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการชุมชน

การจัดการชุมชน (Community Management) เป็นกระบวนการสำคัญที่สอดคล้องกับ แนวคิดการพัฒนา ให้เกิดการบูรณาการองค์ความรู้ภูมิปัญญา ทุนชุมชน ด้วยวิธีคิด วิธีการ แนวทาง รูปแบบใหม่ เพื่อบรรลุเป้าหมายของการพัฒนาอย่างมีคุณภาพและคำนึงถึงความสัมพันธ์ระหว่าง ธรรมชาติและสังคมมนุษย์ในอนาคตของชุมชนนั้น ๆ รวมถึงรับผิดชอบต่อทรัพยากรและสังคมของคน ในรุ่นอนาคต โดยมีการมุ่งเน้นพัฒนาคนให้เป็นศูนย์กลางของการพัฒนา สนับสนุนต่อแนวคิดการ พัฒนาที่ยั่งยืน โดยการศึกษาแนวคิดการจัดการชุมชน ประกอบไปด้วย ความหมายของการจัดการ ชุมชน ความเป็นมาของการจัดการชุมชน องค์ประกอบของการจัดการชุมชน และความสัมพันธ์ ระหว่างการจัดการชุมชนกับการพัฒนาที่ยั่งยืน ดังนี้

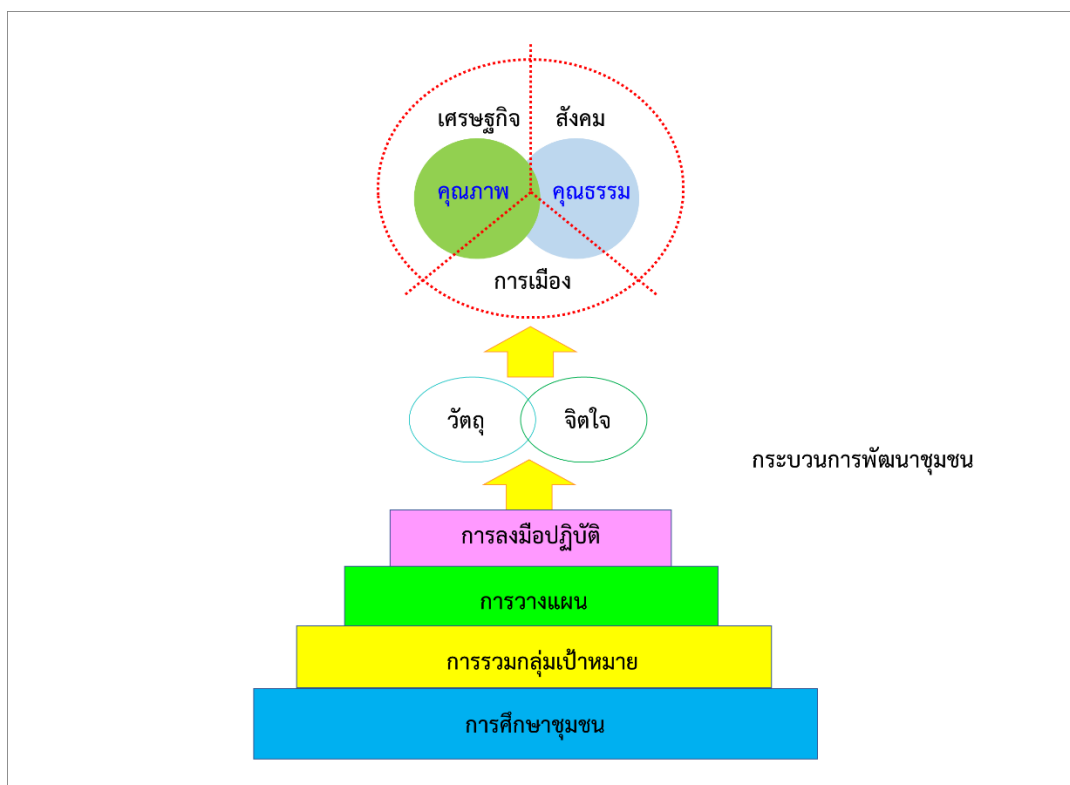
ความหมายของการจัดการชุมชน

การจัดการชุมชน หมายถึงกระบวนการ ที่กลุ่มคนกำหนดและจัดมาตรการ หรือระเบียบ ข้อ ปฏิบัติ เพื่อให้สามารถดำเนินชีวิต ดำเนินกิจกรรมของกลุ่มคนนั้น ๆ ได้ การจัดการชุมชน จึงหมายถึง การสร้างวิทยาการ กระบวนการ และการปฏิบัติการให้กับหมู่บ้านหรือชุมชนได้มีความรู้ความเข้าใจใน การจัดการชุมชนของตนเอง โดยใช้แผนชุมชนที่มีประสิทธิภาพเป็นเครื่องมือในการพัฒนา ตาม กระบวนการสร้างความเข้มแข็งชุมชน (ไพศาล เนาวะวาทอง และธวัชชัย ศุภดิษฐ์, 2551) อีกทั้ง การ จัดการชุมชนล้วนมีเป้าหมายของการจัดการอยู่ที่การสร้างความเข้มแข็งและยั่งยืน ซึ่งการทำให้เกิด ความยั่งยืนได้นั้นต้องมีการจัดการที่มีความต่อเนื่อง ทั้งนี้ปัจจัยสำคัญของการขับเคลื่อนกระบวนการ จัดการชุมชนไปสู่เป้าหมายนั้นคือ “คน” ที่เกี่ยวข้อง ซึ่งคนเหล่านี้ จำเป็นต้องมีความรู้ความเข้าใจ หลักและทฤษฎีอันเนื่องเกี่ยวกับการจัดการ และหลักการจัดการชุมชน ประกอบไปด้วย การจัดการ การบริหารจัดการ การจัดการเชิงกลยุทธ์ การจัดการความรู้ การพัฒนาองค์การ ภาวะผู้นำนโยบาย สาธารณะ วิสาหกิจชุมชน และสวัสดิการชุมชน (อุทัย ปริญาสุทธีรัตน์, 2558) รวมถึงสิ่งที่ต้อง

ตระหนักถึงอยู่เสมอ นั่นคือ ชุมชนมีความเป็นพลวัตซึ่งเปลี่ยนแปลงไปตามบริบทและเงื่อนไขของชุมชนตลอดจนการเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อมทั้งภายในและภายนอกของชุมชนอีกด้วย โดยมีเป้าหมายของการจัดการชุมชนเพื่อให้เกิดความกินดีอยู่ดีของชาวบ้านในชุมชนและการพัฒนาชุมชนในหลากหลายด้าน โดยใช้ทุนทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชน ตลอดจนการรวมกลุ่มกัน ขึ้นเพื่อดำเนินการทั้งในรูปแบบกลุ่มออมทรัพย์และกลุ่มอาชีพ ภายใต้กิจกรรมที่หลากหลาย

ความเป็นมาของการจัดการชุมชน

ประเทศไทยเป็นอีกประเทศหนึ่งที่มีการรับการพัฒนาแบบกระแสหลักหรือการพัฒนาที่ทันสมัยเข้ามาสู่ประเทศ ด้วยระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมโดยการเปิดการค้าเสรีให้เกิดการลงทุน และเปลี่ยนแปลงจากการพัฒนาแบบเกษตรเพื่อยังชีพเป็นการผลิตเพื่อขาย รวมถึงระบบแบบอุตสาหกรรม มีการนำเทคโนโลยีใหม่ ๆ มาแทนแรงงาน ซึ่งหลังจากการประกาศใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ เมื่อปี พ.ศ.2504 เป็นต้นมา ประเทศไทยได้เปลี่ยนวิถีชุมชนเข้าสู่วิถีใหม่ ซึ่งการสะสมทุน ความมั่งคั่ง และรูปแบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมเข้ามามีบทบาทในระดับชุมชนหมู่บ้าน และครัวเรือนมากขึ้น มีการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และทัศนคติของชุมชนในภาคชนบทอย่างรวดเร็ว ส่งผลให้หลายชุมชนเกิดปัญหาความเป็นชุมชนถูกลดเลือนความเป็นตัวตน ระบบวัฒนธรรมลดความสำคัญลง เกิดสังคมต่างคนต่างอยู่ มุ่งแสวงหาปัจจัยเพื่อตอบสนองต่อตนเองและครอบครัวโดยขาดความร่วมมือของชุมชนในการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ และส่งผลกระทบต่อปัจจุบัน ตั้งแต่ปัญหาสังคม ปัญหาผลกระทบทางสิ่งแวดล้อม และปัญหาความไม่มั่นคงทางเศรษฐกิจ แม้ว่าจะมุ่งพัฒนาด้านเศรษฐกิจก็ตาม โดยสามารถสรุปเป็นแผนภาพ ดังนี้

ภาพที่ 1 กระบวนการพัฒนาชุมชนตามแนวทางการจัดการชุมชนที่สมดุล
ที่มา: จามรี พระสุนิต (2560)

จากสถานการณ์ต่าง ๆ จึงเกิดยุทธศาสตร์การพัฒนาสังคม โดยมุ่งเน้นความเข้มแข็งของชุมชนฐานราก มีการปรับเป้าหมายให้เกิดการพัฒนาชุมชนเพื่อให้เป็นชุมชนเข้มแข็ง เช่นกลไกการทำงานของกรมพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย ที่ได้กำหนดวิสัยทัศน์ในการขับเคลื่อนองค์กรสู่เป้าหมาย “ชุมชนเข้มแข็ง เศรษฐกิจฐานรากมั่นคง” ทั้ง 5 ยุทธศาสตร์เป็นกรอบในการดำเนินกิจกรรม ภายใต้โครงการต่าง ๆ เพื่อให้บรรลุเป้าหมาย คือ 1) สร้างสรรค์ชุมชนอยู่เย็นเป็นสุข 2) เสริมสร้างขีดความสามารถการบริหารงานชุมชน 3) ส่งเสริมเศรษฐกิจสร้างสรรค์ 4) เสริมสร้างธรรมาภิบาลและความมั่นคงของทุนชุมชน และ 5) เสริมสร้างองค์กรให้มีขีดสมรรถนะสูง และการศึกษาวิจัยแบบมีส่วนร่วม จึงถูกนำมาใช้เพื่อเป็นกระบวนการในการค้นคว้า หาคำตอบที่สอดคล้องและสนองต่อการแก้ไขปัญหาของชุมชน

โดยมีผลการศึกษาแนวทางการจัดการชุมชนพึ่งตนเองอย่างยั่งยืน กรณีศึกษาบ้านหัวคู ตำบลพระยาบันลือ อำเภอลาดบัวหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา (สมทรง บรรจงจิตินานต์, 2560) พบว่าแนวทางการจัดการชุมชนพึ่งตนเองสามารถใช้วิธีการประยุกต์ใช้แนวคิดวัฒนธรรมชุมชน แนวคิดชุมชนเข้มแข็งและแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งเป็นทุนทางสังคมระดับหมู่บ้านนำมาสร้างกลไกขับเคลื่อนเป็นแนวทางการจัดการปัญหา ส่งผลต่อการดำรงอยู่ของบ้านหัวคูไม่ต้องล่มสลาย ชาวบ้าน

มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ทั้งด้านที่อยู่อาศัย ที่ดินทำกิน อาชีพ รายได้ ระบบความสัมพันธ์ทางสังคม การสืบสานวัฒนธรรมประเพณีไม่ให้สูญหายไปพร้อมกระแสการพัฒนา กล่าวได้ว่า แนวทางการจัดการชุมชนที่ส่งผลต่อชุมชนพึ่งตนเองและการแก้ไขปัญหาความเดือดร้อนในระดับหมู่บ้าน จึงเป็นกระบวนการพัฒนาที่มีเป้าหมายเชิงการเปลี่ยนแปลงวิธีการทำงานโดยมุ่งเน้นให้ความสำคัญเรื่องคน และทรัพยากรเป็นกลไกขับเคลื่อนงานพัฒนา (สมทรง บรรจงธิดาทานต์, 2560) ซึ่งสามารถสรุปความหมายของการบริหารจัดการของเอกลักษณ์การบริหารจัดการวัฒนธรรมว่า กระบวนการนี้มีลักษณะเป็นทั้ง ศาสตร์ ที่มีหลักการ/หลักคิดความรู้ และเป็นทั้งศิลปะ กล่าวคือ ต้องใช้ความริเริ่มสร้างสรรค์ ต้องมีความยืดหยุ่นพลิกแพลงปรับเปลี่ยนไปตามประสบการณ์และความชำนาญ ดังนั้นเมื่อวิเคราะห์จากคุณลักษณะต่าง ๆ ก็อาจจะตีความโดยนัยจากคุณลักษณะต่าง ๆ เมื่อใช้คำว่ากระบวนการ ก็หมายความว่า การบริหารจัดการนั้น จะต้องประกอบด้วยขั้นตอนหลาย ๆ ขั้นที่มาเชื่อมร้อยกัน ดังนั้นการจัดการชุมชนจึงมีเป้าหมายสอดคล้องกับยุทธศาสตร์การพัฒนาของประเทศ และรวมถึงมี “คน” เป็นกลไกสำคัญในการจัดการชุมชน

องค์ประกอบของการจัดการชุมชน

จากความเป็นมาของการจัดการชุมชนในบริบทสังคมไทย จะเห็นได้ว่าการจัดการชุมชนมีความเกี่ยวข้องกับการพัฒนาชุมชน ท้องถิ่น สังคม และกลยุทธ์การพัฒนา เริ่มต้นจากการทำความเข้าใจปรัชญาของการพัฒนาชุมชน สังคม โดยหมายถึงวิชาหรือหลักแห่งความรู้และความจริงของกระบวนการทำงานพัฒนาในชุมชน ประกอบไปด้วยหลักการที่ว่า คนเป็นทรัพยากรที่สำคัญที่สุด คนเป็นสัตว์โลกที่พัฒนาได้ดีที่สุด การรวมกลุ่ม ความยุติธรรม การศึกษา หลักประชาธิปไตย และความสมดุลของการพัฒนา

ดังนั้นในการพัฒนาชุมชน ท้องถิ่น สังคมของประเทศไทย การพัฒนาเป็นแนวทางตามกรอบของแผนพัฒนาแห่งชาติ ซึ่งแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ เริ่มใช้มาตั้งแต่ พ.ศ. 2504 และมีฐานคิดเกี่ยวกับการสร้างความเจริญก้าวหน้าของโครงสร้างพื้นฐาน และการพัฒนาทางเศรษฐกิจ ทั้งนี้ในบริบทสังคมไทยเริ่มจากความเป็นสังคมไทยในระบบอุปถัมภ์ ซึ่งเป็นระบบความสัมพันธ์ที่บุคคลสองฝ่ายที่มีสถานภาพทางสังคมไม่เท่าเทียมกัน แต่มีลักษณะต่างตอบแทนกันและกัน มีผลประโยชน์ร่วมกัน และต่อมาได้มีการพัฒนาอย่างรอบด้านตามแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งนำไปประยุกต์ใช้อย่างกว้างขวางในทุกระดับ ซึ่งได้มีส่วนเสริมสร้างภูมิคุ้มกันและช่วยให้สังคมไทยสามารถยืนหยัดอยู่ได้อย่างมั่นคงท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลง

การจัดการชุมชน จึงมีคนเป็นหัวใจสำคัญในการขับเคลื่อน และสามารถเชื่อมโยงกับการพัฒนาแบบเป็นองค์รวมในหลากหลายมิติ หลากหลายบริบท และหลากหลายสถานการณ์ สอดคล้องกับการบริหารจัดการที่ดี ที่จะมียุทธศาสตร์สำคัญในการขับเคลื่อนชุมชนท้องถิ่น สังคม และประเทศ

โดยรวมได้ (ศิรินาถ ราชคำ, วัชรพงษ์ อินทรวงศ์ และฉัฐวัฒน์ ลิ้มปัสสุรพงษ์, 2557) การจัดการชุมชนล้วนมีเป้าหมายของการจัดการอยู่ที่การสร้างเสริมความเข้มแข็งและยั่งยืน ซึ่งการทำให้เกิดความยั่งยืนได้นั้นต้องมีการจัดการที่มีความต่อเนื่อง ทั้งนี้ปัจจัยสำคัญของการขับเคลื่อนกระบวนการจัดการชุมชนไปสู่เป้าหมายนั้นคือ “คน” ที่เกี่ยวข้อง ซึ่งคนเหล่านี้จำเป็นต้องมีความรู้ความเข้าใจหลักและทฤษฎีอันเกี่ยวข้องกับการจัดการ สิ่งที่ต้องตระหนักถึงอยู่เสมอคือชุมชนมีความเป็นพลวัตซึ่งเปลี่ยนแปลงไปตามบริบทและเงื่อนไขของชุมชนตลอดจนการเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อมทั้งภายในและภายนอกของชุมชนอีกด้วย ดังนั้นชุมชนจึงจำเป็นต้องปรับตัวหรือปรับทิศทางการจัดการชุมชนเพื่อให้เกิดความกินดีอยู่ดีของชาวบ้านในชุมชนและการพัฒนาชุมชนในหลากหลายด้านโดยใช้ทุนทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชน ตลอดจนการรวมกลุ่มกันขึ้นเพื่อดำเนินการทั้งในรูปแบบกลุ่มออมทรัพย์และกลุ่มอาชีพ ทว่าภายใต้กิจกรรมที่หลากหลายเหล่านี้มีหลายชุมชนที่ประสบความสำเร็จ ขณะที่ก็มีอีกหลายชุมชนที่ประสบความล้มเหลวสืบเนื่องจากปัญหาการจัดการเป็นสำคัญนั่นเอง

การจัดการชุมชนจึงเชื่อมโยงระหว่างคนกับความเป็นชุมชน ในด้านชุมชน ด้านการบริหารจัดการ และด้านการเรียนรู้ โดยมีความเป็นองค์กรชุมชน ที่มีแนวทาง การออกแบบ และวิธีการจัดการ เช่น ชุมชนมีระบบสังคม มีรูปแบบเฉพาะที่คนในชุมชนนั้น ๆ เข้าใจกันและกัน ประกอบด้วย ภูมิปัญญา ปรากฏการณ์หรือผู้มีความรู้ และทักษะในเรื่องต่าง ๆ ที่มีความหลากหลาย คนในชุมชนรู้สึกเป็นเจ้าของและเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนา ด้านการจัดการ มีกฎ-กติกาในการจัดการ สิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม และวิถีชีวิต เช่น ป่าชุมชน การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน การใช้ประโยชน์พื้นที่สาธารณะ ซึ่งกฎ-กติกานี้คนในชุมชนต้องรับรู้ อาจดำเนินการในรูปแบบที่เป็นทางการหรือไม่เป็นทางการก็ได้ รวมถึงในด้านเศรษฐกิจของชุมชน การรวมกลุ่ม หรือผู้ประกอบการ ต้องมีการกระจายผลประโยชน์ สามารถต่อยอดการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของชุมชน และด้านการเรียนรู้มีกระบวนการรับรู้ และเรียนรู้ความเข้าใจในวิถีชีวิตและวัฒนธรรมที่แตกต่าง สังคมที่เปลี่ยนแปลง

โดยจากการศึกษาแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับการจัดการชุมชน ได้มีองค์ประกอบของการจัดการชุมชน โดยสอดคล้องกับผลการศึกษาของอุทัย ปริญญาสุทธินันท์ (2561) การจัดการชุมชนจึงเป็นแนวคิดที่สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและมีเงื่อนไขที่ขึ้นอยู่กับความต่อเนื่องบนพื้นฐานการเรียนรู้และประเมินสถานการณ์ต่าง ๆ อย่างรอบด้านโดยมีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลาของชุมชนนั้น ซึ่งการจัดการชุมชนเกี่ยวข้องกับการพัฒนาเชิงบูรณาการความรู้ท้องถิ่นและความรู้สมัยใหม่เข้าด้วยกัน เช่นเดียวกับเมตต์ เมตต์การุณจิต (2556) ที่ให้ความสำคัญกับความต่อเนื่องของการจัดการชุมชนโดยสามารถสร้างความเข้มแข็ง ความสำเร็จ และความยั่งยืน ดังนั้นจึงจัดองค์ประกอบของการจัดการชุมชน ประกอบไปด้วย

1) การจัดการเชิงกลยุทธ์

- 2) การจัดการความรู้
- 3) การพัฒนาองค์การ
- 4) นโยบายสาธารณะและสวัสดิการชุมชน

1) การจัดการเชิงกลยุทธ์ ในด้านการจัดการชุมชนมีเป้าหมายเชิงกระบวนการทัศนในการบริหารจัดการที่ดีโดยบูรณาการระหว่างภาครัฐและประชาชน ที่เน้นแผนการหรือวิธีการในการดำเนินงานให้บรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้ด้วยเอกลักษณ์เฉพาะหรืออาจกล่าวได้ว่าเป็นการจัดการเชิงกลยุทธ์นั่นเอง ซึ่งการจัดการเชิงกลยุทธ์แตกต่างจากการจัดการโดยทั่วไปจากการกำหนดการตัดสินใจที่คำนึงถึงสถานะแวดล้อมทั้งภายในและภายนอก การใช้ทรัพยากรและความสามารถหลักในชุมชน การสร้างความได้เปรียบในการแข่งขันรวมถึงเป็นกระบวนการที่มีความต่อเนื่องและคำนึงถึงอนาคต ซึ่งในวิธีการมีทั้งการจัดการในลักษณะเชิงรุกและเชิงรับ

2) การจัดการความรู้ ในด้านการจัดการชุมชนเป็นการสังเคราะห์องค์ความรู้ทั้งประเภทองค์ความรู้ที่อยู่ในตัวบุคคล (Tacit Knowledge) และองค์ความรู้ที่ชัดแจ้งหรือองค์ความรู้เชิงรูปธรรม (Explicit Knowledge) ให้เกิดกระบวนการคิดวิเคราะห์วิธีการเรียนรู้และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ที่เป็นพลวัต (พยัต วุฒิรงค์, 2557; นิติ รัตนปริชาเวช, 2552; และ ญัฐชญา พวงทอง, 2552)

3) การพัฒนาองค์การ เป็นองค์ประกอบของการจัดการชุมชนตามกรอบคิดที่คำนึงถึงการเปลี่ยนแปลงของปัจจัยแวดล้อมที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วและเป็นเหตุให้องค์การจำเป็นต้องปรับตัวเพื่อก้าวทันต่อการเปลี่ยนแปลงโดยเฉพาะอย่างยิ่งในสังคมปัจจุบันที่มีลักษณะของวิถีความปกติใหม่โดยส่งผลทางชุมชนเมืองและชุมชนชนบทซึ่งเทคนิคการพัฒนาองค์การได้บูรณาการกับศาสตร์การบริหารอื่นๆและหลักการพัฒนา ที่เป็นกระบวนการภายใต้ความร่วมมือของสมาชิกในชุมชน

4) นโยบายสาธารณะ และสวัสดิการชุมชน เป็นองค์ประกอบที่สำคัญโดยนโยบายสาธารณะเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นมาพร้อมกับที่มนุษย์รวมกลุ่มโดยอาจเรียกว่าเป็นกฎระเบียบปกติกาของชุมชนและได้ยึดถือปฏิบัติตามจนเป็นค่านิยมทางสังคมและกลายเป็นนโยบายสาธารณะ โดยในปัจจุบันนโยบายสาธารณะเป็นกระบวนการทั้งในส่วนของภาครัฐและภาคเอกชนที่เกี่ยวข้องและส่งผลกระทบต่อประชาชนโดยรวมในมิติของการจัดการชุมชนสามารถสะท้อนถึงกระบวนการนำนโยบายสาธารณะไปปฏิบัติโดยสอดคล้องกับการขับเคลื่อนเศรษฐกิจชุมชนหรือวิสาหกิจชุมชนและรวมถึงการส่งเสริมสวัสดิการชุมชน หรือสวัสดิการสังคมที่เป็นระบบการจัดสรรและจัดบริการทางสังคมในระดับโครงสร้างและระดับปฏิบัติการของชุมชน (ระพีพรรณ คำหอม, 2554; และอุทัย ปริญาสุทธานันท์, 2561)

ดังนั้นการศึกษาครั้งนี้ การจัดการชุมชนจึงมุ่งเน้นในมิติของนวัตกรรมและนวัตกรรมของชุมชน เป็นมุมมองเกี่ยวกับการพัฒนา “คน” ให้เกิดเป็นผู้ริเริ่มสร้างสรรค์นวัตกรรม หรือ “นวัตกรรม”

นั่นเอง โดยเฉพาะคนในชุมชนพื้นที่ ที่จะมีกรอบคิด มุมมอง ภูมิปัญญา หรือทุนชุมชนที่สามารถขยายผลสู่การจัดการชุมชน โดยในการวิจัยครั้งนี้เรียกว่า “นวัตกรรมชาวบ้าน”

ความสัมพันธ์ระหว่างการจัดการชุมชนกับการพัฒนาที่ยั่งยืน

จะเห็นได้ว่าการจัดการชุมชน เป็นกระบวนการพัฒนาชุมชนที่มุ่งเน้นคนเป็นสำคัญ ที่จะก่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ ปรับ เปลี่ยนพฤติกรรมให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม และการจัดการชุมชนรวมถึงการพัฒนาชุมชนเพื่อให้เกิดความยั่งยืนตามแนวทางของการพัฒนาประเทศ นอกจากนี้จะต้องให้ความสำคัญและความร่วมมือในการดำเนินตามแนวทางการพัฒนาประเทศ ด้วยแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติและแนวนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐ (วนิดา เสร็จกิจ, 2563) สิ่งสำคัญคือการขับเคลื่อนด้วยพลังของชุมชน และการบริหารจัดการทุกระดับ ตั้งแต่ปัจเจกจนถึงโครงสร้าง รวมถึงปัจจุบันแผนยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปีเป็นแนวทางในการบริหารพัฒนาประเทศเพื่อการพัฒนาในด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม เป็นไปอย่างยั่งยืนสอดคล้องกับเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals หรือ SDGs) ขององค์การสหประชาชาติซึ่งเป็นการพัฒนาที่ตอบสนองความต้องการของคนรุ่นปัจจุบันโดยไม่ทำให้คนรุ่นต่อไปในอนาคตต้องประนีประนอมยอมลดความสามารถในการที่จะตอบสนองความต้องการของตนเอง การพัฒนาที่ยั่งยืนจึงเป็นแนวทางที่มีความสำคัญ โดยสรุปแล้วการจัดการชุมชน จึงเป็นวิธีการ หรือโครงการ หรือ ขบวนการ หรือกระบวนการในการสร้างเสริมความเข้มแข็งของความสัมพันธ์แนวราบระหว่างคนในชุมชน โดยการพัฒนาจิตสาธารณะ ศักยภาพ และกระบวนการเรียนรู้ที่ส่งเสริมสนับสนุนให้สามารถร่วมกันแก้ไขปัญหาและพัฒนาชุมชนของตนเองได้ซึ่งอยู่บนหลักคิดของการพัฒนาชุมชนและนำสู่การขับเคลื่อนการพัฒนาที่ยั่งยืน (กรมการพัฒนาชุมชน, 2559)

โดยพบว่างานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาที่ยั่งยืนและสอดคล้องกับการจัดการชุมชน ของสมรทิพย์ วิภาวนิช (2559) มีรูปแบบการสร้างเสริมสุขภาพตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อสุขภาพชุมชน โดยมีความเหมาะสมและมีความเป็นไปได้ในทางปฏิบัติ สามารถกำหนดให้การสร้างเสริมสุขภาพตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเป็นหนึ่งในยุทธศาสตร์ที่สามารถขับเคลื่อนการทำงานร่วมกับงานสุขภาพในด้านอื่น ๆ ให้ครอบคลุมอย่างเป็นองค์รวม ที่มียุทธศาสตร์หลักที่สำคัญ คือ การเสริมสร้างความเข้มแข็งของภาคีสุขภาพ ตลอดจนการพึ่งพาตนเองในด้านสุขภาพบนพื้นฐานภูมิปัญญาไทย และมุ่งเน้นการสร้างเสริมสุขภาพ รวมทั้งพัฒนาผู้นำและสมาชิกชุมชน อย่างสอดคล้องกับวิถีชีวิตของคนในชุมชน เพื่อให้มีการสร้างเสริมสุขภาพที่ต่อเนื่องและเกิดความยั่งยืน

รวมถึงการพัฒนาชนบทที่ยั่งยืน ซึ่งหมายถึงการพัฒนาที่สามารถดำเนินการเปลี่ยนแปลงตามแนวทางที่ชุมชนนั้นพึงปรารถนา และมีการรักษาสมดุลของสิ่งแวดล้อมเพื่อการเปลี่ยนแปลงนั้นไปได้ยาวนาน คือนอกจากจะให้ประชาชนในชนบทช่วยเหลือตัวเอง (Self Help) ให้อำนาจ

(Empowering) เกิดความเที่ยงธรรม (Equity) การมีส่วนร่วม (Participation) ในการพัฒนา และพึ่งพาตัวเองได้โดยสมบูรณ์ (Self-Reliance of Independence) แล้ว ยังเน้นการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยเสนอแนะให้เกิดการใช้ทรัพยากรธรรมชาติที่มีอย่างจำกัดอย่างชาญฉลาด ต่อยอดถึงรุ่นลูกหลาน หรือคนรุ่นอนาคต และไม่กระทบกระเทือนต่อสิ่งแวดล้อมด้วย ซึ่งมีตัวอย่างและกิจกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวข้องมากมายในการพัฒนาชนบทแบบยั่งยืน เช่น การทำไร่นาสวนผสม (Integrated Farming or Mixed Farming) เกษตรป่าไม้หรือวนเกษตร (Agroforestry) เป็นต้น การพัฒนาเศรษฐกิจแบบยั่งยืน จึงเป็นรูปแบบการพัฒนาที่สามารถตอบสนองต่อเป้าหมายของระบบชีววิทยา ระบบเศรษฐกิจและระบบสังคม โดยแต่ละระบบสามารถพัฒนาไปสู่เป้าหมายของตนเองได้ ทั้งนี้ เป้าหมายระบบชีววิทยานำถึงความหลากหลายทางพันธุกรรม ระบบเศรษฐกิจเน้นถึงความต้องการขั้นพื้นฐานให้เกิดความเท่าเทียมกัน และระบบสังคมเน้นความหลากหลายทางวัฒนธรรม มีสถาบันที่ยั่งยืนยาวนาน มีส่วนร่วมจากผู้คนต่างๆ ในสังคม

การพัฒนาที่ยั่งยืน จึงเป็นยุทธวิธีการพัฒนาที่ช่วยจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ทรัพยากรมนุษย์ รวมทั้งการจัดการทางการเงินและวัสดุอุปกรณ์ทางกายภาพต่างๆ เพื่อเพิ่มคุณภาพชีวิตที่ดี การพัฒนาแบบยั่งยืนจึงเปรียบเสมือนเป้าหมายที่ปฏิเสธนโยบายและการดำเนินงานของกิจกรรมใดๆ ที่ส่งเสริมมาตรฐานความเป็นอยู่และการครองชีพในปัจจุบันที่ทำลายฐานการผลิตและทรัพยากรธรรมชาติ โดยปล่อยให้คนรุ่นหลังประสบสภาพการณ์ย่ำแย่และเสี่ยงภัยมากกว่าในสภาพปัจจุบัน และจากการทบทวนวรรณกรรมผลงานวิจัยที่มีวิธีการวิจัยแบบอภิมาน (Meta - Analysis) สามารถแสดงผลการวิจัยเกี่ยวกับแนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืนใหม่ จากการศึกษาที่ซับซ้อนและสังคม รวมถึงข้อจำกัดและความแตกต่างหรือช่องว่างของแนวคิดด้านการพัฒนาที่ยั่งยืน แม้ว่าการพัฒนาสังคมที่ยั่งยืนพยายามที่จะพึ่งพาด้านสังคมเพื่อให้บรรลุความยั่งยืน แต่ยังคงมีช่องว่างด้านการกำหนดลำดับความสำคัญที่จะรับประกันการเปลี่ยนแปลงอย่างเร่งด่วนเพื่อให้บรรลุความยั่งยืน และในการตอบสนองต่อปัญหานี้ได้รับการเสนอให้ใช้ความคิดที่ซับซ้อนและสังคมเพื่อปรับปรุงการพัฒนาสังคมอย่างยั่งยืน รวมถึงการสร้างกระบวนการข้ามศาสตร์ที่มุ่งเน้นการฝึกอบรมความร่วมมือโครงการที่มุ่งสร้างการเปลี่ยนแปลงเร่งด่วน ที่จำเป็นในองค์กรทางสังคม การศึกษา รวมถึงกระบวนการผลิตและการบริโภค การกลายเป็นเมือง และการปกป้องความหลากหลายทางชีวภาพ (Nemecio, Tobón, Griban and Hernández, 2020.)

รวมถึงมีกระบวนการวิจัยการประเมินแนวโน้มการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนในระดับท้องถิ่นและระดับโลก (Salvia, Filho, Brandli, and Griebeler, 2019) ที่สะท้อนว่าในขณะที่เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนมีมุมมองระดับโลก รวมถึงวิธีการที่ประเด็นด้านความยั่งยืนแข่งขันกับปัญหาหลักของประเทศต่าง ๆ นั้น มีการศึกษาถึงจุดมุ่งหมายการระบุเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนหลักที่ผู้เชี่ยวชาญจากภูมิภาคที่เข้าถึงได้ตามประสบการณ์และพื้นที่การวิจัย และเพื่อ

หรือเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างเป้าหมายเหล่านี้กับประเด็นหลักในท้องถิ่นและความท้าทายของแต่ละภูมิภาค ผู้เชี่ยวชาญทั้งหมด 266 คนจากอเมริกาเหนือ ละตินอเมริกา/แคริบเบียน แอฟริกา เอเชีย ยุโรป และโอเชียเนียเข้าร่วมการสำรวจ จากตัวอย่างที่ใช้ อาจกล่าวได้ว่ามีความสัมพันธ์ระหว่างปัญหาหรือความท้าทายในท้องถิ่นที่สังเกตพบในบางภูมิภาคกับประเด็นหลักที่น่าสนใจของผู้เชี่ยวชาญที่ทำการสำรวจ โดยพบว่ามีจุดในการศึกษาเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนที่ 4 การศึกษาที่มีคุณภาพอย่างครอบคลุมและเท่าเทียม เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนที่ 11 ทำให้เมืองและการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์มีความครอบคลุม ปลอดภัย มีภูมิต้านทานและยั่งยืน และเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนที่ 13 การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศและผลกระทบ หรือภาวะวิกฤตโลกร้อน (Salvia, Filho, Bandli, and Griebeler, 2019)

ดังนั้น การจัดการชุมชนจึงเป็นกระบวนการที่มีการพัฒนาคนเป็นหัวใจสำคัญ และสอดคล้องกับการพัฒนาแบบเป็นองค์รวม ตลอดจนการพัฒนาที่ยั่งยืน ที่มีหลักคุณลักษณะของการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจ การพัฒนาด้านสังคม และการพัฒนาด้านสิ่งแวดล้อม โดยสรุป การจัดการชุมชน มีองค์ประกอบ ได้แก่ ด้านชุมชน ด้านการจัดการ และด้านกระบวนการเรียนรู้ ที่จะเป็นกระบวนการของชุมชน เป็นภูมิปัญญา ความรู้สึกเป็นเจ้าของร่วม มีกติกา มีระบบที่ให้เกิดกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกัน และเป็นข้อสรุปของสมมติฐานการวิจัยครั้งนี้ คือ

สมมติฐานที่ 1 การจัดการชุมชนส่งผลต่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

3. แนวคิดเกี่ยวกับนวัตกรรมชาวบ้าน

การศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับนวัตกรรมชาวบ้านในงานวิจัยครั้งนี้ ประกอบไปด้วยการศึกษาความหมายของนวัตกรรมชาวบ้าน ความเป็นมาของนวัตกรรมและนวัตกรรมชาวบ้าน องค์ประกอบของนวัตกรรมชาวบ้าน และความสัมพันธ์ระหว่าง นวัตกรรมชาวบ้านกับการจัดการชุมชนและการพัฒนาที่ยั่งยืน ดังนี้

ความหมายของนวัตกรรมชาวบ้าน

นวัตกรรม (Innovator) หมายถึง คนแรกในการกระทำสิ่งต่างๆ มีความรู้มีความสามารถในการเข้าใจ และประยุกต์ใช้ความรู้ มีความคิดสร้างสรรค์ รับมือกับอุปสรรคในระหว่างการพัฒนานวัตกรรมได้ กล้าเสี่ยงอย่างชาญฉลาด กล้าทำสิ่งใหม่ ๆ กล้าคิดต่างอย่างสร้างสรรค์ในการทำให้เกิดนวัตกรรม (พัชรพร อยู่ยืน อภิญญา ภูมิโอดา และ ศิริโยธิน, 2560)

นวัตกรรมชาวบ้าน จึงหมายถึง ผู้นำหรือแกนนำชุมชน ที่สามารถบูรณาการองค์ความรู้ ภูมิปัญญา จากทุนชุมชนในพื้นที่ผสมผสานกับองค์ความรู้ และการเปลี่ยนแปลงทางสังคมเกิดเป็นแนวทางการพัฒนาหรือนวัตกรรมสังคม ที่ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชนในการพัฒนาหลากหลายวิธี โดยมี

บทบาทเป็นผู้ที่นำเสนอแนวคิดใหม่ วิธีการใหม่หรือสิ่งประดิษฐ์ใหม่เพื่อให้เกิดนวัตกรรมที่สอดคล้องและเหมาะสมกับบริบทพื้นที่ รวมถึง มีการศึกษาจากผลวิจัยของ Dyer, Gregersen และ Christensen (2009) พบว่า ทักษะของนวัตกรรม จากการศึกษาประกอบด้วย ทักษะสำคัญ 5 ประการ โดยทักษะนี้เปรียบเสมือนสิ่งที่เรียกว่า DNA ของนวัตกรรม ประกอบด้วย การเชื่อมโยง การตั้งคำถาม การสังเกต การทดลอง และการสร้างเครือข่าย ซึ่งเป็นความสามารถในการเชื่อมโยงคำถาม ปัญหา ความคิด จากนั้นตั้งคำถามและกระบวนการหาคำตอบจากการสังเกต ทดลองเพื่อหาแนวคิดใหม่ๆ ด้วยการสร้างต้นแบบและเปิดตัว และขยายผลขอบเขตองค์ความรู้ เช่นเดียวกับ Rogers (Dyer, Gregersen and Christensen, 2009) ที่เสนอว่า นวัตกรรม ต้องเป็นผู้มีความสัมพันธ์อันดีกับเครือข่ายต่าง ๆ โดยในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ให้ความสำคัญกับ นวัตกรรมชาวบ้าน ที่อยู่ในหน่วยที่เล็กที่สุดของสังคมเมื่อจำแนกระดับชุมชนในพื้นที่ขับเคลื่อนไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน ซึ่งควรมีองค์ประกอบที่สอดคล้องกับนวัตกรรม นั่นคือเป็นผู้ที่มีและผู้ที่แนะนำการเปลี่ยนแปลง แนวคิด หรือวิธีการใหม่ ๆ ของการทำบางสิ่งบางอย่าง ผู้ที่พัฒนาสิ่งใหม่ โดยเป็นผู้ที่มีความสามารถในการคิดและมองแตกต่างกับคนส่วนใหญ่ทั่วไป มีความคิดสร้างสรรค์ มีการเปิดกว้างทางความคิด มีความคิดเชื่อมโยง มีการสร้างเครือข่ายเพื่อขยายขอบเขตความรู้ของตนเองและทำให้มีมุมมองที่แตกต่าง และมีลักษณะของนักวิทยาศาสตร์ คือ ตั้งคำถาม สังเกต และทดลอง โดยนวัตกรรมเป็นส่วนหนึ่งของทั้งหมดและถือว่าเป็นหน้าที่หลักในการตัดสินใจในกระบวนการสร้างสรรค์นวัตกรรมต่อไป รวมถึงมีจุดแตกต่างในการริเริ่มจากภายในชุมชน เป็นผู้ที่อยู่ในชุมชน และดำเนินนวัตกรรมเพื่อชุมชนนั่นเอง

ทั้งนี้ นวัตกรรมชาวบ้าน ได้มีการนิยามโดยหน่วยบริหารและจัดการทุนวิจัยด้านการพัฒนา ระดับพื้นที่ (บพท.) จากกรอบวิจัยชุมชนนวัตกรรมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน หมายถึง การพัฒนาชุมชนอย่างมีส่วนร่วมโดยกลไกการพัฒนาพื้นที่ระดับตำบล แล้วสร้าง ตัวแบบการเรียนรู้และนวัตกรรม (Learning and Innovation platform) ของชุมชนผ่านการสร้างนวัตกรรมชาวบ้านในชุมชน เพื่อให้กลไกพัฒนาพื้นที่อย่างมีส่วนร่วมระดับชุมชนสามารถวิเคราะห์ปัญหาของชุมชนตนเองได้อย่างแม่นยำ รวมถึงมีการยอมรับ ปรับใช้เทคโนโลยีและนวัตกรรมที่เหมาะสมกับบริบทเพื่อแก้ไขปัญหาสำคัญและพัฒนาคุณภาพชีวิตของตนเองได้อย่างเป็นรูปธรรมและยั่งยืน (หน่วยบริหารและจัดการทุนวิจัยด้านการพัฒนาระดับพื้นที่, 2563)

นอกจากนี้ นวัตกรรมชาวบ้าน ยังหมายถึง แกนนำชาวบ้านกลุ่มเป้าหมายที่ได้รับการถ่ายทอดความรู้และนวัตกรรมจนสามารถรับและปรับใช้นวัตกรรมที่เหมาะสมกับบริบท ถ่ายทอดความรู้ไปสู่ผู้อื่นได้ รวมถึงมีการใช้คำว่านวัตกรรมท้องถิ่น และนวัตกรรมชุมชน ในความหมายเดียวกันนี้

การวิจัยครั้งนี้มีแนวคิดสำคัญในการวิจัยเชิงพื้นที่ (Area base) ที่มีการพัฒนาโดยเอาพื้นที่เป็นตัวตั้ง เป็นการพัฒนาเชิงพื้นที่เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับประชาชน รวมถึงการบริหารจัดการพัฒนาพื้นที่บ้านเกิดของตนเองที่สอดคล้องกับบริบทและฐานทุนเดิม โดยผู้วิจัยเห็นว่าในจังหวัด

เชิงรายนี้นี้มีทุนชุมชนที่สำคัญและสามารถขยายผลให้เกิดการเรียนรู้และปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลง ทั้งในระดับสังคมของประเทศไทยและระดับโลก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านเศรษฐกิจสังคม สภาพแวดล้อม เทคโนโลยีและนวัตกรรม นำสู่การบรรลุเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนและสร้างสรรค์นวัตกรรมชาวบ้านไปสร้างชุมชนนวัตกรรมแห่งการแลกเปลี่ยนเรียนรู้

ประเทศไทยกำลังขับเคลื่อนการพัฒนาประเทศไปสู่ประเทศไทย 4.0 ซึ่งเน้นการพัฒนาสู่ความมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน ด้วยการสร้างความเข้มแข็งจากภายใน โดยมีเป้าหมายในการปรับเปลี่ยน โครงสร้างระบบเศรษฐกิจไปสู่เศรษฐกิจที่ขับเคลื่อนด้วยนวัตกรรม หรือ Value-Based Economy ด้วยการ นำวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี และนวัตกรรม โดยมีองค์ประกอบที่สำคัญ ได้แก่ การเปลี่ยนจากเกษตรแบบเดิมไปสู่การเกษตรสมัยใหม่ (Smart Farming) ที่เน้นการบริหารจัดการและเทคโนโลยี เป็นเกษตรกรแบบเป็นผู้ประกอบการ การเปลี่ยนจาก SMEs แบบเดิมที่รัฐต้องให้ความช่วยเหลือ ไปสู่การเป็น Smart SMEs และ Startups ที่มีศักยภาพสูง การเปลี่ยนจากธุรกิจบริการแบบเดิม ซึ่งมีการสร้างมูลค่าค่อนข้างต่ำ ไปสู่ธุรกิจบริการที่ สร้างมูลค่าสูง (High Value Services) และเปลี่ยนจากแรงงานทักษะต่ำไปสู่แรงงานที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญและทักษะสูง (Campopiano and Bassani, 2020, และ Dyer, Gregersen & Christensen, 2009 พัชรพร อยู่เย็น อภิญญา ภูมิโอดตา และ ศิระ ศรีโยธิน, 2560)

นวัตกรรมชาวบ้าน จึงเปรียบเสมือนผู้ขับเคลื่อนนวัตกรรมของหมู่บ้านหรือชุมชน ซึ่งเป็นการทำสิ่งต่าง ๆ ด้วยวิธีใหม่ ๆ และรวมถึงการเปลี่ยนแปลงทางความคิด การผลิต กระบวนการ หรือองค์กร ไม่ว่าจะเป็นการเปลี่ยนนั้นจะเกิดขึ้นจากการปฏิบัติ การเปลี่ยนอย่าง ถอนรากถอนโคน หรือการพัฒนาต่อยอด ทั้งนี้มักมีการแยกแยะความแตกต่างอย่างชัดเจน ระหว่างการประดิษฐ์คิดค้น ความคิดริเริ่ม และนวัตกรรม อันหมายถึงความคิดริเริ่มที่นำมาประยุกต์ใช้อย่างสัมฤทธิ์ผล และในหลายสาขาเชื่อว่า การที่สิ่งใดสิ่งหนึ่งจะเป็นนวัตกรรมได้นั้น จะต้องมีความแปลกใหม่อย่างเห็นได้ชัด และไม่เป็นแค่เพียงการเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญ เป็นต้นว่าในด้านศิลปะ เศรษฐศาสตร์ เศรษฐกิจ และนโยบายของรัฐ เช่น ในเชิงเศรษฐศาสตร์ จะมีแนวความคิดที่ว่า นวัตกรรมจะนำสู่การเปลี่ยนแปลง ซึ่งการเปลี่ยนแปลงนั้นจะต้องเพิ่มมูลค่า ไม่ว่าจะเป็นมูลค่าของลูกค้า หรือมูลค่าของผู้ผลิต เป้าหมายของนวัตกรรมคือการเปลี่ยนแปลงในเชิงบวก เพื่อให้สิ่งต่างๆเกิดเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีขึ้น นวัตกรรมก่อให้เกิดผลิตผลเพิ่มขึ้น และเป็นที่มาสำคัญของความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจ (หน่วยบริหารและจัดการทุนวิจัยด้านการพัฒนาระดับพื้นที่, 2563 และชานนท์ โกมลมาลย์, 2561)

ความเป็นมาของนวัตกรรมและนวัตกรรมชาวบ้าน

จากความหมายของนวัตกรรมชาวบ้าน ที่มาของความหมายนวัตกรรมชาวบ้านมีการศึกษาการให้ความสำคัญเชิงโครงสร้างของนวัตกรรมในประเทศไทย ทั้งในระดับผู้ประกอบการ ชุมชน และ

ภาพรวมระดับชาติ จากระบบนวัตกรรมแห่งชาติ ซึ่งเป็นกรอบมหภาคซึ่งเกี่ยวข้องกับสถาบันและเงื่อนไขต่างๆ ที่เป็นตัวกำหนดโอกาสในการเกิดนวัตกรรม มีประเด็นที่เกี่ยวข้องหลายประเด็นประกอบไปด้วย พลวัตนวัตกรรม องค์ประกอบด้านการถ่ายทอดนวัตกรรม ฐานด้านวิทยาศาสตร์และวิศวกรรม และเงื่อนไขนวัตกรรม จนนำไปสู่ผู้ที่เป็นคนสรรสร้างนวัตกรรมหรือนวัตกรรมนั้นเอง โดยจะเห็นว่าในการดำเนินการทางนวัตกรรมในระดับองค์กรนั้นผลสำเร็จขึ้นอยู่กับองค์ประกอบมากมายที่เกี่ยวข้องกับคน สังคม และวัฒนธรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลไกด้านงานพัฒนาสังคม ที่เน้น “คน” เป็นศูนย์กลางของการพัฒนา และคนจะเป็นทุนสำคัญในการสร้างนวัตกรรมในองค์กร ชุมชน และสังคม ประเด็นที่สำคัญก็คือ การเรียนรู้ขององค์กรชุมชนโดยรวมจะเป็นตัวกำหนดถึงความสามารถทางด้านนวัตกรรมของชุมชนได้ โดยในงานวิจัยนี้มีขอบเขตของชุมชนในพื้นที่จังหวัดเชียงราย

นวัตกรรมและนวัตกรรมชาวบ้านจึงมีความสัมพันธ์ในแง่ของกระบวนการสู่เป้าหมายการเปลี่ยนแปลง โดย รวมถึงการเปลี่ยนแปลงทางความคิด การผลิต กระบวนการ หรือองค์กร ไม่ว่าจะการเปลี่ยนนั้นจะเกิดขึ้นจากการปฏิบัติ การเปลี่ยนอย่างถอนรากถอนโคน หรือการพัฒนาต่อยอด เป็นต้น ทั้งนี้ มักมีการแยกแยะความแตกต่างอย่างชัดเจน ระหว่างการประดิษฐ์คิดค้น ความคิดริเริ่ม และนวัตกรรม อันหมายถึงความคิดริเริ่มที่นำมาประยุกต์ใช้อย่างสัมฤทธิ์ผล นวัตกรรมจึงเป็นหัวข้อหลักในการศึกษาด้านเศรษฐศาสตร์ ธุรกิจ เทคโนโลยี สังคมศาสตร์ และวิศวกรรม และหากพูดกันแบบภาษาชาวบ้านแล้ว คำว่านวัตกรรม มักจะหมายถึงผลลัพธ์ของกระบวนการ และในฐานะที่นวัตกรรมมักจะได้รับการยกย่องว่าเป็นกลไกสำคัญในการผลักดันเศรษฐกิจ ปัจจัยที่นำไปสู่นวัตกรรม มักได้รับความสำคัญจากผู้ออกนโยบายว่าเป็นเรื่องวิกฤติ

ประเทศไทย มีระบบนวัตกรรมแห่งชาติซึ่งเป็นหน่วยงานสำคัญในการกำหนดกลยุทธ์นโยบาย และแผนดำเนินการในการพัฒนาขีดความสามารถในนวัตกรรมทางเทคโนโลยีของประเทศ ทั้งนี้ประเด็นนโยบายหรือองค์ประกอบที่สำคัญที่เกี่ยวข้องกับระบบนวัตกรรมแห่งชาตินั้นสามารถทำให้สามารถเห็นภาพรวมของความสัมพันธ์ที่เกี่ยวข้องขององค์ประกอบต่างๆ ที่มีต่อระบบ และความสำคัญของการพัฒนาความสามารถทางนวัตกรรมของประเทศอย่างเป็นระบบโดยการกำหนดนโยบาย และแนวทางการดำเนินการที่เหมาะสม เพื่อให้สามารถพัฒนาประเทศไปสู่เป้าหมายที่ต้องการระบบนวัตกรรมแห่งชาติของประเทศไทย (สำนักงานพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งชาติ, 2542) ซึ่งประกอบไปด้วย กรอบเศรษฐกิจมหภาคคือ สภาพแวดล้อมด้านเศรษฐกิจซึ่งมีผลต่อการพัฒนานวัตกรรมของประเทศ โดยกรอบเศรษฐกิจมหภาคที่สำคัญของประเทศไทยคือนโยบายเศรษฐกิจและการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างการผลิต โดยมีการศึกษาเกี่ยวกับการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศไทยที่เริ่มต้นจากการพัฒนาด้านโครงสร้างพื้นฐาน และการยกระดับพัฒนาเศรษฐกิจ ตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ 1 ปีพ.ศ. 2504 เป็นต้นมา และได้มีการเปลี่ยนแปลง รากฐานนโยบายทางเศรษฐกิจที่ส่งเสริมการลงทุนและอุตสาหกรรมพื้นฐาน การปรับโครงสร้างภาษีต่างๆ ใน

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 4 ทำให้เศรษฐกิจของไทยมีการเจริญเติบโตก้าวหน้าท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ นั้น ประเทศไทย ได้รับผลกระทบจากสถานการณ์เศรษฐกิจมหภาค และมีการปรับเปลี่ยนยุทธศาสตร์การพัฒนาของประเทศ เพื่อมุ่งเน้นคนเป็นศูนย์กลางการพัฒนามากขึ้น รวมถึงจากยุคของการเปลี่ยนผ่าน จากยุคเศรษฐกิจอุตสาหกรรม (Industrial economy) มาสู่ยุคของเศรษฐกิจข้อมูลข่าวสาร (Information economy) จนถึงยุคเศรษฐกิจฐานความรู้ (Knowledge economy) ต่อเนื่องจนถึงยุคปัจจุบัน ที่เรียกว่ายุคเศรษฐกิจสร้างสรรค์ โดยเน้นจุดแข็งหรือข้อได้เปรียบทางด้านความคิดสร้างสรรค์ ที่จะสามารถส่งเสริมความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจได้ (Innovation driven economy) โดยอาจกล่าวได้ว่า ทักษะด้านความคิดสร้างสรรค์ เทคโนโลยี และธุรกิจในรูปแบบใหม่ๆ รวมถึงการสร้างสรรค์สิ่งใหม่อย่างมีประสิทธิภาพ จะก่อให้เกิดการพัฒนาได้ ซึ่งสอดคล้องกับ องค์ประกอบ ในการส่งเสริมเศรษฐกิจสร้างสรรค์ ที่ว่าด้วยเรื่องของอุตสาหกรรมสร้างสรรค์ ทรัพยากรมนุษย์ และด้านพื้นที่ (นพพร จันทรนาชู, 2555)

หลังจากวิกฤตเศรษฐกิจและการเงินปีพ.ศ. 2540 นโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจจากที่เคยมุ่งเน้นการพัฒนาอุตสาหกรรมเพื่อการส่งออก และการดึงดูดนักลงทุนต่างประเทศให้เข้ามาลงทุนในกิจการที่ก่อให้เกิดการผลิตขนาดใหญ่ หรือการจ้างงานจำนวนมาก รวมถึงกระจายอุตสาหกรรมไปสู่ภูมิภาค ได้ปรับเปลี่ยนเป็นการให้ความสำคัญกับการพัฒนาเศรษฐกิจแบบพอเพียง มุ่งเน้นการพัฒนาการเกษตรแบบยั่งยืน ใช้ระบบภูมิปัญญาท้องถิ่นรวมถึงพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ และในยุคนโยบายด้านการพัฒนาเศรษฐกิจที่พลิกผันจากการเน้นภาคอุตสาหกรรม ได้ปรับเป็นวางแผนด้านเศรษฐกิจฐานรากรวมถึงภาคการเกษตร (สำนักงานพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งชาติ, 2542) เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งเชิงกระบวนการโครงสร้าง และกลไกที่สอดรับตั้งแต่ระดับชุมชนท้องถิ่น ไปจนถึงระดับรัฐและนโยบายการพัฒนา โดยนวัตกรรมสามารถแตกต่างกันออกไปตามความแปลกใหม่ของเทคโนโลยีและผู้ใช้งาน ตั้งแต่นวัตกรรมที่เกิดขึ้นจากเทคโนโลยีใหม่และมีผลกระทบสูง (Disruptive Innovation) เช่น การเข้ามาของ Google Maps ทำให้ผู้คนหันมาใช้แทนแผนที่แบบกระดาษ เป็นต้น นวัตกรรมที่เกิดขึ้นจากเทคโนโลยีใหม่ หรือนวัตกรรมแบบสิ้นเชิง (Radical Innovation) เช่น เทคโนโลยีหุ่นยนต์ (Robotics) ปัญญาประดิษฐ์ (AI) เป็นต้น นวัตกรรมแบบยั่งยืน (Sustaining Innovation) คือ นวัตกรรมที่เกิดขึ้นจากเทคโนโลยีที่ไม่ได้ใหม่มาก แต่มีผลกระทบสูงต่อผู้ใช้งาน มักใช้ทำให้ตลาดเติบโตขึ้น เช่น การใช้เชื้อเพลิงชีวภาพจากของเสียภาคการเกษตรในพื้นที่การผลิตบรรจุภัณฑ์ที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม ปรับเปลี่ยนระบบการขนส่งด้วยพลังงานสะอาด เป็นต้น โดยมีเปลี่ยนแปลงเล็กน้อยแล้วจึงปรับเปลี่ยนอย่างค่อยเป็นค่อยไป และนวัตกรรมแบบต่อยอด (Incremental Innovation) คือ นวัตกรรมที่เกิดขึ้นจากเทคโนโลยีที่ไม่ได้ใหม่มาก และมีผลกระทบสูงต่อผู้ใช้งานต่ำ โดยมากนิยมใช้กับสินค้าที่มีอยู่ในตลาดอยู่แล้ว เช่น การปรับหน้าเว็บไซต์ให้ใช้งานง่ายขึ้น การเพิ่มฟังก์ชันใหม่ของโทรศัพท์มือถือ เป็นต้น หรือในบริบทของชุมชน เช่นการนำเอา

เทคโนโลยีใหม่ ๆ ทางเกษตรกรรมมาใช้เพิ่มผลผลิตในชุมชน หรือการใช้เทคโนโลยีมาช่วยในการสื่อสาร การปรับเปลี่ยนรูปแบบให้เข้ากับปัจจุบัน โดยนวัตกรรมทุกประเภทที่ได้กล่าวมานั้นล้วนส่งผลต่อเศรษฐกิจโดยเกี่ยวกับรูปแบบของนวัตกรรมไม่ว่าจะเป็น นวัตกรรมผลิตภัณฑ์ นวัตกรรมกระบวนการ หรือนวัตกรรมทางธุรกิจ ซึ่งระบบเศรษฐกิจท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยี และนวัตกรรมดังกล่าวจำเป็นต้องเน้นการพัฒนาขีดความสามารถทางเทคโนโลยีของคนหรือนวัตกรรม ที่เป็นส่วนประกอบสำคัญควบคู่กันไปด้วย จึงจะสามารถกล่าวได้ว่าเกิดนวัตกรรมในการผลิตสินค้าและบริการที่มีมูลค่าเพิ่มและมีคุณค่าเชิงสังคมมากพอที่จะแข่งขันในเศรษฐกิจยุคโลกาภิวัตน์ได้อย่างยั่งยืน หรือในงานวิจัยครั้งนี้เรียกว่า “นวัตกรรมชาวบ้าน” โดยมุ่งเน้นขีดความสามารถของนวัตกรรมในมิติการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

นอกจากนี้ นวัตกรรมชาวบ้าน ยังคงเป็นผู้ที่จะขับเคลื่อนหรือสร้างสรรค์นวัตกรรมเพื่อชุมชน ที่มีความหมายครอบคลุมถึงการนำวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี และนวัตกรรม มาใช้เป็นเครื่องมือในการสร้างสรรค์และออกแบบนวัตกรรมเพื่อขับเคลื่อนและพัฒนาชุมชน โดยเป็นการพัฒนาทางด้านการวิจัยที่นำไปสู่การใช้ประโยชน์อย่างเป็นรูปธรรม เพื่อให้เกิดการแก้ไขปัญหาในท้องถิ่น โดยความร่วมมือระหว่างภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชน ตัวอย่างนวัตกรรมเพื่อพัฒนาชุมชน สู่การพัฒนาอาชีพอย่างยั่งยืน เช่น ด้านข้าวปลาอาหาร คือการนำนวัตกรรมมาพัฒนาเพิ่มมูลค่าสินค้าและแก้ไขปัญหา ด้านสุขภาพ เช่น ผลงานวิจัยศึกษาการทำข้าวกล้องพองโดยไม่ต้องใช้น้ำมันทอด (ประเทือง โชคประเสริฐ, อรุณา วงศาางาม, สุรัลชนา กาศสกุล และวินัย บุญน้อย, 2558) โดยเป็นการทำผลิตภัณฑ์มูลค่าสูงจากข้าวกล้องพองปราศจากน้ำมันทอด หรือนวัตกรรมเพื่อเพิ่มผลผลิตทางการเกษตร กำจัดสิ่งเหลือทิ้งทางการเกษตร การแปรรูปและการนำกลับไปใช้ใหม่ เพื่อลดต้นทุนการผลิตและรักษาสิ่งแวดล้อม เช่น ปุ๋ยน้ำอินทรีย์จากมูลหนอนไหมอีรี (ชัยอาทิตย์ อินคำ, 2559) หรือนวัตกรรมเพื่อชุมชน ทั้งด้านวิถีชีวิต และอาชีพ อย่างเช่น จุลินทรีย์ช่วยย่อยลดกลิ่นเหม็นจากฟาร์มปศุสัตว์ เครื่องกลั่นน้ำส้มควันไม้ขนาดเล็ก เตาชีวมวลเชื้อเพลิงซังข้าวโพด เตาแก๊สชีวมวลกรูห้องเผาไหม้ประสิทธิภาพสูง เป็นต้น (สำนักงานนวัตกรรมแห่งชาติ, 2563)

แนวคิดที่สำคัญที่จะนำไปสู่การพัฒนาและสร้างนวัตกรรมของชุมชน และท้องถิ่น คือ 1) มีโจทย์การพัฒนาจากวัตถุประสงค์ในชุมชน หรือความต้องการแก้ปัญหาในชุมชน 2) มีการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่นเป็นหลัก 3) มีการต่อยอดองค์ความรู้จากภูมิปัญญาของท้องถิ่น 4) มีการนำวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเข้าไปประยุกต์ใช้อย่างเหมาะสม 5) มีการเรียนรู้ และมีการทดลองปฏิบัติจริง 6) สามารถนำไปเป็นต้นแบบหรือประยุกต์ใช้และแก้ปัญหาชุมชนได้ 7) สามารถลดต้นทุนและเพิ่มผลผลิต 8) ช่วยลดปัญหา หรือแก้ปัญหาชุมชนท้องถิ่นได้ ทั้งนี้การสร้างนวัตกรรมเพื่อชุมชน จะมีความสำเร็จและยั่งยืนได้ จะต้องเป็นการพัฒนาที่อยู่บนพื้นฐานของชุมชน บนพื้นฐานของความพอเพียง มีการวิจัยและพัฒนาอย่างต่อเนื่อง มีการใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสม และมีการส่งเสริม

สนับสนุนจากทุกภาคส่วนทั้งภาครัฐและภาคเอกชนและภาคประชาชน รวมถึงมีผลการศึกษาเกี่ยวกับการสร้างนวัตกรรมในสถานการณ์ด้านการศึกษา ทักษะการทำงาน การดำเนินชีวิต ของคนในชุมชน ทั้งในอดีตและปัจจุบัน ของจันทร์ศรี สิมสินธุ์ ภูษิต บุญทองเถิง และทัศนีย์ นาคุณทรง (2559) เรื่อง นวัตกรรมชุมชนเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิต เพื่อให้ทราบถึงปัญหาความต้องการของคนในชุมชน นำมาสู่การสร้างกระบวนการการเรียนรู้ใหม่ให้เกิดขึ้นในชุมชน เพื่อเป็นภูมิคุ้มกันให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็ง เกิดความตระหนักในการเรียนรู้ ยอมรับการเรียนรู้ใหม่ จนเกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม เกิดทักษะการเรียนรู้ ทักษะการทำงาน ทักษะการดำเนินชีวิต ดังนั้นการเรียนรู้ไม่ควรจำกัดอยู่เพียงแค่นี้ในระบบเท่านั้น การเรียนรู้ตลอดชีวิตจึงเป็นเป้าหมายที่ควรได้รับการส่งเสริม โดยผลการศึกษาสะท้อน นวัตกรรมชุมชนของบ้านโพนเมือง ตำบลโพนเมือง อำเภออาจสามารถ จังหวัดร้อยเอ็ด ว่าการพัฒนา นวัตกรรมที่เหมาะสมกับชุมชน เพื่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ใหม่ รวมถึงนวัตกรรมชุมชนมีความ สอดคล้องกับการเรียนรู้ตลอดชีวิตและบูรณาการกับการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในชุมชน พื้นที่อื่นๆ อีก ด้วยซึ่งหากมองในตัวปัจเจกบุคคล สิ่งสำคัญต่าง ๆ ข้างต้นจะสามารถบ่มเพาะแก่นนำนักพัฒนา หรือนวัตกรรมชาวบ้านได้

องค์ประกอบของนวัตกรรมชาวบ้าน

ความเป็นนวัตกรรมชาวบ้านสามารถเชื่อมโยงสู่แนวคิดนวัตกรรมในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ได้ว่า อยู่บนแนวคิด “นวัตกรรมสังคม” ซึ่งนวัตกรรมสังคมมีบทบาทสำคัญ ทั้งในการพัฒนาคนชุมชนและ สังคม แต่ทฤษฎีที่ใช้ทำความเข้าใจกระบวนการและพลวัตของนวัตกรรมสังคมยังมีอยู่อย่างจำกัด ดังนั้นจึงมีการศึกษา นวัตกรรมสังคมที่ริเริ่มโดยชุมชนท้องถิ่น ในมิติต่างๆ ทั้งกระบวนการนวัตกรรม สังคม พลวัตของนวัตกรรมสังคม รวมถึงเงื่อนไขที่มีความสัมพันธ์กับความสำเร็จของกระบวนการ นวัตกรรมสังคมจากการศึกษาของอลงกรณ์ คูตระกูล (2553) พบว่า ขั้นตอนในกระบวนการ นวัตกรรมสังคมที่พบในทุกกรณีศึกษาได้แก่ 1) การตระหนักถึงปัญหาและการเปิดรับความรู้ใหม่ 2) การขยายแนวร่วมการตั้งทีมงานและการลงมือปฏิบัติ 3) การทำให้เป็นทางการปรับปรุงกิจกรรมและ เผยแพร่ผลสำเร็จและ 4) การประเมินผลการปฏิบัติ และการคิดค้นกิจกรรมใหม่ๆ

โดยในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยให้ความสำคัญกับการพัฒนาตัวแบบความสำเร็จของ “นวัตกรรมชาวบ้าน” ซึ่งการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจ และประเทศ ที่ผ่านมามีผลสอดคล้อง เชื่อมโยงกับการเปลี่ยนแปลงนวัตกรรม ที่พบว่ามีหลากหลายรูปแบบเช่น ด้านความคิด ด้าน นวัตกรรมสังคม ความสามารถของทีมงาน ความร่วมมือกันภายในชุมชน เป็นต้น โดยการศึกษาด้าน นวัตกรรมในมิติของชุมชนสังคมยังอาจหมายรวมถึงความสามารถ (Ability) ในการก่อให้เกิด นวัตกรรมขึ้น เช่นองค์กรรณานาชาติว่าด้วยนวัตกรรมสังคมให้ความหมายของนวัตกรรมสังคมว่า หมายถึงความสามารถที่จะสร้างสรรค์พฤติกรรมทางสังคมที่แตกต่างไปจากเดิมทั้งด้านส่วนบุคคลและ

ด้านวิชาชีพ สามารถแปลงสภาพ บทบาท และ ความสามารถที่จะสร้างคุณูปการต่อการแปลงสภาพ ของสถาบัน รวมถึง หมายความว่า สิ่งใหม่ทั้งที่เป็นกระบวนการทางความคิด หรือการสร้างโอกาส หรือลงมือปฏิบัติเพื่อแก้ปัญหา หรือทำให้สังคมดีขึ้น ซึ่งสิ่งใหม่นี้รวมถึงการปรับ หรือการพัฒนามน ฐานเดิมด้วย โดยมีคุณลักษณะที่สำคัญคือ 1) เป็นแนวทางใหม่ในการแก้ปัญหา 2) เกิดจากการรวมตัว ร่วมคิดร่วมสร้าง ของคนในสังคม ไม่ได้เกิดจากการสั่งการจากภายนอก 3) มีจิตสำนึกร่วมต่อ สาธารณะ และ 4) มีพัฒนาการ มีการขยายผลไปสู่การเปลี่ยนแปลงทั้งในเชิงพื้นที่และเชิงรูปลักษณะ (ชื่นฤทัย กาญจนะจิตรา และวาสนา อิมเอม, 2546)

กลยุทธ์หลักในการเสริมสร้างสภาพแวดล้อมที่เกื้อหนุนและเอื้ออำนวยต่อการเจริญเติบโต ของนวัตกรรม เพื่อสนับสนุนการขับเคลื่อนโดยนวัตกรรมชาวบ้านนั้น จำเป็นที่จะต้องมีการวางแผนด้านการ เสริมสร้างสภาพแวดล้อมทางด้านกฎหมายและระเบียบข้อบังคับ ทั้งมิติของท้องถิ่น ท้องที่ ชุมชน และหน่วยงานการศึกษา ให้เกิดการส่งเสริมการวิจัยและพัฒนา มาตรการส่งเสริมการถ่ายทอดและ เรียนรู้ด้านเทคโนโลยี ตั้งแต่ระดับเทคโนโลยีชุมชนและรองรับเทคโนโลยีของโลกยุคโลกาภิวัตน์ ที่ สอดคล้องกับการพัฒนาประเทศภายใต้มาตรการส่งเสริมการพัฒนากำลังคนด้านวิทยาศาสตร์และ เทคโนโลยี และมาตรการส่งเสริมการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี

รวมถึง สำนักงานนวัตกรรมแห่งชาติ (สนช.) ได้ริเริ่มโครงการ STEAM4INNOVATOR หรือ แผนการพัฒนาศักยภาพด้านนวัตกรรม สำหรับเยาวชนไทยที่ต้องการก้าวไปเป็นนวัตกรรม โดยบูรณา การศักยภาพด้านธุรกิจเข้ากับพื้นฐานความรู้ด้าน STEAM (Science, Technology, Engineering, Art, Mathematics) เพื่อให้เยาวชนได้พัฒนาตนเองผ่านการเรียนรู้ประสบการณ์ด้านธุรกิจนวัตกรรม และการรับคำแนะนำจากผู้ประกอบการจริง โดยการสร้างและพัฒนาวิสาหกิจเริ่มต้นใหม่ นั้น จะต้อง ดำเนินการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ 4 ขั้นตอนดังกล่าว โดยมีเป้าหมายเพื่อพัฒนาทักษะ 51 อันเป็น ลักษณะเฉพาะของนวัตกรรม (สำนักงานนวัตกรรมแห่งชาติ, 2563) ได้แก่

Inspiration มีแรงบันดาลใจ

Imagination มีจินตนาการ

Ideation มีความคิดริเริ่มหลากหลาย

Integration มีความสามารถในการวางแผนเชิงองค์รวม

Implementation มีความสามารถในการนำไปปฏิบัติและขยายผล

ดังนั้น ในการวิจัยครั้งนี้ การศึกษาแนวคิดที่เกี่ยวข้องดังกล่าว จึงสามารถสรุปได้ว่า นวัตกรรม ชาวบ้าน ประกอบไปด้วย การศึกษาเกี่ยวกับผู้นำ ที่เป็นผู้นำที่มีความท้าทายในการสร้างสรรค์ นวัตกรรมที่ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชนของตนเอง โดยเชื่อในแนวคิดการพัฒนาคนหรือศักยภาพ บุคคล ที่หมายถึงเป็นบุคคลผู้มีความคิดสร้างสรรค์ในการนำทรัพยากรในชุมชนมาพัฒนาให้เกิดมูลค่า

อาจกล่าวได้ว่าเป็นผู้ที่นำสิ่งที่มีคุณค่าของชุมชนมาสร้างสรรค์ให้เกิดมูลค่าควบคู่ไปด้วยบนฐานคิดของการพัฒนาที่ยั่งยืนนั่นเอง โดยจะต้องประกอบไปด้วยองค์ความรู้ ที่เชื่อมโยงกับนวัตกรรมสังคม โดยองค์ความรู้ หมายถึง องค์ความรู้และนวัตกรรมสังคมนั้น ๆ จะต้องผ่านการทดลอง พิสูจน์ และลงมือทำอย่างจริงจังจนพัฒนาเป็นความรู้ที่เกิดขึ้นกับตนเองและสามารถถ่ายทอดให้กับผู้อื่นได้ รวมถึงมีวัฒนธรรมเฉพาะบริบท ซึ่งไม่ใช่การใช้อำนาจโดยบังคับ ซึ่งนวัตกรรมชาวบ้านจะมีลักษณะที่แตกต่างจากผู้มีบทบาทการขับเคลื่อนชุมชนแบบอื่น ๆ เช่นเจ้าหน้าที่รัฐ ผู้สนับสนุนโครงการพัฒนาจากภาครัฐกิจองค์กรพัฒนาเอกชน หรือผู้นำที่เป็นทางการและสั่งการแบบบนลงล่าง (Top-down)

ดังนั้นองค์ประกอบของนวัตกรรมชาวบ้าน ในการวิจัยครั้งนี้ ที่เป็นการศึกษาตัวแบบความสำเร็จนวัตกรรมชาวบ้านของแกนนำชุมชนจังหวัดเชียงราย ซึ่งจะเป็นการนำไปสู่การวิเคราะห์นวัตกรรมชุมชนที่สามารถพัฒนาด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมของชุมชน หรือการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน เพื่อเกิดกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้นวัตกรรมทางสังคมที่สอดคล้องกับบริบทของพื้นที่สู่การสร้างชุมชนแห่งการเรียนรู้ ที่สอดคล้องกับการวิจัยด้านแรงจูงใจและความรับผิดชอบต่อสังคมในแง่ของการพัฒนานวัตกรรมสู่นวัตกรรมสังคมในอินเดียตามแนวทางปฏิบัติด้านความรับผิดชอบต่อสังคมขององค์กร (CSR) รวมถึงความคิดสร้างสรรค์ (Chaudhary and Akhouri, 2018) รวมถึงงานวิจัยของ จันท์ศรี สิมสินธุ์ ภูษิต บุญทองเถิง และทัศนีย์ นาคุณทรง (2557) ที่เห็นว่าการพัฒนานวัตกรรมที่เหมาะสมกับชุมชน เพื่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ใหม่ จากคนหลากหลายช่วงวัยที่สามารถที่จะร่วมกิจกรรมในนวัตกรรมชุมชนได้อย่างไม่แบ่งแยก โดยมีผู้นำกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน เกิดทักษะในการดำเนินชีวิต ที่จำเป็นต้องมีการกำหนดแนวทางการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นบนหลักการพึ่งพาตนเอง ปรับวิถีคิด นำมาปฏิบัติและพัฒนาต่อยอดจากหลากหลายความคิดร่วมกันเป็นองค์ความรู้ จึงสามารถอธิบายได้ว่า องค์ประกอบของนวัตกรรมชาวบ้าน ประกอบด้วย 3 ประการ ดังนี้

1. นวัตกรรมสังคม ประกอบด้วย 1) เป็นแนวทางใหม่ในการแก้ปัญหา 2) เกิดจากการร่วมตัวร่วมคิดร่วมสร้าง ของคนในสังคม ไม่ได้เกิดจากการสั่งการจากภายนอก 3) มีจิตสำนึกร่วมต่อสาธารณะ และ 4) มีพัฒนาการ มีการขยายผลไปสู่การเปลี่ยนแปลงทั้งในเชิงพื้นที่และเชิงรูปลักษณะ
2. นวัตกรรมกระบวนการ โดยเน้นกระบวนการความรู้ หมายถึงองค์ความรู้และภูมิปัญญาของชุมชนที่สามารถส่งเสริมเป็นนวัตกรรมสังคมและขยายผลสู่การพัฒนาได้
3. นวัตกรรมเทคโนโลยี โดยเป็นแกนนำที่ทำให้เกิดการส่งเสริมการถ่ายทอดและเรียนรู้ด้านเทคโนโลยี ตั้งแต่ระดับเทคโนโลยีชุมชนและรองรับเทคโนโลยีของโลกยุคโลกาภิวัตน์ ที่สอดคล้องกับการพัฒนาระดับชุมชน ระดับสังคม และต่อยอดถึงระดับประเทศ

ความสัมพันธ์ระหว่างนวัตกรรมชาวบ้าน กับการจัดการชุมชนและการพัฒนาที่ยั่งยืน

จากที่ได้กล่าวมาแล้ว ในความเป็นมาและองค์ประกอบของนวัตกรรมชาวบ้าน จะเห็นว่า นวัตกรรมชาวบ้าน เป็นบุคคลสำคัญ และเป็นคำตอบสำหรับพลวัตทางเศรษฐกิจและสังคมที่ต้องมีการ ดำเนินการทางนวัตกรรมและการจัดการชุมชน เพื่อก่อให้เกิดผลสำเร็จในการพัฒนาที่ยั่งยืน โดย ขึ้นอยู่กับองค์ประกอบมากมายที่เกี่ยวกับคน สังคม การเปลี่ยนแปลง และวัฒนธรรมของชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในบริบทพื้นที่สังคมพหุวัฒนธรรมของจังหวัดเชียงราย และภายใต้ความ หลากหลายของภูมิปัญญาและทุนชุมชน (อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์, 2559) การดำเนินงานวิจัยครั้งนี้ มุ่ง สร้างและพัฒนานวัตกรรมชาวบ้าน โดยใช้กลไกดำเนินงานพัฒนาสังคม ที่เน้นคนเป็นศูนย์กลางของการ พัฒนา และคนจะเป็นทรัพยากรชุมชนที่สำคัญในการสร้างนวัตกรรมในองค์กร ชุมชน และสังคม โดย สอดคล้องกับงานวิจัยของภานนท์ คุ่มสุภา (2562) ซึ่งวิเคราะห์ปัจจัยด้านบวกที่ส่งเสริมการทำงาน และปัจจัยด้านลบที่เป็นอุปสรรคของนวัตกรรมท้องถิ่นรุ่นใหม่ (New Generation of Local Innovator) โดยนิยามนวัตกรรมว่าหมายถึงคนรุ่นใหม่ในท้องถิ่นที่ เป็นผู้สร้างนวัตกรรมสำหรับแก้ปัญหา ให้กับชุมชนของตนเอง และเพื่อนำเสนอแนวทางในการแพร่กระจายนวัตกรรมสู่ชุมชน โดยวิเคราะห์ จากกรณีศึกษานวัตกรรมท้องถิ่นรุ่นใหม่ที่ประสบความสำเร็จ ซึ่งพบว่านวัตกรรมท้องถิ่นรุ่นใหม่ สามารถนำ นวัตกรรมที่สร้างสรรค์ขึ้นไปเผยแพร่สู่เครือข่าย และใช้ความร่วมมือที่เกิดขึ้นสื่อสารถึงประโยชน์เชิง เปรียบเทียบ รวมทั้งแสดงผลของการใช้นวัตกรรมให้สังเกตได้กลับมาอย่างชุมชนเพื่อให้เกิดความ นำเชื่อถือและเกิดการแพร่กระจายนวัตกรรมในชุมชนมากขึ้น โดยสอดคล้องกับความเป็น “นวัตกรรม ชาวบ้าน” ที่เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้ และความรู้หรือสารสนเทศในเชิงประสบการณ์ ภูมิปัญญา และ ทักษะของนวัตกรรมชาวบ้าน (Tacit knowledge) และขยายผลการเรียนรู้ขององค์กรชุมชนโดยรวม โดยบทบาทของนวัตกรรมชาวบ้าน ได้จำกัดเพียงการคิดค้นสิ่งใหม่ หรือวิธีการใหม่เท่านั้น แต่ยังคง อาศัยปัจจัยและคุณลักษณะอื่น ๆ เพื่อให้เกิดนวัตกรรมที่สอดคล้องและเหมาะสมกับบริบทของชุมชน ตลอดจนแนวทางที่ผลักดันสู่การจัดการชุมชนเพื่อประโยชน์อย่างแท้จริง และบรรลุเป้าหมายของการ พัฒนาที่ยั่งยืนโดยมีการจัดการชุมชนเป็นกระบวนการ วิธีการ ไปสู่การสร้างสรรค์ชุมชนที่มีคุณภาพ ด้านการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม จึงมีสมมติฐานการวิจัยดังนี้

สมมติฐานที่ 2 นวัตกรรมชาวบ้าน ส่งผลต่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

สมมติฐานที่ 3 นวัตกรรมชาวบ้าน ส่งผลต่อการจัดการชุมชน

4. แนวคิดเกี่ยวกับผู้นำการพัฒนา

แนวคิดเกี่ยวกับผู้นำการพัฒนา ประกอบไปด้วย ความหมายของผู้นำการพัฒนา ความเป็นมาของผู้นำการพัฒนา องค์ประกอบของผู้นำการพัฒนา และความสัมพันธ์ระหว่างผู้นำพัฒนากับนวัตกรรมชาวบ้านและการจัดการชุมชน

ความหมายของผู้นำการพัฒนา

จากการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง ได้มีผู้ศึกษานิยามของผู้นำ ไว้หลากหลายความคิดเห็น กล่าวคือ ผู้นำคือผู้ที่สามารถในการชักจูงให้คนอื่นทำงานให้สำเร็จตามต้องการ หรือมุมมองในการบริหารจัดการองค์กร ผู้นำคือบุคคลที่มีอิทธิพลสูงสุด และเป็นผู้ที่ต้องปฏิบัติภาระหน้าที่ของตำแหน่งผู้นำที่ได้รับมอบหมาย (Charles, Manz, and Henry, 2001) บุคคลอื่นในกลุ่มที่เหลือก็คือผู้ตาม แม้จะเป็นหัวหน้ากลุ่มย่อย หรือผู้ช่วยในการปฏิบัติหน้าที่ต่าง ๆ ก็ตาม รวมถึง McFarland (1979) กล่าวว่า ผู้นำ คือ บุคคลที่มีความสามารถในการใช้อิทธิพลให้คนอื่นทำงานในระดับต่างๆที่ต้องการ ให้บรรลุเป้าหมายและวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ อีกทั้งมีผลการศึกษาที่พบว่า ผู้นำมีความสำคัญต่อองค์กรในด้านเป็นผู้รับผิดชอบต่อประสิทธิผลขององค์กร ความสำเร็จขององค์กรขึ้นอยู่กับความตระหนักรู้ในความสำคัญของคุณภาพขององค์กร เป็นผู้เปลี่ยนแปลงองค์กรให้เหมาะสมกับสิ่งแวดล้อม และเป็นผู้สนองความต้องการทางการศึกษาของชุมชน รวมถึงมีการศึกษาว่าด้วยภาวะผู้นำ ที่สามารถนำคนอื่นเพื่อให้คนอื่นสามารถนำตนเองได้ โดยผู้นำทำตนเป็นผู้สอนและแนะนำให้ผู้ตามเกิดการพัฒนารอบความคิดเชิงเหตุผล และสร้างสรรค์ให้เป็นแนวทางในการพัฒนาตนเองจนมีความมั่นใจ มีความเป็นอิสระในตน จนมีความเป็นผู้นำเกิดขึ้นในตนเอง โดยการสร้างแรงบันดาลใจผู้อื่น (Inspiration) ให้สามารถจูงใจตนเองและนำตนเองได้ (Kreitner and Angelo, 2007)

ดังนั้น ผู้นำการพัฒนา จึงเกิดจากผลลัพธ์ของการทำงานด้านการพัฒนาโดยผู้นำ ที่มีความสอดคล้องกับการศึกษาผลกระทบของผู้นำท้องถิ่นต่อการนำเทคโนโลยีการผลิตพลังงานหมุนเวียนมาใช้โดยชุมชนชนบท (Dwivedi, Dwivedi, Joshi, Dwivedi, et. al., 2022) ที่มาจากความท้าทายในการศึกษาเชิงวิชาการเกี่ยวกับการบรรลุเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนโดยเฉพาะด้านพลังงานในพื้นที่ชนบทของหิมาลัยซึ่งมีสภาพทางภูมิศาสตร์เป็นพื้นที่สูงและเทือกเขา ซึ่งผู้นำชุมชนท้องถิ่นมีความสำคัญอย่างยิ่งในการขับเคลื่อนงานพัฒนา โดยการเปลี่ยนแปลงจะเกิดขึ้นได้ต้องมีผู้นำ ซึ่งจะต้องนำทั้งความคิดและปัญญา รวมถึงคนในชุมชนให้การยอมรับ ศรัทธา และเป็นตัวอย่างที่ดีในการปฏิบัติจนเกิดผลเป็นชุมชนเข้มแข็ง สามารถพึ่งตนเองได้อย่างแท้จริง

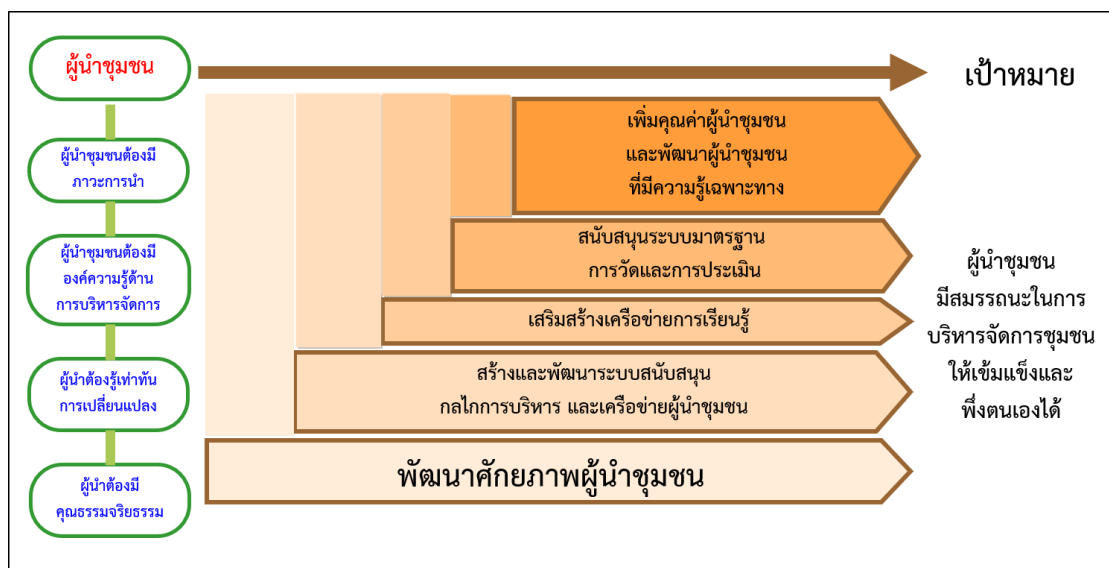
ผู้นำจึงเป็นปัจจัยสำคัญต่อความสำเร็จของงานและองค์กร โดยเฉพาะอย่างยิ่งในงานพัฒนาชุมชนและการพัฒนาสังคม ซึ่งมีความเชื่อว่าผู้นำไม่ได้เป็นมาโดยกำเนิด แต่เป็นบทบาทและสถานภาพที่การเป็นผู้นำสามารถสร้างขึ้นได้ จากการที่ผู้นำนั้นใช้ความพยายามและการทำงานหนัก การ

เป็นผู้นำจึงเป็นเรื่องที่เรียนรู้ได้ ภาวะผู้นำเป็นคำที่มีผู้ให้นิยามมากมาย แต่ที่คนส่วนใหญ่เข้าใจตรงกันก็คือ เป็นกระบวนการอิทธิพลทางสังคมที่บุคคลหนึ่งตั้งใจใช้อิทธิพลต่อผู้อื่น เพื่อให้ปฏิบัติกิจกรรมต่างๆ ตามที่กำหนด รวมทั้งการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในองค์การ ภาวะผู้นำจึงเป็นกระบวนการอิทธิพลที่ช่วยให้สามารถบรรลุเป้าหมายของการพัฒนาได้

ความเป็นมาของผู้นำการพัฒนา

การพัฒนาความรู้และทักษะของผู้นำจึงเป็นสิ่งที่จำเป็นอย่างยิ่ง เพราะการเสริมสร้างความรู้และพัฒนาทักษะจะทำให้ผู้นำชุมชนมีโลกทัศน์ใหม่ต่องานพัฒนา การพัฒนาความรู้ ทักษะของผู้นำจึงเป็นสิ่งจะต้องนำมาพิจารณาควบคู่ไปกับการทำงานพัฒนาชุมชนมาประยุกต์ใช้ได้ตามความเหมาะสมในแต่ละชุมชน อีกทั้งกระแสในปัจจุบันได้มุ่งให้ความสนใจกับภาวะผู้นำแบบเปลี่ยนแปลง (Transformational Leadership) และภาวะผู้นำที่มีความสามารถพิเศษ (Charismatic Leadership) ซึ่งแนวคิดเหล่านี้ได้พยายามอธิบายว่า ผู้นำประสบความสำเร็จในระดับสูงในการจูงใจสมาชิก ความผูกพันต่อองค์การ ความเคารพนับถือ ความไว้วางใจ ความชื่นชมในตัวผู้นำ การอุทิศตนในการทำงาน ความจงรักภักดี และการปฏิบัติงานของสมาชิกได้อย่างไร และยังพยายามอธิบายอีกว่า ผู้นำบางคนสามารถนำองค์การหรือหน่วยงานของตนประสบความสำเร็จอย่างยอดเยี่ยมได้อย่างไร เนื่องจากการดำเนินธุรกิจขององค์การในยุคโลกาภิวัตน์ที่มีการลงทุนหรือดำเนินธุรกิจข้ามประเทศ ทำให้หลายองค์การมุ่งสร้างผู้นำที่สามารถบริหารและจัดการคนในประเทศที่ไปลงทุนหรือดำเนินธุรกิจ ประกอบกับแนวคิดที่มีอยู่ยังไม่เพียงพอต่อการสร้างรูปแบบภาวะผู้นำที่มีประสิทธิภาพสูงสุด จึงนำไปสู่การพัฒนาแนวคิดการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมขึ้น ผู้นำชุมชนจึงต้องมีการเรียนรู้ในด้านต่างๆ เพื่อปรับตัวให้ทันต่อสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา

การพัฒนาศักยภาพผู้นำในชุมชน จึงเป็นจุดเริ่มต้นสำคัญในแผนยุทธศาสตร์เพื่อการพัฒนาระดับชาติ เพราะการสร้างผู้นำชุมชนสู่การพร้อมรับมือกับการเปลี่ยนแปลงและสามารถนำพาชุมชนให้เกิดการสร้างสรรค้อย่างมีส่วนร่วมในการพัฒนาอย่างมีคุณภาพ ด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ที่เรียกว่า “การพัฒนาที่ยั่งยืน” อย่างแท้จริง และแน่นอนว่า กระบวนการสร้างและพัฒนาศักยภาพผู้นำ เพื่อเป็น “นวัตกรรมชาวบ้าน” นั้น จะต้องบูรณาการกับการพัฒนาหลายภาคส่วน การบรรลุเป้าหมายอย่างน้อย 3 กลไกการพัฒนาชุมชน คือ 1) สร้างพลังชุมชน 2) สร้างระบบจัดการความรู้และ 3) สร้างระบบบริหารจัดการชุมชนที่ดี โดยสามารถสรุปเป็นการทำงานด้านการพัฒนาศักยภาพผู้นำชุมชน (สถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง, 2556) ซึ่งมีเป้าหมายเพื่อการพัฒนาศักยภาพผู้นำชุมชนให้เป็นผู้ที่มีสมรรถนะในการบริหารจัดการชุมชน ให้เกิดความเข้มแข็งและพึ่งตนเองได้ ดังภาพที่ 2

ภาพที่ 2 การทำงานด้านการพัฒนาศักยภาพผู้นำชุมชน
ที่มา : สถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง (2556)

องค์ประกอบของผู้นำการพัฒนา

จากการศึกษาความหมายของผู้นำการพัฒนา และความเป็นมาของผู้นำการพัฒนา ที่สะท้อนถึงแนวคิดการพัฒนาชุมชน ที่มีหลักการการพัฒนาศักยภาพของบุคคลเป็นสำคัญ ได้ให้ความสำคัญกับการพัฒนาศักยภาพผู้นำในชุมชน ที่จะเป็จุดเริ่มต้นของการพัฒนาระดับประเทศ เพราะเป็นผู้ที่มีความพร้อมรับมือต่อการเปลี่ยนแปลง ตลอดจนร่วมสรรค์สร้างการพัฒนาชุมชนให้เกิดการมีส่วนร่วม โดยผู้นำการพัฒนาจะต้องเป็นผู้นำในชุมชนที่มีภาวะการนำ และมีองค์ความรู้ด้านการบริหารจัดการ รวมถึงรอบรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลง และสิ่งสำคัญคือการไว้นือเชื่อใจในชุมชน รวมถึงมีคุณธรรมจริยธรรมโดยเฉพาะอย่างยิ่งในสังคมชนบท ที่มีผลการวิจัยสะท้อนให้เห็นถึงกระบวนการจัดการ ตลอดจนร่วมนำเอานวัตกรรมหรือเทคโนโลยี สมัยใหม่มาใช้ในการจัดการด้านพลังงานในชนบทที่เป็นความท้าทายและพัฒนาสมรรถนะของชุมชน ที่มีผู้นำชุมชนหรือผู้นำการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นเป็นคนที่มีความสำคัญที่สุดในการประยุกต์และถ่ายทอดเทคโนโลยี ทั้งนี้ในงานวิจัยนี้ได้เห็นถึงกลไกการพัฒนาศักยภาพผู้นำชุมชนเพื่อการเพิ่มคุณค่าและพัฒนาผู้นำชุมชนให้มีสมรรถนะในการจัดการชุมชนให้เข้มแข็งและพึ่งพาตนเองได้ตลอดจนกลายเป็นนวัตกรรมชาวบ้านที่สำคัญในการจัดการชุมชนสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน (Dwivedi, Dwivedi, Joshi, Dwivedi, et. al., 2022; สุพัตรา ศรีวิณิชชากร, 2554; สถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง, 2556; และ อัครวิน หนูจ้อย ชไมพร ดิสถาพร และสนอง โลหิตพิเศษ, 2560) จึงสามารถสรุปองค์ประกอบของผู้นำการพัฒนา โดยมีองค์ประกอบสำคัญ 3 องค์ประกอบ ได้แก่

1. พลังชุมชน หมายถึง ผู้นำที่มีภาวะการนำ สามารถจูงใจ เป็นแกนนำ ที่มีการทำให้ชุมชนมีความรู้สึกเป็นเจ้าของ สามารถควบคุมการดำเนินการต่างๆ และส่งผลให้ทุกคนในชุมชนสามารถกำหนดอนาคตของตนเองได้ เสริมการสร้างอำนาจกลุ่ม ศักยภาพของชุมชน และผลักดันให้เป็นพลังความร่วมมือมากกว่าการเติบโตเชิงปัจเจก

2. ภูมิปัญญา หมายถึง ผู้นำการพัฒนาที่มีองค์ความรู้ทั้งความสามารถและภูมิปัญญาตามบริบทของพื้นที่ ที่จะสามารถเป็นผู้สร้างระบบจัดการความรู้ และผู้สร้างระบบบริหารจัดการชุมชนที่ดี คือ สามารถนำขีดความสามารถมาแลกเปลี่ยนเรียนรู้กัน สนับสนุนความร่วมมือในการทำงานเพื่อบรรลุเป้าหมายร่วมกัน

3. อิทธิพลทางสังคม หมายถึง ผู้ที่มีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิต ความเชื่อ และสามารถสร้างพลังชุมชนทั้งเชิงบวกและเชิงลบได้ และในงานวิจัยครั้งนี้ การพัฒนานวัตกรรมชาวบ้าน มุ่งเน้นการส่งเสริมผู้ที่มีอิทธิพลทางสังคมเชิงบวก สามารถสร้างระบบจัดการความรู้และบริหารจัดการชุมชนที่ดี

ความสัมพันธ์ระหว่างผู้นำ ภาวะผู้นำ และผู้นำการพัฒนากับนวัตกรรมชาวบ้านและการจัดการชุมชน

การเป็นผู้นำที่ดีและนำสู่ผู้นำการพัฒนานั้น เป็นเรื่องของพัฒนาการและการสั่งสมประสบการณ์ ความรู้ ความสามารถ และความเชี่ยวชาญ รวมถึงคุณลักษณะที่จำเป็นต่อประสิทธิภาพขององค์กร (Hargreaves and Fink, 2010) การพัฒนาและการจัดการชุมชน เป็นการหนุนเสริมศักยภาพของผู้นำให้พื้นที่และกลุ่มคนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่นั้น ๆ มีพัฒนาการที่ดีขึ้นทั้งในด้านบริบทในการดำเนินชีวิตและวิถีชีวิตของผู้คน โดยมีกระบวนการในการพัฒนาผ่านคนที่อาศัยอยู่ในชุมชน ผ่านกระบวนการมีส่วนร่วม การเรียนรู้ร่วมกันและร่วมกันพัฒนาโดยอาศัยทรัพยากรและทุนที่มีอยู่ในชุมชน และการหนุนเสริมจากหน่วยงานภาครัฐในลักษณะการมีส่วนร่วมจากภายในและภายนอก จึงเป็นกระบวนการสำคัญที่นำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน “ผู้นำการพัฒนา” จะเป็นบุคคลสำคัญ สู่การพัฒนาคุณสมบัติและเงื่อนไขความสำเร็จของนวัตกรรมชาวบ้าน เช่นเดียวกับการศึกษาของ ภาคิณี โภภสมิทร์ และคณะ (2562) เกี่ยวกับการพัฒนานวัตกรรมชุมชนกับยุทธศาสตร์ชาติ โดยนำเสนอผลการวิจัยจากบริบทของการพัฒนานวัตกรรมชุมชนสอดคล้องกับยุทธศาสตร์ในการนำไปสู่ความยั่งยืนของการพัฒนานวัตกรรมชุมชนในเรื่องของความมั่นคงตามกรอบแนวคิดความมั่นคงในมิติที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม ความก้าวหน้าและการผสมผสานทางเทคโนโลยีที่เหมาะสมกับการพัฒนานวัตกรรมโดยการปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมไม่ว่าจะเป็นการนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นฐานการพัฒนาแนวคิดที่เหมาะสมกับการพัฒนานวัตกรรม การสร้างการมีส่วนร่วม การสร้างความสามารถในการแข่งขัน การพัฒนาเสริมสร้างศักยภาพของทรัพยากรมนุษย์ รวมถึงสนับสนุนการพัฒนาตนเองอย่างไม่หยุดยั้งของผู้นำองค์กรหรืออาจเรียกได้ว่าคือการเรียนรู้ตลอดชีวิต สอดคล้องกับการพัฒนาภาวะผู้นำ

ไม่อาจเกิดขึ้นได้โดยฉับพลันทันทีหรือเกิดจากตำแหน่งที่ได้รับในองค์กร หากคือการฝึกฝน การเรียนรู้ และปรับตามวัฒนธรรม แบบแผน กระบวนการทำงาน รวมถึงประสบการณ์องค์ความรู้ (Ryan, 2008) โดยในการวิจัยครั้งนี้การพัฒนาภาวะผู้นำ และการพัฒนาคน หรือนวัตกรรมชาวบ้านนี้ จะรวมพลังให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมพัฒนาชุมชนของตนเอง โดยวางอยู่บนแนวทางคนมีความสำคัญที่สุด เป็นการสร้างความเชื่อมั่นในศักยภาพและพลังความสามารถของคน ยึดหลักการมีส่วนร่วม อันจะกล่าวถึงรายละเอียดในการทบทวนวรรณกรรม แนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับภาคีเครือข่าย และแนวคิดการมีส่วนร่วมในหัวข้อต่อไปนั่นเอง ในการวิจัยนี้จึงกำหนดสมมติฐานการวิจัย ดังนี้

สมมติฐานที่ 4 ผู้นำการพัฒนา ส่งผลต่อนวัตกรรมชาวบ้าน

สมมติฐานที่ 5 ผู้นำการพัฒนา ส่งผลต่อการจัดการชุมชน

5. แนวคิดเกี่ยวกับเครือข่ายและการมีส่วนร่วม

การศึกษาเกี่ยวกับเครือข่ายและการมีส่วนร่วม เป็นการศึกษาแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับความหมายของเครือข่ายและการมีส่วนร่วม ความเป็นมาของเครือข่ายและการมีส่วนร่วม องค์ประกอบของเครือข่ายและการมีส่วนร่วม รวมถึงความสัมพันธ์ของนวัตกรรมชาวบ้าน การจัดการชุมชน กับเครือข่ายและการมีส่วนร่วม

ความหมายของเครือข่ายและการมีส่วนร่วม

ในการศึกษาครั้งนี้ ได้มีผู้นิยามความหมายของเครือข่าย ว่าเครือข่าย (Network) หมายถึง ลักษณะการเชื่อมโยงประสาน ซึ่งเกี่ยวข้องกับการดำเนินกิจกรรม การสร้างความสัมพันธ์ และพัฒนาสู่การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน (น้ำทิพย์ วิภาวิน, 2558; ฐากร ชัยสถาพร, 2561)

รวมถึง เครือข่ายและการมีส่วนร่วม (Network and Participate) หมายถึง การเชื่อมโยงของกลุ่มของคนหรือกลุ่มองค์กรที่สมัครใจ ที่จะแลกเปลี่ยนข่าวสารร่วมกัน หรือทำกิจกรรมร่วมกัน โดยมีการจัดระเบียบโครงสร้างของคนในเครือข่ายด้วยความเป็นอิสระ เท่าเทียมกัน อย่างสมัครใจของสมาชิกเครือข่าย และแลกเปลี่ยนเรียนรู้ โดยการเชื่อมโยงในลักษณะของเครือข่าย ไม่ได้หมายถึงการจัดการให้เกิดการรวมกันของกลุ่มคนเท่านั้น แต่หมายถึงการร่วมกันทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งเพื่อบรรลุเป้าหมายร่วม โดยมีสัมพันธ์ภาพระหว่างกัน ดังนั้น เครือข่ายและการมีส่วนร่วม จึงเป็นการจัดระบบให้กลุ่มบุคคลหรือองค์กรที่เป็นสมาชิกดำเนินกิจกรรมบางอย่างร่วมกัน เพื่อนำไปสู่จุดหมายที่เห็นพ้องต้องกัน ซึ่งอาจเป็นกิจกรรมเฉพาะกิจตามความจำเป็น เมื่อภารกิจบรรลุเป้าหมายแล้ว เครือข่ายก็อาจยุบสลายไป แต่ถ้ามีความจำเป็นหรือมีภารกิจใหม่อาจกลับมารวมตัวกันได้ใหม่ หรือจะเป็นเครือข่ายที่ดำเนินกิจกรรมอย่างต่อเนื่องระยะยาวก็ได้ โดยมีผลการศึกษากว่าเครือข่ายและการมีส่วนร่วมเป็นสิ่งสำคัญที่ทำให้เกิดนวัตกรรมของชุมชนรวมถึงแผนที่เครือข่ายที่แสดงความสัมพันธ์ของกลุ่มคนยังมีผล

ต่อการพัฒนาองค์ความรู้และนวัตกรรมอีกด้วย (Benoît Desmarchelier, Faridah Djellal and Faïz Gallouj, 2020)

ความเป็นมาของเครือข่ายและการมีส่วนร่วม

ความเป็นมาของเครือข่ายและการมีส่วนร่วม มาจากแนวคิดการพัฒนาที่เน้นกระบวนการเรียนรู้ โดย Paul Starkey (1998) มีการนำเสนอในแง่ของการสร้างเครือข่ายที่มีความจำเป็น รวมถึงเครือข่ายและการมีส่วนร่วมสามารถนำไปสู่การพัฒนาได้ โดยไม่ใช่เพียงแค่การแบ่งปันข้อมูลและการทำกิจกรรมร่วมกัน แต่ยังเป็นกลไกสำคัญในการส่งเสริมให้สมาชิกเรียนรู้จากประสบการณ์ของผู้อื่น นอกจากนี้เครือข่ายยังมีทั้งในรูปแบบที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ (Starkey, 1998) รวมถึงในประเทศไทยได้มีการยอมรับแนวคิดเครือข่ายและการมีส่วนร่วมมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาชุมชน โดยแสดงถึงกิจกรรมการพัฒนาที่มาจากเครือข่ายและการมีส่วนร่วม เช่น การดำเนินงานตามมาตรการจัดทำผังเครือข่ายองค์กรชุมชนในนโยบายเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองของพัฒนาชุมชน ซึ่งเป็นการดำเนินการจัดทำแผนที่หรือแผนภูมิแสดงตำแหน่งแห่งที่ขององค์กรชุมชนที่มีในพื้นที่ และนักพัฒนาสามารถต่อยอดจากผังองค์กรชุมชนเพื่อใช้เป็นข้อมูลเบื้องต้นในการสร้างเครือข่ายขององค์กรได้ต่อไป หรือตัวอย่างเช่น การจัดตั้งองค์กร A (นามสมมติ) ที่เริ่มจากองค์กร A ระดับหมู่บ้าน ตำบล อำเภอ และจังหวัด ตามลำดับนั้น ไม่ใช่ลักษณะของเครือข่าย ส่วนการก่อตั้งชมรม A หากมีแกนกลางในการประสานงานและจัดให้มีการพบปะกันระหว่างสมาชิก ก็นับว่าชมรม A เป็นเครือข่ายนั่นเอง

ดังนั้นการจะสร้างเครือข่ายและการมีส่วนร่วม จำเป็นต้องทำความเข้าใจกระบวนการที่ส่งเสริมการสร้างเครือข่าย ที่เริ่มจาก การรับรู้มุมมองที่เหมือนกัน (Common Perception) จากสมาชิกในเครือข่าย ที่มีความรู้สึกนึกคิดและการรับรู้เหมือนกันถึงเหตุผลในการเข้ามาร่วมกันเป็นเครือข่าย รวมถึงการมีวิสัยทัศน์ร่วมกัน (Common Vision) หมายถึงการที่สมาชิกมองเห็นจุดมุ่งหมายในอนาคตที่เป็นภาพเดียวกัน มีการรับรู้และเข้าใจไปในทิศทางเดียวกัน และมีเป้าหมายที่จะเดินทางไปด้วยกัน โดยมีความสนใจหรือผลประโยชน์ร่วมกัน (Mutual Interests/Benefits) ซึ่งครอบคลุมทั้งผลประโยชน์ด้านเงินและผลประโยชน์ที่ไม่ใช่เงิน แต่คือผลประโยชน์ที่ตอบสนองความต้องการของมนุษย์ในเชิงปัจเจก (Human Needs) เช่น เกียรติยศ การยอมรับ โอกาสในความก้าวหน้า ความสุข ความพึงพอใจ เป็นต้น ดังนั้น การเสริมสร้างการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานของเครือข่าย จำเป็นต้องคำนึงถึงผลประโยชน์ที่จะได้รับจากการเข้าร่วมที่ชัดเจน และทุกคนมีความคิดเห็นเป็นไปในทิศทางเดียวกัน โดยเฉพาะในการมีส่วนร่วมของสมาชิกทุกคนในเครือข่าย (Stakeholders' participation) ซึ่งเป็นกระบวนการที่สำคัญมากในการพัฒนาความเข้มแข็งของเครือข่าย เป็นเงื่อนไขที่ทำให้เกิดการร่วมรับรู้ ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ และร่วมลงมือกระทำอย่าง

เข้มแข็ง โดยมีการเสริมสร้างซึ่งกันและกัน (Complementary relationship) และเกื้อหนุนพึ่งพากัน (Interdependence) ซึ่งสามารถทำให้เครือข่ายดำเนินไปได้อย่างต่อเนื่อง มีการพึ่งพาซึ่งกันและกัน และจะส่งผลให้สมาชิกมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกัน โดยมีปฏิสัมพันธ์ในเชิงแลกเปลี่ยน (Interaction) ทั้งรับและให้ ทำให้การเชื่อมโยงแน่นแฟ้นมากขึ้น มีการเรียนรู้ระหว่างกันมากขึ้น สร้างความเข้มแข็งให้กับเครือข่าย

ส่วนประกอบของเครือข่ายและการมีส่วนร่วมข้างต้น เป็นนิยามที่มีความสำคัญไม่เพียงแต่จะเป็นประโยชน์ในการนำไปช่วยจำแนกระหว่างเครือข่ายแท้ กับเครือข่ายเทียมเท่านั้น แต่ยังแสดงให้เห็นถึงปัจจัยที่จะมีผลต่อการเสริมสร้างความเข้มแข็งของเครือข่าย และการมีส่วนร่วมอีกด้วย โดยในกระบวนการวิจัยครั้งนี้ ได้สังเคราะห์องค์ประกอบของเครือข่ายและการมีส่วนร่วมในบริบทของการศึกษาตัวแบบความสำเร็จของนวัตกรรมชาวบ้านเพื่อการจัดการชุมชนสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน โดยเชื่อมโยงความเป็นเครือข่ายกับการมีส่วนร่วมเป็นภาคีเครือข่ายการมีส่วนร่วม

องค์ประกอบของเครือข่ายและการมีส่วนร่วม

เครือข่ายและการมีส่วนร่วม ถือเป็นระบบทางสังคมที่เชื่อมโยงกันด้วยความสัมพันธ์ โดยแสดงให้เห็นถึงกลุ่มของบุคคลหรือตัวแสดง (Individual หรือ Actor) ที่มีความสัมพันธ์กันระหว่างกลุ่มของบุคคล การอธิบายคุณลักษณะ และกลุ่มของจุดเชื่อมโยงบอกความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล (Wasserman & Faust, 1994 อ้างใน น้ำทิพย์ วิภาวิน, 2558) ดังนั้นจึงถือว่าเป็นโครงสร้างของสังคมที่สร้างขึ้นจากกลุ่มบุคคลของสังคม หรือสามารถเรียกได้ว่า “ภาคีเครือข่ายการมีส่วนร่วม (Participation Network Partners)” ซึ่งหมายถึง การเข้ามาของทุกภาคส่วนในด้านการมีส่วนร่วม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในบริบทของประเทศไทย ซึ่งหมายถึงการเปิดโอกาสให้ทุกภาคส่วนได้มีส่วนร่วมในทุกขั้นตอน การพัฒนาทั้งในการแก้ไขปัญหาและป้องกันปัญหาโดยเปิดโอกาสให้มีส่วนร่วมในการคิดริเริ่ม ร่วมกำหนดนโยบาย ร่วมวางแผน ตัดสินใจและปฏิบัติตามแผนร่วมตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐทุกระดับ ร่วมติดตามประเมินผลและรับผิดชอบในเรื่องต่าง ๆ อันมีผลกระทบถึงประชาชน ชุมชนและเครือข่ายทุกรูปแบบในพื้นที่ โดยเครือข่ายและการมีส่วนร่วมจึงสามารถอธิบายความสัมพันธ์กับหลักการพัฒนา ที่มีจุดร่วมของหลักการที่ตั้งอยู่บนพื้นฐาน ปรัชญา แนวความคิด และหลักการที่ปรารถนาให้มีการเปลี่ยนทางด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง ด้วยพลังของชุมชน ถือว่าเป็นหลักหรือจุดยืนในการดำเนินงานพัฒนาอันจะสามารถต่อยอดสู่ความยั่งยืนตามเป้าหมายของงานวิจัยนี้ได้ด้วยกลไกการพัฒนาตัวแบบความสำเร็จของนวัตกรรมชาวบ้าน

ดังนั้นองค์ประกอบของเครือข่ายและการมีส่วนร่วมจึงสามารถอธิบายได้จากแนวคิด Quadruple Helix Coordination (QH) จากงานวิจัยของ Kenneth Nordberg, Age Mariussen

and Seija Virkkala (2020) ที่มีการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับภาคีเครือข่ายและการมีส่วนร่วม โดยสอดคล้องกับการทำความเข้าใจบทบาทของนวัตกรรมสังคม และหน้าที่ในการพัฒนา ในบริบทประเทศฟินแลนด์ และกรณีศึกษาเกี่ยวกับโครงการที่ดำเนินการภายใต้ผู้นำโปรแกรม (Aktion Osterbotten) ในฟินแลนด์ โดยสอดคล้องกับแนวคิดทฤษฎีการมีส่วนร่วมและทฤษฎีสองปัจจัยของเฮร์เบิร์ต (Hertzberg) เป็นทฤษฎีการจูงใจที่นำไปสู่กระบวนการมีส่วนร่วม ซึ่งเชื่อว่าผู้ปฏิบัติงานจะปฏิบัติงานได้ผลดีมีประสิทธิภาพขึ้นอยู่กับความพึงพอใจ ความสนใจในงาน และความรับผิดชอบ พบว่า การมีส่วนร่วมมีความสัมพันธ์กับการก่อตัวของเครือข่ายนวัตกรรมทางสังคมในบริบทของการพัฒนาชนบท โดยพบว่านวัตกรรมที่เกิดขึ้นใหม่โดยความร่วมมือระหว่างภาคส่วนต่าง ๆ ได้แก่ 1) ภาคส่วนวิชาการ หรือ มหาวิทยาลัย 2) ภาคส่วนอุตสาหกรรมหรือภาคเอกชน 3) ภาครัฐบาล และภาคส่วนที่สำคัญภาคส่วนที่ 4) คือภาคประชาสังคม (Civil Society) ในการพัฒนาชนบท หรือเรียกว่าแบบจำลอง QH ในงานวิจัยครั้งนี้ มุ่งเน้นศึกษาและพัฒนาตัวแบบความสำเร็จของนวัตกรรมชาวบ้านในการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน จึงอธิบายองค์ประกอบของเครือข่ายและการมีส่วนร่วม ดังนี้

1. ภาคประชาสังคม หมายถึง การรวมกลุ่มของคนในชุมชน ประชาชน รวมถึงรูปแบบองค์กรที่ไม่แสวงหากำไร ได้แก่ องค์กรพัฒนาเอกชน องค์กรสาธารณประโยชน์ องค์กรสวัสดิการชุมชน องค์กรชุมชน และประชาชน โดยมีเป้าหมายร่วมกันเพื่อการพัฒนาสังคมในชุมชนของตนเอง
2. ภาครัฐ หมายถึง กลุ่มสถาบันของรัฐทั้งหมดที่มีการดำเนินการและการบริหารนโยบาย กฎหมายและโปรแกรมต่าง ๆ ในประเทศไทยเพื่อรับประกันการพัฒนาที่เหมาะสม โดยรัฐบาล คือ องค์กรที่มีอำนาจในการออกและบังคับใช้กฎหมาย รวมถึงการบริหารจัดการในประเทศไทย
3. ภาคเอกชน หมายถึง การจัดการและการจัดองค์กรขององค์กรธุรกิจเอกชน เป็นหน้าที่การบริหารงานที่ดำเนินการโดยบุคคลหรือกลุ่มบุคคลเพื่อแสวงหากำไร เป็นกิจกรรมทางธุรกิจด้านบริหารจัดการเศรษฐกิจเป็นสำคัญ
4. ภาคการศึกษา หมายถึง ภาคส่วนที่มุ่งเน้นวิชาการและการจัดการศึกษาเพื่านำสู่การพัฒนา ในระดับชุมชน และสังคม โดยการจัดการศึกษาในประเทศไทย เป็นการศึกษาที่จัดโดยกระทรวงศึกษาธิการของประเทศไทย โดยภาครัฐจะเข้ามาดูแลโดยตรงและเปิดโอกาสให้เอกชนมีส่วนร่วมในการศึกษาตั้งแต่ระดับการศึกษาปฐมวัยจนถึงระดับอุดมศึกษา รวมถึงการศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับเครือข่ายและการมีส่วนร่วมนี้จะพบว่าการบูรณาการการจัดการศึกษาทั้งในระบบ และนอกระบบเป็นกลไกที่ช่วยพัฒนาศักยภาพบุคคลได้ ทั้งองค์ความรู้ ทักษะ และประสบการณ์

ความสัมพันธ์ระหว่างเครือข่ายและการมีส่วนร่วม กับนวัตกรรมชาวบ้านและการจัดการ

ชุมชน

จากแนวคิดภาคีเครือข่ายและการมีส่วนร่วม จะเห็นถึงการทำงานอย่างมีส่วนร่วม โดยมีพื้นฐานจากแนวคิดความสัมพันธ์ในรูปแบบที่มีความสัมพันธ์กับการก่อตัวของเครือข่ายนวัตกรรมทางสังคมในบริบทของการพัฒนาชนบท และมีการวิจัยของ Nemecio, Tobon, Griban and Hernández (2020) ที่มีการศึกษาความยั่งยืนบนพื้นฐานของการสร้างสังคม โดยสอดคล้องของแนวคิด ทฤษฎีการพัฒนาที่ยั่งยืนกับการพัฒนาด้านสังคม เครือข่ายและการมีส่วนร่วม โดยบรรลุเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน ทั้ง 17 ข้อ (Sustainable Development Goals: SDGs) เช่นเดียวกับการศึกษาในสมาชิกของ 3 สหกรณ์ ซึ่งได้รับการสนับสนุนจากโครงการของรัฐในชุมชนชนบท ที่มีประชากรน้อยกว่า 2500 คนในรัฐอิดัลโก ในเม็กซิโก (Hidalgo, Mexico) โดยรวบรวมข้อมูลวิทยุภูมิจากองค์กรพัฒนาเอกชน Enlace Rural Regional Civil Association (ERRAC) ของ Jozelin María Soto Alarcón และ Chizu Sato (2019) ที่มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาว่าพลวัตภายในกลุ่มและกลุ่มต่างๆ ความสัมพันธ์ภายในครัวเรือนของสมาชิกและการสนับสนุนในชุมชน การดำเนินการของกลุ่มผ่านการตรวจสอบสหกรณ์ในระดับชุมชน โดยพบว่านวัตกรรมที่เกิดขึ้นใหม่โดยความร่วมมือระหว่างภาคส่วนต่าง ๆ ได้แก่ 1) ภาคส่วนวิชาการ หรือ มหาวิทยาลัย 2) ภาคส่วนอุตสาหกรรม 3) ภาครัฐบาล และภาคส่วนที่สำคัญภาคส่วนที่ 4) คือภาคประชาสังคม (Civil Society) สะท้อนถึงการจัดการชุมชนและนวัตกรรมชาวบ้านที่จะเป็นทั้งวิธีการ และกระบวนการในการทำงาน และระบบเครือข่ายความร่วมมือ โดยเชื่อมโยงความคิดริเริ่มระดับโครงสร้างการพัฒนาของประเทศด้วยการลงมือทำงานในชุมชน

ดังนั้น เครือข่ายจึงเป็นการทำงานแบบผสมผสานของชุมชน ทั้งระดับท้องถิ่น ระดับประเทศ และระดับนานาชาติ สร้างความเข้มแข็งให้กับการแลกเปลี่ยนและความร่วมมือให้เกิดขึ้น ดังนั้น เครือข่ายและการมีส่วนร่วมนี้ จึงรวมถึงความหมายในแง่ของกระบวนการซึ่งบุคคลและครอบครัวมีส่วนร่วมรับผิดชอบในเรื่องการดำเนินชีวิต เศรษฐกิจ สังคม สุขภาพอนามัย และสวัสดิการ รวมทั้งชุมชนที่อาศัยอยู่ โดยเน้นเรื่องการพัฒนาความรู้ ความสามารถของประชาชน ในการพัฒนาชุมชนของตนเอง ซึ่งการมีส่วนร่วมของชุมชน มีความสำคัญต่อการพัฒนาชุมชน/สังคม ในด้านต่าง ๆ ได้แก่ 1) ด้านสุขภาพ คือ การบูรณาการเทคโนโลยีทางการแพทย์สมัยใหม่ร่วมกับการดูแลสุขภาพของคนในชุมชน 2) ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ประชาชนต้องมีส่วนร่วมในการเลือก จัดสรร ทรัพยากรและสร้างความรู้สึกร่วมเป็นเจ้าของร่วม เช่นในมิติทุนทางสังคม ทุนชุมชนและการจัดการการพัฒนา ซึ่งชุมชนมีทรัพยากรจำนวนมากและมีความหลากหลาย ทั้งด้านวัสดุ อุปกรณ์ กำลังคน สามารถนำมาใช้ซึ่งจะทำให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้และมีคุณภาพชีวิตที่ดี 3) ด้านการจัดการ

การเมืองการปกครอง ประชาชนมีสิทธิที่จะมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ เกี่ยวกับกิจกรรมที่จะส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิต และความเป็นอยู่ของตนเอง รวมถึง 4) ด้านเศรษฐกิจและสังคม บุคคลและครอบครัวมีส่วนร่วมรับผิดชอบ และมีส่วนร่วมในกิจกรรมพัฒนาตั้งแต่จุดเริ่มต้น กล่าวคือ ตั้งแต่การสร้างแนวคิด ไปจนถึงสิ้นสุดการทำกิจกรรมการพัฒนาร่วมกัน กล่าวคือ มุ่งเน้นถึงการให้ความสำคัญกับกระบวนการมีส่วนร่วมในกิจกรรม หรือโครงการพัฒนาที่ต้องมาจากการเริ่มต้นกำหนด และวิเคราะห์ปัญหาโดยประชาชนเป็นหลัก

โดยสรุปแล้ว เครือข่ายและการมีส่วนร่วม จึงมีความสัมพันธ์กับการพัฒนาชุมชน ท้องถิ่น สังคม ซึ่งในการเรียนรู้การมีส่วนร่วมและการพัฒนาชุมชน ท้องถิ่น สังคม ก่อนอื่นจำเป็นต้องทำความเข้าใจความแตกต่างของมิติการพัฒนาในระดับการพัฒนาชุมชน และการพัฒนาสังคม จึงมีสมมติฐานการวิจัยครั้งนี้ คือ

สมมติฐานที่ 6 เครือข่ายและการมีส่วนร่วม ส่งผลต่อนวัตกรรมชาวบ้าน

สมมติฐานที่ 7 เครือข่ายและการมีส่วนร่วม ส่งผลต่อการจัดการชุมชน

6. บริบทพื้นฐานจังหวัดเชียงราย

จังหวัดเชียงรายแบ่งการปกครองออกเป็น 18 อำเภอ มีแหล่งน้ำสำคัญ ได้แก่ แม่น้ำกก แม่น้ำอิง แม่น้ำรวก และแม่น้ำโขง โดยทำเลที่ตั้งของจังหวัดเชียงรายอยู่บริเวณรอยต่อระหว่าง 3 ประเทศ คือ ประเทศไทย สาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมา และสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ที่มีประวัติศาสตร์อันยาวนาน ก่อนการกำเนิดอาณาจักรล้านนา มีเอกลักษณ์เฉพาะตัวทั้งด้านศิลปะ ประเพณีวัฒนธรรมที่มีความหลากหลายทางชาติพันธุ์ผสมผสาน นอกจากนี้จังหวัดเชียงรายยังขึ้นชื่อว่าเป็นเมืองศิลปะ และเป็นที่เกิดของศิลปินที่มีอิทธิพลอย่างมากในวงการศิลปะไทย ปัจจุบันจังหวัดเชียงรายมีรายได้เชิงเศรษฐกิจจากการเกษตรและการท่องเที่ยว ถือเป็นยุทธศาสตร์การพัฒนาระดับจังหวัด และมีข้อมูลในช่วงก่อนการระบาดวิทยาของโรคโควิด 19 ใน ปี พ.ศ. 2561 จังหวัดเชียงรายมีจำนวนนักท่องเที่ยวรวมมากเป็นอันดับสองในภาคเหนือ รองจากจังหวัดเชียงใหม่ จำนวนโดยประมาณ 3,600,000 คน คิดเป็นชาวต่างชาติประมาณ 620,000 คน สร้างรายได้ให้กับจังหวัดประมาณ 28,500 ล้านบาท (สำนักงานสถิติเชียงราย, 2561)

จังหวัดเชียงรายมีประชากรหลายเชื้อชาติ ทั้งชาวไทยพื้นราบ ชาวไทยภูเขา และชาวจีนที่อพยพเข้ามาอาศัยอยู่บนดอยสูง แต่ละชนชาติจะมีประเพณี วัฒนธรรม และวิถีชีวิตที่มีเอกลักษณ์เป็นเสน่ห์อีกอย่างที่ทำให้จังหวัดเชียงรายได้รับความสนใจจากนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ และหนึ่งในยุทธศาสตร์จังหวัดที่มีความสำคัญคือการเป็นเมืองท่องเที่ยว และการวิจัยนี้ได้เล็งเห็นถึงการพัฒนาศักยภาพของแกนนำหรือนวัตกรรมชาวบ้านในพื้นที่ ที่สามารถบูรณาการ “ของดี”

ที่มีอยู่อันเป็นเอกลักษณ์ของวิถีวัฒนธรรม และสนองต่อการพัฒนาในมิติต่าง ๆ รวมถึงด้านเศรษฐกิจ และการท่องเที่ยวของจังหวัด โดยหากสามารถขับเคลื่อนอย่างมีคุณภาพทั้งมิติทางสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ และทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม ก็จะสามารถกล่าวได้ว่าเป็นการศึกษาและวิเคราะห์ตัวแบบความสำเร็จของการพัฒนานวัตกรรมชาวบ้านในการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนได้

ด้านชาติพันธุ์วรรณนาในพื้นที่แบ่งออกได้เป็นหลายกลุ่ม อาทิ คนไทยพื้นราบ ประกอบด้วย ชาวไทยวน ไทลื้อ ไทเขิน ไทใหญ่ ชาวไทยภูเขา ประกอบด้วย อาข่า เมี่ยน ปกาเกอญอ ลีซู ม้ง ลีวะ ชาวไทยเชื้อสายจีน รวมถึงบุคคลหลายสัญชาติที่อพยพเข้ามาอยู่ในประเทศไทย จึงทำให้มีความหลากหลายทางด้านภาษาและวัฒนธรรม โดยนิยมใช้ภาษาพูด ที่เรียกว่า คำเมือง เนื่องจากเชียงราย เคยเป็นเมืองร้างผู้คนนานเกือบร้อยปี ได้มีการฟื้นฟูบ้านเมืองขึ้นมาใหม่เมื่อประมาณ ปี พ.ศ. 2384 โดยได้เกณฑ์ราษฎรจากเชียงใหม่ ลำพูน ลำปาง ตาก แพร่ น่าน อุตรดิตถ์ และชนเผ่าไตใหญ่ ไตลื้อ ไตยอง และไตซิ่น (เขิน) ซึ่งอพยพจากเชียงตุง และสิบสองปันนา รวมทั้งชาวลาวจากประเทศลาว ได้เข้ามาอาศัยอยู่ร่วมกัน ดังนั้นสำเนียงพูดของชาวเชียงรายจึงมีความหลากหลายทางสำเนียงในพื้นที่ต่าง ๆ อีกทั้งมีภาษาเขียน ของจังหวัดเชียงรายเช่นเดียวกับจังหวัดทางภาคเหนืออื่น ๆ คืออักษรขร้าล้านนา หรือตัวเมือง และในมิติความหลากหลายทางชาติพันธุ์ก็จะมีภาษาเฉพาะกลุ่ม ใช้ในการพูดและการเขียนในบางกลุ่ม เช่น ภาษาอาข่า ภาษาลีซู ภาษาจีน เป็นต้น และมีการเรียนในสถาบันการศึกษา และหน่วยงานภาครัฐต่าง ๆ จะใช้ภาษาไทยเป็นภาษาราชการหลัก ส่วนการปกครองส่วนภูมิภาคแบ่งออกเป็นระดับอำเภอ จำนวน 18 อำเภอ ระดับตำบล จำนวน 124 ตำบล และระดับหมู่บ้าน จำนวน 1,753 หมู่บ้าน มีประชากรรวมประมาณ 1,293,788 คน (สำนักงานสถิติจังหวัดเชียงราย, 2563)

กระทรวงมหาดไทยร่วมกับโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ (UNDP) ได้กำหนดจังหวัดน่าน ร่องในการนำเป้าหมายพัฒนาที่ยั่งยืน (SDGs) ไปปฏิบัติในเชิงพื้นที่ จำนวน 15 จังหวัด โดยมีจังหวัดเชียงรายเป็น 1 ใน 15 จังหวัดนำร่อง ซึ่งจังหวัดเชียงรายพร้อมต่อยอดความร่วมมือกับ UNDP ต่อไปในอนาคต โดยโครงการ SDG Localization ภายใต้เงินทุนสนับสนุนจากสหภาพยุโรป มีวัตถุประสงค์หลักเพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมของผู้ที่เกี่ยวข้องในการเสวนานโยบายที่ตอบโจทย์เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน และการนำเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนไปปฏิบัติเชิงพื้นที่โดยคำนึงถึงมิติเพศสภาพ การสร้างความตระหนักรู้และเสริมสร้างขีดความสามารถ รวมถึงมุ่งหวังให้ประเทศไทยสามารถเร่งดำเนินการตามเป้าหมาย SDG โดยนำเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนไปปฏิบัติในระดับท้องถิ่นบนพื้นฐานของความร่วมมือระหว่างหน่วยงานภาครัฐและหน่วยงานต่าง ๆ (สำนักงานการท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดเชียงราย, 2566)

การดำเนินการเพื่อบรรลุเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนทั้ง 17 เป้าหมาย นอกจากต้องอาศัยความร่วมมือและการมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วนแล้ว ยังต้องมีการดำเนินการทั้งในระดับประเทศ ระดับชุมชนและท้องถิ่น โดยสำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.) ร่วมกับ

กระทรวงมหาดไทย และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง มีการจัดกลุ่มจังหวัดตามค่าดัชนีการพัฒนายั่งยืน ระดับจังหวัด คำนวณจากข้อมูลตัวชี้วัดเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDG Indicators) ในระดับจังหวัดที่ครอบคลุมทั้ง 5 มิติ ในมิติการพัฒนาคน มิติสิ่งแวดล้อม มิติเศรษฐกิจและความมั่งคั่ง มิติสันติภาพและความยุติธรรม และมิติความเป็นหุ้นส่วนการพัฒนา เพื่อทดลองจัดทำแผนพัฒนาจังหวัด และแผนพัฒนาท้องถิ่นที่สนับสนุนการขับเคลื่อนเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน จังหวัดเชียงรายจัดอยู่ในกลุ่มที่ 4 หรือกลุ่มที่มีค่าดัชนีผสมสูงกว่าเกณฑ์กลางของประเทศตามตัวชี้วัดการพัฒนาระดับจังหวัด พบว่า ดัชนีการพัฒนายั่งยืนระดับจังหวัดรวมของจังหวัดเชียงรายอยู่ที่ร้อยละ 46.57 โดยสามารถนำผลการพัฒนาและแนวโน้มของประเด็นปัญหาในพื้นที่ได้อย่างต่อเนื่องใช้ประกอบการวางแผนและจัดทำแผนพัฒนา ทั้งในระดับจังหวัด กลุ่มจังหวัด ตลอดจนจนประเทศ ซึ่งงานวิจัยนี้ ดำเนินการในพื้นที่บริบทจังหวัดเชียงราย ที่มีการนำเอายุทธศาสตร์ชาติมาเป็นกรอบการพัฒนาภายใต้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนตามนโยบายของประเทศและแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 ที่ให้ความสำคัญกับการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมที่เกิดจากการใช้ความรู้ ทักษะและการประยุกต์ใช้วิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี นวัตกรรมและการวิจัยและพัฒนา นอกจากนี้ยังเน้นความสมดุลกับความยั่งยืนด้านสิ่งแวดล้อม แผนนี้ยังคงมุ่งเน้นปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงซึ่งประกอบด้วย 3 หลักการคือ ความพอประมาณ ความสมเหตุสมผล และความรอบคอบ ขยายผลสู่ภูมิภาคและกรอบการพัฒนาในรายจังหวัดต่าง ๆ ล้วนเป็นส่วนหนึ่งของกลไกการขับเคลื่อนการพัฒนายั่งยืนของประเทศ

7. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยครั้งนี้ได้ศึกษาแนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนงานวิจัยในแขนงต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาตัวแบบความสำเร็จของการพัฒนานวัตกรรมชาวบ้าน กระบวนการและเงื่อนไขความสำเร็จของการสร้างนวัตกรรมชาวบ้าน และการพัฒนาตัวแบบความสำเร็จของการพัฒนานวัตกรรมชาวบ้านด้านการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนของจังหวัดเชียงราย จึงมีการทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องและสังเคราะห์ตัวแปรต่าง ๆ โดยกำหนดประเด็นงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ครอบคลุมการศึกษา นวัตกรรม การพัฒนาศักยภาพผู้นำ การจัดการชุมชน และการพัฒนาที่ยั่งยืน ประกอบด้วยงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

งานวิจัยที่เกี่ยวกับนวัตกรรมสังคม การจัดการชุมชน และนวัตกรรม

งานวิจัย เรื่อง การพัฒนาตัวแบบความสำเร็จของการพัฒนานวัตกรรมชาวบ้านด้านการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนของจังหวัดเชียงราย ได้ศึกษาเกี่ยวกับนวัตกรรมสังคม การจัดการชุมชน และนวัตกรรม โดยพบว่าการศึกษาของ ภานนท์ คุ่มสุภา (2562) เพื่อวิเคราะห์ปัจจัยด้านบวกที่ส่งเสริมการทำงานและปัจจัยด้านลบที่เป็นอุปสรรคของนวัตกรรมท้องถิ่นรุ่นใหม่ (New Generation of Local

Innovator) ซึ่งหมายถึงคนรุ่นใหม่ในท้องถิ่นที่ เป็นผู้สร้างนวัตกรรมสำหรับแก้ปัญหาให้กับชุมชนของตนเอง และเพื่อนำเสนอแนวทางในการแพร่กระจายนวัตกรรมสู่ชุมชน โดยวิเคราะห์จากกรณีศึกษา นวัตกรรมท้องถิ่นรุ่นใหม่ที่ประสบความสำเร็จ เริ่มต้นจากการวิเคราะห์ลักษณะความเป็น “คนใน” หรือ “insider” ที่เกิดและเติบโตในชุมชนของนวัตกรรมท้องถิ่นรุ่นใหม่ 2 ด้านคือ ด้านแรกเป็นปัจจัยที่เป็นประโยชน์ในการทำความเข้าใจปัญหาของชุมชน คือ 1) ความสะดวกในการเข้าถึงชุมชน 2) การเข้าใจวัฒนธรรม 3) การมีส่วนร่วมในสถานการณ์ที่เป็นปัญหา ซึ่งจะทำให้ นวัตกรรมท้องถิ่นเข้าถึงข้อมูล และเข้าใจปัญหาได้อย่างลึกซึ้งเมื่อเปรียบเทียบกับคนภายนอกชุมชน และด้านที่ 2 เป็นปัจจัยซึ่งเป็นอุปสรรคในการแพร่กระจายนวัตกรรมไปสู่ชุมชน 2 ประการคือ 1) ขาดความน่าเชื่อถือ เพราะไม่มีโอกาสแสดงความชำนาญให้คนในชุมชนยอมรับเนื่องจากมีส่วนร่วมในชุมชนน้อย และ 2) ไม่มีสภาพที่สุ่งกว่าและมีวิสัยทัศน์ที่น้อยกว่าสมาชิกในชุมชน อย่างไรก็ตามแนวทางในการส่งเสริมการแพร่กระจายนวัตกรรมสู่ชุมชน นวัตกรรมท้องถิ่นรุ่นใหม่ สามารถนำนวัตกรรมที่สร้างสรรค์ขึ้นไปเผยแพร่สู่เครือข่าย (Network) และเข้าร่วมเป็นขบวนการเคลื่อนไหวที่มีจุดมุ่งหมายเชิงสังคม (Social Movement) สอดคล้องหรือใกล้เคียงกัน เนื่องจากสมาชิกในเครือข่ายและขบวนการเคลื่อนไหวมักจะเป็นคนในกลุ่มที่เป็นนวัตกรรมผู้ริเริ่ม (Innovator) หรือกลุ่มผู้รับเร็วส่วนแรก (Early Adopter) ที่มีความคล้ายคลึงกัน (Similarity) กับนวัตกรรมท้องถิ่นรุ่นใหม่ ซึ่งจะทำให้เกิดการยอมรับนวัตกรรมได้ง่าย จากนั้นใช้ความร่วมมือที่เกิดขึ้นสื่อสารถึงประโยชน์เชิงเปรียบเทียบ (Relative Advantage) และแสดงผลของการใช้นวัตกรรมให้สังเกตได้ (Observability) กลับมายังชุมชนเพื่อให้เกิดความน่าเชื่อถือและเกิดการแพร่กระจายนวัตกรรมในชุมชนมากขึ้น

ผลการศึกษาดังกล่าวจึงสามารถสะท้อนว่า บทบาทของนวัตกรรมชาวบ้าน หรือนวัตกรรมท้องถิ่นนั้น จึงไม่ใช่เพียงการนำเสนอแนวคิดใหม่ วิธีการใหม่ หรือสิ่งประดิษฐ์ใหม่เท่านั้น แต่ยังคงอาศัยปัจจัยและคุณลักษณะที่ก่อให้เกิดนวัตกรรมที่สอดคล้องและเหมาะสมกับบริบท ในแต่ละพื้นที่ที่มีความแตกต่างกัน ทั้งเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ สังคมวัฒนธรรม เศรษฐกิจ เป็นต้น ตลอดจนต้องหาแนวทางให้นวัตกรรมที่ถูกสร้างสรรค์ขึ้นจากนวัตกรรมท้องถิ่นเหล่านั้นแพร่กระจายไปสู่กลุ่มเป้าหมาย โดยเฉพาะกับผู้นำการเปลี่ยนแปลง คนรุ่นใหม่ หรือนวัตกรรมท้องถิ่นรุ่นใหม่ ซึ่งกำลังถูกบ่มเพาะจากภาคส่วนต่าง ๆ ในปัจจุบัน ที่มีทั้งปัจจัยทั้งที่ด้านบวกที่ส่งเสริมการทำงานและปัจจัยด้านลบที่เป็นอุปสรรค รวมถึงต่อขยายผลสู่การพัฒนาองค์ความรู้หรือนวัตกรรมของชุมชนอีกด้วย

นอกจากนี้ ในด้านการเรียนรู้และการศึกษาเพื่อการพัฒนา มีการศึกษาที่เล็งเห็นถึงนวัตกรรมสังคม/ชุมชน ที่สามารถแสดงให้เห็นถึงศักยภาพการเรียนรู้ของกลุ่ม แก่นนำในชุมชน จากผลวิจัยของ จันท์ศรี สิมสินธุ์ ภูษิต บุญทองเถิง และทัศนีย์ นาคุณทรง (2557) เรื่อง นวัตกรรมชุมชนเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิต ที่นำเสนอถึงผลของศึกษาศาสนาการณ์ด้านการศึกษา ทักษะการทำงาน การดำเนินชีวิต ของคนในชุมชนทั้งในอดีตและปัจจุบัน เพื่อให้ทราบถึงปัญหาความต้องการของคนในชุมชน

นำมาสู่การสร้างกระบวนการการเรียนรู้ใหม่ให้เกิดขึ้นในชุมชน เพื่อเป็นภูมิคุ้มกันให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็ง เกิดความตระหนักในการเรียนรู้ ยอมรับการเรียนรู้ใหม่ จนเกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม เกิดทักษะการเรียนรู้ ทักษะการทำงาน ทักษะการดำเนินชีวิต ดังนั้นการเรียนรู้ไม่ควรจำกัดอยู่เพียงแค่ในระบบเท่านั้น การเรียนรู้ตลอดชีวิตจึงเป็นเป้าหมายที่ควรได้รับการส่งเสริม กลุ่มเป้าหมาย คือ กลุ่มคนสามวัย กลุ่มวัยเด็กและเยาวชน วัยผู้ใช้แรงงาน และวัยผู้สูงอายุ บ้านโพนเมือง ตำบลโพนเมือง อำเภออาจสามารถ จังหวัดร้อยเอ็ด จำนวน 30 คน โดยใช้วิธีการคัดเลือกกลุ่มเป้าหมายแบบเจาะจง ใช้ระเบียบการวิจัยแบบผสมวิธี คือ ใช้การวิจัยเชิงคุณภาพเป็นหลัก ใช้การวิจัยเชิงปริมาณเป็นรอง และประยุกต์ใช้วิธีวิทยา (Methodology) ของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น (Community Based Research) ของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ การสำรวจชุมชน การเปิดเวทีชาวบ้าน การสนทนา การสนทนากลุ่มย่อย ศึกษาประวัติศาสตร์ชุมชน แผนที่ภูมิสังคม เสนอทางวิชาการ การสัมภาษณ์ การวิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์เนื้อหาที่สามารถนำมาสังเคราะห์ตัวแปรตัวแบบปัจจัยในการดำเนินงานครั้งนี้

ผลการศึกษาแสดงให้เห็นถึงการพัฒนานวัตกรรมที่เหมาะสมกับชุมชน เพื่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ใหม่ โดยคนหลากหลายช่วงวัยสามารถที่จะร่วมกิจกรรมในนวัตกรรมชุมชนได้อย่างไม่แบ่งแยก เรียนรู้ร่วมกันเกิดทักษะในการดำเนินชีวิต ที่จำเป็นต้องมีการกำหนดแนวทางการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นบนหลักการพึ่งพาตนเอง ปรับวิธีคิด นำมาปฏิบัติและพัฒนาต่อยอดจากหลากหลายความคิดร่วมกัน และการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมเพื่อการพัฒนานวัตกรรมร่วมกัน ที่สามารถเรียนรู้ได้ด้วยเชิงประจักษ์ในพฤติกรรมผ่านกิจกรรมหลักในการเรียนรู้ร่วมกันทั้งในชุมชนเอง ในชุมชนอื่น ๆ และการเรียนรู้ร่วมกับนวัตกรรมชุมชนเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของเศรษฐกิจพอเพียง มาประยุกต์ใช้ได้อย่างเหมาะสม ตระหนักและเห็นคุณค่าของการเรียนรู้ (จันทร์ศรี สิมสินธุ์ ภูษิต บุญทองเถิง และทัศนีย์ นาคคุณทรง, 2557) นอกจากนี้ในการพัฒนานวัตกรรมทางสังคมยังประกอบไปด้วยการมีส่วนร่วม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในชุมชนพื้นที่ชนบท โดยมีผลการศึกษาระบบการมีส่วนร่วมในการพัฒนานวัตกรรมและภาคีเครือข่ายความร่วมมือในสังคมชนบท ที่ประกอบด้วยภาครัฐ ประชาชน การศึกษา และภาคเอกชน หรืออาจกล่าวได้ว่าเป็นการขับเคลื่อนพลังชุมชนจากนวัตกรรมทางสังคมและการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชนบท (Kenneth Nordberg, Age Mariussen and Seija Virkkala, 2020) และงานวิจัยที่ส่งเสริมการพัฒนาศักยภาพบุคคลเพื่อสนองต่อการสร้างสรรค์นวัตกรรมที่คำนึงถึงการพัฒนาอย่างยั่งยืน จากผลวิจัยของ Chaudhary and Akhouri (2018) ที่ว่าด้วยการมีส่วนร่วมในการทำงานเป็นตัวกลางในความสัมพันธ์ระหว่างต้นแบบความสำเร็จด้านความรับผิดชอบต่อสังคมขององค์กร (Corporate social responsibility: CSR) และความคิดสร้างสรรค์ (Creativity) และงานวิจัยด้านนวัตกรรมสังคม ที่พบว่า กระบวนการของกิจการเพื่อสังคมส่งผลต่อผลลัพธ์ทางสังคมและสิ่งแวดล้อม (Campopiano and Bassani, 2022)

โดยมีงานวิจัยเพื่อวิเคราะห์ปัจจัยด้านบวกที่ส่งเสริมการทำงานและปัจจัยด้านลบที่เป็นอุปสรรคของนวัตกรรมท้องถิ่นรุ่นใหม่ (New Generation of Local Innovator) ของภานนท์ คุ่มสุภา (2562) ซึ่งหมายถึงคนรุ่นใหม่ในท้องถิ่นที่เป็นผู้สร้างนวัตกรรมสำหรับแก้ปัญหาให้กับชุมชนของตนเอง และเพื่อนำเสนอแนวทางในการแพร่กระจายนวัตกรรมสู่ชุมชน โดยวิเคราะห์จากกรณีศึกษานวัตกรรมท้องถิ่นรุ่นใหม่ที่ประสบความสำเร็จ ซึ่งพบว่านวัตกรรมท้องถิ่นรุ่นใหม่ สามารถนำนวัตกรรมที่สร้างสรรค์ขึ้นไปเผยแพร่สู่เครือข่าย และใช้ความร่วมมือที่เกิดขึ้นสื่อสารถึงประโยชน์เชิงเปรียบเทียบรวมทั้งแสดงผลของการใช้นวัตกรรมให้สังเกตได้กลับมายังชุมชนเพื่อให้เกิดความน่าเชื่อถือและเกิดการแพร่กระจายนวัตกรรมในชุมชนมากขึ้น โดยบทบาทของนวัตกรรมท้องถิ่นรุ่นใหม่จึงไม่ใช่เพียงการนำเสนอแนวคิดใหม่ วิธีการใหม่ หรือสิ่งประดิษฐ์ใหม่เท่านั้น แต่ยังต้องอาศัยปัจจัยและคุณลักษณะอื่น ๆ เพื่อให้เกิดนวัตกรรมที่สอดคล้องและเหมาะสมกับบริบท ตลอดจนต้องหาแนวทางให้นวัตกรรมที่ถูกสร้างสรรค์ขึ้นแพร่กระจายไปสู่กลุ่มเป้าหมาย รวมถึงงานวิจัยของจันทร์ศรี สิมสินธุ์ ภูษิต บุญทองเถิง และทัศนีย์ นาคคุณทรง (2557) เรื่อง นวัตกรรมชุมชนเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิต ที่นำเสนอถึงผลของศึกษาสถานการณ์ด้านการศึกษา ทักษะการทำงาน การดำเนินชีวิต ของคนในชุมชนทั้งในอดีตและปัจจุบัน เพื่อให้ทราบถึงปัญหาความต้องการของคนในชุมชน นำมาสู่การสร้างกระบวนการการเรียนรู้ใหม่ให้เกิดขึ้นในชุมชน เพื่อเป็นภูมิคุ้มกันให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็ง เกิดความตระหนักในการเรียนรู้ ยอมรับการเรียนรู้ใหม่ จนเกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม เกิดทักษะการเรียนรู้ ทักษะการทำงาน ทักษะการดำเนินชีวิต โดยมีผลการศึกษาแสดงให้เห็นถึงการพัฒนานวัตกรรมที่เหมาะสมกับชุมชน เพื่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ใหม่ โดยคนหลากหลายช่วงวัยสามารถที่จะร่วมกิจกรรมในนวัตกรรมชุมชนได้อย่างไม่แบ่งแยก เรียนรู้ร่วมกันเกิดทักษะในการดำเนินชีวิต ที่จำเป็นต้องมีการกำหนดแนวทางการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นบนหลักการพึ่งพาตนเอง ปรับวิธีคิด นำมาปฏิบัติและพัฒนาต่อยอดจากหลากหลายความคิดร่วมกัน และการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมเพื่อการพัฒนานวัตกรรมร่วมกัน ที่สามารถเรียนรู้ได้ด้วยเชิงประจักษ์ในพฤติกรรมผ่านกิจกรรมหลักในการเรียนรู้ร่วมกันทั้งในชุมชนเอง ในชุมชนอื่น ๆ และการเรียนรู้ร่วมกับนวัตกรรมชุมชนเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของเศรษฐกิจพอเพียง มาประยุกต์ใช้ได้อย่างเหมาะสม ที่มีความสำคัญอย่างยิ่ง โดยเฉพาะมิติการพัฒนาที่มีเป้าหมายเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน และงานวิจัยครั้งนี้มุ่งเน้นตอบคำถามการวิจัยที่ว่าตัวแบบความสำเร็จของการพัฒนานวัตกรรมชาวบ้านในการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน เป็นอย่างไร

งานวิจัยที่เกี่ยวกับการพัฒนาที่ยั่งยืน

จากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาที่ยั่งยืน มีหลากหลายประเด็น ที่สำคัญและเกี่ยวข้องกับการพัฒนาศักยภาพผู้นำและบุคคล โดยสามารถนำไปสู่การวิเคราะห์กระบวนการและความสำเร็จในการสร้างและพัฒนานวัตกรรมชาวบ้านนั้น ผู้วิจัยมีการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

การศึกษาความยั่งยืนบนพื้นฐานของการสร้างสังคมและความคิดที่ซับซ้อนหรือการพัฒนาสังคมอย่างยั่งยืน (Nemecio, Tobón, Griban and Hernández, 2020) ที่มีมุมมองความสอดคล้องของแนวคิด ทฤษฎีการพัฒนาที่ยั่งยืนกับการพัฒนาด้านสังคม ที่สมดุลกับการพัฒนาเศรษฐกิจ อย่างคำนึงถึงผลกระทบต่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยบรรลุเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน ทั้ง 17 ข้อ (Sustainable Development Goals: SDGs) เช่น เกี่ยวกับการศึกษาในสมาชิกของ 3 สหกรณ์ ซึ่งได้รับการสนับสนุนจากโครงการของรัฐในชุมชนชนบท ที่มีประชากรน้อยกว่า 2500 คนในรัฐฮิดัลโก ในเม็กซิโก (Hidalgo, Mexico) โดยรวบรวมข้อมูลทุติยภูมิจากองค์กรพัฒนาเอกชน Enlace Rural Regional Civil Association (ERRAC) ของ Jozelin María Soto Alarcón และ Chizu Sato (2019) ที่มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาว่าพลวัตภายในกลุ่มและกลุ่มต่างๆ ความสัมพันธ์ภายในครัวเรือนของสมาชิกและการสนับสนุนในชุมชน การดำเนินการของกลุ่มผ่านการตรวจสอบสามสหกรณ์ เดิมเกิดขึ้นโดยผู้หญิงในโครงการของรัฐบาลในชนบท Hidalgo, Mexico ก่อนที่จะได้รับการสนับสนุนจากภายนอก โดยมีการพัฒนากรอบของชาวนาเศรษฐกิจชุมชนที่มีคุณธรรมผ่านการบูรณาการกรอบของเศรษฐกิจชุมชน ด้วยข้อมูลเชิงลึกที่ได้มาจากแนวคิดเศรษฐกิจคุณธรรมในครัวเรือนและเศรษฐกิจศีลธรรมของชาวนา ร่วมกับแนวคิดสตรีนิยม ซึ่งให้เห็นปัจจัยทางเพศและศีลธรรมที่ก่อตัว แนวปฏิบัติในการดำรงชีวิตของสมาชิกสหกรณ์สตรีในรูปแบบที่ยั่งยืน โดยใช้กระบวนการวิจัยและวิธีการรวบรวมข้อมูล ที่เน้นแนวทางปฏิบัติที่ช่วยสร้างรายได้ของสหกรณ์ การสนับสนุนกลุ่มสตรีรวมทั้งแนวทางการดำรงชีวิตอย่างยั่งยืน โดยพบว่ามีค่านิยมความหมายของเศรษฐกิจชุมชน ภายใต้แนวคิดคุณธรรมของชาวนา บนฐานคิดของการกำหนดบทบาทสตรีนิยมในพื้นที่ชนบทของเม็กซิโก ซึ่งจะเห็นได้ว่า แนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนที่ควบคู่ไปกับวิถีชีวิตที่ยั่งยืนมีเรื่องของคุณธรรมชาวนา รวมถึงการสนับสนุนผู้หญิงในการเสริมสร้างการดำรงชีวิตที่นำไปสู่ความยั่งยืน ที่ผู้เขียนได้นำเสนอถึงกรอบเศรษฐกิจชุมชนคุณธรรมชาวนา ที่มีการใช้ในครัวเรือน เศรษฐกิจชุมชนและต่อยอดในลักษณะการรวมกลุ่ม เพื่อจัดการเป็นสหกรณ์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในพื้นที่ชนบท ที่การศึกษานี้ค้นพบ ความยั่งยืนของการดำเนินงานแม้ว่าจะไม่ได้รับการสนับสนุนจากรัฐบาลต่อเนื่อง แต่กิจกรรมต่างๆของสหกรณ์ก็ยังคงอยู่ได้ ที่นอกเหนือจากการเน้นแนวทางปฏิบัติที่ช่วยสร้างรายได้แล้ว ยังใช้กระบวนการสนับสนุนกลุ่มที่สร้างการดำรงชีวิตอย่างยั่งยืนควบคู่ไปกับการจัดการของสมาชิก ซึ่งสามารถนำแนวคิดจากบทความนี้ ไปพัฒนาต่อยอดในการวิจัยครั้งนี้ในประเด็นนวัตกรรมชาวบ้านและการพัฒนาศักยภาพของชุมชน โดยเพิ่มเติมมุมมองเรื่องการพัฒนาศักยภาพของบุคคล ซึ่งอยู่บนฐาน

คิดที่เชื่อว่าบุคคลทุกคนสามารถพัฒนาได้ โดยการดำรงชีวิตสัมพันธ์กับปัจจัยต่าง ๆ ที่สนับสนุน ทั้งในมิติชุมชนและการจัดการเชิงเศรษฐกิจ

และมีการวิจัยเกี่ยวกับความยั่งยืนและการพัฒนาที่ยั่งยืนในวารสารชนบทศึกษา โดยศึกษาปัจจัยเชิงสาเหตุของการพัฒนาที่ยั่งยืนในด้านการเกษตรและบทบาทของผู้ควบคุมอุปสรรค: ข้อเสนอและการทดสอบแบบจำลองโครงสร้าง (Structural Model) ที่มีการใช้วิธีการแบบผสมผสานกับการศึกษาเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณ โดยวิเคราะห์การพัฒนาที่ยั่งยืนในด้านการเกษตร และมีความเกี่ยวข้องที่สำคัญในการวิจัยการพัฒนาที่ยั่งยืน โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้างกับครอบครัวเกษตรกร ผลการวิจัย พบว่า ผลลัพธ์ของแบบจำลองโครงสร้างแสดงให้เห็นว่าสถิติเชิงพยากรณ์อิทธิพลภายนอกและการมีส่วนร่วมกับความยั่งยืนนั้น มีผลต่อการรับรู้ของเกษตรกรในครอบครัว ว่าการพัฒนาที่ยั่งยืนในด้านการเกษตรคืออะไร อุปสรรค (การขาดข้อมูลและความรู้ การขาดการวางแผนและการสนับสนุน) ที่ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างอิทธิพลภายนอกและการรับรู้ถึงการพัฒนาที่ยั่งยืนในการเกษตรเป็นไปในทางที่ดีขึ้น โครงสร้างของผลประโยชน์ทางสังคมและความรู้สึกของความเป็นอยู่ที่ดีเป็นผลจากการพัฒนาที่ยั่งยืนในการเกษตร งานวิจัยนี้ถือเป็นนวัตกรรมโดยใช้วิธีการวิจัยแบบผสมผสาน เสนอและทดสอบแบบจำลองทางทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนาที่ยั่งยืนในบริบทการทำเกษตรเพื่อยังชีพของครอบครัวเกษตรกร (Laurett, Paço, Emerson, and Mainardes, 2021)

ทั้งนี้ ผู้วิจัยได้ทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องที่ได้ทำการศึกษาการประเมินแนวโน้มการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน: ประเด็นระดับท้องถิ่นและระดับโลก (Salvia, Filho, Brandli, and Griebeler, 2019) โดยเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนที่ตกลงกันโดยสหประชาชาติในเดือนกันยายน ค.ศ. 2015 ประกอบด้วย 17 เป้าหมายและ 169 ตัวชี้วัดที่มุ่งเป้าไปที่การบูรณาการเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาที่ยั่งยืนในกรอบเศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม และสังคมโดยรวมของประเทศต่างๆ ในขณะที่เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนนั้นมีมิติระดับโลก แต่การดำเนินการและการปฏิบัติเป็นเรื่องภายในประเทศ ตลอดจนจนถึงนโยบายระดับชุมชนหรือท้องถิ่น ซึ่งขึ้นอยู่กับระดับของลำดับความสำคัญที่ประเทศต่างๆ ได้สังเกตเห็น รวมถึงวิธีการที่ประเด็นด้านความยั่งยืนแข่งขันกับปัญหาหลักของประเทศต่าง ๆ เหล่านี้ด้วย โดยวัตถุประสงค์การศึกษาจะเป็นการระบุเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนหลักที่ผู้เชี่ยวชาญจากภูมิภาคต่างๆ เข้าถึงได้ตามประสบการณ์และพื้นที่การวิจัย และเพื่อหารือเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างเป้าหมายเหล่านี้กับประเด็นหลักในท้องถิ่นและความท้าทายของแต่ละภูมิภาค วิธีการเริ่มต้นด้วยการสุ่มตัวอย่างแบบการสร้างเครือข่ายข้อมูล หรือ snowball sampling เพื่อรวบรวมข้อมูลจากผู้เชี่ยวชาญจากทุกภูมิภาค ผ่านเครือข่ายการติดต่อของมหาวิทยาลัยในประเทศต่าง ๆ ด้วยข้อมูลเกี่ยวกับเป้าหมายที่วิจัยโดยผู้เชี่ยวชาญที่เข้าร่วม ได้ทำการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างจุดเน้นของการศึกษาและภูมิภาคทางภูมิศาสตร์ของแหล่งกำเนิด ผู้เชี่ยวชาญทั้งหมด 266 คน จาก อเมริกาเหนือ ละตินอเมริกา/แคริบเบียน แอฟริกา เอเชีย ยุโรป และโอเชียเนีย

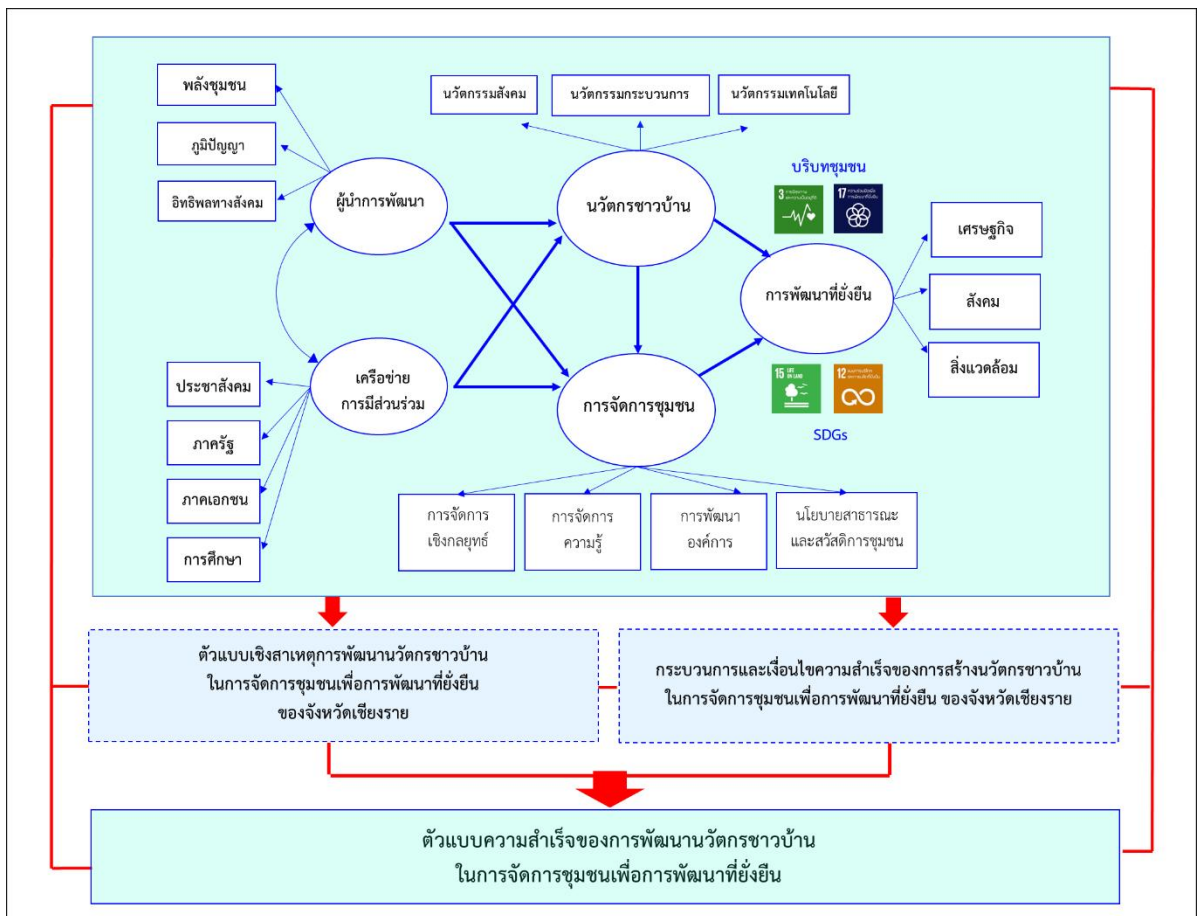
เข้าร่วมการสำรวจ จากตัวอย่างที่ใช้ อาจกล่าวได้ว่ามีความสัมพันธ์ระหว่างปัญหาหรือความท้าทายในท้องถิ่นที่สังเกตพบในบางภูมิภาคกับประเด็นหลักที่น่าสนใจของผู้เชี่ยวชาญที่ทำการสำรวจ โดยเน้นทั่วไปในการศึกษาเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน ที่ 4 การมุ่งพัฒนาการศึกษาอย่างมีคุณภาพและเท่าเทียม, เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน ที่ 11 ที่เน้นการสร้างเมืองและชุมชนที่มีความปลอดภัยและยั่งยืน และ เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน ที่ 13 เรื่องของการรับมือกับสถานะการเปลี่ยนแปลงของภูมิอากาศ ตลอดจนภัยพิบัติต่าง ๆ ซึ่งมีการนำเสนอชุดตัวอย่างสถานการณ์เชิงบวกและเชิงลบในภูมิภาคต่างๆ และพิจารณาขอบเขตที่การวิจัยทั่วโลกกำลังดำเนินการตามเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (Salvia, Filho, Brandli, and Griebeler, 2019)

รวมถึงได้มีการศึกษาเกี่ยวกับเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน โดยพบประเด็นเมืองยั่งยืน จากผลการวิจัย เรื่อง การประเมินผลกระทบทางสังคมต่อการเคลื่อนย้ายเมืองอย่างยั่งยืนในกาตาร์: การทำความเข้าใจตัวกระตุ้นการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม (Thawadi, Banawi, Ghamdi, 2021) ที่ชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ และความสัมพันธ์ของการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม ค่านิยมทางสังคมของผู้คน โดยในกาตาร์ ประชาชนส่วนใหญ่พึ่งพารถยนต์ส่วนตัวเมื่อเทียบกับระบบขนส่งสาธารณะ และหากจะขับเคลื่อนเพื่อบรรลุเป้าหมายพัฒนาอย่างยั่งยืนได้มีแนวคิดการวางแผนระดับนโยบายของกาตาร์ ที่เดินหน้าสู่ระบบขนส่งมวลชนที่ยั่งยืน ส่งเสริมการใช้ระบบขนส่งสาธารณะมีความยั่งยืนมากขึ้น เพื่อประเมินพฤติกรรมและทัศนคติในการเดินทางสาธารณะเกี่ยวกับการใช้ระบบขนส่งสาธารณะและกำหนดกลยุทธ์ที่ออกแบบมาเพื่อส่งเสริมให้ผู้สัญจรใช้ระบบขนส่งสาธารณะอย่างยั่งยืน ด้วยจำนวนประชากรที่เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วในกาตาร์ ความต้องการด้านการขนส่งจึงเกิดขึ้น การเพิ่มขึ้นของความจำเป็นในการพิจารณาว่าการขนส่งอย่างยั่งยืนควรมีแนวทางการพัฒนาอย่างไร ท่ามกลางความเชื่อมโยงของมนุษย์ การเปลี่ยนแปลงทางสังคม และการพัฒนา ที่ต้องคำนึงถึงหลักคุณลักษณะทางเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม หรือการพัฒนาที่ยั่งยืน (Thawadi, Banawi, Ghamdi, 2021)

โดยสรุป งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาตัวแบบความสำเร็จของการพัฒนานวัตกรรมชาวบ้านในการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ศึกษาในงานวิจัยที่เกี่ยวกับนวัตกรรมสังคม การจัดการชุมชนและนวัตกรรม รวมถึงงานวิจัยที่เกี่ยวกับการพัฒนาที่ยั่งยืน พบว่าบริบทการพัฒนาในปัจจุบัน ให้ความสำคัญกับการพัฒนาคน และคำนึงถึงการขับเคลื่อนหลักการพัฒนาที่สมดุล ประกอบด้วยการพัฒนามิติเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม

กรอบแนวคิดการวิจัย

กรอบแนวคิดการวิจัยครั้งนี้ มุ่งเน้นการศึกษาตัวแบบเชิงสาเหตุของนวัตกรชาวบ้านในการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนจังหวัดเชียงราย การศึกษากระบวนการและเงื่อนไขความสำเร็จของการสร้างนวัตกรชาวบ้านในการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนจังหวัดเชียงราย และการพัฒนาตัวแบบความสำเร็จของการพัฒนานวัตกรชาวบ้านในการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนในจังหวัดเชียงราย

ภาพที่ 3 กรอบแนวคิดการวิจัย

จากภาพกรอบแนวคิดการวิจัย การศึกษาตัวแบบเชิงสาเหตุของนวัตกรชาวบ้านในการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนจังหวัดเชียงราย การศึกษากระบวนการและเงื่อนไขความสำเร็จของการสร้าง นวัตกรชาวบ้านในการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนจังหวัดเชียงราย เพื่อการพัฒนาตัวแบบความสำเร็จของการพัฒนานวัตกรชาวบ้านในการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนเป็นการพัฒนาศักยภาพผู้นำและการสร้างกลไกการพัฒนานวัตกรชาวบ้าน ผู้วิจัยใช้แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาที่ยั่งยืน โดยมีตัวแปรสังเกตได้ การพัฒนาที่ยั่งยืน และตัวแปรแฝง ประกอบด้วย ความยั่งยืนทางเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม (นพพร จันทรรักษ์, 2563ก.; วนิดา เสร็จกิจ, 2563; กรมการ

พัฒนาชุมชน, 2559; กระทรวงการต่างประเทศ, 2557; Thawadi, Banawi, Ghamdi, 2021; และ Salvia, Filho, Brandli, and Griebeler, 2019) และทำการศึกษาแนวคิดการจัดการชุมชน โดยมีตัวแปรสังเกตได้การจัดการชุมชน และตัวแปรแฝง ประกอบด้วย การจัดการเชิงกลยุทธ์ การจัดการความรู้ การพัฒนาองค์การ นโยบายสาธารณะและสวัสดิการชุมชน (สมทรง บรรจงธิดาทานต์, 2560; อุทัย ปริญาสุทธินันท์, 2561; เมตต์ เมตต์การุญจิต, 2556; และ วนิตา เสรีจกิจ, 2563) แนวคิดเกี่ยวกับนวัตกรรมและนวัตกรรมชาวบ้าน มีตัวแปรสังเกตได้ คือนวัตกรรมชาวบ้าน และตัวแปรแฝงได้แก่นวัตกรรมสังคม นวัตกรรมกระบวนการ และนวัตกรรมเทคโนโลยี ที่เป็นองค์ประกอบของนวัตกรรม (พัชรพร อยู่เย็น อภิญญา ภูมิโอบตา และ ศิริโยธิน, 2560; Dyer, Gregersen & Christensen, 2009; หน่วยบริหารและจัดการทุนวิจัยด้านการพัฒนาระดับพื้นที่ (บพท.), 2563; สำนักงานนวัตกรรมแห่งชาติ, 2563; Nemecio, Tobón and Hernández, 2020; Desmarchelier, Djellal and Gallouj, 2020; และ Campopiano and Bassani, 2020)

แนวคิดผู้นำการพัฒนา โดยมีตัวแปรสังเกตได้ คือ ผู้นำการพัฒนา ประกอบด้วยตัวแปรแฝงพลังชุมชน ภูมิปัญญา และอิทธิพลทางสังคม (Kreitner and Angelo, 2007; Hargreaves and Fink, 2010; Dwivedi, Dwivedi, Joshi, Dwivedi, et. al., 2022; สุพัตรา ศรีวิณิชชากร, 2554; สถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง, 2556; ภาคิณี โกมลิมิศรี และคณะ, 2562; และ อัครวิ นนุจ้อย ชไมพร ดิสถาพร และสนอง โลหิตวิเศษ, 2560) รวมถึงแนวคิดเครือข่ายและการมีส่วนร่วม ตัวแปรแฝงเครือข่ายและการมีส่วนร่วม ประกอบด้วยตัวแปรสังเกตได้ คือ ประชาสังคม ภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคการศึกษา (Kenneth Nordberg, Age Mariussen and Seija Virkkala, 2020; Starkey, 1998; และ น้าทิพย์ วิภาวิน, 2558) เพื่อการสร้างตัวแบบและการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ด้านกระบวนการสร้าง “นวัตกรรมชาวบ้าน” เกิดเครือข่ายความร่วมมือในการทำงานวิจัยเชิงพื้นที่กับชุมชนและมีส่วนร่วมขับเคลื่อนชุมชนแห่งการเรียนรู้ตามแนวทางการวิจัยเพื่อศึกษาตัวแบบเชิงสาเหตุของความสำเร็จในการสร้างนวัตกรรมชาวบ้านในการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนจังหวัดเชียงราย การศึกษากระบวนการและเงื่อนไขความสำเร็จของการสร้างนวัตกรรมชาวบ้านในการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนจังหวัดเชียงราย และพัฒนาตัวแบบความสำเร็จของการพัฒนานวัตกรรมชาวบ้านในการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ในจังหวัดเชียงราย

บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย

การดำเนินการวิจัยครั้งนี้ใช้เป็นการวิจัยเชิงปริมาณควบคู่การวิจัยเชิงคุณภาพ (Mixed Methodology) โดยเริ่มต้นจากการนำเสนอและชี้แจงการดำเนินการวิจัยในชุมชน ร่วมเจาะจงคุณสมบัติของผู้ให้ข้อมูลหลักกับผู้นำชุมชน แกนนำ และตัวแทนชุมชน ในการศึกษาตัวแบบเชิงสาเหตุของนวัตกรรมชาวบ้านในการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ศึกษากระบวนการและเงื่อนไขความสำเร็จของการสร้างนวัตกรรมชาวบ้านในการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน และการพัฒนาตัวแบบความสำเร็จของการพัฒนานวัตกรรมชาวบ้านในการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน โดยส่งเสริมกลไกในการสร้างนวัตกรรมชาวบ้านจากพื้นฐานภูมิปัญญาและทุนชุมชนในจังหวัดเชียงราย งานวิจัยนี้ได้รับการพิจารณารับรองจาก คณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ มหาวิทยาลัยศิลปากร เลขที่โครงการ REC 65.1104-183-9247

จากนั้นผู้วิจัยออกแบบการดำเนินงานวิจัย โดยนำเสนอตามขั้นตอนการดำเนินงานวิจัย ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาตัวแบบเชิงสาเหตุของนวัตกรรมชาวบ้านในการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

ขั้นตอนที่ 2 การศึกษากระบวนการและเงื่อนไขความสำเร็จของการสร้างนวัตกรรมชาวบ้านในการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ในรูปแบบการวิจัยเชิงคุณภาพ

ขั้นตอนที่ 3 การพัฒนาตัวแบบความสำเร็จของการพัฒนานวัตกรรมชาวบ้านในการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาตัวแบบเชิงสาเหตุของนวัตกรรมชาวบ้านในการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

ผู้วิจัยดำเนินการศึกษาตัวแปร สร้างและพัฒนาเครื่องมือแบบสอบถาม จากหลักการวิจัยเชิงปริมาณ เพื่อสร้างตัวแบบสมการโครงสร้าง (Structural Equation Modeling; SEM) ของความสำเร็จของนวัตกรรมชาวบ้านในการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนจังหวัดเชียงราย โดยมีกระบวนการดังนี้

1.1 ประชากรและตัวอย่างในการศึกษาตัวแบบเชิงสาเหตุของนวัตกรชาวบ้านในการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

ประชากร (Population) ครั้งนี้ ได้แก่ นวัตกรชาวบ้านในจังหวัดเชียงราย โดยกำหนดคุณสมบัติเพื่อเจาะจงเลือกตัวอย่างการวิจัย (Purposive sampling) จากนวัตกรชาวบ้านในจังหวัดเชียงราย ที่มีอายุระหว่าง 20 – 60 ปี ซึ่งมีการกำหนดขนาดตัวอย่าง (Sample) เพื่อให้ได้จำนวนหน่วยตัวอย่างที่มีความเหมาะสมและเพียงพอสำหรับการนำเสนอผลการศึกษาจากลักษณะประชากรที่ศึกษา และกำหนดให้ขนาดผลกระทบ (Effect size) = .25 กำลังการทดสอบ (Power) = .80 α = 0.50 จำนวนตัวแปรแฝง 5 ตัวแปร และจำนวนตัวแปรสังเกตได้ = 17 ตัวแปร ได้ขนาดของกลุ่มตัวอย่าง 229 คน (นพพร จันทรนำชู, 2563ก.) ที่หากต้องการความมั่นใจในการทดสอบมากขึ้นควรใช้ตัวอย่าง 300 หน่วยขึ้นไปถือว่าดี (as a good) และดำเนินการทดลองใช้เครื่องมือแบบสอบถามเพื่อพิสูจน์ความเชื่อมั่น ทำให้ตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาคั้งนี้ผู้วิจัยจึงกำหนดขนาดตัวอย่าง จำนวน 300 คน กำหนดคุณสมบัติของตัวอย่าง ดังนี้

1.1.1 กำหนดกลุ่ม (Cluster sampling) โดยในพื้นที่จังหวัดเชียงราย จากท้องที่ทางภูมิศาสตร์ (Geographic subdivision) เป็นหลักจากพื้นที่ 18 อำเภอ และ 124 ตำบลในจังหวัดเชียงราย

1.1.2 เจาะจงเลือก (Purposive sampling) โดยเป็นนวัตกรชาวบ้านที่ได้รับการยอมรับและแนะนำจากบุคคลในพื้นที่ศึกษา

1.1.3 คุณสมบัติของนวัตกรชาวบ้าน เพื่อการเลือกตัวอย่าง ประกอบด้วย 1) เป็นผู้นำชุมชนจากภาคประชาสังคม ภาครัฐ ตัวแทนจากภาคเอกชน และภาคการศึกษา ทั้งที่เป็นผู้นำที่เป็นทางการและผู้นำตามธรรมชาติ รวมถึงเป็นผู้มีความรู้ ทักษะ ประสบการณ์ และภูมิปัญญาที่ถือเป็นนวัตกรรมสังคม ที่ได้รับการยอมรับจากประชาชนในพื้นที่ว่าเป็นแกนนำนักพัฒนา และผู้นำการเปลี่ยนแปลง 2) เป็นผู้มีองค์ความรู้และภูมิปัญญาของชุมชนที่สามารถส่งเสริมเป็นนวัตกรรมสังคมและขยายผลสู่การพัฒนาได้ในเชิงประจักษ์ 3) เป็นผู้มีอำนาจหรืออิทธิพลในเชิงการมีส่วนร่วมและเครือข่ายการพัฒนา โดยเป็นวัฒนธรรมเฉพาะบริบทในการเชื่อมโยงการมีส่วนร่วม การสร้างเครือข่ายความร่วมมือ และมีบทบาทในการขับเคลื่อนจัดการชุมชน เช่น แกนนำนักพัฒนาที่เป็นผู้ขับเคลื่อนเรื่องสิทธิสตรี คนไร้รัฐหรือสิ่งแวดล้อมนิเวศแม่น้ำโขง ในจังหวัดเชียงราย เป็นต้น

1.2 เครื่องมือวิจัยการศึกษาตัวแบบเชิงสาเหตุของนวัตกรรมชาวบ้านในการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

กระบวนการวิจัยนี้ มีการออกแบบการวิจัย การพัฒนาเครื่องมือการวิจัยบนหลักการของพัฒนา ศึกษาอย่างบูรณาการและมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่เป็นผู้ให้ข้อมูลหลักในการวิจัยนี้ ตั้งแต่ การพัฒนาโจทย์วิจัย ตัวแปร และประเด็นคำถาม โดยมีขั้นตอนโดยสังเขป ดังนี้

1) การประสานงานและร่วมพัฒนาประเด็นคำถามที่สอดคล้องและตอบโจทย์การวิจัย

2) การพัฒนาตัวแปรและเครื่องมือวิจัยแบบสอบถาม

3) จัดทำร่างแบบสอบถามเพื่อดำเนินการสำรวจและกำหนดคุณลักษณะ ทบทวนแนวคิด ทฤษฎี และศึกษาบริบทชุมชนเบื้องต้น แล้วจึงนำข้อมูลมาเชื่อมโยงกับกรอบแนวคิดการวิจัย โดยใช้ แบบสอบถามสำรวจข้อมูลชุมชนในพื้นที่และวิเคราะห์ศักยภาพผู้นำชุมชนของพื้นที่ และศึกษาตัว แบบเชิงสาเหตุของความสำเร็จของการสร้างนวัตกรรมชาวบ้านในการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ ยั่งยืน

3.1) กำหนดคุณลักษณะและจุดมุ่งหมายของข้อมูลที่ต้องการจากวัตถุประสงค์การวิจัย โดย แบบสอบถามนี้ใช้รวบรวมข้อมูลและวิเคราะห์ผลเชิงสำรวจในวัตถุประสงค์การวิจัยข้อที่ 1 และข้อที่ 2

3.2) ทบทวนแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องเพื่อกำหนดโครงสร้างคำถามที่ต้องการ ใช้ภาษาที่ เข้าใจง่าย เฉพาะเจาะจงตามเป้าหมายของการวิจัย

3.3) กำหนดขอบเขต ตามประเด็นแบบสอบถาม เริ่มจากตัวแปรคุณลักษณะส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม ประเด็นข้อมูลชุมชนในพื้นที่และการวิเคราะห์ศักยภาพผู้นำชุมชนของพื้นที่ เรียงลำดับข้อคำถามให้มีความต่อเนื่องสัมพันธ์กัน และแต่ละข้อคำถามให้ประกอบด้วยคำตอบเพียง ประเด็นเดียว

3.4) ผู้วิจัยพิจารณาทบทวนหลังจากที่ได้เรียงเรียงข้อคำถามเสร็จเรียบร้อยแล้วอีกครั้งเพื่อ หาข้อบกพร่องที่ควรปรับปรุงแก้ไข และให้ที่ปรึกษานานาชาติตรวจสอบแบบสอบถาม เพื่อที่จะได้นำ ข้อเสนอแนะและข้อวิพากษ์มาปรับแบบสอบถามให้ดียิ่งขึ้น

3.5) การตรวจสอบคุณภาพของแบบสอบถาม ผู้วิจัยใช้การตรวจสอบคุณภาพของ แบบสอบถาม 2 ขั้นตอน ได้แก่ขั้นตอนที่ 1 พิจารณาความสมเหตุสมผลเชิงเนื้อหา (Content validity) ก่อนนำไปใช้ในการเก็บข้อมูลจริงจากตัวอย่าง จากผู้เชี่ยวชาญในการทำวิจัยด้านการศึกษา จำนวน 3 คนเป็นผู้ตรวจสอบและคำนวณดัชนีความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับเนื้อหาในประเด็น ที่ต้องการวิจัยไป และขั้นตอนที่ 2 คือการทดลองใช้ (Try out) เพื่อหาความเชื่อถือได้ (Reliability) ดังนี้

(1) พิจารณาความสมเหตุสมผลเชิงเนื้อหาโดยผู้เชี่ยวชาญ ประเมินเป็นรายบุคคลว่าข้อคำถามแต่ละข้อสามารถวัดได้ตรงกับจุดประสงค์ที่กำหนดหรือไม่ โดยให้คะแนนตามเกณฑ์ ดังนี้

ถ้าข้อคำถามวัดได้ตรงจุดประสงค์ ได้ +1 คะแนน

ถ้าไม่แน่ใจว่าข้อคำถามนั้นวัดตรงจุดประสงค์หรือไม่ ได้ 0 คะแนน

ถ้าข้อคำถามวัดได้ไม่ตรงจุดประสงค์ ได้ -1 คะแนน

จากนั้น นำคะแนนของผู้เชี่ยวชาญทุกคนที่ประเมินมารวมลงในแบบวิเคราะห์ความสอดคล้องของข้อคำถามกับจุดประสงค์เพื่อหาค่าเฉลี่ย สำหรับข้อคำถามแต่ละข้อ โดยใช้สูตร

$$IOC = \frac{\sum R}{N}$$

IOC แทน ค่าดัชนีความสอดคล้องระหว่างข้อสอบกับจุดประสงค์
(Index of Item – Objective Congruence)

$\sum R$ แทน ผลรวมของคะแนนความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญ

N แทน จำนวนผู้เชี่ยวชาญ

โดยข้อคำถามที่มีค่า IOC ที่คำนวณได้ในข้อใดมีค่ามากกว่าหรือเท่ากับ .50 คำถามข้อนั้นก็มีความสอดคล้องกับเนื้อหาในประเด็นที่ต้องการวิจัย แต่ถ้าคำถามข้อใดมี IOC ต่ำกว่า .50 คำถามข้อนั้นจะถูกตัดออกไป

(2) ผู้วิจัยได้นำแบบสอบถามที่ผ่านการตรวจสอบจากผู้เชี่ยวชาญ ไปทดลองใช้ (Try out) เพื่อหาความเชื่อถือได้กับนวัตกรรมชาวบ้านในจังหวัดเชียงรายที่ไม่ใช่ตัวอย่าง จำนวน 30 คน เพื่อหาความเชื่อถือได้ของแต่ละตัวแปรจากสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (Cronbach' s alpha coefficient) ของแบบสอบถามตามมาตรการวัด โดยตัวแปรแต่ละตัวควรมีสัมประสิทธิ์แอลฟาไม่ต่ำกว่า .70 (นพพร จันทรนาชู, 2563) ซึ่งได้ผลการวิเคราะห์ความเชื่อถือได้ของแบบสอบถาม และสำหรับข้อคำถามปลายเปิด ผู้วิจัยใช้กระบวนการตรวจสอบคุณภาพความตรงตามเนื้อหา (Content Validity) ให้มีความครอบคลุมวัตถุประสงค์

โดยผู้วิจัยดำเนินการทดลองใช้แบบสอบถาม (Try out) เพื่อหาความเชื่อถือได้กับนวัตกรรมชาวบ้านในจังหวัดเชียงรายที่ไม่ใช่ตัวอย่าง จำนวน 30 คน ผลการวิเคราะห์สัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค พบว่า ทุกตัวแปรมีสัมประสิทธิ์แอลฟาไม่ต่ำกว่า .70 และมีสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค โดยเฉลี่ยรวม เท่ากับ .95

1.3 การดำเนินงานการศึกษาตัวแบบเชิงสาเหตุนวัตกรชาวบ้านในการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

ผู้วิจัยดำเนินการด้วยตนเองในการประสานงาน และสุ่มตัวอย่างในพื้นที่ 18 อำเภอของจังหวัดเชียงราย โดยดำเนินการกำหนดกลุ่มจากพื้นที่ 18 อำเภอ และ 124 ตำบลในจังหวัดเชียงราย เพื่อเจาะจงเลือกนวัตกรชาวบ้าน ที่เป็นผู้นำชุมชนจากภาคประชาสังคม ภาครัฐ ตัวแทนจากภาคเอกชน และภาคการศึกษา ทั้งที่เป็นผู้นำที่เป็นทางการและผู้นำตามธรรมชาติ รวมถึงเป็นผู้มีความรู้ ทักษะ ประสบการณ์ และภูมิปัญญาที่ถือเป็นนวัตกรรมสังคม ที่ได้รับการยอมรับจากประชาชนในพื้นที่ว่าเป็นแกนนำนักพัฒนา และผู้นำการเปลี่ยนแปลง โดยมีอำนาจการมีส่วนร่วมและเครือข่ายที่เป็นวัฒนธรรมเฉพาะบริบท โดยมีวิธีการออกแบบ ดังนี้

1.3.1 เลือกนวัตกรชาวบ้านจากผู้นำที่เป็นทางการของ 18 อำเภอและ 124 ตำบลในจังหวัดเชียงราย โดย ผู้วิจัยมีการทดลองใช้ เพื่อหาความเชื่อถือได้ กับนวัตกรชาวบ้านในจังหวัดเชียงรายที่ไม่ใช่ตัวอย่าง จำนวน 30 คน จึงเลือกจากพื้นที่ 1 ตำบลในอำเภอเมือง จังหวัดเชียงรายซึ่งพิจารณาจากจำนวนตำบลที่มากที่สุด ใน 18 อำเภอ และสุ่มจากรายชื่อทั้ง 16 ตำบลด้วยวิธีการใช้ตารางเลขสุ่ม โดยมีเลขกำกับหน่วยและจับฉลาก ได้แก่ ตำบลบ้านดู่ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย เป็นพื้นที่สำหรับการทดลองใช้เครื่องมือ ดังนั้นในขั้นตอนแรกดำเนินการเลือกนวัตกรชาวบ้านจากผู้นำที่เป็นทางการของ 18 อำเภอและ 124 ตำบลในจังหวัดเชียงราย ดังนี้

ตารางที่ 1 การเลือกตัวอย่างนวัตกรชาวบ้านจากผู้นำที่เป็นทางการและผู้นำตามธรรมชาติ ในลักษณะพื้นที่ระดับตำบล 124 ตำบล ใน 18 อำเภอของจังหวัดเชียงราย

ที่	ชื่ออำเภอ	จำนวนตำบล (ตำบล)	นวัตกรชาวบ้านจากพื้นที่ระดับตำบลใน 18 อำเภอ (คน)
1.	เมืองเชียงราย	16	16
2.	เวียงชัย	5	5
3.	เชียงของ	7	7
4.	เทิง	10	10
5.	พาน	15	15
6.	ป่าแดด	5	5
7.	แม่จัน	11	11
8.	เชียงแสน	6	6
9.	แม่สาย	8	8

ตารางที่ 1 (ต่อ)

ที่	ชื่ออำเภอ	จำนวนตำบล (ตำบล)	นวัตกรรมชาวบ้านจากพื้นที่ระดับตำบลใน 18 อำเภอ (คน)
10.	แม่สรวย	7	7
11.	เวียงป่าเป้า	7	7
12.	พญาเม็งราย	5	5
13.	เวียงแก่น	4	4
14.	ขุนตาล	3	3
15.	แม่ฟ้าหลวง	4	4
16.	แม่ลาว	5	5
17.	เวียงเชียงรุ้ง	3	3
18.	ดอยหลวง	3	3
จำนวนตัวอย่างนวัตกรรมชาวบ้านจาก ผู้นำที่เป็นทางการและผู้นำตามธรรมชาติใน 18 อำเภอ			124

1.3.2 จากนั้นในลำดับต่อมา ผู้วิจัยดำเนินการกำหนดกลุ่มจากพื้นที่ 18 อำเภอ โดยเจาะจงเลือกนวัตกรรมชาวบ้าน ที่เป็นผู้นำชุมชนภาคีรัฐ และภาคการศึกษา ทั้งที่เป็นผู้นำที่เป็นทางการและผู้นำตามธรรมชาติ รวมถึงเป็นผู้มีความรู้ ทักษะ ประสบการณ์ และภูมิปัญญาที่ถือเป็นนวัตกรรมสังคม ที่ได้รับการยอมรับจากประชาชนในพื้นที่ว่าเป็นแกนนำนักพัฒนา และผู้นำการเปลี่ยนแปลง โดยมีการมีส่วนร่วมและเครือข่ายที่เป็นวัฒนธรรมเฉพาะบริบท โดยการแนะนำจากผู้นำในพื้นที่ที่กำหนดกลุ่มจาก 18 อำเภอเป็นองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จำนวน 144 หน่วยงาน ดังนี้

ตารางที่ 2 การเลือกตัวอย่างนวัตกรรมชาวบ้านจากผู้นำภาครัฐและภาคการศึกษาในลักษณะพื้นที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นใน 18 อำเภอ

ที่	ชื่ออำเภอ	เทศบาล ตำบล	องค์กร บริหาร ส่วน ตำบล	นวัตกรรมชาวบ้าน จากผู้นำภาครัฐ และภาค การศึกษา	หมายเหตุ
1.	<u>เมืองเชียงราย</u>	4	11	15	เทศบาลนคร 1
2.	<u>แม่จัน</u>	7	6	13	

ตารางที่ 2 (ต่อ)

ที่	ชื่ออำเภอ	เทศบาล ตำบล	องค์กร บริหาร ส่วน ตำบล	นวัตกรรมชาวบ้าน จากผู้นำภาครัฐ และภาค การศึกษา	หมายเหตุ
3.	<u>แม่สาย</u>	4	6	10	
4.	<u>เชียงแสน</u>	1	6	7	
5.	<u>เชียงของ</u>	4	4	8	
6.	<u>เทิง</u>	5	7	12	
7.	<u>ป่าแดด</u>	3	2	5	
8.	<u>พาน</u>	1	15	16	
9.	<u>เวียงชัย</u>	1	5	6	
10.	<u>แม่สรวย</u>	3	6	9	
11.	<u>เวียงป่าเป้า</u>	4	5	9	
12.	<u>พญาเม็งราย</u>	3	3	6	
13.	<u>แม่ลาว</u>	3	4	7	
14.	<u>ขุนตาล</u>	3	1	4	
15.	<u>เวียงเชียงรุ้ง</u>	1	3	4	
16.	<u>เวียงแก่น</u>	3	1	4	
17.	<u>แม่ฟ้าหลวง</u>	-	4	4	
18.	<u>ดอยหลวง</u>	-	3	3	
จำนวนตัวอย่างนวัตกรรมชาวบ้านจาก					
ภาครัฐและภาคการศึกษาในลักษณะพื้นที่				144	
องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นใน 18 อำเภอ					

1.3.3 ผู้วิจัยดำเนินการเลือกตัวอย่าง จากภาคเอกชน โดยเป็นผู้นำ ผู้มีความรู้ ทักษะ ประสบการณ์ และภูมิปัญญาที่ถือเป็นนวัตกรรมสังคม ที่ได้รับการยอมรับจากประชาชนในพื้นที่ว่าเป็นแกนนำ นักพัฒนา และผู้นำการเปลี่ยนแปลง โดยมีอำนาจการมีส่วนร่วมและเครือข่ายที่เป็นวัฒนธรรมเฉพาะ บริบท จากหน่วยงาน องค์กร ธุรกิจ ของจังหวัดเชียงราย โดยวิธีดำเนินการแบบลูกโซ่ หรือแนะนำ ปากต่อปาก (Snowball Sampling Technique) จากตัวอย่างที่ได้รวบรวมข้อมูลแล้ว โดยเป็นนวัตกรรมชาวบ้านจากหน่วยงาน องค์กร ภาคธุรกิจหรือวิสาหกิจชุมชน จำนวน 32 คน

ตารางที่ 3 แสดงการเลือกตัวอย่างนวัตกรชาวบ้าน ผู้นำ ผู้มีความรู้ ทักษะ ประสบการณ์ และภูมิปัญญาที่ได้รับการยอมรับจากประชาชนในพื้นที่และภาคีเครือข่าย

ที่	นวัตกรชาวบ้าน	ตัวอย่างนวัตกรชาวบ้าน (คน)
1.	ผู้อำนวยการพัฒนาเอกชน	32
2.	ผู้มีความรู้ ทักษะ ประสบการณ์ และภูมิปัญญาที่ถือเป็น นวัตกรรมสังคม	
3.	แกนนำนักพัฒนา และผู้นำการเปลี่ยนแปลง โดยมีอำนาจการมี ส่วนร่วมและเครือข่ายที่เป็นวัฒนธรรมเฉพาะบริบท	
จำนวนตัวอย่างนวัตกรชาวบ้านจาก ภาคส่วนเอกชนในพื้นที่จังหวัดเชียงราย		32

1.3.4 จะได้จำนวนตัวอย่าง 300 คน เพื่อรวบรวมข้อมูลด้วยเครื่องมือแบบสอบถาม ใน การศึกษาศักยภาพของผู้นำชุมชน และศึกษาตัวแบบเชิงสาเหตุของนวัตกรชาวบ้านในการจัดการ ชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน (Structural Equation Modeling: SEM) กับข้อมูลเชิงประจักษ์ โดยใช้ แบบสอบถาม เพื่อสะท้อนความสัมพันธ์เชิงสาเหตุของนวัตกรชาวบ้าน (Causal Relationship) ระหว่างตัวแปรเชิงประจักษ์จากผลการศึกษา

1.4 การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติเพื่อสร้างตัวแบบสมการโครงสร้าง ตัวแบบเชิงสาเหตุของ ความสำเร็จของการสร้างนวัตกรชาวบ้านในการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน โดยนำเสนอ ผลการวิจัยประกอบด้วยประกอบด้วยตัวแบบการวัด (Measurement Model) และตัวแบบ โครงสร้าง (Structural Model) ดังนี้

1.4.1 การวิเคราะห์ปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม ใช้ความถี่ (Frequency) และร้อยละ (Percentage)

1.4.2 การวิเคราะห์ปัจจัยเชิงสาเหตุนวัตกรชาวบ้านในการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ใช้ ค่าเฉลี่ย (Arithmetic mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard deviation)

1.4.3 การวิเคราะห์ตัวแบบความสัมพันธ์เชิงสาเหตุของนวัตกรชาวบ้านในการจัดการชุมชนเพื่อ การพัฒนาที่ยั่งยืน มีขั้นตอนการวิเคราะห์ ดังนี้

(1) การตรวจสอบข้อสมมติความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปร โดยใช้สัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของเพียร์สัน (Pearson's product-moment correlation coefficient) สัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ (r) ของแต่

ละตัวแปรสังเกตได้ ควรมีค่าอยู่ระหว่าง .30 - .80 และ variance inflation factor (VIF) มีค่าไม่เกิน 5 แสดงว่าไม่มีปัญหาความสัมพันธ์เชิงเส้นแบบพหุ (Multicollinearity) (Hair et.al., 2017)

- (2) การวิเคราะห์ด้วยแบบสมการโครงสร้าง (Structural equation modeling) แบบ Partial least square ในการประมาณค่าพารามิเตอร์กำลังสองน้อยที่สุด (PLS-SEM) เพื่อประมาณค่าพารามิเตอร์ภายใต้เงื่อนไขที่ข้อมูลไม่มีการแจกแจงแบบหลายตัวแปร และทดสอบสมมติฐานโดยใช้วิธี Bootstrap ซึ่งมีขั้นตอนการวิเคราะห์ข้อมูล ดังนี้

(2.1) การทดสอบตัวแบบโดยรวม (Tests of overall model fit) เป็นการประเมินความเหมาะสมของตัวแบบโดยรวม โดยใช้ ดัชนี Standardized root mean square residual (SRMR) ซึ่ง ควรมี ค่าน้อยกว่า .08 (Hair et.al., 2017) Unweighted least squares discrepancy (dULS) และ Geodesic discrepancy (dG) มีค่าอยู่ระหว่าง 95%percentile (HI95) กับ 99% percentile (HI99)

(2.2) การประเมินตัวแบบการวัด (Measurement model/outer model) ระหว่างตัวแปรแฝง (Latent variable) กับตัวแปรสังเกตได้ (Observed variable) แบบสะท้อน (Reflective constructs) ประกอบด้วย

2.2.1) ความเชื่อถือได้ (Reliability) โดยใช้ น้ำหนักองค์ประกอบ (Factor loading), สัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (Cronbach's α) และ Composite reliability (CR) โดยใช้ Jöreskog's ρ (ρ_A), และ Dijkstra-Henseler's ρ (ρ_C) โดย Factor loading, α , ρ_A และ ρ_C ควรมีค่ามากกว่า .70 (Henseler, Ringle, & Sinkovics, 2009)

2.2.2) ความสมเหตุสมผลเชิงคู่เข้า (Convergent validity) โดยใช้ Average variance extracted (AVE) ควรมีค่ามากกว่า .50 (Hair et.al., 2013)

2.2.3) ความสมเหตุสมผลเชิงจำแนก (Discriminant validity) โดยใช้ Heterotriat-Monotrait Ratio of Correlations (HTMT) ควรมีค่าน้อยกว่า 0.85 (Henseler, J., Ringle, C. M., & Sarstedt, M., 2015)

(2.3) การประเมินตัวแบบโครงสร้าง (Structural model/Inner model) ระหว่างตัวแปรแฝงกับตัวแปรแฝง โดยใช้สัมประสิทธิ์เส้นทาง (Path coefficient), สัมประสิทธิ์การกำหนด (R^2), ขนาดผลกระทบ (Effect size: f^2) ซึ่ง p-value ของสัมประสิทธิ์เส้นทางควรมีค่าน้อยกว่า .05 (Hair, et.al., 2017) R^2 และ f^2 ควรมีค่าเข้าใกล้ 1 (Henseler, et.al., 2015) โดยมีเกณฑ์ที่ยอมรับได้ใน การประเมินดังตารางที่ 4

ตารางที่ 4 เกณฑ์ที่ยอมรับได้ในการประเมินตัวแบบความสัมพันธ์เชิงสาเหตุของนวัตกรรมชาวบ้านในการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

การประเมิน	ตัวชี้วัด	ค่าที่ยอมรับได้
ตัวแบบโดยรวม	SRMR	< .08
	dULS และ dG	ค่าอยู่ระหว่าง HI95 กับ HI99
ตัวแบบการวัด	Factor loading, α , ρ_A , ρ_C	> .70
	AVE	> .50
	HTMT	<.85
ตัวแบบโครงสร้าง	p-value ของสัมประสิทธิ์เส้นทาง	< .05
	R ²	ใกล้ 1
	f ²	มีค่ามาก

ที่มา : Hair, et.al., 2013, Henseler, et.al., 2015

ขั้นตอนที่ 2 กระบวนการและเงื่อนไขความสำเร็จของการสร้างนวัตกรรมชาวบ้านในการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

ผู้วิจัยใช้การวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้การวิเคราะห์เชิงเนื้อหาและทฤษฎีฐานรากเป็นกรอบเพื่อศึกษากระบวนการและเงื่อนไขความสำเร็จของนวัตกรรมชาวบ้านจากพื้นฐานภูมิปัญญาและทุนชุมชนของ นวัตกรรมชาวบ้านในการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนจังหวัดเชียงราย โดยผู้วิจัยดำเนินการศึกษากระบวนการและเงื่อนไขความสำเร็จของการสร้างนวัตกรรมชาวบ้านในการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนในพื้นที่จังหวัดเชียงรายจากชุมชนต้นแบบ โดยกำหนดเกณฑ์การพิจารณาจากพื้นที่ที่มีความจำเพาะที่แสดงถึงอัตลักษณ์สังคมพหุวัฒนธรรมของจังหวัดเชียงราย โดยพิจารณาคัดเลือกในชุมชนระดับตำบลหรือระดับหมู่บ้าน ที่สามารถเป็นพื้นที่ที่มีจุดเด่นด้านความยั่งยืนทางเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม โดยมีชุมชนต้นแบบที่ได้รับรางวัลระดับชาติ ได้แก่ รางวัลหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง "อยู่เย็น เป็นสุข" ชุมชนที่เป็น 10 สุดยอดชุมชนต้นแบบ “เที่ยวชุมชน ยลวิถี” อีกทั้งชุมชนที่มีภาคีเครือข่ายความร่วมมือของการสร้างและส่งเสริมแกนนำชุมชนสู่นวัตกรรมชาวบ้าน เพื่อศึกษากระบวนการและเงื่อนไขความสำเร็จในการสร้างนวัตกรรมชาวบ้านจากพื้นฐานภูมิปัญญาและทุนชุมชนของนวัตกรรมชาวบ้านในการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน และลงพื้นที่ภาคสนามเพื่อรวบรวมข้อมูลชุมชนต้นแบบที่จะมี นวัตกรรมชาวบ้าน ซึ่งเป็นแกนนำชุมชน ที่ได้รับการยอมรับ มีองค์ความรู้และทักษะต่าง ๆ เพื่อนำสู่กระบวนการวิจัยเพื่อพัฒนาศักยภาพและสร้างนวัตกรรม

ชาวบ้านจากพื้นฐานภูมิปัญญาและทุนชุมชน รวมถึงชุมชนที่มีแนวปฏิบัติที่ดี สู่ความสำเร็จในการพัฒนา (Best Practice) พบว่า ชุมชนในพื้นที่จังหวัดเชียงรายที่สามารถเป็นชุมชนต้นแบบนวัตกรรมสังคมและชุมชนแห่งการเรียนรู้ ที่มีความสอดคล้องกับการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน และเป็นชุมชนที่ได้รับการยอมรับในระดับจังหวัดในการเป็นต้นแบบในด้านสังคมวัฒนธรรม การจัดการสิ่งแวดล้อม และการพัฒนาเศรษฐกิจฐานราก

2.1 ผู้ให้ข้อมูลหลัก

ผู้วิจัยกำหนดคุณสมบัติของผู้ให้ข้อมูลหลัก ตามวัตถุประสงค์การศึกษากระบวนการและเงื่อนไขความสำเร็จของการสร้างนวัตกรรมชาวบ้านในการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน โดยผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informant) ได้แก่ นวัตกรรมที่เป็นแกนนำชุมชน ที่ได้รับการยอมรับ มีองค์ความรู้และทักษะต่าง ๆ เพื่อนำสู่กระบวนการวิจัยเพื่อพัฒนาศักยภาพและสร้างนวัตกรรมชาวบ้านจากพื้นฐานภูมิปัญญาและทุนชุมชน จากชุมชนในพื้นที่จังหวัดเชียงรายที่สามารถเป็นชุมชนต้นแบบนวัตกรรมสังคมที่มีความสอดคล้องกับการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน และเป็นชุมชนที่ได้รับการยอมรับในระดับจังหวัดในการเป็นต้นแบบในด้านสังคมวัฒนธรรม การจัดการสิ่งแวดล้อม และการพัฒนาเศรษฐกิจฐานราก จำนวน 6 ชุมชน ในพื้นที่จังหวัดเชียงราย ประกอบด้วย 1) บ้านป่าแห้ง ตำบลห้วยสัก อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย 2) บ้านเมืองรวง ตำบลแม่กรณ์ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย 3) บ้านปางสา อำเภอแม่จัน จังหวัดเชียงราย 4) บ้านดอยสะใจ ตำบลศรีดอนมูล อำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย 5) ชุมชนริมแม่น้ำโขง บ้านสบสม และบ้านหาดไคร้ ตำบลเวียง อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย และ 6) บ้านน้ำป่อขาว ตำบลห้วยไคร้ อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย จำนวน 20 คน

2.2 เครื่องมือวิจัย

ประกอบด้วย ประเด็นคำถามสำหรับการสนทนากลุ่ม แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง แบบบันทึกการสังเกตแบบมีส่วนร่วม และการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม

การสนทนากลุ่ม: เป็นการพูดคุยและอภิปรายเกี่ยวกับภาพรวมของกระบวนการและเงื่อนไขความสำเร็จของการสร้างนวัตกรรมชาวบ้านในการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ที่ผู้วิจัยยกขึ้นมาเป็นประเด็นในการอภิปราย โดยเน้นหัวใจสำคัญพลวัตของกลุ่ม (Group dynamics) ซึ่งเกิดขึ้นจากการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้ที่เข้าร่วมการสนทนากลุ่ม การเก็บข้อมูลโดยการจัดสนทนากลุ่มเพื่อทำความเข้าใจทัศนคติ ความคิด วิธีการมองโลก และมูลเหตุจูงใจของผู้ร่วมสนทนาที่มีความแตกต่างหลากหลาย

กระบวนการในกลุ่มสนทนาแต่ละกลุ่มประกอบด้วยผู้เข้าร่วมสนทนาที่ผู้วิจัยเลือกมาแบบเจาะจง โดยเป็นผู้นำที่เป็นทางการ และผู้นำตามธรรมชาติหรือผู้ที่ได้รับการยอมรับ มีองค์ความรู้และ

ทักษะต่าง ๆ เพื่อนำสู่กระบวนการวิจัยเพื่อพัฒนาศักยภาพและสร้างนวัตกรรมชาวบ้านจากพื้นฐานภูมิปัญญาและทุนชุมชน โดยการดำเนินการสนทนาจะมีผู้วิจัยเป็นผู้ดำเนินการ (Moderator) และเป็นผู้เสนอประเด็นการสนทนาในหัวข้อต่าง ๆ และกระตุ้นให้ผู้ร่วมสนทนาพูดคุยและแสดงทัศนะของตนเองอย่างเต็มที่ โดยมีบรรยากาศและพลวัตของกลุ่มจะกระตุ้นให้คนแสดงความคิดเห็นที่แตกต่างจากการสัมภาษณ์ โดยจะเน้นถึงความคิดที่ผู้ร่วมสนทนามีต่อสิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชนและสังคมของตนเองตามแนวคิดปรากฏการณ์นิยม (Neuman, 2014)

ประเด็นคำถามในการสนทนากลุ่ม

- 1) บริบทของชุมชน
- 2) กระบวนการสร้างนวัตกรรมชาวบ้าน การจัดการชุมชน และการพัฒนาที่ยั่งยืนของชุมชน
- 3) เจื่อนไขความสำเร็จในการสร้างนวัตกรรมชาวบ้านในการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนของชุมชน

การสัมภาษณ์: ผู้วิจัยมีแนวคำถามปลายเปิดเกี่ยวกับกระบวนการและเจื่อนไขความสำเร็จของการสร้างนวัตกรรมชาวบ้านในการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน โดยมีการเปิดประเด็นสนทนาที่ไม่เตรียมการไว้ล่วงหน้า เพื่อให้การเข้าถึงปรากฏการณ์เป็นไปอย่างเปิดกว้าง ดังนั้น คำถามเพื่อการสัมภาษณ์จึงเป็นการถามในสิ่งที่เป็นปรากฏการณ์จริง เพื่อค้นหาข้อเท็จจริงอย่างเป็นระบบ ที่เชื่อมโยงการสัมภาษณ์เพื่อเข้าสู่ประเด็นที่ต้องการ สามารถตรวจสอบความเข้าใจให้ตรงกันระหว่างผู้สัมภาษณ์กับผู้ให้สัมภาษณ์ได้ และผู้ให้สัมภาษณ์ยังสามารถลำดับเหตุการณ์ที่ประสบและถ่ายทอดจากทัศนะของตนเองได้ นอกจากนี้ผู้สัมภาษณ์ยังสังเกตพฤติกรรมต่าง ๆ เช่น สีหน้า ท่าทาง แววตา เสียง และความรู้สึกของผู้ให้สัมภาษณ์ในขณะที่สัมภาษณ์ด้วย (Given, 2008)

ประเด็นคำถามในแบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง

- 1) บริบทของชุมชน
- 2) นวัตกรรมชาวบ้านในชุมชน คือใคร สามารถเป็นแกนนำ ผู้นำการพัฒนา นวัตกรรมอะไร ดำเนินการอย่างไรบ้าง
- 3) กระบวนการสร้างนวัตกรรมชาวบ้าน การจัดการชุมชน และการพัฒนาที่ยั่งยืนของชุมชนเป็นอย่างไร
- 4) เจื่อนไขความสำเร็จในการสร้างนวัตกรรมชาวบ้านในการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนของชุมชน คืออะไรบ้าง เป็นอย่างไร

แบบบันทึกการสังเกต: ในการวิจัยครั้งนี้ได้ดำเนินการสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) คือการสังเกตที่ผู้วิจัยเข้าไปดำเนินกิจกรรมร่วมกับผู้ให้ข้อมูลหลักในกิจกรรมบุญประเพณีของชุมชน กิจกรรมทางเศรษฐกิจของชุมชน กิจกรรมการจัดการสิ่งแวดล้อมชุมชน เพื่อเห็น

ภาพรวมของเหตุการณ์ต่าง ๆ อย่างเป็นธรรมชาติมากที่สุด ทำให้เข้าถึงข้อมูลได้ง่าย และดำเนินการบันทึกการสังเกตภายหลังจากกิจกรรมเสร็จสิ้น และการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non-Participant Observation) คือการสังเกตที่ผู้วิจัยเฝ้าสังเกตอยู่วงนอก ไม่ได้เข้าไปร่วมในกิจกรรมที่ทำอยู่ สามารถดำเนินการบันทึกการสังเกตได้ทันที โดยสังเกต 1) ปรากฏการณ์ในสภาพแวดล้อมตามธรรมชาติของบริบทพื้นที่ ที่นวัตกรชาวบ้านในชุมชนต้นแบบ ทั้ง 3 ชุมชนดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ 2) ใช้วิธีการตีความแบบสหวิทยาการ โดยสังเกตถึงบริบทด้านสภาพแวดล้อม สถานที่ และพฤติกรรมบุคคล

ประเด็นในแบบบันทึกการสังเกต

- 1) วัน เวลา ในการสังเกต
- 2) สถานที่
- 3) ความสัมพันธ์ ทั้งความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล และการสังเกตความสัมพันธ์ระหว่างสภาพแวดล้อมและบุคคล
- 4) การให้ความหมายและสรุปผลการสังเกต ลักษณะภาพรวมทุกแง่มุม (Holistic) ที่ผู้วิจัยสามารถประเมินมาได้ ทั้งการวิเคราะห์สถานที่ของกิจกรรมต่างๆในเชิงภูมิศาสตร์ ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล วัฒนธรรม ความเชื่อ วิถีชีวิต การทำมาหากิน พฤติกรรมที่เกี่ยวกับกระบวนการและเงื่อนไขความสำเร็จของการสร้างนวัตกรชาวบ้านในการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

2.3 การดำเนินงาน

เริ่มจากการที่ผู้วิจัยพัฒนาโจทย์วิจัยร่วมกับผู้ให้ข้อมูลหลัก โดยนำเสนอและชี้แจงการดำเนินการวิจัยในชุมชน ร่วมเจาะจงคุณสมบัติของผู้ให้ข้อมูลหลักกับผู้นำชุมชนและตัวแทนชุมชน ในการศึกษาวิจัยประเด็น การศึกษาและวิเคราะห์ทุนชุมชน การศึกษาศักยภาพของผู้นำชุมชนในพื้นที่ และร่วมวางแผนส่งเสริมกลไกในการสร้างนวัตกรชาวบ้านจากพื้นฐานภูมิปัญญาและทุนชุมชนในจังหวัดเชียงราย เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประเด็นการศึกษากระบวนการและเงื่อนไขการสร้างความสำเร็จในการสร้างนวัตกรชาวบ้านจากพื้นฐานภูมิปัญญาและทุนชุมชน และตัวแบบเชิงสาเหตุของความสำเร็จของนวัตกรชาวบ้านในการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน เพื่อกำหนดโครงสร้างการสัมภาษณ์และจัดทำแบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง และแบบบันทึกการสังเกต

กระบวนการในการสร้างและตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือโดยการสัมภาษณ์ และการสนทนากลุ่ม ดำเนินการสร้างเครื่องมือที่ครอบคลุมวัตถุประสงค์การวิจัย โดยมุ่งดำเนินการในลักษณะจุดมุ่งหมาย ร่วมกับการสร้างเครื่องมือที่มีความยืดหยุ่น กล่าวคือเครื่องมือการสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม เวทีชุมชน และการอภิปรายกลุ่ม จะต้องครอบคลุมวัตถุประสงค์การวิจัย และในขณะเดียวกันก็เก็บรายละเอียดของข้อมูลที่พบในสถานการณ์จริง เพื่อนำมาวิเคราะห์เชิงอุปนัยได้อย่างลึกซึ้ง วิธีการ

ตรวจสอบเครื่องมือวิจัยจะกระทำไปพร้อมกับการตรวจสอบข้อมูลที่ได้รับ คือการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (Triangulation)

โดยการพัฒนาเครื่องมือ และดำเนินการวิจัยกระทำควบคู่ไปกับเทคนิคการสังเกต ที่จะดำเนินการไปพร้อมๆกับการรวบรวมข้อมูลในทุกกระบวนการ เพื่อสังเกตพฤติกรรมและเหตุการณ์ เพื่อนำมาหาความสัมพันธ์และความหมายของปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น โดยใช้การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วมและการสังเกตแบบมีส่วนร่วม

2.4 การวิเคราะห์ข้อมูลวิจัย

ดำเนินการไปพร้อม ๆ กับการรวบรวมข้อมูล โดยผู้วิจัยดำเนินการการวิเคราะห์ข้อมูลตามหลักการวิจัยเชิงคุณภาพ 3 ขั้นตอน คือ 1) การลดข้อมูล (Data deduction) เป็นกระบวนการจัดการข้อมูล การเปลี่ยนแปลงข้อมูลดิบให้พร้อมนำไปใช้ โดยดำเนินการไปพร้อม ๆ กับการเก็บข้อมูล ใช้วิธีการสรุป การจัดกลุ่ม ร่างหัวข้อย่อย และจำแนกกลุ่มข้อมูล 2) การจัดรูปแบบข้อมูล (Data display) เป็นการสร้างรูปแบบการนำเสนอข้อมูลเพื่อให้ผู้อ่านเข้าใจได้ง่าย เช่น การนำเสนอข้อมูลแบบผังเชื่อมโยงความสัมพันธ์ เป็นต้น และขั้นตอนที่ 3) การร่างข้อสรุปและการยืนยัน (Conclusion drawing and verification) เป็นการตีความทำความเข้าใจ รูปแบบความสัมพันธ์ที่เชื่อมโยงกันของข้อมูลที่เก็บรวบรวมมา นำไปสู่ข้อสรุปที่นำเสนอในรายงานการวิจัยโดยเป็นข้อสรุปที่ได้รับการตรวจสอบความเที่ยงตรง

โดยผู้วิจัยใช้หลักการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหา (Content Analysis) และอุปนัยเชิงวิเคราะห์ (Analytic Induction) โดยวิเคราะห์ข้อมูลตลอดเวลาในระหว่างการทำวิจัย ใช้การบรรยายหรือพรรณนาตามกรอบแนวคิด และระหว่างการเก็บรวบรวมข้อมูล มีการจัดกระทำกับข้อมูลและมีการตรวจสอบสามเส้าด้านข้อมูล (Data triangulation) สภาพการณ์ ศึกษาและวิเคราะห์ทุนชุมชนในพื้นที่ ศักยภาพของผู้นำชุมชน

ขั้นตอนที่ 3 การพัฒนาต้นแบบความสำเร็จของการพัฒนานวัตกรรมชาวบ้านในการจัดการชุมชน เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

ในขั้นตอนที่ 3 ผู้วิจัยดำเนินการตามรูปแบบงานวิจัยเชิงคุณภาพโดยถอดบทเรียนเพื่อพัฒนาต้นแบบความสำเร็จของการพัฒนานวัตกรรมชาวบ้านในการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนในจังหวัดเชียงราย โดยสร้างข้อสรุปเชิงบูรณาการจากผลการวิเคราะห์ในขั้นตอนที่ 1 และ 2 โดยใช้การจัดเวทีชุมชนเพื่อการสนทนากลุ่มแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่าง ผู้วิจัย แกนนำชุมชน ตัวแทนจากภาครัฐ ภาคท้องถิ่น และองค์กรพัฒนาเอกชนในพื้นที่ เพื่อพัฒนาต้นแบบของนวัตกรรมชาวบ้านในการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนของจังหวัดเชียงราย

3.1 ผู้ให้ข้อมูลหลัก

ผู้ให้ข้อมูลหลัก ประกอบด้วย นวัตกรรมชาวบ้านในจังหวัดเชียงราย โดยเป็นผู้นำชุมชนจากภาคประชาสังคม ภาครัฐ ตัวแทนจากภาคเอกชน และภาคการศึกษา ทั้งที่เป็นผู้นำที่เป็นทางการและผู้นำตามธรรมชาติ รวมถึงเป็นผู้มีความรู้ ทักษะ ประสบการณ์ และภูมิปัญญาที่ถือเป็นนวัตกรรมสังคม ที่ได้รับการยอมรับจากประชาชนในพื้นที่ว่าเป็นแกนนำนักพัฒนา และผู้นำการเปลี่ยนแปลง โดยมีอำนาจการมีส่วนร่วมและเครือข่ายที่เป็นวัฒนธรรมเฉพาะบริบท เพื่อพัฒนาศักยภาพและสร้างนวัตกรรมชาวบ้านจากพื้นฐานภูมิปัญญาและทุนชุมชนจะเป็นการพัฒนาตัวแบบความสำเร็จของการพัฒนานวัตกรรมชาวบ้านในการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ดังนี้

- 1) กลุ่มที่ 1 นวัตกรรมชาวบ้านจากตัวแทนของพื้นที่ระดับอำเภอ ที่เป็นตัวแทนภาคประชาสังคม แกนนำชุมชนทั้ง 18 อำเภอของจังหวัดเชียงราย และนวัตกรรมชาวบ้านจากจำนวน 6 ชุมชนต้นแบบ ประกอบด้วย 1) บ้านป่าแห่ย์ ตำบลห้วยสัก อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย 2) บ้านเมืองรวง ตำบลแม่กรณ์ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย 3) บ้านปางสา อำเภอแม่จัน จังหวัดเชียงราย 4) บ้านดอยสะใจ ตำบลศรีดอนมูล อำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย 5) ชุมชนริมแม่น้ำโขง บ้านสบสม และบ้านหาดไคร้ ตำบลเวียง อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย และ 6) บ้านน้ำป่อขาว ตำบลห้วยไคร้ อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย รวม 18 คน
- 2) กลุ่มที่ 2 นวัตกรรมชาวบ้าน จากตัวแทนภาคีเครือข่ายที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ ตัวแทนจากภาครัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หน่วยงานด้านการศึกษา และภาคเอกชน ในพื้นที่จังหวัดเชียงราย จำนวน 7 คน

รวม 25 คน

3.2 เครื่องมือวิจัย

การศึกษาในขั้นตอนนี้ เป็นการจัดเวทีชุมชนเพื่อถอดบทเรียนการพัฒนาตัวแบบความสำเร็จของการพัฒนานวัตกรรมชาวบ้านในการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน จึงเป็นการกำหนดประเด็นคำถามสำหรับการสนทนากลุ่มเป็นหลัก ร่วมกับการสังเกตแบบมีส่วนร่วมของผู้วิจัย

การสนทนากลุ่ม ถอดบทเรียน: ดำเนินการประสานงานนัดหมายผู้ให้ข้อมูลหลัก โดยร่วมอภิปราย ระดมสมองในลักษณะการถอดบทเรียนความสำเร็จ ที่จะเป็นการพูดคุยและมีแนวคำถามปลายเปิดเกี่ยวกับการพัฒนาตัวแบบความสำเร็จของการพัฒนานวัตกรรมชาวบ้านในการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

การถอดบทเรียน ในกระบวนการวิจัยครั้งนี้ เป็นเครื่องมือสร้างการเรียนรู้ ประกอบไปด้วยการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การร่วมรับประโยชน์ และกลไกการเรียนรู้ (ญาณินท์ โพธิสว่าง, 2565) การ

ดำเนินงานเพื่อถอดบทเรียนจึงเป็นแนวคิดและเครื่องมือเพื่อสร้างการเรียนรู้ ซึ่งเป็นวิธีการหนึ่งของการจัดการความรู้ โดยเป็นกระบวนการดึงเอาความรู้จากการทำงานออกมาใช้เป็นทุนในการทำงานเพื่อยกระดับให้ดียิ่งขึ้น การวิจัยนี้การถอดบทเรียนจึงเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาตัวแบบความสำเร็จของการพัฒนานวัตกรรมชาวบ้านในการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน โดยมีหัวใจสำคัญของการถอดบทเรียนเพื่อการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ผลประโยชน์ร่วม และเกิดการเรียนรู้

ประเด็นร่วมอภิปรายเกี่ยวกับการพัฒนาตัวแบบความสำเร็จของการพัฒนานวัตกรรมชาวบ้านในการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน มีประเด็นในการสนทนากลุ่ม เพื่อศึกษาบริบทของชุมชน โครงสร้างของชุมชน ทุนชุมชน และพื้นฐานภูมิปัญญาของชุมชนที่รองรับต่อการเปลี่ยนแปลงและการพัฒนาที่ยั่งยืน จากนั้นศึกษาและร่วมวิเคราะห์ กระบวน เงื่อนไขความสำเร็จการสร้างนวัตกรรมชาวบ้านและถอดบทเรียนการพัฒนาตัวแบบความสำเร็จของการพัฒนานวัตกรรมชาวบ้านในการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน โดยมีการรับรองตัวแบบความสำเร็จฯ

3.3 การดำเนินงาน

ผู้วิจัยดำเนินการลงพื้นที่ภาคสนามเพื่อสัมภาษณ์แกนนำชุมชนหรือนวัตกรรมชาวบ้านในด้านการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ทำการนัดหมายเพื่อร่วมประชุมในเวทีชุมชน การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การถอดบทเรียน ระหว่าง ผู้วิจัย นวัตกรรมชาวบ้านที่เป็นตัวแทนภาคประชาชนหรือแกนนำชุมชน ตัวแทนจากภาครัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หน่วยงานด้านการศึกษา และภาคเอกชนในพื้นที่จังหวัดเชียงราย เพื่อพัฒนาตัวแบบของนวัตกรรมชาวบ้านในการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนของจังหวัดเชียงรายอย่างเป็นรูปธรรม โดยร่วมถอดบทเรียนตัวแบบสมการเชิงโครงสร้างนวัตกรรมชาวบ้านในการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน และจัดกิจกรรมการพัฒนาศักยภาพผู้นำชุมชนสู่การสร้างชุมชนเข้มแข็ง จากกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ องค์ความรู้ทุนชุมชนและนวัตกรรมทางสังคมที่สอดคล้องกับบริบทของพื้นที่ โดยมีเป้าหมายเพื่อต่อยอดสู่การสร้างรูปธรรมการพัฒนาคุณภาพชีวิตอย่างยั่งยืน

3.4 การวิเคราะห์ข้อมูลวิจัย

เป็นการวิเคราะห์ข้อมูลวิจัยที่ดำเนินการไปพร้อม ๆ กับการรวบรวมข้อมูลด้วยการสนทนากลุ่ม ถอดบทเรียน นำไปสู่ข้อสรุปการพัฒนาตัวแบบความสำเร็จของการพัฒนา นวัตกรรมชาวบ้านในการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนที่มีหลักการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหา (Content Analysis) และอุปนัยเชิงวิเคราะห์ (Analytic Induction) ที่เกิดจากการมีส่วนร่วมกับผู้ให้ข้อมูลหลักในการพัฒนาตัวแบบความสำเร็จของการพัฒนานวัตกรรมชาวบ้านในการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนที่เป็นผลผลิตของการวิจัยครั้งนี้

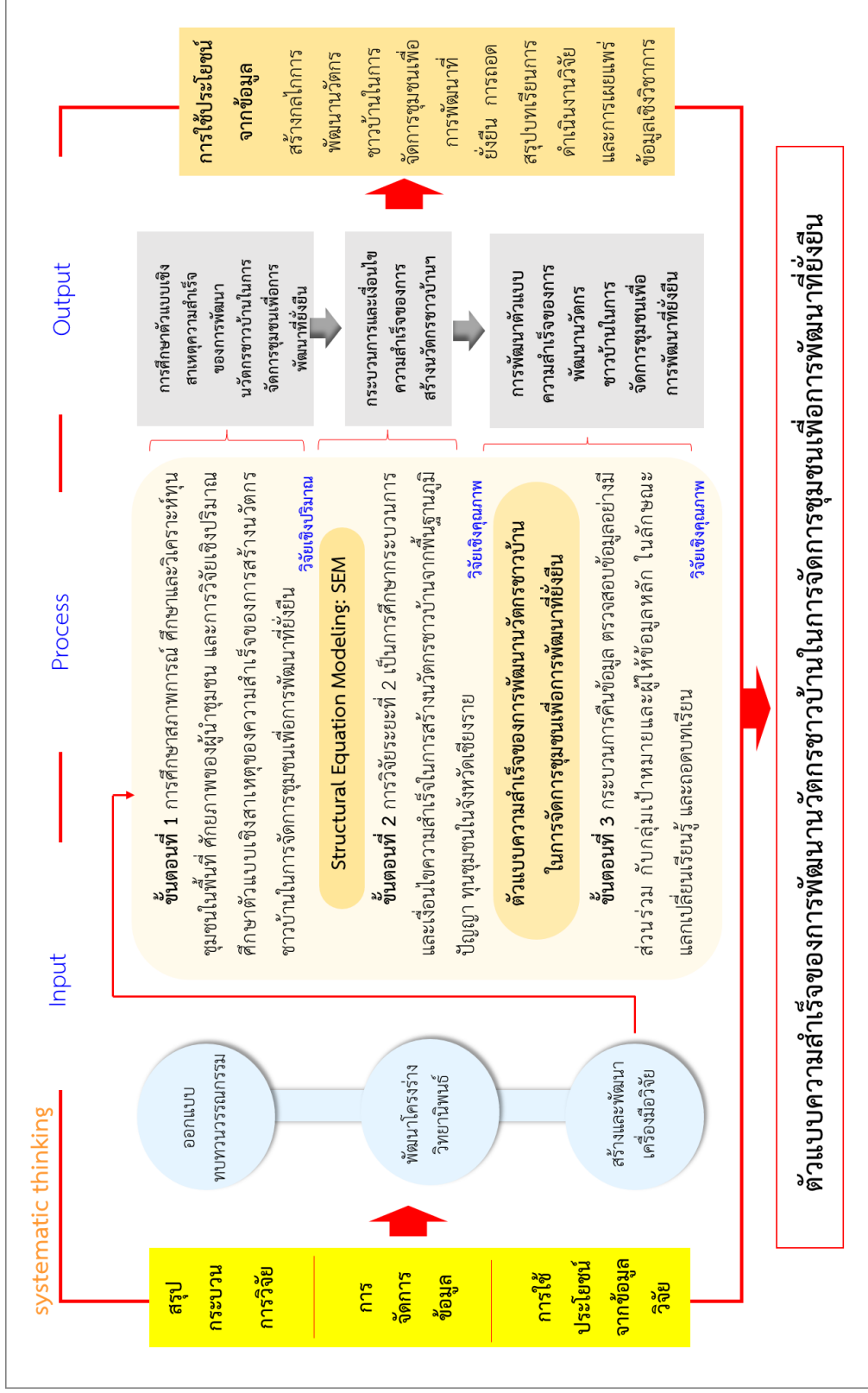
โดยสรุป การวิจัยครั้งนี้จึงสามารถนำสู่การพัฒนากลไกการสร้างและส่งเสริมวัดกรชาวบ้าน จากการศึกษาตัวแบบความสำเร็จวัดกรชาวบ้านของแกนนำชุมชนจังหวัดเชียงราย ซึ่งจะเป็นการนำไปสู่การวิเคราะห์วัดกรรมชุมชนที่สามารถพัฒนาด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมของชุมชน หรือการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน เพื่อเกิดกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้วัฒนธรรมทางสังคมที่สอดคล้องกับบริบทของพื้นที่สู่การสร้างชุมชนแห่งการเรียนรู้ และในทางปฏิบัติเน้นการสร้างคุณค่าของวัดกรชาวบ้าน โดยจะเป็นต้นแบบและแหล่งเรียนรู้ชุมชนวัดกรรมของจังหวัดเชียงราย โดยมีเป้าหมายเพื่อสร้างรูปธรรมการพัฒนาคุณภาพชีวิตอย่างยั่งยืนต่อไป โดยดำเนินงาน 3 ขั้นตอน ตามกรอบวัตถุประสงค์การวิจัย และสามารถสรุปการออกแบบขั้นตอนการวิจัยครั้งนี้ ได้ดังตารางที่ 5 และภาพที่ 4 ดังนี้

ตารางที่ 5 สรุปขั้นตอนการวิจัย

ขั้นตอน	วัตถุประสงค์การวิจัย	วิธีการ	กลุ่มเป้าหมาย	เครื่องมือ/สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์
ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาตัวแบบ เชิงสาเหตุของ วัดกรชาวบ้านใน การจัดการชุมชน เพื่อการพัฒนาที่ ยั่งยืน	1. เพื่อศึกษาตัวแบบ เชิงสาเหตุของ ชาวบ้านในการจัดการ ชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ ยั่งยืนจังหวัดเชียงราย	1. การทบทวน วรรณกรรม 2. การสร้าง แบบสอบถาม 3. การวิเคราะห์ ข้อมูลเชิงปริมาณ	นวัดกร ชาวบ้าน	การวิเคราะห์ตัว แบบสมการ โครงสร้าง (Structural Equation Modeling) แบบ PLS-SEM
ขั้นตอนที่ 2 การศึกษา กระบวนการและ เงื่อนไข ความสำเร็จการ สร้างวัดกร ชาวบ้านในการ จัดการชุมชนเพื่อ การพัฒนาที่ยั่งยืน	2. เพื่อศึกษา กระบวนการและ เงื่อนไขความสำเร็จของ การสร้างวัดกร ชาวบ้านในการจัดการ ชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ ยั่งยืนจังหวัดเชียงราย	1. การสัมภาษณ์ 2. การค้นหา การศึกษา และ วิเคราะห์ทุนชุมชน การศึกษาศักยภาพ ของผู้นำชุมชนใน พื้นที่ และร่วม วางแผนส่งเสริม กลไกในการสร้าง วัดกรชาวบ้านจาก พื้นฐานภูมิปัญญา	นวัดกร ชาวบ้าน	แบบสัมภาษณ์ แบบบันทึกการ สังเกต

ตารางที่ 5 สรุปขั้นตอนการวิจัย

ขั้นตอน	วัตถุประสงค์การวิจัย	วิธีการ	กลุ่มเป้าหมาย	เครื่องมือ/สถิติที่ใช้ ในการวิเคราะห์
		และทุนชุมชนใน จังหวัดเชียงราย 3. ศึกษา กระบวนการและ เงื่อนไขความสำเร็จ ของการสร้างวัดกร ชาวบ้านในการ จัดการชุมชนเพื่อ การพัฒนาที่ยั่งยืน 4. วิเคราะห์เชิง เนื้อหาแบบอุปนัย เชิงวิเคราะห์		
ขั้นตอนที่ 3 การ พัฒนาตัวแบบ ความสำเร็จของ การพัฒนานวัดกร ชาวบ้านในการ จัดการชุมชนเพื่อ การพัฒนาที่ยั่งยืน	3. เพื่อพัฒนาตัวแบบ ความสำเร็จของการ พัฒนานวัดกรชาวบ้าน ในการจัดการชุมชนเพื่อ การพัฒนาที่ยั่งยืน ใน จังหวัดเชียงราย	1. การสนทนากลุ่ม ในเวทีชุมชนเพื่อ ถอดบทเรียนการ พัฒนาตัวแบบ ความสำเร็จของการ พัฒนานวัดกร ชาวบ้านในการ จัดการชุมชนเพื่อ การพัฒนาที่ยั่งยืน	นวัดกร ชาวบ้านและ ภาคีเครือข่าย ที่เกี่ยวข้อง	ประเด็นการ สนทนากลุ่มและ ถอดบทเรียน

ภาพที่ 4 สรุปขั้นตอนการวิจัย

บทที่ 4 ผลการวิจัย

ผลการวิจัยเรื่อง การพัฒนาตัวแบบความสำเร็จของการพัฒนานวัตกรชาวบ้านในการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนนี้ ดำเนินการในพื้นที่จังหวัดเชียงราย โดยใช้ทั้งการวิจัยเชิงปริมาณและการวิจัยเชิงคุณภาพ เพื่อศึกษาตัวแบบเชิงสาเหตุของนวัตกรชาวบ้านในการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ศึกษากระบวนการและเงื่อนไขความสำเร็จของการสร้างนวัตกรชาวบ้านในการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน และการพัฒนาตัวแบบความสำเร็จของการพัฒนานวัตกรชาวบ้านในการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน โดยส่งเสริมกลไกในการสร้างนวัตกรชาวบ้านจากพื้นฐานภูมิปัญญาและทุนชุมชนในจังหวัดเชียงราย ที่มีขั้นตอนการดำเนินงานวิจัย 3 ขั้นตอน ดังนี้

1. การศึกษาตัวแบบเชิงสาเหตุของนวัตกรชาวบ้านในการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

เพื่อทดสอบสมมติฐานการวิจัย โดยผู้วิจัยดำเนินการศึกษาตัวแปร สร้างและพัฒนาเครื่องมือแบบสอบถาม จากหลักการวิจัยเชิงปริมาณ เพื่อสร้างตัวแบบสมการโครงสร้าง (Structural Equation Modeling: SEM) ตัวแบบเชิงสาเหตุของนวัตกรชาวบ้านในการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนจังหวัดเชียงราย ประกอบด้วยผลการวิจัย ร้อยละของปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของปัจจัยเชิงสาเหตุนวัตกรชาวบ้านในการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน และตัวแบบเชิงสาเหตุของนวัตกรชาวบ้านในการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

2. การศึกษากระบวนการและเงื่อนไขความสำเร็จของการสร้างนวัตกรชาวบ้านในการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ในรูปแบบการวิจัยเชิงคุณภาพ

เพื่อศึกษากระบวนการและเงื่อนไขความสำเร็จของการสร้างนวัตกรชาวบ้านในการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนในพื้นที่จังหวัดเชียงรายจากชุมชนต้นแบบ โดยกำหนดเกณฑ์การพิจารณาจากพื้นที่ที่มีความจำเพาะที่แสดงถึงอัตลักษณ์สังคมพหุวัฒนธรรมของจังหวัดเชียงราย ในชุมชนต้นแบบ ที่มีแนวทางการขับเคลื่อนการพัฒนาที่ยั่งยืน ทั้งด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคมวัฒนธรรม และด้านสิ่งแวดล้อม โดยนวัตกรชาวบ้านในการจัดการชุมชน ด้วยกระบวนการสนทนากลุ่มและการสัมภาษณ์

3. การพัฒนาตัวแบบความสำเร็จของการพัฒนานวัตกรรมชาวบ้านในการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

เพื่อรายงานผลการวิจัย จากกระบวนการถอดบทเรียนเพื่อพัฒนาตัวแบบความสำเร็จของการพัฒนานวัตกรรมชาวบ้านในการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนในจังหวัดเชียงราย โดยสร้างข้อสรุปเชิงบูรณาการด้วยกระบวนการเวทีชุมชน ในผู้ให้ข้อมูลหลัก จำนวน 25 คน ได้แก่ นวัตกรรมชาวบ้านที่เป็นตัวแทนภาคประชาชนหรือแกนนำชุมชน ตัวแทนจากภาครัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หน่วยงานด้านการศึกษา และภาคเอกชนในพื้นที่จังหวัดเชียงราย เพื่อพัฒนาตัวแบบของนวัตกรรมชาวบ้านในการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนของจังหวัดเชียงรายอย่างเป็นรูปธรรม

ดังนั้น ผลการวิจัย ในบทที่ 4 นี้ ผู้วิจัยแบ่งการนำเสนอผลการวิจัย เป็น 5 ตอน

- ตอนที่ 1 การวิเคราะห์สถิติพื้นฐานของผู้ตอบแบบสอบถาม
- ตอนที่ 2 การวิเคราะห์ระดับตัวแปรนวัตกรรมชาวบ้าน ผู้นำการพัฒนา เครือข่ายการมีส่วนร่วม การจัดการชุมชน และการพัฒนาที่ยั่งยืน โดยใช้สถิติเชิงพรรณนา
- ตอนที่ 3 การวิเคราะห์ตัวแบบเชิงสาเหตุของนวัตกรรมชาวบ้านในการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนจังหวัดเชียงราย
- ตอนที่ 4 การวิเคราะห์กระบวนการและเงื่อนไขความสำเร็จของการสร้างนวัตกรรมชาวบ้านในการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนจังหวัดเชียงราย
- ตอนที่ 5 การพัฒนาตัวแบบความสำเร็จของการพัฒนานวัตกรรมชาวบ้านในการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ในจังหวัดเชียงราย

สำหรับการนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยได้กำหนดสัญลักษณ์ที่ใช้แทนค่าสถิติและตัวแปร รวมถึงกำหนดความหมายของสัญลักษณ์ ค่าสถิติ และตัวแปร เพื่อให้การนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลมีความเข้าใจตรงกันเกี่ยวกับสัญลักษณ์ต่าง ๆ ในการวิจัยครั้งนี้ ดังตารางที่ 6

ตารางที่ 6 สัญลักษณ์และความหมายของสัญลักษณ์ที่ใช้

สัญลักษณ์	ความหมาย
M	ค่าเฉลี่ยเลขคณิต (Arithmetic Mean)
SD	ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation)
SUS	การพัฒนาอย่างยั่งยืน
INV	นวัตกรรมชาวบ้าน
LED	ผู้นำการพัฒนา
NET	เครือข่ายการมีส่วนร่วม
MNG	การจัดการชุมชน

ตารางที่ 6 สัญลักษณ์และความหมายของสัญลักษณ์ที่ใช้

สัญลักษณ์	ความหมาย
INV	นวัตกรรมสังคมของนวัตกรรมชาวบ้าน
InVP	นวัตกรรมกระบวนการของนวัตกรรมชาวบ้าน
InVT	นวัตกรรมเทคโนโลยีของนวัตกรรมชาวบ้าน
LePO	พลังชุมชนของผู้นำการพัฒนา
LeWI	องค์ความรู้ภูมิปัญญาของผู้นำการพัฒนา
LeSI	อิทธิพลทางสังคมของผู้นำการพัฒนา
NePe	เครือข่ายการมีส่วนร่วมภาคประชาสังคม
NeGo	เครือข่ายการมีส่วนร่วมภาครัฐ
NeBu	เครือข่ายการมีส่วนร่วมภาคเอกชน
NeEd	เครือข่ายการมีส่วนร่วมภาคการศึกษา
MaST	การจัดการชุมชนเชิงกลยุทธ์
MaKM	การจัดการชุมชนด้วยการจัดการความรู้
MaOD	การจัดการชุมชนด้านการพัฒนาองค์กร
MaWE	การจัดการชุมชนด้านสวัสดิการชุมชน
SUEC	การพัฒนาอย่างยั่งยืนมิติเศรษฐกิจ
SUSO	การพัฒนาอย่างยั่งยืนมิติสังคม
SUEN	การพัฒนาอย่างยั่งยืนมิติสิ่งแวดล้อม

ตอนที่ 1 การวิเคราะห์สถิติพื้นฐานของผู้ตอบแบบสอบถาม

การวิเคราะห์สถิติพื้นฐานของผู้ตอบแบบสอบถาม ซึ่งเป็นนวัตกรรมชาวบ้านในจังหวัดเชียงราย ทั้ง 18 อำเภอ จำนวน 300 คน ประกอบด้วย เพศ อายุ ระดับการศึกษา รายได้เฉลี่ยต่อเดือน อาชีพ และกลุ่มชาติพันธุ์ โดยใช้ความถี่ (Frequency) และร้อยละ (Percentage) ผู้วิจัยนำเสนอผลการวิเคราะห์ดังแสดงในตารางที่ 7

ตารางที่ 7 จำนวนและร้อยละข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

(n = 300)

ข้อมูลทั่วไป	กลุ่ม	จำนวน	ร้อยละ
เพศ	ชาย	137	45.67
	หญิง	149	49.67
	ไม่ระบุ	14	4.66
	รวม	300	100.00
อายุ	20-30 ปี	1	0.33
	31-40 ปี	36	12.00
	41-50 ปี	62	20.67
	51-60 ปี	186	62.00
	61 ปี ขึ้นไป	15	5.00
	รวม	300	100.00
ระดับการศึกษา	ประถมศึกษา	56	18.67
	มัธยมศึกษา	16	5.33
	ปริญญาตรี	228	76.00
	รวม	300	100.00
รายได้รวมเฉลี่ยต่อเดือน	น้อยกว่า 10,000 บาท	4	1.33
	10,001 – 15,000 บาท	9	3.00
	15,001 – 20,000 บาท	52	17.33
	20,001 – 25,000 บาท	16	5.33
	25,001 – 30,000 บาท	34	11.33
	30,001 – 35,000 บาท	118	39.34
	35,001 บาทขึ้นไป	67	22.34
	รวม	300	100.00
อาชีพ	ภาคการเกษตร	155	51.67
	เจ้าของธุรกิจ/ธุรกิจส่วนตัว	21	7.00
	พนักงานข้าราชการ เจ้าหน้าที่รัฐ	0	0.00
	พนักงานของรัฐ รัฐวิสาหกิจ อปท.	41	13.67
	พนักงานเอกชน	83	27.66
	รวม	300	100.00

จากตารางที่ 7 การวิเคราะห์จำนวนและร้อยละข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม พบว่า มีผู้ตอบแบบสอบถามทั้งหมด 300 คน โดยผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ เป็นเพศหญิง จำนวน 149 คน คิดเป็นร้อยละ 49.67 และเป็นเพศชาย จำนวน 137 คน คิดเป็นร้อยละ 45.67 รวมถึงมีผู้ตอบแบบสอบถามมีความประสงค์ไม่ระบุเพศ จำนวน 14 คน คิดเป็นร้อยละ 4.66

ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ มีอายุอยู่ระหว่าง 51-60 ปี จำนวน 186 คน คิดเป็นร้อยละ 62.00 รองลงมา มีอายุอยู่ระหว่าง 41-50 ปี จำนวน 62 คน คิดเป็นร้อยละ 20.67 และมีอายุอยู่ระหว่าง 30-41 ปี จำนวน 36 คน คิดเป็นร้อยละ 12.00 สังเกตได้ว่าส่วนใหญ่ในวัยผู้ใหญ่นักวิชาการในการจัดการชุมชน พื้นที่จังหวัดเชียงรายมีช่วงอายุวัยทำงานถึงวัยผู้ใหญ่ออนปลาย

ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรี จำนวน 228 คน คิดเป็นร้อยละ 76.00 รองลงมาผู้ตอบแบบสอบถามสำเร็จการศึกษาระดับประถมศึกษา จำนวน 56 คน คิดเป็นร้อยละ 18.67 โดยผู้ตอบแบบสอบถามมีรายได้ต่อเดือนโดยประมาณ ซึ่งรวมทั้งเงินเดือนและรายได้จากแหล่งอื่น เรียกว่ารายได้รวมเฉลี่ยต่อเดือน ส่วนใหญ่ผู้ตอบแบบสอบถามระบุรายได้รวมเฉลี่ยต่อเดือน 30,001 – 35,000 บาท จำนวน 118 คน คิดเป็นร้อยละ 39.34 รองลงมาผู้ตอบแบบสอบถามระบุรายได้รวมเฉลี่ยต่อเดือน 35,001 บาทขึ้นไป จำนวน 67 คน คิดเป็นร้อยละ 22.34 และผู้ตอบแบบสอบถามระบุรายได้รวมเฉลี่ยต่อเดือน 15,001 – 20,000 บาท จำนวน 52 คน คิดเป็นร้อยละ 17.33

ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ ประกอบอาชีพภาคเกษตรกรรม จำนวน 155 คน คิดเป็นร้อยละ 51.67 รองลงมา ผู้ตอบแบบสอบถามระบุว่าประกอบอาชีพพนักงานเอกชน จำนวน 83 คน คิดเป็นร้อยละ 27.66 และผู้ตอบแบบสอบถาม ประกอบอาชีพพนักงานของรัฐ รัฐวิสาหกิจ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) จำนวน 41 คน คิดเป็นร้อยละ 13.67

ด้านสังคมพหุวัฒนธรรมของพื้นที่ ด้านข้อมูลทั่วไปมีการสำรวจความเป็นชาติพันธุ์ของผู้ตอบแบบสอบถาม พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ เป็นกลุ่มชาติพันธุ์อาข่า รองลงมา เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ปกากะญอ กลุ่มคนล้านนาหรือคนเมือง และชาติพันธุ์ลีซู ตามลำดับ

โดยผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นกลุ่มชาติพันธุ์อาข่า จำนวน 96 คน คิดเป็นร้อยละ 32.00 กลุ่มชาติพันธุ์ปกากะญอ จำนวน 65 คน คิดเป็นร้อยละ 21.67 กลุ่มคนล้านนาหรือไทยวน ซึ่งในบางครั้งจะเรียกตนเองว่าคนเมือง ซึ่งในบริบทนี้คือผู้ตอบแบบสอบถามระบุว่าไม่ใช่ชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงแต่เป็นคนล้านนานั้นเอง จำนวน 28 คน คิดเป็นร้อยละ 9.33 และกลุ่มชาติพันธุ์ลีซู จำนวน 24 คน คิดเป็นร้อยละ 8.00 รวมถึง ผู้ตอบแบบสอบถามเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ไทใหญ่ จำนวน 20 คน คิดเป็นร้อยละ 6.67 และกลุ่มชาติพันธุ์จีนยูนนาน จำนวน 19 คน คิดเป็นร้อยละ 6.33 และประกอบด้วยผู้ตอบแบบสอบถามที่มีจำนวนน้อยกว่าร้อยละ 4 ของผู้ตอบแบบสอบถามทั้งหมด

ประกอบด้วยผู้ตอบแบบสอบถามนวัตกรชาวบ้านในการจัดการชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง เมี่ยน ลาหู่ อีสาน/ลาว และไตหย่า ตามลำดับ

ตอนที่ 2 การวิเคราะห์ระดับตัวแปรนวัตกรชาวบ้าน ผู้นำการพัฒนา เครือข่ายการมีส่วนร่วม การจัดการชุมชน และการพัฒนาที่ยั่งยืน โดยใช้สถิติเชิงพรรณนา

ผลการวิเคราะห์ระดับตัวแปร ประกอบไปด้วย นวัตกรชาวบ้าน ผู้นำการพัฒนา เครือข่ายการมีส่วนร่วม การจัดการชุมชน และการพัฒนาที่ยั่งยืนในบริบทพื้นที่จังหวัดเชียงราย สามารถแสดงผลการวิเคราะห์ด้วยค่าเฉลี่ย (Mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (SD) ดังตารางที่ 8 ถึง ตารางที่ 11

ตารางที่ 8 ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของนวัตกรชาวบ้าน

นวัตกรชาวบ้านในการจัดการชุมชนเพื่อการ พัฒนาที่ยั่งยืน	ระดับการปฏิบัติ			อันดับ
	M	SD	แปลผล	
(n = 300)				
นวัตกรรมสังคม				
ชุมชนของท่านประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาในการ แก้ไขปัญหาของชุมชน	3.58	0.69	มาก	10
ชุมชนของท่านใช้ความคิดสร้างสรรค์ในการ ปฏิบัติงาน	4.23	0.46	มาก	2
ชุมชนของท่านมีนวัตกร (ผู้นำการเปลี่ยนแปลง)	4.32	0.47	มาก	1
ท่านมีภาคีเครือข่ายเข้ามาร่วมสร้างความ เปลี่ยนแปลงทางสังคมที่ดีขึ้นได้	4.21	0.43	มาก	3
ชุมชนของท่านสามารถสร้างสรรค์นวัตกรรมได้ จากปัญหาของสังคมที่มากกระทบต่อตัวตนหรือ ชุมชนอย่างรวดเร็วและรุนแรง (เช่น ภาวะการ ระบาดของโควิด 19 ที่ผ่านมา)	4.07	0.99	มาก	6
นวัตกรรมกระบวนการ				
ชุมชนของท่านสามารถต่อยอดภูมิปัญญาเพื่อ สร้างคุณค่าและเกิดมูลค่าเพิ่มได้	3.82	0.88	มาก	7
ท่านสามารถใช้วิธีการ แนวทางที่หลากหลาย ในการพัฒนาชุมชน	3.47	0.77	ปานกลาง	12
ชุมชนของท่านมีระบบกลไกในการพัฒนา คุณภาพชีวิต	3.71	0.80	มาก	8

ตารางที่ 8 (ต่อ)

(n = 300)

นวัตกรรมชาวบ้านในการจัดการชุมชนเพื่อการ พัฒนาที่ยั่งยืน	ระดับการปฏิบัติ			อันดับ
	M	SD	แปลผล	
ชุมชนของท่านมีผู้นำการเปลี่ยนแปลงที่มีการ ทดลองแก้ไขปัญหาและขยายผลสู่การดำเนินการ ที่เป็นรูปธรรม	3.51	0.73	มาก	11
นวัตกรรมเทคโนโลยี				
ชุมชนของท่านนำเทคโนโลยีมาประยุกต์ใช้ในการ ปฏิบัติงาน	4.16	0.60	มาก	4
ชุมชนของท่านเลือกใช้นวัตกรรมทางเทคโนโลยีที่ เหมาะสม เป็นประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิต และ การพัฒนาชุมชน สังคม	4.13	0.55	มาก	5

จากตารางที่ 8 ผลการวิเคราะห์ระดับการปฏิบัติของนวัตกรรมชาวบ้านในการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน พบว่า นวัตกรรมชุมชนของนวัตกรรมชาวบ้าน ส่วนใหญ่ผู้ตอบแบบสอบถามมีระดับการปฏิบัติในข้อคำถามที่ว่าในชุมชนนวัตกรรม (ผู้นำการเปลี่ยนแปลง) อยู่ในระดับมาก ค่าเฉลี่ย 4.32 และ SD = 0.47 เป็นอันดับ 1 รองลงมา พบว่า มีการใช้ความคิดสร้างสรรค์ในการปฏิบัติงานในชุมชน อยู่ในระดับมาก ค่าเฉลี่ย 4.23 SD = 0.46

ตารางที่ 9 ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของผู้นำการพัฒนา

(n = 300)

องค์ประกอบผู้นำการพัฒนา	ระดับการปฏิบัติ			อันดับ
	M	SD	แปลผล	
พลังชุมชน				
ท่านส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนในการ ปฏิบัติงานพัฒนาชุมชน	3.66	0.93	มาก	9
ท่านให้ความสำคัญกับความเป็นอันหนึ่งอันเดียว ของคนในชุมชน	3.29	1.22	ปานกลาง	13
ท่านเป็นนักพัฒนาที่เป็นแบบอย่างที่ดี	3.43	0.76	ปานกลาง	12
ท่านสามารถสื่อสารในชุมชนได้โดยทั่วถึง เข้าใจซึ่ง กันและกัน	3.63	0.76	มาก	10
ภูมิปัญญา				

ตารางที่ 9 (ต่อ)

(n = 300)

องค์ประกอบผู้นำการพัฒนา	ระดับการปฏิบัติ			อันดับ
	M	SD	แปลผล	
ท่านมีความรู้เชิงภูมิปัญญา วัฒนธรรมเป็นที่ยอมรับในระดับชุมชน	4.54	0.71	มากที่สุด	3
ท่านสามารถนำองค์ความรู้บูรณาการกับภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างเข้าใจบริบทการเปลี่ยนแปลงที่ยั่งยืน	4.03	0.57	มาก	6
ท่านเข้าใจความหลากหลายของภูมิปัญญาและองค์ความรู้ในสังคม	3.69	0.91	มาก	8
ท่านมีความรู้ภูมิปัญญา ที่สามารถต่อยอดการพัฒนาอย่างยั่งยืนได้	3.58	0.82	มาก	11
ท่านมีวิธีการและกระบวนการจัดการเพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงได้	4.26	0.50	มาก	4
อิทธิพลทางสังคม				
ท่านมีบุคลิกภาพของผู้นำการพัฒนาที่ได้รับการยอมรับ	4.56	0.70	มากที่สุด	2
ท่านสามารถถ่ายทอดนวัตกรรมการเรียนรู้ของชุมชนได้	4.04	0.61	มาก	5
ท่านเป็นผู้ริเริ่มค่านิยมด้านการพัฒนาที่ยั่งยืน	3.83	0.83	มาก	7
ท่านสามารถโน้มน้าวให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนได้	2.97	1.23	ปานกลาง	14
ท่านสามารถสร้างความเข้าใจให้คนในชุมชนมีความรับผิดชอบต่อการจัดการด้านสิ่งแวดล้อมได้	4.64	0.72	มากที่สุด	1

จากตารางที่ 9 การวิเคราะห์ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของนวัตกรชาวบ้าน เป็นระดับการปฏิบัติของนวัตกรชาวบ้านในการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ด้านผู้นำการพัฒนาพบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ ให้ความสำคัญกับการเป็นผู้นำการพัฒนาที่สามารถสร้างความเข้าใจให้คนในชุมชนมีความรับผิดชอบต่อการจัดการด้านสิ่งแวดล้อมได้ ในระดับมากที่สุด มีค่าเฉลี่ย 4.64 SD = 0.72 และรองลงมา ผู้ตอบแบบสอบถามมองว่าผู้นำการพัฒนาจะมีบุคลิกภาพของผู้นำที่ได้รับการยอมรับ ในระดับมากที่สุด ค่าเฉลี่ย 4.56 SD = 0.70

ตารางที่ 10 ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของเครือข่ายการมีส่วนร่วม

(n = 300)

องค์ประกอบเครือข่ายการมีส่วนร่วม	ระดับการปฏิบัติ			อันดับ
	M	SD	แปลผล	
ภาคประชาสังคม				
ชุมชนของท่านกำหนดแนวทางการพัฒนาทั้งด้านเศรษฐกิจด้านสังคมและสิ่งแวดล้อม	3.58	0.68	มาก	12
ชุมชนของท่านจัดทำประชาคมติเพื่อเสนอความคิดเห็นเกี่ยวกับความต้องการด้านการพัฒนา	3.61	0.71	มาก	11
ชุมชนของท่านใช้การตัดสินใจอย่างมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมที่เกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม	3.50	1.48	มาก	16
ชุมชนของท่านสนับสนุนกิจกรรมสาธารณะประโยชน์เป็นอย่างดี	3.89	0.93	มาก	8
ชุมชนของท่านมีผลสำเร็จของโครงการพัฒนาที่นำไปสู่คุณภาพชีวิตที่ดีของประชาชน	4.24	0.43	มาก	2
ภาครัฐ				
ภาครัฐสนับสนุนการดำเนินงานโครงการตามแผนพัฒนาชุมชนของท่าน	4.13	0.39	มาก	4
ภาครัฐส่งเสริมการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน	3.99	0.54	มาก	6
ภาครัฐประเมินผลความคุ้มค่าของงบประมาณที่ใช้ในกิจกรรมของชุมชน	4.23	0.49	มาก	3
ภาครัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และประชาชนมีส่วนร่วมกันในการประเมินผลการพัฒนาที่ยั่งยืนตามเป้าหมายของชุมชน	3.99	0.50	มาก	7
ภาครัฐสนับสนุนให้ชุมชนแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับกิจกรรม โครงการของชุมชน	3.56	1.32	มาก	13
ภาคเอกชน				
ภาคธุรกิจแสดงความรับผิดชอบต่อสังคมและสิ่งแวดล้อม ของชุมชน	3.56	0.78	มาก	14
ภาคธุรกิจในชุมชนมีการดำเนินกิจการเพื่อสังคม เช่นองค์กรสาธารณประโยชน์ มูลนิธิเพื่อสังคม	3.20	1.20	ปานกลาง	19
ชุมชนของท่านมีเครือข่ายการทำงานร่วมกับภาคเอกชนและองค์กรพัฒนาเอกชน อย่างต่อเนื่อง	3.17	1.11	ปานกลาง	20

ตารางที่ 10 (ต่อ)

(n = 300)

องค์ประกอบเครือข่ายการมีส่วนร่วม	ระดับการปฏิบัติ			อันดับ
	M	SD	แปลผล	
ท่านรับทราบข้อมูลหรือได้มีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมขององค์กรทางธุรกิจที่ดำเนินการด้านกิจกรรมเพื่อสังคมและสิ่งแวดล้อม	4.30	1.17	มาก	1
ชุมชนของท่านแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในการดำเนินงานพัฒนาสินค้าหรือบริการที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมทั้งในระดับธุรกิจชุมชนและองค์กรเอกชนขนาดใหญ่	3.67	0.87	มาก	10
ภาคการศึกษา				
สถาบันการศึกษาในชุมชนของท่านมีความร่วมมือในด้านการพัฒนาที่คำนึงถึงการส่งเสริมการพัฒนาอย่างสมดุล ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม	3.26	1.21	ปานกลาง	18
สถาบันการศึกษาส่งเสริมให้ชุมชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมด้านการพัฒนาที่ยั่งยืน	3.42	1.29	ปานกลาง	17
ชุมชนของท่านร่วมกับสถาบันการศึกษาทำกิจกรรมด้านการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน	3.52	0.72	มาก	15
สถานศึกษามีการจัดฝึกอบรมระยะสั้น การเผยแพร่ข้อมูลองค์ความรู้ หรือการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อการพัฒนา	3.76	0.48	มาก	9
ในชุมชนของท่านมีการนำความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นและการพัฒนาที่ยั่งยืนมาเป็นกิจกรรมพัฒนาศักยภาพของเด็กและเยาวชน	4.08	0.61	มาก	5

จากตารางที่ 10 การวิเคราะห์ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของเครือข่ายการมีส่วนร่วม ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีระดับการปฏิบัติ ในมิติการแลกเปลี่ยนข้อมูลหรือข้อคำถามด้านการรับทราบข้อมูลหรือมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมขององค์กรทางธุรกิจที่ดำเนินการด้านกิจกรรมเพื่อสังคมและสิ่งแวดล้อม ในระดับมาก ค่าเฉลี่ย = 4.30 SD = 1.17 รองลงมา มีระดับการปฏิบัติในระดับชุมชนที่แสดงถึงผลสำเร็จของโครงการพัฒนา ที่นำไปสู่คุณภาพชีวิตที่ดีของประชาชน ในระดับมาก ค่าเฉลี่ย = 4.24 SD = 0.43

ตารางที่ 11 ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของการจัดการชุมชน

(n = 300)

องค์ประกอบการจัดการชุมชน	ระดับการปฏิบัติ			อันดับ
	M	SD	แปลผล	
การจัดการเชิงกลยุทธ์				
ชุมชนของท่านกำหนดกลยุทธ์การดำเนินกิจกรรม โดยคัดเลือกประเด็นทางเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม	3.97	0.49	มาก	13
ชุมชนของท่านเชื่อมโยงความรับผิดชอบต่อสังคม และการจัดการสิ่งแวดล้อมไว้ในกลยุทธ์ของชุมชน	3.90	0.37	มาก	14
ชุมชนของท่านสื่อสารนโยบายกลยุทธ์และเป้าหมายการจัดการชุมชนอย่างทั่วถึง	4.09	0.57	มาก	10
ชุมชนของท่านมีการจัดสรรงบประมาณกิจกรรม ด้านการพัฒนาและติดตามควบคุมการดำเนินงาน ให้เป็นไปตามแผนกลยุทธ์	4.07	0.57	มาก	11
ชุมชนของท่านมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างสมาชิกในชุมชนหรือองค์กรชุมชนทางด้าน เศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม	4.10	0.33	มาก	9
การจัดการความรู้				
ชุมชนของท่านมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกัน และกันในชุมชนจากประสบการณ์และทักษะของผู้รู้	4.77	0.45	มากที่สุด	3
ชุมชนของท่านเห็นความสำคัญของภูมิปัญญา โดยคนในชุมชนได้มีส่วนร่วมในการออกแบบ กระบวนการทำงานบนฐานความรู้และภูมิปัญญาของชุมชน	4.77	0.45	มากที่สุด	4
ชุมชนของท่านมีเครือข่ายการทำงานที่สามารถจัดการชุมชนท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงของโลก เศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม	3.74	1.47	มาก	15
การพัฒนาองค์กร				
ชุมชนของท่านได้รับการยอมรับจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทั้งภายในและภายนอกชุมชน	4.07	1.16	มาก	12

ตารางที่ 11 (ต่อ)

(n = 300)

องค์ประกอบการจัดการชุมชน	ระดับการปฏิบัติ			อันดับ
	M	SD	แปลผล	
ชุมชนของท่านได้รับการสนับสนุนให้มีการ รวมกลุ่มองค์การชุมชนที่ขับเคลื่อนด้านการพัฒนา เศรษฐกิจของชุมชน	3.15	1.17	ปานกลาง	19
ท่านให้การสนับสนุนองค์การชุมชนและการ รวมกลุ่มในด้านการพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม เช่น กลุ่มผู้สูงอายุ กลุ่มจัดการขยะ ธนาคารขยะ ชุมชน กลุ่มป่าชุมชน เป็นต้น	3.73	0.84	มาก	16
ชุมชนของท่านมีการทำงานเป็นทีมในกิจกรรมการ พัฒนา	4.87	0.37	มากที่สุด	1
ชุมชนของท่านส่งเสริมความรู้และเปิดเผยข้อมูล สารสนเทศที่ถูกต้องภายใต้กฎหมายหลักสิทธิ มนุษยชนและการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์	4.31	0.52	มาก	8
ชุมชนของท่านมีการกำหนดเป้าหมายการจัดการ ชุมชน/องค์การชุมชนอย่างยั่งยืนที่ท้าทาย	3.59	0.83	มาก	18
สวัสดิการชุมชน				
ชุมชนของท่านสนับสนุนการมีส่วนร่วมของกลุ่ม ผู้ด้อยโอกาสและกลุ่มเปราะบางในการพัฒนา ชุมชน	4.73	0.49	มากที่สุด	5
ชุมชนของท่านมีการจัดสวัสดิการชุมชนก่อให้เกิด ความยั่งยืนทางสังคมและสิ่งแวดล้อม	4.73	0.51	มากที่สุด	6
ชุมชนของท่านมีการวางแผนจัดสวัสดิการชุมชน อย่างมีประสิทธิภาพ	3.62	0.82	มาก	17
ชุมชนของท่านมีเครือข่ายความร่วมมือที่สนับสนุน การจัดสวัสดิการชุมชนได้ และเป็นการเสริมพลัง ชุมชนยิ่งขึ้น	4.60	0.71	มากที่สุด	7
ชุมชนของท่านจัดสวัสดิการชุมชนที่ส่งเสริมความ มั่นคงทางเศรษฐกิจ เช่น กลุ่มกองทุน กลุ่ม สหกรณ์ ธนาคารขยะ เป็นต้น	4.86	0.41	มากที่สุด	2

จากตารางที่ 11 ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของตัวแปรการจัดการชุมชน เป็นการวิเคราะห์ระดับการปฏิบัติของนวัตกรชาวบ้านในการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ในด้านการจัดการชุมชน พบว่า การจัดการชุมชนของผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ มีการปฏิบัติมิติการทำงานเป็นทีม ในระดับมากที่สุด จากกิจกรรมการพัฒนาต่าง ๆ ในชุมชน มีค่าเฉลี่ย 4.87 SD = 0.37 รองลงมา พบว่า เป็นการจัดการชุมชนที่เป็นรูปธรรมจากการที่ในชุมชนจัดสวัสดิการชุมชนที่ส่งเสริมความมั่นคงทางเศรษฐกิจ เช่น กลุ่มกองทุน กลุ่มสหกรณ์ ธนาคารขยะ เป็นต้น อยู่ในระดับมากที่สุด มีค่าเฉลี่ย 4.86 และ SD = 0.41

ตารางที่ 12 ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของการพัฒนาที่ยั่งยืน

(n = 300)

นวัตกรชาวบ้านในการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน องค์กรประกอบการพัฒนาที่ยั่งยืน	ระดับการปฏิบัติ			อันดับ
	M	SD	แปลผล	
ความยั่งยืนด้านเศรษฐกิจ				
ชุมชนของท่านมีการประกอบธุรกิจที่คำนึงถึงผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม	4.36	0.50	มาก	3
ชุมชนของท่านมีความเข้าใจ ในการดำเนินการของภาคเอกชนที่คำนึงถึงผลกระทบต่อทางด้านสังคมและสิ่งแวดล้อม	4.17	0.41	มาก	5
ชุมชนของท่านมีแบบอย่างขององค์กรทางธุรกิจในพื้นที่ ที่คำนึงถึงการพัฒนาอย่างยั่งยืน	4.16	0.39	มาก	6
ชุมชนของท่านมีการจัดการความเสี่ยงของธุรกิจชุมชน	3.94	0.63	มาก	9
ชุมชนของท่านสนับสนุนธุรกิจที่ส่งเสริมการกระจายรายได้ของชุมชน	4.46	0.52	มาก	2
ความยั่งยืนทางสังคม				
ชุมชนของท่านมีการประกอบธุรกิจเพื่อสังคม ทั้งในระดับชุมชนฐานราก และองค์กรขนาดใหญ่	3.58	0.83	มาก	12
ชุมชนของท่านสนับสนุนความหลากหลาย ความเท่าเทียม และสังคมพหุวัฒนธรรม	3.57	1.39	มาก	13
ท่านมีประสบการณ์การมีส่วนร่วมดำเนินกิจกรรมการพัฒนาชุมชนด้านการจัดการศึกษาที่และส่งเสริมคุณภาพชีวิตที่ดี	3.64	0.87	มาก	11
ท่านมีประสบการณ์การมีส่วนร่วมดำเนินกิจกรรมการพัฒนาชุมชนด้านแรงงาน และการค้าชายแดน	4.36	0.91	มาก	4

ตารางที่ 12 (ต่อ)

(n = 300)

นวัตกรรมชาวบ้านในการจัดการชุมชนเพื่อการ พัฒนาที่ยั่งยืน องค์ประกอบการพัฒนาที่ยั่งยืน	ระดับการปฏิบัติ			อันดับ
	M	SD	แปลผล	
ความยั่งยืนด้านสิ่งแวดล้อม				
ท่านมีความรู้ความเข้าใจผลกระทบด้าน สิ่งแวดล้อม ทั้งในด้านวิถีชีวิต การทำงาน การ ดำเนินธุรกิจ รวมถึงการจัดการเรียนรู้เป็นต้น	4.69	0.51	มากที่สุด	1
ท่านส่งเสริมการจัดการด้านอาชีพเกษตรกรรมที่ คำนึงถึงความยั่งยืนด้านสิ่งแวดล้อมอย่างครบ วงจร	3.71	0.84	มาก	10
ท่านสามารถนำระบบนิเวศป่าชุมชน มาเป็น ตัวอย่างการจัดการพื้นที่และใช้ทรัพยากรจากป่า อย่างยั่งยืนร่วมกับชุมชนได้	4.12	0.63	มาก	7
ท่านส่งเสริมค่านิยมและวัฒนธรรมของชุมชนใน การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรทางธรรมชาติใน ลักษณะพึ่งพาอาศัย	4.12	0.94	มาก	8

จากตารางที่ 12 ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของการพัฒนาที่ยั่งยืน ด้านการพัฒนาที่ยั่งยืน พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีการปฏิบัติในด้านสิ่งแวดล้อมและด้านเศรษฐกิจที่นำไปสู่ความยั่งยืน โดยส่วนใหญ่ระบุว่า มีความรู้ความเข้าใจผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อม ทั้งในด้านวิถีชีวิต การทำงาน การดำเนินธุรกิจ รวมถึงการจัดการเรียนรู้ มีค่าเฉลี่ย 4.69 SD = 0.51 อยู่ในระดับมากที่สุด รองลงมาในประเด็นการพัฒนาที่ยั่งยืน พบว่า มีการสนับสนุนธุรกิจที่ส่งเสริมการกระจายรายได้ของชุมชนภายในชุมชน อยู่ในระดับมาก ค่าเฉลี่ย 4.46 SD = 0.52 สามารถแสดงผลคะแนนเฉลี่ยรวมในแต่ละด้าน ดังตารางที่ 13

ตารางที่ 13 ค่าคะแนนเฉลี่ยรวมรายด้าน และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของนวัตกรรมชาวบ้าน ผู้นำการพัฒนา เครือข่ายการมีส่วนร่วม การจัดการชุมชน และการพัฒนาที่ยั่งยืน

(n = 300)

	ระดับการปฏิบัติ		
	M	SD	แปลผล
นวัตกรรมชาวบ้าน	3.86	0.48	มาก
ผู้นำการพัฒนา	3.84	0.49	มาก
เครือข่ายการมีส่วนร่วม	3.73	0.58	มาก
การจัดการชุมชน	4.18	0.24	มาก
การพัฒนาที่ยั่งยืน	4.04	0.39	มาก

ตอนที่ 3 การวิเคราะห์ตัวแบบเชิงสาเหตุของนวัตกรรมชาวบ้านในการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนจังหวัดเชียงราย

การวิเคราะห์ระดับปัจจัยนวัตกรรมของชาวบ้านในการจัดการชุมชนที่ส่งผลต่อการพัฒนาที่ยั่งยืนจังหวัดเชียงราย ประกอบด้วย นวัตกรรมชาวบ้าน (INV) ผู้นำการพัฒนา (LED) เครือข่ายการมีส่วนร่วม (NET) การจัดการชุมชน (MNT) และการพัฒนาที่ยั่งยืน (SUS) โดยใช้ผลการวิเคราะห์ค่าสถิติพื้นฐานของตัวแปร ผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์ด้วยสถิติพรรณนา ได้แก่ ค่าเฉลี่ย (Mean) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard deviation) ค่าความเบ้ (Skewness) ความโด่ง (Kurtosis) เพื่อให้สามารถสรุปได้ว่าตัวแปรในการวิจัยแต่ละตัวมีการแจกแจงแบบปกติหรือไม่อย่างไร โดยการตรวจสอบการแจกแจงปกติของตัวแปรเดียวนิยมตรวจสอบโดยพิจารณาค่าความเบ้ (Skewness) ค่าความโด่ง (Kurtosis) (พรณิธิตา เหล่าพวงศักดิ์ และนพพร จันทรนาชู, 2565) ซึ่งประกอบด้วย ค่าสถิติพื้นฐานของตัวแปร ดังตารางที่ 14

ตารางที่ 14 ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ความเบ้ และความโด่งของปัจจัยนวัตกรชาวบ้านในการจัดการชุมชนที่ส่งผลการพัฒนาที่ยั่งยืนจังหวัดเชียงราย

(n = 300)

ตัวแปร	M	SD	ความเบ้	ความโด่ง
นวัตกรชาวบ้าน	3.86	0.48	0.049	-0.69
ผู้นำการพัฒนา	3.84	0.49	-0.22	0.55
เครือข่ายความร่วมมือ	3.73	0.58	0.38	-1.08
การจัดการชุมชน	4.18	0.24	-0.56	-0.05
การพัฒนาอย่างยั่งยืน	4.04	0.39	0.50	-0.92

จากตารางแสดงผลการวิเคราะห์ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ความเบ้ และความโด่งของปัจจัย นวัตกรชาวบ้านในการจัดการชุมชนที่ส่งผลการพัฒนาที่ยั่งยืนจังหวัดเชียงราย พบว่า ปัจจัยนวัตกรชาวบ้านในการจัดการชุมชนที่ส่งผลการพัฒนาที่ยั่งยืนจังหวัดเชียงราย โดยเรียงลำดับค่าเฉลี่ยรายด้านจากมากไปหาน้อย ดังนี้ การจัดการชุมชน (M = 4.08, SD = 0.46) การพัฒนาอย่างยั่งยืน (M = 4.04, SD = 0.46) นวัตกรชาวบ้าน (M = 3.86, SD = 0.56) ผู้นำการพัฒนา (M = 3.84, SD = 0.61) และ เครือข่ายความร่วมมือ (M = 3.77, SD = 0.65) โดยมีความเบ้อยู่ระหว่าง -0.56 ถึง 0.49 และความโด่งอยู่ระหว่าง -1.07 ถึง 0.55

เมื่อพิจารณาผลการวิเคราะห์ค่าเฉลี่ย (Mean) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard deviation) ความเบ้ (Skewness) และความโด่ง (Kurtosis) ของปัจจัยนวัตกรชาวบ้านในการจัดการชุมชนที่ส่งผลการพัฒนาที่ยั่งยืนจังหวัดเชียงราย ผู้วิจัยสามารถสรุปได้ว่าตัวแปรในการวิจัยแต่ละตัวมีการแจกแจงแบบปกติ และแสดงผลการวิเคราะห์ตัวแปรสังเกตได้และตัวแปรแฝง ดังตารางที่ 15

ตารางที่ 15 สรุปผลการวิเคราะห์ค่าสถิติพื้นฐานของตัวแปร

(n = 300)

ตัวแปร	M	SD	ความเบ้	ความโด่ง
นวัตกรรมชาวบ้าน (INV)				
InVS	4.08	0.49	0.332	-1.397
InVP	3.63	0.66	0.466	-1.138
InVT	3.87	0.52	-0.651	0.531
ผู้นำการพัฒนา (LED)				
LePO	3.50	0.78	0.551	-0.962
LeWI	4.02	0.47	0.120	0.549
LeSI	4.01	0.57	-1.318	2.072
เครือข่ายการมีส่วนร่วม (NET)				
NePe	3.76	0.77	0.160	-1.808
NeGo	3.98	0.42	0.707	-0.585
NeBu	3.58	0.77	0.273	-0.842
NeEd	3.61	0.63	0.396	-1.494
MaST	4.01	0.41	-0.720	0.148
MaKM	4.29	0.40	-1.276	1.333
MaOD	3.93	0.57	0.307	-1.629
MaWE	4.51	0.31	-2.250	6.945
การพัฒนาที่ยั่งยืน (SUS)				
SUEC	4.11	0.39	1.022	-0.612
SUSO	3.86	0.58	0.374	-1.456
SUEN	4.16	0.40	0.096	-0.701

การวิเคราะห์ค่าสถิติพรรณนาของตัวแปรสังเกตได้ พบว่า ส่วนใหญ่มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก (M = 3.50 – 4.51) ยกเว้นตัวแปรสังเกตได้การจัดการชุมชนด้านสวัสดิการชุมชน (MaWE) อยู่ในระดับมากที่สุด (M = 4.51) ซึ่งค่าเฉลี่ยดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า ผู้ตอบแบบสอบถามซึ่งเป็นนวัตกรรมชาวบ้านมีการปฏิบัติตนในด้านนวัตกรรมสังคมของนวัตกรรมชาวบ้าน ผู้นำการพัฒนา เครือข่ายความร่วมมือ การจัดการชุมชน และการพัฒนาอย่างยั่งยืน

การวิเคราะห์ตัวแบบเชิงสาเหตุของนวัตกรรมชาวบ้านในการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนจังหวัดเชียงราย ผู้วิจัยดำเนินการดังนี้

2. การตรวจสอบข้อสมมติของการวิเคราะห์ตัวแบบสมการโครงสร้าง ผู้วิจัยทำการวิเคราะห์ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรสังเกตได้ โดยพิจารณาค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์แบบเพียร์สัน (Pearson's Product Moment Correlation) ทำให้ได้เมทริกซ์สหสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรสังเกตได้ เพื่อตรวจสอบข้อตกลงเบื้องต้นของการวิเคราะห์ตัวแบบสมการโครงสร้าง (Structural Equation Modeling; SEM) ของตัวแบบเชิงสาเหตุของความสำเร็จของนวัตกรรมชาวบ้านในการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนจังหวัดเชียงราย โดยตัดตัวแปรสังเกตได้ของตัวแปรแฝงที่มีสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ต่ำ ประกอบด้วย

- ตัวแปรแฝงนวัตกรรมชาวบ้าน (INV) ตัดตัวแปรสังเกตได้ IvS4, IvS11, IvS12 และ IvS13 ซึ่งมีสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ต่ำ
- ตัวแปรแฝงผู้นำการพัฒนา (LED) ตัดตัวแปรสังเกตได้ LeW5, LeW6, LeS1, LeS2, LeS3, LeS4 และ LeS5 ซึ่งมีสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ต่ำ
- ตัวแปรแฝงเครือข่ายการมีส่วนร่วม (NET) ตัดตัวแปรสังเกตได้ NeP5, NeG6, NeG7, NeG8, NeG9, NeB14, NeE19 และ NeE20 ซึ่งมีสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ต่ำ
- ตัวแปรแฝงการจัดการชุมชน (MNG) ตัดตัวแปรสังเกตได้ทุกตัว ผู้วิจัยตัดตัวแปรแฝงการจัดการชุมชน ซึ่งมีสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ต่ำ
- ตัวแปรแฝงการพัฒนาที่ยั่งยืน (SUS) ตัดตัวแปรสังเกตได้ SuE2, SuE3, SuE4, SuS9, SuEN10, SuEN12 และ SuEN13 ซึ่งมีสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ต่ำ

มีตัวแปรแฝงและตัวแปรสังเกตได้ที่เป็นไปตามข้อสมมติและวิเคราะห์ตัวแบบสมการโครงสร้าง ดังต่อไปนี้

ตัวแปรแฝงนวัตกรรมชาวบ้าน (INV) ประกอบด้วย มีตัวแปรสังเกตได้ 8 ตัว ประกอบด้วย การประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาในการแก้ไขปัญหาของชุมชน (IvS1) ชุมชนมีการใช้ความคิดสร้างสรรค์ในการปฏิบัติงาน (IvS2) การสร้างสรรค์นวัตกรรมได้จากปัญหาของสังคมที่มากระทบต่อตัวตนหรือชุมชนอย่างรวดเร็วและรุนแรง (IvS5) ชุมชนสามารถต่อยอดภูมิปัญญาเพื่อสร้างคุณค่าและเกิดมูลค่าเพิ่มได้ (IvP6) การใช้วิธีการ แนวทางที่หลากหลาย ในการพัฒนาชุมชน (IvP7) มีระบบกลไกในการพัฒนาคุณภาพชีวิต (IvP8) มีผู้นำการเปลี่ยนแปลงที่มีการทดลองแก้ไขปัญหาและขยายผลสู่การดำเนินการที่เป็นรูปธรรมในชุมชน (IvP9) และใช้กลยุทธ์ในการออกแบบและพัฒนาชุมชนให้เกิดความสำเร็จ (IvP10)

ตัวแปรแฝงผู้นำการพัฒนา (LED) ประกอบด้วย ตัวแปรสังเกตได้ 7 ตัว ประกอบด้วย ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนในการปฏิบัติงานพัฒนาชุมชน (LeP1) ให้ความสำคัญกับความเป็นอันหนึ่งอันเดียวของคนในชุมชน (LeP2) ผู้นำที่เป็นแบบอย่างที่ดีในฐานะนักพัฒนา (LeP3) การสื่อสารในชุมชน (LeP4) เข้าใจในความหลากหลายของภูมิปัญญาและองค์ความรู้ในสังคม (LeW7) มีความรู้ภูมิปัญญาที่สามารถต่อยอดการพัฒนาอย่างยั่งยืนได้ (LeW8) และมีวิธีการและกระบวนการจัดการเพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลง (LeW9)

ตัวแปรแฝงเครือข่ายการมีส่วนร่วม (NET) ประกอบด้วย ตัวแปรสังเกตได้ 12 ตัว ประกอบด้วย การร่วมกำหนดแนวทางการพัฒนาทั้งด้านเศรษฐกิจสังคม และสิ่งแวดล้อม (NeP1) การจัดทำประชามติเพื่อเสนอความคิดเห็น (NeP2) การตัดสินใจอย่างมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับศิลปวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม (NeP3) การสนับสนุนกิจกรรมสาธารณประโยชน์ (NeP4) การสนับสนุนจากภาครัฐ ให้ชุมชนแสดงความคิดเห็น เกี่ยวกับกิจกรรมและโครงการของชุมชน (NeG10) ภาครัฐกิจแสดงความรับผิดชอบต่อสังคมและสิ่งแวดล้อมของชุมชน (NeB11) ภาครัฐกิจในชุมชนมีการดำเนินกิจการเพื่อสังคม (NeB12) มีเครือข่ายการทำงานร่วมกับภาคเอกชนและองค์กรพัฒนาเอกชนอย่างต่อเนื่อง (NeB13) มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้การดำเนินงานพัฒนาสินค้าหรือบริการที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมทุกระดับ (NeB15) ความร่วมมือกับสถาบันการศึกษาในด้านการพัฒนาอย่างสมดุลทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม (NeE16) สถาบันการศึกษาส่งเสริมให้ชุมชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมด้านการพัฒนาที่ยั่งยืน (NeE17) และชุมชนมีส่วนร่วมกับสถาบันการศึกษาทำกิจกรรมด้านการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน (NeE18)

ตัวแปรแฝงการพัฒนาที่ยั่งยืน (SUS) ประกอบด้วย ตัวแปรสังเกตได้ 6 ตัว ประกอบด้วย การประกอบธุรกิจที่คำนึงถึงผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม (SuE1) ชุมชนมีการสนับสนุนธุรกิจที่ส่งเสริมการกระจายรายได้ของชุมชน (SuE5) การประกอบธุรกิจเพื่อสังคมในหลายระดับ (SuE6) การสนับสนุนความหลากหลาย ความเท่าเทียม และสังคมพหุวัฒนธรรม (SuE7) การดำเนินกิจกรรมการพัฒนาชุมชนด้านการจัดการศึกษาที่และส่งเสริมคุณภาพชีวิตที่ดี (SuE8) และการจัดการด้านอาชีพเกษตรกรรมที่คำนึงถึงความยั่งยืนด้านสิ่งแวดล้อมอย่างครบวงจร (SuE11) และได้เมทริกซ์สหสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรสังเกตได้และตัวแปรแฝง ดังตารางที่ 16

ตารางที่ 16 สัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรสังเกตได้

IVS1	IVS2	IVS5	IVP6	IVP7	IVP8	IVP9	IVP10	LeP1	LeP2	LeP3	LeP4	LeW7	LeW8	LeW9	NeP1	NeP2	NeP3	NeP4	NeG10	NeB11	NeB12	NeB13	NeB15	NeB16	NeB17	NeE18	SUE1	SUE5	SUE6	SUS7	SUS8	SUE11				
1																																				
IVS2	0.63	1																																		
IVS5	0.77	0.50	1																																	
IVP6	0.61	0.48	0.78	1																																
IVP7	0.59	0.72	0.50	0.41	1																															
IVP8	0.62	0.35	0.77	0.71	0.43	1																														
IVP9	0.70	0.66	0.63	0.46	0.84	0.65	1																													
IVP10	0.79	0.57	0.83	0.63	0.70	0.67	0.82	1																												
LeP1	0.73	0.12	0.65	0.43	0.19	0.61	0.41	0.61	1																											
LeP2	0.60	0.34	0.68	0.51	0.21	0.59	0.40	0.47	0.62	1																										
LeP3	0.50	0.19	0.48	0.24	0.29	0.79	0.58	0.82	0.65	0.66	0.82	1																								
LeP4	0.64	0.31	0.75	0.61	0.29	0.79	0.58	0.82	0.65	0.66	0.82	0.82	1																							
LeW7	0.68	0.27	0.66	0.57	0.42	0.62	0.49	0.69	0.76	0.44	0.51	0.64	1																							
LeW8	0.34	0.13	0.64	0.73	0.09	0.62	0.17	0.44	0.43	0.40	0.32	0.68	0.63	1																						
LeW9	0.32	-0.01	0.53	0.50	-0.08	0.63	0.13	0.33	0.61	0.44	0.56	0.75	0.58	0.77	1																					
NeP1	0.87	0.61	0.70	0.54	0.56	0.58	0.68	0.73	0.72	0.65	0.50	0.67	0.71	0.38	0.33	1																				
NeP2	0.65	0.26	0.70	0.70	0.18	0.57	0.26	0.53	0.74	0.64	0.29	0.67	0.72	0.74	-0.62	0.77	1																			
NeP3	0.78	0.47	0.82	0.66	0.36	0.66	0.51	0.69	0.71	0.77	0.47	0.76	0.64	0.59	0.49	0.85	0.86	1																		
NeP4	0.75	0.56	0.78	0.69	0.42	0.52	0.47	0.72	0.60	0.62	0.31	0.64	0.60	0.40	0.84	0.84	0.88	1																		
NeG10	0.61	0.36	0.67	0.53	0.40	0.61	0.52	0.61	0.57	0.71	0.50	0.62	0.57	0.42	0.36	0.67	0.56	0.68	0.59	1																
NeB11	0.47	0.33	0.42	0.22	0.23	0.53	0.45	0.36	0.38	0.70	0.61	0.56	0.21	0.17	0.25	0.54	0.32	0.54	0.35	0.64	1															
NeB12	0.64	0.34	0.60	0.50	0.45	0.61	0.57	0.64	0.65	0.62	0.46	0.53	0.64	0.35	0.38	0.68	0.56	0.56	0.54	0.68	0.54	1														
NeB13	0.64	0.40	0.66	0.64	0.29	0.57	0.40	0.51	0.56	0.82	0.41	0.65	0.52	0.47	0.43	0.69	0.70	0.71	0.70	0.79	0.65	0.71	1													
NeB15	0.62	0.51	0.51	0.31	0.42	0.58	0.66	0.53	0.52	0.71	0.63	0.62	0.41	0.14	0.25	0.70	0.38	0.59	0.46	0.69	0.84	0.69	0.69	1												
NeB16	0.61	0.48	0.54	0.43	0.45	0.48	0.56	0.56	0.43	0.64	0.46	0.51	0.44	0.21	0.18	0.66	0.42	0.59	0.58	0.75	0.64	0.72	0.76	0.75	1											
NeB17	0.70	0.39	0.64	0.49	0.35	0.66	0.55	0.60	0.67	0.76	0.54	0.69	0.56	0.39	0.43	0.75	0.64	0.73	0.66	0.77	0.70	0.82	0.79	0.77	0.80	1										
NeE18	0.68	0.60	0.52	0.34	0.66	0.43	0.77	0.61	0.40	0.50	0.55	0.38	0.03	0.06	0.76	0.33	0.57	0.52	0.62	0.62	0.57	0.56	0.59	0.72	0.70	0.60	1									
SUE1	0.70	0.68	0.65	0.46	0.55	0.64	0.72	0.65	0.39	0.55	0.55	0.58	0.37	0.25	0.14	0.69	0.36	0.66	0.55	0.57	0.67	0.42	0.48	0.69	0.55	0.59	0.65	1								
SUE5	0.80	0.51	0.83	0.71	0.42	0.71	0.57	0.72	0.70	0.45	0.70	0.60	0.57	0.48	0.76	0.75	0.84	0.77	0.60	0.50	0.57	0.64	0.56	0.50	0.64	0.50	0.50	0.73	1							
SUE6	0.72	0.21	0.84	0.28	0.31	0.59	0.55	0.62	0.85	0.58	0.64	0.63	0.66	0.23	0.42	0.71	0.54	0.66	0.50	0.59	0.55	0.59	0.51	0.64	0.50	0.65	0.56	0.57	0.61	1						
SUS7	0.70	0.52	0.84	0.70	0.55	0.75	0.70	0.72	0.53	0.65	0.50	0.67	0.55	0.47	0.35	0.66	0.55	0.72	0.61	0.65	0.46	0.60	0.60	0.55	0.62	0.65	0.62	0.73	0.77	0.56	1					
SUS8	0.53	-0.06	0.65	0.48	0.11	0.67	0.31	0.54	0.86	0.55	0.46	0.60	0.70	0.56	0.64	0.52	0.70	0.60	0.46	0.48	0.34	0.59	0.46	0.40	0.27	0.54	0.19	0.34	0.65	0.72	0.54	1				
SUE11	0.67	0.17	0.74	0.63	0.16	0.68	0.32	0.57	0.80	0.68	0.44	0.69	0.61	0.61	0.61	0.64	0.82	0.80	0.67	0.56	0.46	0.52	0.62	0.43	0.38	0.63	0.31	0.51	0.81	0.69	0.64	0.82	1			

จากตารางที่ 16 ผลการวิเคราะห์สัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์แบบเพียร์สันระหว่างตัวแปรสังเกตได้ จำนวน 33 ตัวแปร พบว่า ตัวแปรสังเกตได้กับตัวแปรแฝงแต่ละตัวมีสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ในทางบวกและมีค่ามากกว่า 0.50 และเมื่อพิจารณาค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรสังเกตได้ทุกคู่ในภาพรวม พบว่า ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรสังเกตได้ทุกคู่ส่วนใหญ่มีค่าไม่เกิน 0.80 ความสัมพันธ์ดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าตัวแปรสังเกตได้มีระดับความสัมพันธ์ไม่สูงมากนัก (ไม่มีปัญหา Multicollinearity) จึงสามารถนำตัวแปรสังเกตได้ไปวิเคราะห์ด้วยแบบเชิงสาเหตุของนวัตกรรมชาวบ้านในการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนจังหวัดเชียงราย

2. การทดสอบตัวแบบโดยรวม การทดสอบตัวแบบโดยรวมเป็นการทดสอบความเหมาะสมของตัวแบบสมการโครงสร้างโดยรวม โดยวิธี Bootstrap เพื่อหาดัชนีการทดสอบตัวแบบโดยรวม ซึ่งประกอบด้วย SRMR, d_{ULS} และ d_G

ตารางที่ 17 ดัชนีการทดสอบตัวแบบโดยรวม

ดัชนีการทดสอบตัวแบบโดยรวม	ค่าที่ได้	HI95	HI99
SRMR	.14	.05	.05
d_{ULS}	10.25	1.29	1.49
d_G	8.38	1.97	2.50

จากตารางที่ 17 พบว่า ดัชนีการทดสอบตัวแบบโดยรวม มีค่า SRMR = .14, d_{ULS} = 10.25 และ d_G = 8.38

3. การวิเคราะห์ตัวแบบการวัด

การวิเคราะห์ตัวแบบการวัด (Measurement model) เพื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรสังเกตได้กับตัวแปรแฝง ซึ่งประกอบด้วยตัวแปรแฝงนวัตกรรมชาวบ้าน (INV) ผู้นำการพัฒนา (LED) เครือข่ายการมีส่วนร่วม (NET) และการพัฒนาที่ยั่งยืน (SUS) ได้ผลการวิเคราะห์ ดังตารางที่ 18

ตารางที่ 18 การวิเคราะห์ตัวแบบการวัดของตัวแปรแฝงนวัตกรรมชาวบ้าน (INV)

ตัวแปร แฝง	ตัวแปร สังเกตได้	β	R^2	α	Jöreskog's ρ	Dijkstra- Henseler's ρ	AVE
INV	lnS1	.87	.76	.93	.94	.95	.68
	lnS2	.69	.48				
	lnS5	.90	.82				
	lnS6	.79	.62				
	lnP7	.74	.54				
	lnP8	.82	.67				
	lnP9	.85	.72				
	lnP10	.92	.84				

การวิเคราะห์ความเชื่อถือได้ (Reliability)

จากตารางที่ 18 การวิเคราะห์ตัวแบบการวัดของตัวแปรแฝงนวัตกรรมชาวบ้าน (INV) พบว่า น้ำหนักองค์ประกอบในรูปคะแนนมาตรฐาน (Standardized factor loading: β) ระหว่างตัวแปรแฝงกับตัวแปรสังเกตได้มีค่ามากกว่า .70 ซึ่งเป็นไปตามเกณฑ์กำหนด ยกเว้น lnS2 มีน้ำหนักองค์ประกอบเท่ากับ 0.69 ซึ่งอยู่ในเกณฑ์ที่ยอมรับ และมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ทุกตัว โดยมีความแปรปรวนที่อธิบายได้ด้วยตัวแปรแฝง (R^2) อยู่ระหว่าง .48 ถึง .84

ความเชื่อถือได้จากสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (α) ของตัวแปรแฝงมีค่าเท่ากับ .93, Jöreskog's ρ มีค่าเท่ากับ .94 และ Dijkstra-Henseler's ρ มีค่าเท่ากับ .95 ซึ่งมากกว่า .70 แสดงว่าตัวแบบแฝง INV มีความเชื่อถือได้

ความสมเหตุสมผลเชิงลู่เข้า (Convergent validity)

จากตารางที่ 18 พบว่า ค่าเฉลี่ยของความแปรปรวนที่สกัดได้ (Average variance extracted: AVE) มีค่าเท่ากับ .68 ซึ่งมากกว่า .50 แสดงว่าตัวแปรสังเกตได้มีความสอดคล้องกับตัวแปรแฝงนวัตกรรมชาวบ้าน (INV)

ตารางที่ 19 การวิเคราะห์ตัวแบบการวัดของตัวแปรแฝงผู้นำการพัฒนา (LED)

ตัวแปร แฝง	ตัวแปร สังเกตได้	β	R^2	α	Jöreskog's ρ	Dijkstra- Henseler's ρ	AVE
LED	LeP1	.83	.69	.91	.93	.92	.65
	LeP2	.74	.54				
	LeP3	.75	.56				
	LeP4	.92	.85				
	LeW7	.82	.67				
	LeW8	.73	.53				
	LeW9	.82	.67				

การวิเคราะห์ความเชื่อถือได้ (Reliability)

จากตารางที่ 19 การวิเคราะห์ตัวแบบการวัดของตัวแปรแฝงผู้นำการพัฒนา (LED) พบว่า น้ำหนักองค์ประกอบในรูปคะแนนมาตรฐาน (Standardized factor loading: β) ระหว่างตัวแปรแฝงกับตัวแปรสังเกตได้มีค่ามากกว่า .70 ซึ่งเป็นไปตามเกณฑ์กำหนด และมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ทุกตัว โดยมีความแปรปรวนที่อธิบายได้ด้วยตัวแปรแฝง (R^2) อยู่ระหว่าง .54 ถึง .85

ความเชื่อถือได้จากสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (α) ของตัวแปรแฝงมีค่าเท่ากับ .91, Jöreskog's ρ มีค่าเท่ากับ .93 และ Dijkstra-Henseler's ρ มีค่าเท่ากับ .92 ซึ่งมากกว่า .70 แสดงว่าตัวแบบแฝง LED มีความเชื่อถือได้

ความสมเหตุสมผลเชิงลู่เข้า (Convergent validity)

จากตารางที่ 19 พบว่า ค่าเฉลี่ยของความแปรปรวนที่สกัดได้ (Average variance extracted: AVE) มีค่าเท่ากับ .65 ซึ่งมากกว่า .50 แสดงว่าตัวแปรสังเกตได้มีความสอดคล้องกับตัวแปรแฝงผู้นำการพัฒนา (LED)

ตารางที่ 20 การวิเคราะห์ตัวแบบการวัดของตัวแปรแฝงเครือข่ายการมีส่วนร่วม (NET)

ตัวแปร แฝง	ตัวแปร สังเกตได้	β	R^2	α	Jöreskog's ρ	Dijkstra- Henseler's ρ	AVE
NET	NeP1	.90	.82	.96	.96	.96	.69
	NeP2	.76	.58				
	NeP3	.88	.77				

ตารางที่ 20 (ต่อ)

ตัวแปร แฝง	ตัวแปร สังเกตได้	β	R^2	α	Jöreskog's ρ	Dijkstra- Henseler's ρ	AVE
	NeP4	.82	.67				
	NeG10	.85	.72				
	NeB11	.72	.52				
	NeB12	.81	.65				
	NeB13	.88	.78				
	NeB15	.82	.67				
	NeE16	.83	.69				
	NeE17	.91	.82				
	NeE18	.75	.57				

การวิเคราะห์ความเชื่อถือได้ (Reliability)

จากตารางที่ 20 การวิเคราะห์ตัวแบบการวัดของตัวแปรแฝงเครือข่ายการมีส่วนร่วม (NET) พบว่า น้ำหนักองค์ประกอบในรูปคะแนนมาตรฐาน (Standard factor loading: β) ระหว่างตัวแปรแฝงกับตัวแปรสังเกตได้มีค่ามากกว่า .70 ซึ่งเป็นไปตามเกณฑ์กำหนด และมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ทุกตัว โดยมีความแปรปรวนที่อธิบายได้ด้วยตัวแปรแฝง (R^2) อยู่ระหว่าง .52 ถึง .82

ความเชื่อถือได้จากสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (α) ของตัวแปรแฝงมีค่าเท่ากับ .96, Jöreskog's ρ มีค่าเท่ากับ .96 และ Dijkstra-Henseler's ρ มีค่าเท่ากับ .96 ซึ่งมากกว่า .70 แสดงว่าตัวแบบ NET มีความเชื่อถือได้

ความสมเหตุสมผลเชิงลู่เข้า (Convergent validity)

พบว่า ค่าเฉลี่ยของความแปรปรวนที่สกัดได้ (Average variance extracted: AVE) มีค่าเท่ากับ .69 ซึ่งมากกว่า .50 แสดงว่าตัวแปรสังเกตได้มีความสอดคล้องกับตัวแปรแฝงเครือข่ายการมีส่วนร่วม (NET)

ตารางที่ 21 การวิเคราะห์ตัวแบบการวัดของตัวแปรแฝงการพัฒนาที่ยั่งยืน (SUS)

ตัวแปร แฝง	ตัวแปร สังเกตได้	β	R^2	α	Jöreskog's ρ	Dijkstra- Henseler's ρ	AVE
SUS	SuE1	.77	.59	.92	.94	.92	.71
	SuE5	.92	.84				
	SuE6	.82	.67				
	SuS7	.85	.72				
	SuS8	.80	.64				
	SuE11	.89	.79				

การวิเคราะห์ความเชื่อถือได้ (Reliability)

จากตารางที่ 21 การวิเคราะห์ตัวแบบการวัดของตัวแปรแฝงการพัฒนาที่ยั่งยืน (SUS) พบว่า น้ำหนักองค์ประกอบในรูปคะแนนมาตรฐาน (Standardized factor loading: β) ระหว่างตัวแปรแฝงกับตัวแปรสังเกตได้มีค่ามากกว่า .70 ซึ่งเป็นไปตามเกณฑ์กำหนด และมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ทุกตัว โดยมีความแปรปรวนที่อธิบายได้ด้วยตัวแปรแฝง (R^2) อยู่ระหว่าง .59 ถึง .84

ความเชื่อถือได้จากสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (α) ของตัวแปรแฝงมีค่าเท่ากับ .92, Jöreskog's ρ มีค่าเท่ากับ .94 และ Dijkstra-Henseler's ρ มีค่าเท่ากับ .92 ซึ่งมากกว่า .70 แสดงว่าตัวแบบแฝง SUS มีความเชื่อถือได้

ความสมเหตุสมผลเชิงลู่เข้า (Convergent validity)

พบว่า ค่าเฉลี่ยของความแปรปรวนที่สกัดได้ (Average variance extracted: AVE) มีค่าเท่ากับ .71 ซึ่งมากกว่า .50 แสดงว่าตัวแปรสังเกตได้มีความสอดคล้องกับตัวแปรแฝงการพัฒนาที่ยั่งยืน (SUS)

ความสมเหตุสมผลเชิงจำแนก (Discriminant validity)

การวิเคราะห์ความสมเหตุสมผลเชิงจำแนก ระหว่างตัวแปรแฝงนวัตกรรมชาวบ้าน (INV) ผู้นำการพัฒนา (LED) เครือข่ายการมีส่วนร่วม (NET) และตัวแปรแฝงการพัฒนาที่ยั่งยืน (SUS) ได้ผลดังตารางเมทริกซ์สหสัมพันธ์ของตัวแปรแฝงและรากที่สองของค่าเฉลี่ยของความแปรปรวนที่สกัดได้ และตารางเมทริกซ์ Heterotrait-monotrait (HTMT) ดังตารางที่ 22 และตารางที่ 23

ตารางที่ 22 เมทริกซ์สหสัมพันธ์ของตัวแปรแฝงและรากที่สองของค่าเฉลี่ยของความแปรปรวนที่สกัดได้

ตัวแปรแฝง	INV	LED	NET	SUS
INV	.68			
LED	.56	.65		
NET	.67	.65	.69	
SUS	.72	.72	.69	.71

หมายเหตุ * ตัวเลขหนาตามแนวทแยงคือรากที่สองของ AVE

จากตารางที่ 22 พบว่า เมทริกซ์สหสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรแฝงมีค่าอยู่ระหว่าง .56 ถึง .72 โดยตัวแปรที่มีความสัมพันธ์กันมากที่สุดคือตัวแปรแฝง INV กับตัวแปรแฝง SUS และตัวแปรแฝง LED กับตัวแปรแฝง SUS มีสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์เท่ากับ .72 รองลงมาคือตัวแปรแฝง NET กับตัวแปรแฝง SUS มีสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์เท่ากับ .69 ตัวแปรแฝง INV กับตัวแปรแฝง NET มีสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์เท่ากับ .67 ตัวแปรแฝง LED กับตัวแปรแฝง NET มีสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์เท่ากับ .65 และตัวแปรแฝง INV กับตัวแปรแฝง LED มีสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์เท่ากับ .56

ความสมเหตุสมผลเชิงจำแนกระหว่างตัวแปรแฝง พบว่า ตัวแปรแฝง INV กับ LED ตัวแปรแฝง INV กับ NET มีรากที่สองของ AVE มากกว่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรแฝงแต่ละตัว ส่วนตัวแปรแฝง INV กับ SUS ตัวแปรแฝง LED กับ NET ตัวแปรแฝง LED กับ SUS และตัวแปรแฝง NET กับ SUS มีรากที่สองของ AVE น้อยกว่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรแฝงแต่ละตัว แสดงว่าตัวแปรแฝงคู่ดังกล่าวอาจมีปัญหาความสมเหตุสมผลเชิงจำแนก

ตารางที่ 23 เมทริกซ์ Heterotrait-monotrait (HTMT)

ตัวแปรแฝง	INV	LED	NET	SUS
INV	1			
LED	.75	1		
NET	.84	.83	1	
SUS	.87	.91	.88	1

จากตารางที่ 23 ความสมเหตุสมผลเชิงจำแนกระหว่างตัวแปรแฝง INV, LED, NET และ SUS พบว่า ตัวแปรแฝง INV กับ LED ตัวแปรแฝง INV กับ NET และตัวแปรแฝง LED กับ NET มีค่า HTMT น้อยกว่า .85 (Henseler et al., 2015) แสดงว่าตัวแปรแฝงคู่เหล่านี้มีความสมเหตุสมผลเชิงจำแนก ขณะที่ตัวแปรแฝง INV กับ SUS ตัวแปรแฝง LED กับ SUS และ NET กับ SUS มีค่า HTMT มากกว่า .85 แสดงว่าตัวแปรแฝงคู่เหล่านี้ไม่มีความสมเหตุสมผลเชิงจำแนก

4. การวิเคราะห์ตัวแบบโครงสร้าง

การวิเคราะห์ตัวแบบเชิงสาเหตุของนวัตกรรมชาวบ้านในการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนจังหวัดเชียงราย เป็นการวิเคราะห์ตัวแบบสมการโครงสร้างเพื่อศึกษาปัจจัยเชิงสาเหตุที่ส่งผลต่อการพัฒนาที่ยั่งยืนของนวัตกรรมชาวบ้านในการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนจังหวัดเชียงราย โดยมีตัวแปรแฝงนวัตกรรมชาวบ้าน (INV) ตัวแปรแฝงผู้นำการพัฒนา (LED) ตัวแปรแฝงเครือข่ายการมีส่วนร่วม (NET) และตัวแปรแฝงการพัฒนาที่ยั่งยืน (SUS) เป็นตัวแปรแฝงภายใน ได้ผลการวิเคราะห์ตัวแบบเชิงสาเหตุของนวัตกรรมชาวบ้านในการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนจังหวัดเชียงราย (Structural Equation Modeling: SEM แบบ PLS-SEM) ดังตารางที่ 24

ตารางที่ 24 สัมประสิทธิ์เส้นทางของตัวแบบเชิงสาเหตุของนวัตกรรมชาวบ้านในการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนจังหวัดเชียงราย

ตัวแปรตาม	ตัวแปรอิสระ	β	f^2	SE	ค่าสถิติ	p	R^2
INV	LED	.26	.08	0.08	3.43	<.01	.69
	NET	.60	.42	0.08	7.14	<.01	
SUS	INV	.39	.27	0.08	4.61	<.01	.83
	LED	.40	.31	0.06	6.90	<.01	
	NET	.19	.05	0.10	1.97	.049	

จากตารางที่ 24 พบว่า สัมประสิทธิ์เส้นทางระหว่างตัวแปรแฝงที่มีความแตกต่างจากศูนย์ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ประกอบด้วย ตัวแปรแฝงผู้นำการพัฒนา (LED) ($\beta=.26$) มีขนาดผลกระทบ (f^2) เท่ากับ .08 และตัวแปรแฝงเครือข่ายการมีส่วนร่วม (NET) ($\beta=.60$) มีขนาดผลกระทบ (f^2) เท่ากับ .42 ส่งผลต่อตัวแปรแฝงนวัตกรรมชาวบ้าน (INV) โดยมีความแปรปรวนที่อธิบายได้ (R^2) เท่ากับ .69 และตัวแปรแฝงนวัตกรรมชาวบ้าน (INV) ($\beta=.39$) มีขนาดผลกระทบ (f^2) เท่ากับ .27 ตัวแปรแฝงผู้นำการพัฒนา (LED) ($\beta=.40$) มีขนาดผลกระทบ (f^2) เท่ากับ .31 และตัวแปรแฝงเครือข่ายการมีส่วนร่วม (NET) ($\beta=.19$) มีขนาดผลกระทบ (f^2) เท่ากับ .05 ส่งผลต่อตัวแปรแฝงการพัฒนาที่ยั่งยืน (SUS) โดยมีความแปรปรวนที่อธิบายได้ (R^2) เท่ากับ .83

ตารางที่ 25 การวิเคราะห์อิทธิพลของตัวแปรในตัวแบบปัจจัยเชิงสาเหตุที่ส่งผลต่อการพัฒนาที่ยั่งยืนของ นวัตกรรมชาวบ้านในการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนจังหวัดเชียงราย

ตัวแปรเชิงสาเหตุ	ตัวแปรตาม					
	INV			SUS		
	DE	IE	TE	DE	IE	TE
INV	-	-	-	.39*	-	.39*
LED	.26*	-	.26*	.40*	.10*	.50*
NET	.60*	-	.60*	.19*	.24*	.43*

หมายเหตุ DE คืออิทธิพลทางตรง (Direct effect) IE คืออิทธิพลทางอ้อม (Indirect effect) และ TE คืออิทธิพลรวม (Total effect)

* นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ.05

จากตารางที่ 25 แสดงอิทธิพลทางตรง อิทธิพลทางอ้อม และอิทธิพลรวมของตัวแปรแฝงในตัวแบบปัจจัยเชิงสาเหตุที่ส่งผลต่อการพัฒนาที่ยั่งยืนของนวัตกรรมชาวบ้านในการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนจังหวัดเชียงราย ดังนี้

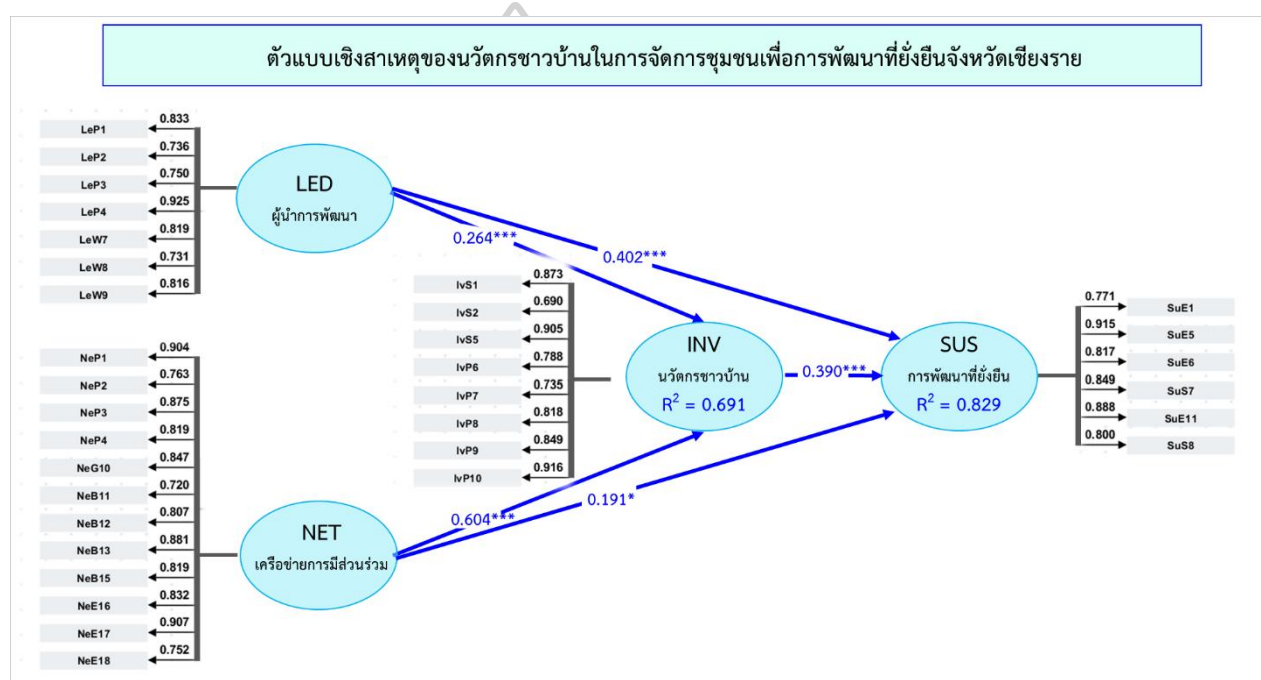
ตัวแปรแฝงผู้นำการพัฒนา (LED) มีอิทธิพลทางบวกต่อนวัตกรรมชาวบ้าน (INV) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยมีอิทธิพลรวมเท่ากับ .26

ตัวแปรแฝงเครือข่ายการมีส่วนร่วม (NET) มีอิทธิพลทางบวกต่อตัวแปรแฝงนวัตกรรมชาวบ้าน (INV) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยมีอิทธิพลรวมเท่ากับ .60

ตัวแปรแฝงนวัตกรรมชาวบ้าน (INV) มีอิทธิพลทางบวกต่อตัวแปรแฝงการพัฒนาที่ยั่งยืน (SUS) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยมีอิทธิพลรวมเท่ากับ .39

ตัวแปรแฝงผู้นำการพัฒนา (LED) มีอิทธิพลทางบวกต่อตัวแปรแฝงการพัฒนาที่ยั่งยืน (SUS) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยมีอิทธิพลทางตรงเท่ากับ .40 อิทธิพลทางอ้อมเท่ากับ .10 และอิทธิพลรวมเท่ากับ .50

ตัวแปรแฝงเครือข่ายการมีส่วนร่วม (NET) มีอิทธิพลทางบวกต่อตัวแปรแฝงการพัฒนาที่ยั่งยืน (SUS) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยมีอิทธิพลทางตรงเท่ากับ .19 อิทธิพลทางอ้อมเท่ากับ .24 และอิทธิพลรวมเท่ากับ .43 และสามารถแสดงความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรทั้งตัวแปรแฝงและตัวแปรสังเกตได้ในตัวแบบสมการโครงสร้าง ดังภาพที่ 5

ภาพที่ 5 ตัวแบบเชิงสาเหตุของนวัตกรรมชาวบ้านในการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนจังหวัดเชียงราย

ดังนั้น จากการวิเคราะห์ตัวแบบเชิงสาเหตุของนวัตกรรมชาวบ้านในการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน โดยมีตัวแบบเชิงสาเหตุของนวัตกรรมชาวบ้านในการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนจังหวัดเชียงราย (SEM) สามารถสรุปผลการทดสอบสมมติฐานการวิจัย ดังตารางที่ 26

ตารางที่ 26 สรุปสมมติฐานการวิจัย

สมมติฐานที่	สมมติฐานการวิจัย	ผลสรุป
1	การจัดการชุมชนส่งผลต่อการพัฒนาที่ยั่งยืน	ไม่ได้นำมาทดสอบสมมติฐาน
2	นวัตกรรมชาวบ้านส่งผลต่อการพัฒนาที่ยั่งยืน	สนับสนุน
3	นวัตกรรมชาวบ้านส่งผลต่อการจัดการชุมชน	สนับสนุน
4	ผู้นำการพัฒนาส่งผลต่อนวัตกรรมชาวบ้าน	สนับสนุน
5	ผู้นำการพัฒนาส่งผลต่อการจัดการชุมชน	สนับสนุน
6	เครือข่ายการมีส่วนร่วมส่งผลต่อนวัตกรรมชาวบ้าน	สนับสนุน
7	เครือข่ายการมีส่วนร่วมส่งผลต่อการจัดการชุมชน	สนับสนุน

ตัวแบบเชิงสาเหตุของนวัตกรรมชาวบ้านในการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน (SEM) จึงสามารถสรุปผลการทดสอบสมมติฐานการวิจัย ว่าสมมติฐานที่ 2-7 เป็นไปตามสมมติฐาน ประกอบด้วย นวัตกรรมชาวบ้านส่งผลต่อการพัฒนาที่ยั่งยืน นวัตกรรมชาวบ้านส่งผลต่อการจัดการชุมชน ผู้นำการพัฒนาส่งผลต่อนวัตกรรมชาวบ้าน ผู้นำการพัฒนาส่งผลต่อการจัดการชุมชน เครือข่ายการมีส่วนร่วมส่งผลต่อนวัตกรรมชาวบ้าน และเครือข่ายการมีส่วนร่วมส่งผลต่อการจัดการชุมชน ส่วนสมมติฐานที่ 1 การจัดการชุมชนส่งผลต่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ผู้วิจัยดำเนินการตัดตัวแปรแฝงการจัดการชุมชน (MNT) พบว่า ตัวแปรการจัดการชุมชน มีปัญหาภาวะร่วมเส้นตรงพหุ (Multicollinearity) จากการวิเคราะห์เมทริกซ์สหสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรสังเกตได้เพื่อตรวจสอบข้อตกลงเบื้องต้นของการวิเคราะห์ตัวแบบสมการโครงสร้าง จึงไม่ได้นำมาทดสอบสมมติฐาน

ตอนที่ 4 การวิเคราะห์กระบวนการและเงื่อนไขความสำเร็จของการสร้างนวัตกรรมชาวบ้านในการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนจังหวัดเชียงราย

ผลการศึกษาวิจัยในตอนนี้ นำผลการวิจัยในขั้นตอนที่ 1-3 มาประกอบเพื่อลงพื้นที่ดำเนินการในจังหวัดเชียงรายและค้นหาชุมชนที่เป็นต้นแบบ มีนวัตกรรมชาวบ้านที่เป็นแกนนำชุมชน ที่ได้รับการยอมรับ มีองค์ความรู้และทักษะต่าง ๆ เพื่อนำสู่กระบวนการวิจัยเพื่อพัฒนาศักยภาพและสร้างนวัตกรรมชาวบ้านจากพื้นฐานภูมิปัญญาและทุนชุมชน พบว่า ชุมชนในพื้นที่จังหวัดเชียงรายที่สามารถเป็นชุมชนต้นแบบนวัตกรรมสังคม ที่มีความสอดคล้องกับการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน และเป็นชุมชนที่ได้รับการยอมรับในระดับจังหวัดในการเป็นต้นแบบในด้านสังคมวัฒนธรรม การจัดการสิ่งแวดล้อม และการพัฒนาเศรษฐกิจฐานราก ได้รับรางวัลระดับชาติที่สอดคล้องกับการขับเคลื่อนชุมชนนวัตกรรมและการพัฒนาอย่างยั่งยืน จำนวน 6 ชุมชน ในพื้นที่จังหวัดเชียงราย

ผลการศึกษา พบว่า กระบวนการและเงื่อนไขความสำเร็จของการสร้างนวัตกรรมชาวบ้านในการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนจังหวัดเชียงราย สามารถอธิบายกระบวนการและเงื่อนไขความสำเร็จของการสร้างนวัตกรรมชาวบ้าน ประกอบด้วย 5.1 บริบทชุมชนพื้นที่จังหวัดเชียงราย 5.2 กระบวนการสร้างนวัตกรรมชาวบ้านในชุมชนต้นแบบการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน และ 5.3 เงื่อนไขความสำเร็จของการสร้างนวัตกรรมชาวบ้านในการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนจังหวัดเชียงราย ดังนี้

5.1 บริบทพื้นที่จังหวัดเชียงราย

การพัฒนาศักยภาพของคนด้วยกลไกการเรียนรู้แบบบูรณาการทั้งการจัดการศึกษาและการประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีเอกลักษณ์ในแต่ละพื้นที่ ถือเป็นหัวใจสำคัญในการสร้าง “นวัตกรรมชาวบ้าน” คือผู้นำหรือแกนนำชุมชน ที่สามารถบูรณาการองค์ความรู้จากทุนชุมชนในพื้นที่ผสมผสานกับองค์ความรู้ และการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เกิดเป็นแนวทางการพัฒนาหรือนวัตกรรมที่ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชน โดยมีบทบาทเป็นผู้ที่นำเสนอแนวคิดใหม่ วิธีการใหม่หรือสิ่งประดิษฐ์ใหม่เพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ที่สอดคล้องและเหมาะสมกับบริบทพื้นที่ โดยบริบทของจังหวัดเชียงรายนั้นเป็นจังหวัดที่ตั้งอยู่ในภาคเหนือ ทางทิศเหนือสุดของประเทศไทยในเชิงภูมิศาสตร์ จนได้ชื่อว่า “เหนือสุดชายแดนสยาม” มีอาณาเขตพรมแดนติดต่อกับต่างประเทศ ได้แก่ สาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมา (Myanmar) และสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว (Laos) ทางตอนเหนือและตะวันออก ติดต่อกับจังหวัดพะเยา และจังหวัดลำปางทางทิศใต้ และจังหวัดเชียงใหม่ ทางทิศตะวันตก จังหวัดเชียงรายมีประวัติศาสตร์ของเมืองที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์มาตั้งแต่ยุคก่อตั้งหิรัญนครเงินยาง เชียงแสน และอาณาจักรล้านนา เช่น เมืองเงินยาง เมืองเชียงแสน และเมืองเชียงราย โครงสร้างเศรษฐกิจของจังหวัดเชียงรายมาจากการเกษตร ป่าไม้ และการประมงเป็นหลัก พืชสำคัญทางเศรษฐกิจของจังหวัดเชียงราย ได้แก่ ข้าวเจ้า ข้าวโพด ชา เลี้ยงสัตว์ สับปะรด มันสำปะหลัง ส้มโอ ลำไย และลิ้นจี่ ซึ่งเป็นพืชผักผลไม้สำคัญที่สามารถปลูกได้ในทุกอำเภอของจังหวัด นอกจากนี้จังหวัดเชียงรายยังขึ้นชื่อสำหรับการเพาะปลูกชา อันเป็นพืชเศรษฐกิจใหม่ของจังหวัด และเป็นจังหวัดที่มีความสำคัญในเชิงการท่องเที่ยว มียุทธศาสตร์การพัฒนาจังหวัดด้านการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์

จังหวัดเชียงราย แบ่งการปกครองออกเป็น 18 อำเภอ เชียงรายมีภูมิประเทศเป็นเทือกเขาสูงในทวีปตอนเหนือของประเทศ (North Continental Highland) มีพื้นที่ราบสูงเป็นหย่อม ในเขตอำเภอแม่สรวย อำเภอเวียงป่าเป้า อำเภอแม่ฟ้าหลวง อำเภอเวียงแก่น และอำเภอเชียงของ เป็นต้น จะมีบริเวณเทือกเขาที่มีความสูงประมาณ 1,500 – 2,000 เมตร จากระดับน้ำทะเล บริเวณส่วนที่ราบตามลุ่มแม่น้ำสำคัญในตอนกลางของพื้นที่ ได้แก่ อำเภอพาน อำเภอเมือง อำเภอแม่จัน อำเภอแม่สาย อำเภอเชียงแสน และอำเภอเชียงของบางส่วน เป็นต้น มีความสูงประมาณ 410 – 580 เมตร จาก

ระดับน้ำทะเล โดยทั้ง 18 อำเภอ มีระยะทางห่างจากอำเภอเมืองเชียงรายโดยประมาณ ประกอบไป
อำเภอแม่สาย 63 กม. อำเภอเชียงของ 145 กม. อำเภอแม่สรวย 62 กม. อำเภอเวียงป่าเป้า 91 กม.
อำเภอพญาเม็งราย 48 กม. อำเภอเทิง 64 กม. อำเภอเวียงแก่น 150 กม. อำเภอป่าแดด 52 กม.
อำเภอขุนตาล 63 กม. อำเภอพาน 47 กม. อำเภอแม่ฟ้าหลวง 65 กม. อำเภอเวียงชัย 12 กม. อำเภอ
แม่ลาว 19 กม. อำเภอแม่จัน 28 กม. อำเภอเวียงเชียงรุ้ง 45 กม. อำเภอเชียงแสน 60 กม. และ
อำเภอดอยหลวง มีระยะทางห่างจากอำเภอเมืองเชียงรายโดยประมาณ 40 กม. สามารถแสดงถึง
อาณาเขตของอำเภอต่าง ๆ ในจังหวัดเชียงราย ได้ดังภาพที่ 6

ภาพที่ 6 แผนที่จังหวัดเชียงราย

ปรับปรุงจาก แผนที่ท่องเที่ยวจังหวัดเชียงรายโดยการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.)

นิยามของ “นวัตกรรมชาวบ้าน” ในจังหวัดเชียงรายจึงสอดคล้องกับบริบทของจังหวัดที่มีความโดดเด่นด้านทรัพยากรธรรมชาติ ภูมิศาสตร์ และมีความหลากหลายทางวัฒนธรรม ได้ชื่อว่าเป็นพื้นที่ที่มีกลุ่มชาติพันธุ์กว่า 30 ชาติพันธุ์ นวัตกรรมชาวบ้านจึงเป็นตัวแทนภาพของผู้นำนักพัฒนา เป็นผู้ที่

บทบาทในการนำพาชุมชนสู่การพัฒนาและการเปลี่ยนแปลง มีบทบาทสำคัญต่อการบริหารจัดการ และกำหนดทิศทางการพัฒนาชุมชนให้อยู่ดี มีสุขได้ โดยนวัตกรชาวบ้านในที่นี้ เป็นนวัตกรจาก พื้นฐานภูมิปัญญาและทุนชุมชนของนวัตกรชาวบ้านในการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนจังหวัด เชียงราย ประกอบไปด้วยบทบาทเป็นผู้นำชุมชน แกนนำชุมชน และตัวแทนจากองค์กร/หน่วยงานทั้ง ภาครัฐและภาคเอกชนในพื้นที่เชียงราย รวมถึงเป็นบุคคลสำคัญที่มีสถานะและเสถียรภาพ ในด้าน ความเชื่อ ความศรัทธาของชุมชนที่มีอัตลักษณ์ในการเป็นพื้นที่สังคมพหุวัฒนธรรม

โดยผู้วิจัยกำหนดคุณสมบัติของผู้ให้ข้อมูลหลัก ตามวัตถุประสงค์การศึกษากระบวนการและ เงื่อนไขความสำเร็จของการสร้างนวัตกรชาวบ้านในการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน โดยผู้ให้ ข้อมูลหลัก (Key Informant) ได้แก่ นวัตกรที่เป็นแกนนำชุมชน ที่ได้รับการยอมรับ มีองค์ความรู้และ ทักษะต่าง ๆ เพื่อนำสู่กระบวนการวิจัยเพื่อพัฒนาศักยภาพและสร้างนวัตกรชาวบ้านจากพื้นฐานภูมิ ปัญญาและทุนชุมชน จากชุมชนในพื้นที่จังหวัดเชียงรายที่สามารถเป็นชุมชนต้นแบบนวัตกรรมสังคม ที่มีความสอดคล้องกับการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน และเป็นชุมชนที่ได้รับการยอมรับใน ระดับจังหวัดในการเป็นต้นแบบในด้านสังคมวัฒนธรรม การจัดการสิ่งแวดล้อม และการพัฒนา เศรษฐกิจฐานราก

จึงได้คัดเลือกจากข้อมูลเชิงประจักษ์ในพื้นที่ ที่มีความเป็นชุมชนต้นแบบและมีนวัตกร ชาวบ้านในการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ดังนี้

ตารางที่ 27 ชุมชนต้นแบบนวัตกรรมชาวบ้านในการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนจังหวัดเชียงราย

ชุมชนต้นแบบนวัตกรรมชาวบ้าน	รายละเอียด	จำนวนนวัตกรรมชาวบ้าน	รางวัลที่ได้รับ/ความโดดเด่น
บ้านป่าแห่่ง ตำบลห้วยสัก อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย	ความยั่งยืนด้านสิ่งแวดล้อม ต้นแบบและได้รับรางวัลด้านการจัดการขยะของชุมชน มีผลงานโครงการธนาคารขยะทองคำที่เป็นแหล่งเรียนรู้ชุมชน	9	หมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง “อยู่เย็น เป็นสุข” ดีเด่น ระดับจังหวัด 2564
บ้านเมืองรวง ตำบลแม่กรณ์ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย	ความยั่งยืนด้านเศรษฐกิจ หมู่บ้านจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน	4	1) ชุมชนต้นแบบ เทียว ชุมชนยลวิถี 2) 1 ใน 10 ชุมชนของ ประเทศ ต่อเนื่องปี 2564-2565
บ้านปางสา ตำบลป่าตึง อำเภอแม่จัน จังหวัดเชียงราย	ความยั่งยืนด้านสังคมและสิ่งแวดล้อม ความสำเร็จของการขับเคลื่อนชุมชนพหุวัฒนธรรม โดยใช้กลไกความมั่นคงทางอาหารของชุมชนเพื่อส่งเสริมสุขภาพชุมชนชาติพันธุ์	10	ต้นแบบชุมชนแหล่งเรียนรู้ สมาคมสร้างเสริมสุขภาพ ชุมชนชาติพันธุ์
บ้านดอยสะเก้ง ตำบลศรีดอนมูล อำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย	ความยั่งยืนด้านเศรษฐกิจและสังคม การพึ่งตนเองสู่การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนฐานรากด้านการท่องเที่ยว	5	แหล่งเรียนรู้ส่งเสริมการ เรียนรู้ชุมชนต้นแบบจาก สำนักงานส่งเสริมการ เรียนรู้
บ้านสบสม และบ้านหาดไคร้ ตำบลเวียง อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย	ความยั่งยืนด้านสังคมวัฒนธรรม กระบวนการความร่วมมือชุมชนสู่การฟื้นฟูชุมชนวัฒนธรรมเวียงเก่า เวียงวัฒนธรรม และแนวทางการจัดการทรัพยากรร่วมในชุมชนลุ่มแม่น้ำโขง	12	1) ชุมชนจิตชูการ ท่องเที่ยวเชิง วัฒนธรรมจังหวัด เชียงราย 2) ได้รับการคัดเลือก 1 เมนู เชิดชูอาหารถิ่น จังหวัดเชียงราย
บ้านน้ำบ่อขาว ตำบลห้วยไคร้ อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย	ความยั่งยืนด้านสังคม กลุ่มชาติพันธุ์ได้หย่างกับการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน	5	ต้นแบบศูนย์การเรียนรู้ ชาติพันธุ์ไต่หย่างแห่งเดียว ในประเทศไทย

โดยสามารถนำเสนอผลการวิจัยการศึกษากระบวนการและเงื่อนไขความสำเร็จของการสร้างนวัตกรรมชาวบ้านในการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ในรูปแบบของชุมชนต้นแบบในพื้นที่จังหวัดเชียงราย ประกอบด้วย บริบทของชุมชน ทุนชุมชน และพื้นฐานภูมิปัญญาของชุมชนที่รองรับต่อการเปลี่ยนแปลงและการพัฒนาที่ยั่งยืน กระบวนการสร้างนวัตกรรมชาวบ้าน การจัดการชุมชน

และการพัฒนาที่ยั่งยืนของชุมชน และเงื่อนไขความสำเร็จในการสร้างนวัตกรรมชาวบ้านในการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

รวมถึงจังหวัดเชียงราย ถือเป็นพื้นที่ที่ขับเคลื่อนการพัฒนาอย่างยั่งยืน ดังปรากฏใน วิสัยทัศน์ ตามแผนแม่บทส่งเสริมคุณธรรมของจังหวัดเชียงราย ฉบับที่ 1 (พ.ศ. 2559-2564) ที่ว่า

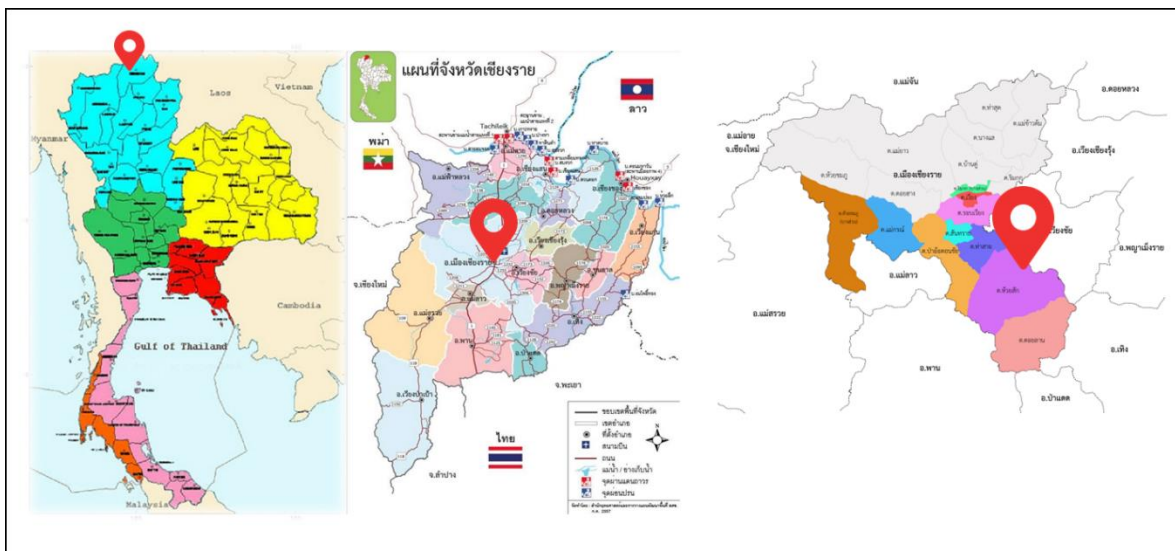
*“จังหวัดเชียงราย เป็นเมืองแห่งคุณธรรม รุ่งเรืองด้วยวัฒนธรรม
ล้ำนา นำพาประชาชนอยู่เย็นเป็นสุข”*

โดยจังหวัดเชียงรายถือเป็นจังหวัดคุณธรรมเมื่อ ปี พ.ศ.2562 และ มีแนวทางการขับเคลื่อนร่วมกันระหว่างประชาชน ภาครัฐ และภาคเอกชนในชุมชนคุณธรรมเชียงราย ในการพัฒนาคนให้มีคุณธรรมตามหลักธรรมทางศาสนา น้อมนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นหลักในการดำเนินชีวิต ตามวิถีวัฒนธรรมชุมชนของจังหวัดเชียงราย รวมถึงพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน นำทุนทางวัฒนธรรมสร้างเศรษฐกิจชุมชน โดยพัฒนาสังคมคุณธรรมตามหลักธรรมาภิบาล สร้างเครือข่ายความร่วมมือทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคประชาสังคมและในการส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมความเป็นไทย ตลอดจนส่งเสริมให้องค์กร หน่วยงาน ชุมชนและสังคมในจังหวัดเชียงราย เป็นแบบอย่างด้านคุณธรรม โดยสอดคล้องกับผลการศึกษากระบวนการและเงื่อนไขความสำเร็จของการสร้างนวัตกรรมชาวบ้านในการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนจังหวัดเชียงราย ที่มีเป้าหมายในด้านการพัฒนา “คน” ในการเป็นนวัตกรรมชาวบ้านที่จะเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลงและขับเคลื่อนสังคมเชียงรายยั่งยืน โดยในการวิจัยครั้งนี้นำเสนอชุมชนต้นแบบในพื้นที่ทั้งด้านการพัฒนาที่มีคุณภาพอย่างบูรณาการในด้านสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม และทุนชุมชนที่ส่งเสริมการพัฒนาที่ยั่งยืนในพื้นที่ต้นแบบการศึกษากระบวนการและเงื่อนไขความสำเร็จของการสร้างนวัตกรรมชาวบ้านในการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

5.2 กระบวนการสร้างนวัตกรรมชาวบ้านของชุมชนต้นแบบการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

ผลการศึกษากระบวนการสร้างนวัตกรรมชาวบ้าน สามารถสรุปผลการศึกษาบริบทของชุมชนและทุนชุมชนที่ส่งเสริมการพัฒนาที่ยั่งยืนในพื้นที่ต้นแบบ สะท้อนกระบวนการสร้างนวัตกรรมชาวบ้านในการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน โดยนำเสนอทั้ง 6 ชุมชน ดังนี้

1) บ้านป่าแห่่ง ตำบลห้วยสัก อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย

ภาพที่ 7 พิกัด บ้านป่าแห่่ง ตำบลห้วยสัก อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย 19.804301, 99.915531

บริบทชุมชนบ้านป่าแห่่ง

บ้านป่าแห่่ง หมู่ 6 ตำบลห้วยสัก อำเภอเมือง เชียงราย ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ของอำเภอเมืองเชียงราย อยู่ห่างจากตัวอำเภอเมืองเชียงราย เป็นระยะทาง 12 กิโลเมตร เป็นหนึ่งใน 30 หมู่บ้านของตำบลห้วยสัก ที่มีความเป็นมาของพื้นที่ระดับตำบลขนาดใหญ่ ตำบลห้วยสักในอดีตนั้นมีพื้นที่กว้างขวางมาก ปัจจุบันแยกออกเป็น 4 ตำบล คือ ตำบลห้วยสัก, ตำบลดอยลาน (อำเภอเมืองเชียงราย) และตำบลดอนศิลา, ตำบลผางาม ซึ่งปัจจุบันขึ้นอยู่กับอำเภอเวียงชัย จังหวัดเชียงราย ความเป็นมาเริ่มมีการเล่าเรื่องจากช่วยปลายรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 3 ราวปีพุทธศักราช 2394 (จุลศักราช 1213 / รัตนโกสินทร์ศก 70) ได้มีพ่อค้าวัวต่างกลุ่มหนึ่ง นำเอาสินค้าเครื่องอุปโภคบริโภคต่างๆ จากเมืองเชียงใหม่ มาซื้อขายแลกเปลี่ยนที่เชียงราย (ซึ่งมักันเป็นประจำทุกๆ ปีในช่วงฤดูแล้ง) โดยใช้เส้นทางเดินเท้าผ่านมาทางอำเภอฝาง มุ่งหน้ายัง อำเภอเวียงป่าเป้า และเข้าสู่เส้นทางอำเภอแม่สรวย และมายังอำเภอเมืองเชียงราย ในระหว่างที่จะเดินทางเพื่อไปค้าขายต่อยังเมืองเทิง (อำเภอเทิงปัจจุบัน) นั้น ได้พิจารณาเห็นว่าสภาพทางกายภาพสองข้างทางที่ตนเดินทางผ่านนั้นเป็นที่ราบลุ่ม มีดินดำน้ำชุ่ม อุดมสมบูรณ์ เหมาะแก่การเพาะปลูกและทำเกษตรกรรมเป็นอย่างนัก เพราะมีห้วยระหานธารใสไหลผ่านตลอดทั้งปี จึงได้พากันตั้งรกรากสร้างบ้านแปงเมืองกันขึ้นเป็นชุมชนเล็กๆ ริมลำน้ำ โดยตั้งชื่อว่า “บ้านห้วยพญาแก้ว” และชักชวนญาติพี่น้องจากเชียงใหม่มาอยู่ด้วยกันเพิ่มมากขึ้นทุกปี

ต่อมาเมื่อชุมชนหนาแน่นขึ้น จึงมีการตั้งชื่อหมู่บ้านอย่างเป็นทางการว่า “บ้านโป่งฮ้าง” (เนื่องจากในบริเวณนั้นเป็นดินโป่ง ที่สัตว์ป่าและฝูงนกชอบบินลงมากินดินโป่งอยู่เป็นประจำ เวลา

ผู้คนเดินผ่านฝูงนกจะแตกฮือเสียงดัง “ฮั้ง” ด้วยความตกใจ ชาวบ้านจึงพากันตั้งชื่อหมู่บ้านว่า “โป่งฮั้ง” ตามเสียงฝูงนกบิน) ในเวลาต่อมาได้มีการขยายหมู่บ้านออกไปตามทำเลที่ตั้ง เช่น บ้านทุ่งป่ายาง, บ้านป่าก้อ บ้านห้วยสัก และบ้านดอน เป็นต้น (บ้านดอนศิลา-ปัจจุบันขึ้นอยู่กับอำเภอเวียงชัย) เนื่องจากประชากรส่วนใหญ่ ซึ่งย้ายถิ่นฐานมาจากเชียงใหม่ ต่างนับถือพระพุทธศาสนาอย่างมั่นคง จึงยึดจารีตประเพณีที่ตนนับถือมายึดถือปฏิบัติด้วย ชาวบ้านจึงร่วมกันสร้างวัดวาอารามตามหมู่บ้านต่างๆ ไว้เป็นที่ทำบุญและประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อถือศรัทธาของตน อาทิ วัดเขาแก้ววัดบักขี้ บ้านโป่งฮั้ง วัดศรีพิงค์ชัยวัดโบสถ์ บ้านทุ่งป่ายาง วัดเกษมสุขสำราญ บ้านร้องหวาย แล้วนิมนต์พระสงฆ์จากอำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งเป็นภูมิภาคเดิมมาอยู่จำพรรษาในช่วงแรกเริ่ม จนถึงปีพุทธศักราช 2434 ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ได้มีการจัดการปกครองแบบสมัยใหม่ทั่วทั้งประเทศ ในส่วนภูมิภาคนั้นได้แบ่งเขตการปกครองส่วนออกเป็น เมือง (จังหวัด) อำเภอ ตำบล และหมู่บ้านตามลำดับ ในครั้งนั้นทางราชการได้ยกฐานะหมู่บ้านโป่งฮั้งขึ้นเป็นตำบล เรียกว่า “ตำบลโป่งฮั้ง” มีผู้ดำรงตำแหน่งพ่อแคว้นหรือกำนันปกครองตามลำดับ 1) พระยาเทพพนม 2) พระยาเทพ และ 3) นายเครื่อง สุภารัตน์ ในปีพุทธศักราช 2440 ทางราชการพิจารณาเห็นว่าหมู่บ้านห้วยสักเป็นชุมชนหนาแน่น รวมถึงมีการคมนาคมสะดวก และง่ายต่อการติดต่อ จึงได้ย้ายตำบลโป่งฮั้งมาไว้ที่บ้านห้วยสัก และเปลี่ยนชื่อจากตำบลโป่งฮั้งมาเป็น “ตำบลห้วยสัก” เพื่อให้เป็นศูนย์กลางของชุมชนมานับแต่นั้น โดยมี กำนันจุมปู บัวไซ เป็นกำนันคนแรกของตำบลห้วยสัก

ด้านประวัติชุมชนและศาสนาความเชื่อบ้านป่าแห่ียง พบว่า ตามประวัติหมู่บ้านรวมถึงการบอกเล่าจากผู้ให้ข้อมูลหลักนั้น บ้านป่าแห่ียง ตั้งเมื่อปี พ.ศ. 2443 แรกเริ่มมี 7 ครัวเรือน โดยมีท้าวคำแสนเป็นผู้ก่อตั้ง ต่อมาในปี พ.ศ. 2470 ได้มีประชากรเพิ่มมากขึ้น จึงได้ร่วมกับบ้านทุ่งป่ายาง หมู่ที่ 20 ตำบลโป่งฮั้ง ต่อมาในปี พ.ศ. 2475 ได้เปลี่ยนจากตำบลโป่งฮั้งมาเป็นตำบลห้วยสัก จากนั้นชาวบ้านได้ร่วมกันก่อตั้งวัดเกษมสุข และสร้างวิหารขึ้นในปี พ.ศ. 2500 รวมถึงมีสถานที่สำคัญ ได้แก่ หอพิพิธภัณฑศิลปวัฒนธรรมพื้นถิ่นล้านนาบ้านป่าแห่ียง-ร้องหวาย โดยเป็นพิพิธภัณฑศิลปวัฒนธรรมพื้นถิ่นล้านนา สร้างเมื่อปี พ.ศ. 2558 เพื่อใช้เป็นสถานที่เก็บรักษา และรวบรวม ไม้เสา ไม้คาน ที่บรรพบุรุษของหมู่บ้านได้ร่วมแรงร่วมใจกันสร้างพระวิหารหลังเดิม ซึ่งประสบภัยพิบัติวาตภัย ในปี พ.ศ. 2549 ตลอดถึงเป็นที่รวบรวม เครื่องไม้ ไม้ใช้สอย ศิลปวัฒนธรรมประเพณี ตามวิถีการดำรงชีพในอดีต เพื่อให้คนรุ่นหลังและผู้สนใจได้ศึกษาเรียนรู้ พร้อมรับรู้ถึงคุณค่าวิถีชีวิตรากเหง้าของตนเอง

กระบวนการสร้างนวัตกรรมชาวบ้านของชุมชนบ้านป่าแห่ียง

ในปี พ.ศ.2562 พัฒนาชุมชนจังหวัดเชียงรายได้มีการส่งเสริมสนับสนุนกิจกรรมหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบ และบ้านป่าแห่ียง จึงได้ชื่อว่าเป็นหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบ โดยมีกิจกรรมการพัฒนาชุมชนที่ได้น้อมนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง มาขยายผลในกระบวนการ

ดำเนินงานหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง ด้วยเกณฑ์ประเมิน 6 ด้าน คือ ลดรายจ่าย (ทำสวนครัว ปลูกดอบายมุข) เพิ่มรายได้ (มีอาชีพ ใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสม) ประหยัด (มีการออม มีกลุ่มออมทรัพย์ฯ) การเรียนรู้ (สืบทอดภูมิปัญญา มีการเรียนรู้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง) อนุรักษ์สิ่งแวดล้อม (ใช้วัสดุดิบในชุมชนประกอบอาชีพ ปลูกต้นไม้) เอื้ออารีต่อกัน (ช่วยเหลือคนจน รู้รัก สามัคคี) ต่อมา กรมการพัฒนาชุมชน ได้ขยายผลการดำเนินงานสู่ความยั่งยืน โดยทำหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงให้เป็นต้นแบบ มีศักยภาพ 4 ด้าน ดังนี้

1. ด้านจิตใจและสังคม มีตัวชี้วัดการขับเคลื่อน ได้แก่ ความสามัคคี มีข้อตกลงข้อมูลหมู่บ้าน มีกองทุน ยึดหลักประชาธิปไตย มีคุณธรรม/จริยธรรม ชุมชนปลอดดอบายมุข
2. ด้านเศรษฐกิจ มีตัวชี้วัดการขับเคลื่อน ได้แก่ การจัดทำบัญชีครัวเรือน ลดรายจ่าย สร้างรายได้ รวมกลุ่มพัฒนาอาชีพ การออมมีกลุ่มในรูปแบบวิสาหกิจชุมชน
3. ด้านการเรียนรู้ มีตัวชี้วัดการขับเคลื่อน ได้แก่ มีข้อมูลชุมชนและใช้ข้อมูลชุมชน ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นสร้างคุณค่า มีศูนย์เรียนรู้ ใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมกับหมู่บ้าน สร้างเครือข่ายการพัฒนา
4. ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มีตัวชี้วัดการขับเคลื่อน ได้แก่ จิตสำนึกในการอนุรักษ์ฯ มีกลุ่ม/องค์กรด้านสิ่งแวดล้อม มีการใช้พลังงานทดแทนและการสร้างมูลค่าเพิ่มจากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

จะเห็นว่า บ้านป่าแห้ง ตำบลห้วยสัก อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย เป็นพื้นที่ใกล้เมือง มีสภาพแวดล้อมทางกายภาพแบบกึ่งเมืองกึ่งชนบท ในด้านการส่งเสริมและสร้างนวัตกรรมชาวบ้าน มีจุดเริ่มต้นจากการพัฒนาแกนนำชุมชนให้เป็นผู้มีศักยภาพ โดยในทัศนคติของผู้ให้ข้อมูล ชาวบ้านป่าแห้ง พบว่า แกนนำชุมชน หมายถึง บุคคลที่มีศักยภาพต่อการนำความคิด ความเห็นของชุมชนไปสู่การตัดสินใจแก้ปัญหา ต่าง ๆ ด้วยความสมัครใจและเป็นที่ยอมรับของคนในชุมชน

จากหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบ ในปีต่อมาบ้านป่าแห้งได้รับการคัดเลือกจากพัฒนาชุมชนจังหวัดเป็นต้นแบบหมู่บ้านอยู่เย็นเป็นสุข ซึ่งหมายถึงต้นแบบการบริหารการพัฒนาในรูปแบบองค์กรเครือข่าย เพื่อใช้ศักยภาพในการดำเนินการยกระดับคุณภาพชีวิตของคนในชุมชน เพื่อขยายโอกาสในการประกอบอาชีพและส่งเสริมการจัดสวัสดิการ โดยในหมู่บ้านอาชีพหลักของคนในชุมชนมีความหลากหลายอย่างมากทั้งด้านเกษตรกรรม การติดต่อค้าขาย การทำงานในหน่วยงานภาครัฐ และการทำงานภายนอกพื้นที่ตำบลเพื่อเดินทางเข้ามาทำงานในเขตเมือง หรือเขตเทศบาลนครเชียงราย เป็นต้น ซึ่งด้านอาชีพพบว่าเครือข่ายที่สร้างความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจมักเป็นอาชีพเสริม

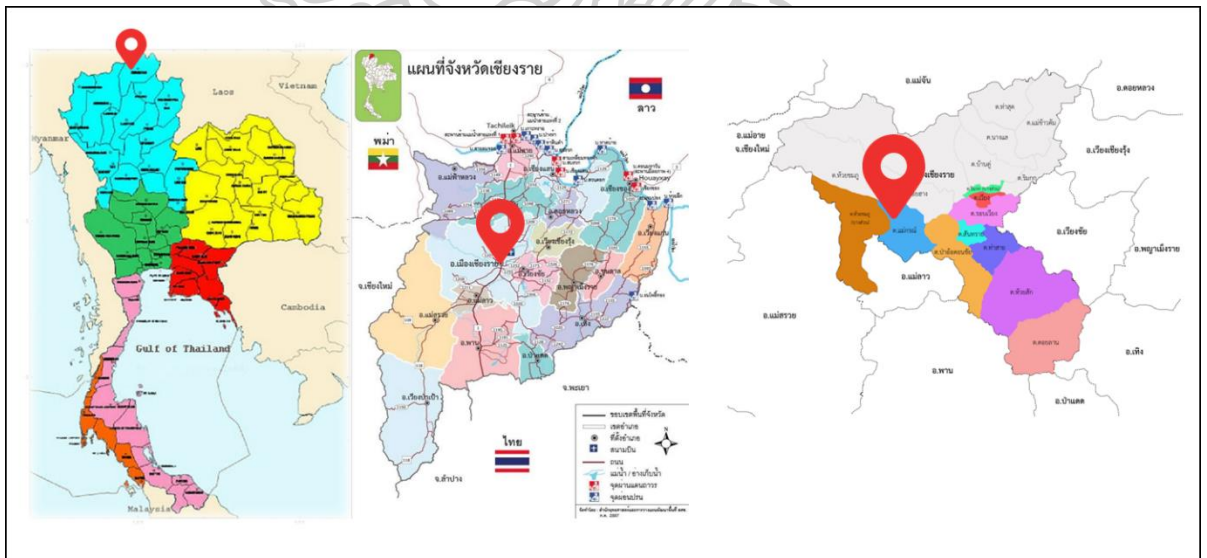
แผลเนื่องจากในชุมชนบ้านป่าแห้งมีการร่วมขับเคลื่อนด้านสิ่งแวดล้อมและการกำจัดขยะในชุมชน โดยมาจากแนวคิดของผู้ใหญ่บ้านางสุมาลี กาช้อน ที่มีมุมมองการกำจัดขยะมูลฝอยและบูรณาการกับการประกอบการด้านการจัดการของเสียให้เกิดความยั่งยืน โดยการจัดขยะมูลฝอยในระดับครัวเรือนและชุมชน ต้องมีการพิจารณาดำเนินการตามลำดับขั้นของการจัดการขยะที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม โดยลำดับแรกเริ่มจากการหาทางลดปริมาณขยะและการใช้ซ้ำเพื่อไม่ให้เกิดขยะ จากนั้นพิจารณานำวัสดุในขยะที่ทิ้งจากชุมชนมารีไซเคิล หรือหมักทำปุ๋ย ในส่วนของขยะที่ไม่สามารถรีไซเคิลควรนำไปเข้ากระบวนการเปลี่ยนขยะให้เป็นพลังงาน ขยะที่ไม่สามารถบำบัดด้วยวิธีการดังกล่าวได้และขยะที่เหลือจากกระบวนการต่างๆนำไปฝังกลบ กระบวนการเหล่านี้นอกจากจะเป็นวิธีการลดการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ แล้วยังช่วยลดการใช้พลังงาน ลดพื้นที่ฝังกลบและลดปริมาณมลพิษ เป็นแนวคิดพื้นฐานที่ต่อมา บ้านป่าแห้งได้รับรางวัล โดยผู้ใหญ่บ้านเข้ารับโล่รางวัลพระราชทานหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง “อยู่เย็น เป็นสุข” ดีเด่น ระดับจังหวัด ประจำปี 2564 และได้มีโอกาสเข้าเฝ้าทูลละอองพระบาทสมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้า กรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี รับโล่รางวัลพระราชทานหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง “อยู่เย็น เป็นสุข” ดีเด่น ระดับจังหวัด ประจำปี 2564 ณ ศาลาดุสิดาลัย สวนจิตรลดา เขตดุสิต กรุงเทพฯ อันเป็นความยินดีและความภาคภูมิใจของชุมชนบ้านป่าแห้งที่จะต่อยอดการพัฒนาแกนนำให้ขยายเครือข่ายนวัตกรรมชาวบ้านให้เป็นรูปธรรมมากยิ่งขึ้น

จึงสามารถสรุปได้ว่า ทุนชุมชนของบ้านป่าแห้งในการส่งเสริมการพัฒนาที่ยั่งยืน โดยมีกระบวนการความสำเร็จของการสร้างนวัตกรรมชาวบ้านในการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนที่สอดคล้องกับจุดแข็งทุนชุมชนในด้านภูมิปัญญาของชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน สอดคล้องกับความยั่งยืนด้านสิ่งแวดล้อม สะท้อนผ่านผลสำเร็จจากการที่บ้านป่าแห้งเป็นชุมชนต้นแบบการจัดการสิ่งแวดล้อมและเศรษฐกิจพอเพียง ต้นแบบหมู่บ้านอยู่เย็นเป็นสุข ปี 2563 รวมถึงกระบวนการด้านผู้นำการพัฒนาที่มีผู้นำชุมชนทั้งผู้นำที่เป็นทางการและผู้นำตามธรรมชาติที่เป็นนวัตกรชาวบ้านสามารถสร้างสรรค์แนวทางใหม่ในการแก้ปัญหาจัดการสิ่งแวดล้อมในชุมชนในด้าน “การจัดการขยะ” โดยเริ่มจากผู้นำชุมชนที่มีการบริหารจัดการในรูปแบบชุมชนกึ่งเมืองกึ่งชนบท ที่ปลูกพลังการแก้ปัญหาจากการรวมตัวร่วมคิดร่วมสร้างของคนในชุมชนที่มีการขยายผลไปสู่การเปลี่ยนแปลง บูรณาการกับองค์ความรู้และภูมิปัญญาของชุมชนที่สามารถส่งเสริมเป็นนวัตกรรมสังคม ในระยะเริ่มต้น โดยมีเครือข่ายความรู้ที่เป็นแกนนำที่ทำให้เกิดการส่งเสริมการถ่ายทอดและเรียนรู้ด้านเทคโนโลยีการจัดการสิ่งแวดล้อมและคำนึงถึงการจัดการขยะอย่างยั่งยืน ตั้งแต่ระดับเทคโนโลยีชุมชนและรองรับเทคโนโลยีใหม่ ๆ อยู่เสมอและมีความเชื่อมโยงสู่เงื่อนไขความสำเร็จของการสร้างนวัตกรรมชาวบ้านในการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ที่สำคัญที่สุดคือ คุณลักษณะของผู้นำการพัฒนา การเป็นต้นแบบนวัตกรรม และการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนที่เป็นรูปธรรม

ภาพที่ 8 กิจกรรมกลุ่มผู้สูงอายุ โรงเรียนผู้สูงอายุวัดเกษมสุข ในด้านการจัดการขยะและภูมิปัญญา

2) บ้านเมืองรวง ตำบลแม่กรณ์ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย

ภาพที่ 9 พิกัด บ้านเมืองรวง ตำบลแม่กรณ์ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย 19.843616, 99.715744

บริบทชุมชนบ้านเมืองรวง

บ้านเมืองรวง เริ่มก่อตั้งหมู่บ้านเมื่อประมาณปี พ.ศ. 2397 โดยมีเรื่องราวและเรื่องเล่าจากผู้เฒ่าผู้แก่เล่าสืบต่อกันว่าผู้ที่เริ่มก่อสร้างหมู่บ้านเมืองรวงครั้งแรกเป็นชาวรวงซึ่งเดินทางมาจากจังหวัด

เชียงใหม่ โดยให้ชื่อหมู่บ้านว่า บ้านเมืองรวง จนถึงปัจจุบัน ในบางประวัติศาสตร์ใช้คำว่า “ชาวลง” และเดิมชื่อหมู่บ้านเป็นเมืองลง แล้วจึงเปลี่ยนเป็นเมืองรวงเมื่อปี พ.ศ. 2527 ประชาชนส่วนใหญ่เป็นคนท้องถิ่นและกลุ่มชาติพันธุ์ จะมีคนเมืองล้านนาและกลุ่มชาติพันธุ์อาข่าอาศัยอยู่ร่วมกัน

บ้านเมืองรวง เป็นชุมชนเศรษฐกิจพอเพียงที่เข้าร่วมโครงการผลิตเมล็ดพันธุ์ พระราชทาน เพื่อนช่วยเพื่อนภายใต้มูลนิธิพัฒนาของสมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้ากรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เป็นชุมชนคุณธรรม น้อมนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง โดยบริบทของชุมชนพบว่า มีแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม และประวัติศาสตร์ที่น่าสนใจ ได้แก่ วัดท่าไคร้ ถือเป็นศูนย์กลางในการจัดกิจกรรมทางศาสนาของชุมชน เพราะส่วนใหญ่ชาวบ้านนับถือศาสนาพุทธ วัดและชุมชนล้วนมีส่วนร่วมให้คนในชุมชนปฏิบัติศาสนกิจร่วมกันเพื่อรักษาขนบธรรมเนียมประเพณี ตลอดจนส่งเสริมสนับสนุนกลุ่มผู้สูงอายุในชุมชนนำประเพณีล้านนา “การอ้องขวัญหรือเรียกขวัญ” เชื่อมโยงกับการจัดกิจกรรมท่องเที่ยวของบ้านเมืองรวง เป็นการต้อนรับและสร้างความสัมพันธ์ให้เกียรติ แก่ผู้มาเยือน ทั้งยังมีสถานที่ที่น่าสนใจในพุทธสถานของชุมชนเช่นกัน คือพุทธสถานถ้าพระมิ่งโมลีศรีสุนทรณ์ เรียกอีกชื่อหนึ่งว่าวัดพุทธมิ่งโมลี โดยพุทธสถานแห่งนี้ นับเป็นสถานปฏิบัติธรรม ของคนในชุมชน มีจุดเด่น คือ การสร้างสถาปัตยกรรมแบบล้านนาตะวันออกที่งดงามและวิจิตร ไม่ว่าจะเป็นงานปั้นองค์พระพุทธรูป ทั้งยังรายล้อมไปด้วยแมกไม้มานานาพันธุ์ให้ความสงบรวมเย็น เหมาะแก่การไปทำบุญและพักผ่อนกับการชมวิวแบบ 360 องศา เนื่องจากอยู่บนเขาสูงสามารถชมวิวเมืองและความงามของธรรมชาติในพื้นที่ และชุมชนได้นำเอาบริบทด้านวิถีเกษตรของพื้นที่จัดทำเป็นแหล่งเรียนรู้ด้านการท่องเที่ยว ที่สถานที่โดดเด่นและเป็นเอกลักษณ์ของการท่องเที่ยวชุมชนบ้านเมืองรวง คือ ศูนย์เรียนรู้เกษตรผสมผสานบ้านแม่ซ้อ และศูนย์เรียนรู้บ้านเศรษฐกิจพอเพียงบ้านสับประดสี ในชุมชนจะมีวัดกรชาวบ้านที่มีองค์ความรู้และเป็นแกนนำเล่าเรื่องราวของการเกษตรผสมผสาน รวมถึงการนำเอาหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ และนวัตกรรมทางการเกษตรที่มาขับเคลื่อนให้สามารถพึ่งตนเอง และแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในชุมชน โดยศูนย์เรียนรู้บ้านเศรษฐกิจพอเพียงบ้านสับประดสีเป็นฐานการเรียนรู้ท่องเที่ยววิถีชุมชนให้นักท่องเที่ยวได้เรียนรู้และเข้าถึงวิธีการปลูกสับประดสีซึ่งเป็นไม้ประดับที่มีความโดดเด่นทั้งด้านรูปลักษณ์ ความสวยงาม นอกจากนี้ ยังได้ชมความงามของไม้ดอกไม้ประดับที่หลากหลายอีกด้วย รวมถึงศูนย์เรียนรู้เกษตรผสมผสานบ้านแม่ซ้อ เป็นครัวเรือนต้นแบบ ในโครงการที่อยู่ภายใต้มูลนิธิพัฒนาของสมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้ากรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี นักท่องเที่ยวจะได้รับความรู้ โดยเฉพาะการทำเกษตรผสมผสานแบบปลอดภัย การปลูกไม้ดอกไม้ผล พืชผักนานาชนิด การเลี้ยงไก่ในบริเวณบ้าน การปรุงดิน และการผลิตเมล็ดพันธุ์พระราชทานเพื่อนช่วยเพื่อน

กระบวนการสร้างวัดกรชาวบ้านของชุมชนบ้านเมืองรวง

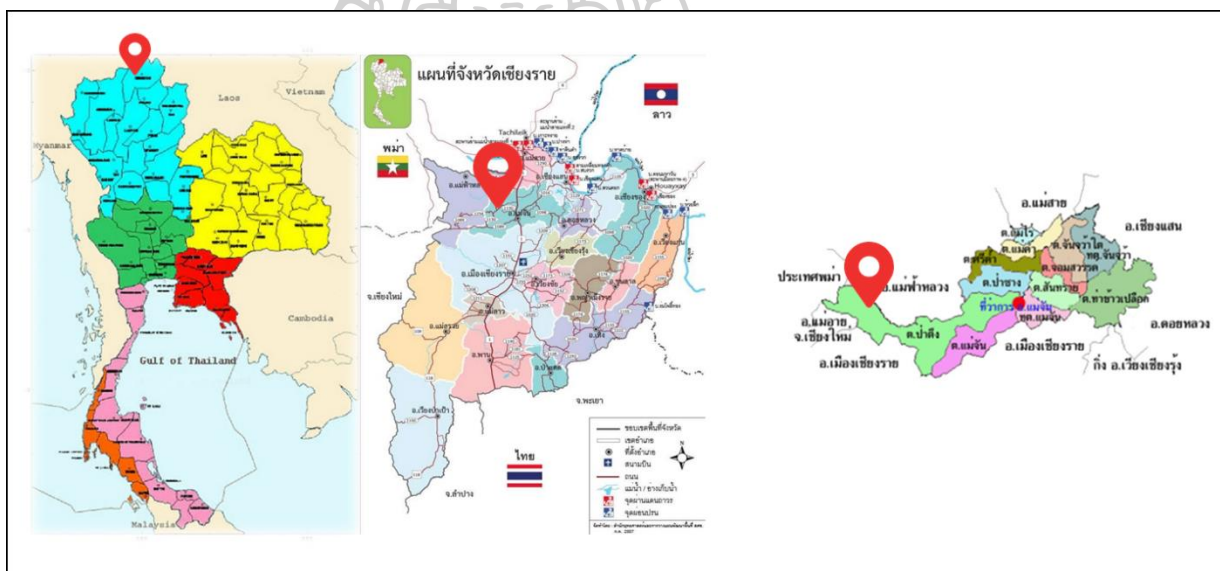
บ้านเมืองรวง ตำบลแม่กรณ์ อำเภอเมืองเชียงราย จังหวัดเชียงราย เป็น 1 ใน 30 ชุมชน ที่ได้รับการคัดเลือกจากชุมชนคุณธรรมน้อมนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ขับเคลื่อนด้วยพลังบวร ทั่วประเทศ 228 แห่ง เพื่อเข้ารับการประเมินคัดเลือกเป็นชุมชนคุณธรรมฯ 1 ใน 10 สุดยอด “เที่ยวชุมชน ยลวิถี” ปี 2565 ระดับประเทศ ของกระทรวงวัฒนธรรม โดยมีฐานเรียนรู้ที่สำคัญของชุมชนโดยคณะทำงานด้านการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนของชุมชนบ้านเมืองรวง ได้แก่ จุดที่ 1 กิจกรรมกราบสักการะพระหลวงพ่อบุญ และกิจกรรมบายศรีสู่ขวัญ โดย พระมหาธีรวิชัย วชิราโภ พระวัดท่าไคร้ จุดที่ 2 ฐานการเรียนรู้ธรรมชาติบำบัด (บ้านสับปะรดสี) โดย นางเสถียร ไชยชมภู จุดที่ 3 ฐานเรียนรู้กาแปกรบวงจร อาขามีโนคอฟฟี โดย นางสาวหมิ่นอ โหมเมิญญ จุดที่ 4 การบริหารจัดการโฮมสเตย์ กิจกรรมการท่องเที่ยว บริการนักท่องเที่ยวของชุมชนและสถานที่ท่องเที่ยวเชื่อมโยง โดยนางนฤทัย ทักษิณ ประธานกลุ่มโฮมสเตย์บ้านเมืองรวง และจุดที่ 5 นำเสนอฐานเรียนรู้ ผลิตภัณฑ์ทางวัฒนธรรม และถนนสายวัฒนธรรม “สุดสาย ยายกอง” โดยนายสมาน เทพสุภา

รวมถึงได้รับการคัดเลือกเป็นชุมชนเศรษฐกิจพอเพียงที่เข้าร่วมโครงการผลิตเมล็ดพันธุ์พระราชทาน “เพื่อนช่วยเพื่อน” ภายใต้มูลนิธิชัยพัฒนาของสมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้ากรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เป็นชุมชนคุณธรรม น้อมนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ขับเคลื่อนด้วยพลังบวร ที่มีแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม และประวัติศาสตร์ เช่น วัดท่าไคร้ ที่เป็นศูนย์กลางในการจัดกิจกรรมทางศาสนาของชุมชน ส่งเสริมให้คนในชุมชนปฏิบัติศาสนกิจร่วมกัน เพื่อรักษาขนบธรรมเนียมประเพณีอย่างพร้อมเพรียง ตลอดจนส่งเสริมสนับสนุนกลุ่มผู้สูงอายุในชุมชน นำประเพณีล้านนา “การฮ้องขวัญหรือเรียกขวัญ” เป็นการต้อนรับและสร้างความสัมพันธ์ให้เกียรติแก่ผู้มาเยือน และสถานปฏิบัติธรรม วัดพุทธมิ่งโมลี (พุทธสถานถ้ำพระพุทธมิ่งโมลีศรีแม่กรณ์) เป็นสถานปฏิบัติธรรมที่มีสถาปัตยกรรมงานปั้นองค์พระพุทธรูป และอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องที่สวยงาม เป็นสถานที่ที่สงบร่มรื่น เป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์เป็นที่เลื่อมใส เป็นสถานที่ประกอบพิธีสำคัญทางพุทธศาสนาตามประเพณี เป็นศูนย์รวมจิตใจของคนชาวตำบลและตำบลใกล้เคียง รวมถึงสถานที่ท่องเที่ยวทางธรรมชาติ จุดชมวิวเมืองเชียงราย 360 องศา ศูนย์เรียนรู้บ้านเศรษฐกิจพอเพียง บ้านสับปะรดสี เป็นต้น

บ้านเมืองรวง ตำบลแม่กรณ์ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย จึงเป็นชุมชนที่มีความเข้มแข็ง การเป็นชุมชนต้นแบบในการสร้างวัดกรชาวบ้านในการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน เป็นไปโดยธรรมชาติ ซึ่งสอดคล้องกับวิถีชีวิตและความเป็นอยู่ของคนในชุมชน ที่มีการพัฒนาตนเอง แลกเปลี่ยนเรียนรู้องค์ความรู้ใหม่ ๆ และเท่าทันการเปลี่ยนแปลงของสภาพสังคม เศรษฐกิจ และการบูรณาการสู่ความยั่งยืนนั้น นวัตกรรมชาวบ้านในชุมชน รวมถึงกลุ่มแกนนำชุมชนให้ความคิดเห็นเกี่ยวกับการพัฒนาด้านเศรษฐกิจฐานรากของชุมชนจากฐานทุนทางสังคมวัฒนธรรมที่นำเอา “การ

ท่องเที่ยว” มาเป็นกลไกสำคัญ ซึ่งในพื้นที่เป็นหมู่บ้านจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่ประสบความสำเร็จ และมีการรวมกลุ่มคนในชุมชนที่มีความสามัคคี มีรูปแบบการจัดการธุรกิจของชุมชนที่รองรับการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่สำเร็จและเป็นต้นแบบนวัตกรรมทางสังคมให้กับชุมชนท่องเที่ยวอื่น ๆ ได้อย่างดี รวมถึงกระบวนการและเงื่อนไขความสำเร็จของการสร้างนวัตกรรมชาวบ้านในการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนในชุมชนบ้านเมืองรวงให้จุดเน้นในด้านการพัฒนาคุณภาพชีวิตบนฐานเศรษฐกิจชุมชนที่คำนึงถึงวิถีวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม โดยการจะเป็นนวัตกรรมชาวบ้านนั้นจะต้องเป็นบุคคลต้นแบบที่สามารถใช้ความรู้ ประสบการณ์ ความรอบรู้ต่อการเปลี่ยนแปลงมาเพื่อจัดการชุมชนท่องเที่ยววิถีของตนเองในชุมชนที่พัฒนาทั้งด้านเศรษฐกิจ พัฒนาสังคมวัฒนธรรม และพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของบ้านเมืองรวงได้อย่างสมดุล

บริบทของบ้านปางสา อำเภอแม่จัน จังหวัดเชียงราย

ภาพที่ 10 พิกัดบ้านปางสา อำเภอแม่จัน จังหวัดเชียงราย 20.107522, 99.702810

บริบทชุมชนบ้านปางสา

บ้านปางสา ตำบลป่าตึง อำเภอแม่จัน จังหวัดเชียงราย มีลักษณะภูมิประเทศส่วนใหญ่เป็นภูเขา ทางทิศตะวันออกเป็นที่ราบ ทางทิศเหนือและทิศใต้มีภูเขาตั้งอยู่ทั้งสองด้าน มีที่ราบลุ่มอยู่ระหว่างกลาง มีแม่น้ำจันไหลผ่าน

ประวัติศาสตร์ชุมชนของบ้านปางสา มีความผูกพันและสอดคล้องกับการน้อมนำศาสตร์พระราชามาประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิต ในการวิจัยครั้งนี้จากการสัมภาษณ์พบว่า นวัตกรรมชาวบ้านที่ถูกหล่อหลอมขึ้นมาและพัฒนาศักยภาพสู่การเป็นบุคคลขับเคลื่อนการพัฒนาที่ยั่งยืน ล้วนมี “รากฐาน” จากความเป็นชุมชนและสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณของพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิ

เบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร (รัชกาลที่ 9) ตามหลักการพัฒนาเชิงบูรณาการ ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม สัมพันธ์กับหลักพัฒนาศึกษาที่นำการศึกษาพัฒนาคนนั่นเอง บ้านปางสาก่อตั้งขึ้นเมื่อประมาณปี พ.ศ. 2504 โดยตั้งชุมชนอยู่ใกล้แม่น้ำจัน ติดถนนสายแม่จัน-ฝาง ซึ่งอยู่ในเขตป่าสงวนดอยบ่อ เมื่อปี พ.ศ. 2546 อุทยานแห่งชาติลำน้ำกก เข้ามาสำรวจเพื่อเตรียมประกาศเป็นอุทยานแห่งชาติลำน้ำกก เป็นหมู่บ้านขนาดเล็กประมาณ 100 หลังคาเรือน ส่วนใหญ่เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ ลีซู (ลีซอ) อพยพมาจากบ้านห้วยมะหินฝน ตำบลป่าตึง อำเภอแม่จัน และบ้านห้วยแม่คำ อำเภอแม่ฟ้าหลวง และมีกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ ได้แก่ชาติพันธุ์ลาหู่ (มุเซอ) และจิ้น ซึ่งชนเผ่าลีซูเป็นกลุ่มใหญ่ที่สุดในชุมชนและเป็นกลุ่มที่ถือครองสถานะทางเศรษฐกิจและสังคม ชุมชนมีระบบความสัมพันธ์ระหว่างชาติพันธุ์หลายลักษณะ เช่น มีความสัมพันธ์ด้วยการแต่งงานข้ามชาติพันธุ์ (ชนเผ่า) มีความสัมพันธ์จากการติดต่อแลกเปลี่ยนทางเศรษฐกิจ เป็นต้น ด้านการพัฒนาหมู่บ้านเกิดขึ้นครั้งแรกเมื่อปี พ.ศ. 2516 หลังจากคุณเตือนใจ ดีเทศน์ (ครูแดง) ครูคนแรกมาประจำหมู่บ้านและมีการเกิดโรงเรียนโดยชาวบ้านช่วยกันสร้างโรงเรียนและมีการเกิดการเรียนการสอนโดยเด็กเรียนกลางวันและกลางคืนมีการศึกษาผู้ใหญ่ ชุมชนแห่งนี้มีวิถีชีวิตที่เรียบง่าย พึ่งพิงธรรมชาติ และมีอาชีพหลักในภาคการเกษตรโดยปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ และทำนาแต่ไม่มีระบบชลประทานและระบบการจัดการที่ดี ผลผลิตที่ได้จึงขึ้นอยู่กับสภาพภูมิอากาศในแต่ละปี ผลผลิตที่ได้จากการทำเกษตรของชาวบ้านจึงไม่ได้ผลดีนัก ชาวบ้านบางส่วนจึงหันมาปลูกฝิ่นเช่นเดียวกับชุมชนชาวเขาอื่น ๆ ที่อยู่ใกล้เคียงกัน เนื่องจากเป็นพื้นที่ชายแดน อย่างไรก็ตาม ชุมชนได้มีความพยายามในการจัดการปัญหาดังกล่าวข้างต้น ด้วยการจัดตั้งสหกรณ์หมู่บ้านเพื่อรวบรวมผลผลิตทางการเกษตร อาทิ ข้าวโพด งาม ฯลฯ นำไปขายยังตลาดภายนอกชุมชน เป็นการรวบรวมผลผลิตเพื่อให้จำนวนมาก และค้ำค่าที่จะขนส่งสินค้าไปขายยังตลาด ซึ่งเป็นการช่วยเหลือเกื้อกูลกันของชาวบ้านในฐานะชาวนา ชาวไร่ รายเล็ก ให้มีโอกาสในการสร้างความสัมพันธ์กับระบบตลาดภายนอกชุมชน มีสินค้าที่เป็นผลผลิตทางการเกษตร และไม่ถูกเอาเปรียบจากการกดราคาสินค้าของพ่อค้าภายนอกชุมชนที่เข้ามาซื้อสินค้าในหมู่บ้าน ทั้งนี้ การรวมกลุ่มดังกล่าวได้เป็นที่สนพระทัยของพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร (รัชกาลที่ 9) และได้มีพระราชดำริให้ยกระดับกลุ่มชาวบ้านให้เป็นสหกรณ์ที่รวบรวมผลผลิตทางการเกษตรสำหรับแบ่งปันชุมชน และส่งขายตลาดภายนอกในเวลาต่อมา ดังข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ครูเตือนใจ ดีเทศน์ ว่า

“ก่อนที่ท่านจะเสด็จมาที่นี่ก็ต้องเรียนให้ทราบก่อนว่าจริง ๆ แล้วหมู่บ้านปางสาเป็นหมู่บ้านที่อยู่ได้ด้วยตัวเอง การติดต่อกับภายนอกก็น้อยเพราะว่าถนนหนทางลำบาก ณ ตอนนั้นชาวบ้านได้จัดตั้งสหกรณ์ของหมู่บ้าน สหกรณ์นี้คือตอนนั้นเราปลูกข้าวโพด งาม ก็เอามารวมกันไปขายเอากำไรเข้าชุมชน เป็นการรวมตัว

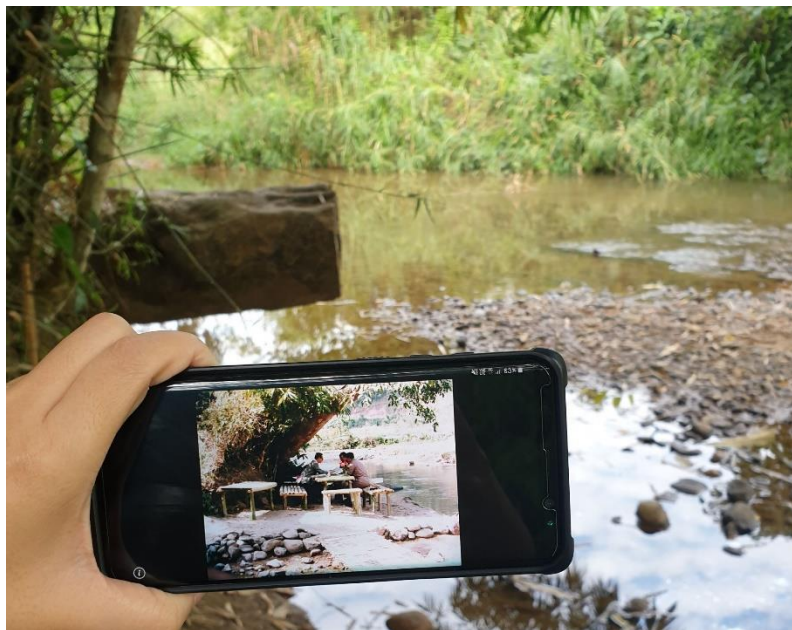
ขอชาวบ้าน พอดีหม่อมเจ้าภีศเดช รัชนี ท่านก็ได้ทราบโครงการนี้จากการ
นำเสนอของครูแดงในที่ประชุม” (เดือนใจ ดิเทศน์, 2565)

ภายหลังจึงมีหน่วยงานภายนอกได้เข้ามาส่งเสริมการพัฒนาชุมชน คือ ศูนย์สงเคราะห์และ
พัฒนาชาวเขาซึ่งมีบทบาทหน้าที่ในการส่งเสริมพัฒนาชาวเขาและชาวไทยบนพื้นที่สูงให้มีคุณภาพ
ชีวิตที่สอดคล้องกับภูมิสังคม วิถีชีวิตของชุมชนบ้านปางสาในอดีตนั้นมีการทำการเกษตรแบบเรียบง่าย
ตามสภาพของพื้นที่ โดยปลูกข้าว ข้าวโพด พริก และพืชหลายชนิดเพื่อใช้ในการบริโภคใน
ครัวเรือนและปศุสัตว์ ซึ่งยังขาดการพัฒนาด้านสาธารณูปโภค หลังจากปี พ.ศ. 2522 ซึ่ง
พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร (รัชกาลที่ 9)
เสด็จมาเยือนหมู่บ้านปางสา ทำให้ได้รับการพัฒนาด้านการศึกษาและระบบน้ำประปา ซึ่งชาวบ้านมี
คุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น และทำให้เด็กและเยาวชน เข้าถึงโอกาสต่างๆ เพราะได้รับการศึกษาที่มีมาตรฐาน
ทั้งได้รับพระราชทานที่ดินจำนวน 200 ไร่ สำหรับการทำการเกษตร ปัจจุบันเป็นพื้นที่สำหรับทำนา
ปลูกข้าว โดยมีเรื่องราวการน้อมนำศาสตร์พระราชามาปฏิบัติของชุมชนบ้านปางสา ตำบลป่าตึง
อำเภอแม่จัน ที่ส่งเสริมการพัฒนาที่ยั่งยืน สะท้อนถึงและความสำเร็จของการสร้างนวัตกรรมชาวบ้าน
จากความเป็น “ปางสา” คือการก่อตั้งโรงเรียนบ้านปางสา ในพื้นที่ การพัฒนาคุณภาพชีวิตจากการ
จัดตั้งสหกรณ์ และการทำเกษตรแบบพอเพียง

การพัฒนาคุณภาพชีวิตด้วยแนวคิดในการจัดตั้งสหกรณ์ เป็นการรวมกลุ่มของชาวบ้านเพื่อนำ
นำผลผลิตทางการเกษตรไปขายซึ่งเป็นการรวมกลุ่มของชาวบ้านที่มีมาก่อนการทรงเสด็จมาเยือน
หมู่บ้านปางสาของพระองค์ท่าน แต่ยังขาดการบริหารจัดการกลุ่มที่ชัดเจนเพราะเป็นการรวมกลุ่มของ
ชาวบ้านเพื่อแก้ไขปัญหาด้านการขายผลผลิตทางการเกษตรแบบง่าย ๆ และเป็นรูปแบบการจัด
สวัสดิการชุมชนโดยชุมชนภายใต้การส่งเสริมของศูนย์สงเคราะห์และพัฒนาชาวเขาในขณะนั้น เพื่อให้
ชาวบ้านได้สามารถช่วยเหลือเกื้อกูลกันในด้านอาหารและเงินทองได้ เรือนสวัสดิการเป็นเรือนไม้ขนาด
เล็กมีการบริหารจัดการเองโดยชาวบ้าน ภายหลังพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพล
อดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร เสด็จเยือนหมู่บ้านปางสา พระองค์ได้ทรงมีพระราชดำริให้ยกระดับ
การจัดสหกรณ์ให้เป็นร้านค้าชุมชน โดยมีงบประมาณสนับสนุนสร้างอาคารสหกรณ์ และเริ่มต้นที่การ
ทำธนาคารข้าว มีเป้าหมายเพื่อรวบรวมข้าวสารและแบ่งปันข้าวสารให้กับครัวเรือนที่ข้าวไม่เพียงพอ
ต่อการบริโภค โดยให้ยืมข้าวไปบริโภคในครัวเรือนก่อนและให้นำมาคืนภายหลังเสร็จสิ้นฤดูกาลเก็บ
เกี่ยวข้าว ต่อมาเมื่อวิถีการผลิตทันสมัยขึ้น ประกอบกับการคมนาคมที่สะดวกสบาย ทุกครัวเรือน
สามารถปลูกข้าวและมีข้าวเพียงพอต่อการบริโภค สหกรณ์จึงปรับเปลี่ยนจากการยืมข้าว เป็นการยืม
ปัจจัยการผลิตทางการเกษตรแทน

การจัดการและทรัพยากรชุมชนของบ้านปางสาด้วยวิธีการทำเกษตรแบบพอเพียง ในพื้นที่บ้านปางสา อำเภอแม่จัน จังหวัดเชียงราย ได้มีการน้อมนำหลักการทรงงานและศาสตร์พระราชาของพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร มาปฏิบัติประกอบด้วย วิธีการเกษตรแบบพอเพียงของชุมชนบ้านปางสา เป็นวิธีการเกษตรที่เกิดจากพระราชดำรัส ที่ต้องการช่วยเหลือที่ดินทำกินของชาวบ้าน โดยเริ่มแรกเป็นการจัดสรรที่ดินทำกินให้กับชาวบ้านจำนวน 40 ครัวเรือน เป็นพื้นที่สำหรับทำนาจำนวน 200 ไร่ รวมทั้งพัฒนาระบบชลประทานเพื่อให้ชาวบ้านหมู่บ้านปางสาและชุมชนใกล้เคียงมีน้ำใช้สำหรับทำการเกษตร และเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องในเรื่องพื้นที่ว่าจะจัดสรรเป็นนาทำให้แก่ราษฎรชาวเขา และจัดสรรน้ำเพื่อจะหล่อเลี้ยงในพื้นที่เพื่อจะได้เป็นแนวทางในการจัดการชลประทานที่เหมาะสม ต่อมาชาวบ้านเรียกพื้นที่ดังกล่าวนี้ว่า “นาของพ่อ” รวมทั้งชาวบ้านได้รวมกลุ่มปลูกผักปลอดสารเพื่อบริโภคและขาย เน้นการใช้ที่สาธารณะประโยชน์ของหมู่บ้านให้เกิดประโยชน์ด้วยการแบ่งแปลงผักให้แก่แต่ละครัวเรือนได้ดูแล ซึ่งเป็นแนวทางการปลูกผักปลอดสารพิษเพื่อเป็นแหล่งอาหารที่ปลอดภัยของชุมชน โดยเป็นการจัดการที่ดินและทรัพยากรของชุมชน จากการแบ่งพื้นที่ในแต่ละแปลงให้แก่แต่ละครัวเรือนได้เลือกปลูกผักและดูแลเอง แต่สามารถที่จะบริโภคร่วมกันได้ โดยเป็นการปฏิบัติเพื่อสืบทอดวิถีการผลิตเดิมของชุมชนให้ยังคงอยู่ โดยในปัจจุบันมีการลดขนาดพื้นที่ลงเพราะชุมชนต้องการให้พื้นที่ส่วนหนึ่งนำมาใช้ประโยชน์ในด้านอื่น ภายหลังจากมีโครงการของ สมาคมสร้างเสริมสุขภาวะชุมชนชาติพันธุ์ (สสช.) มาส่งเสริมรูปแบบการดำเนินกิจกรรม และมีการรวมกลุ่มอนุรักษ์พันธุ์กรรมพืชพื้นบ้านชาติพันธุ์ลีซู ภายหลังจากที่พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร สวรรคต ก็มีสื่อมวลชนได้ลงมาบันทึกภาพและข้อมูลในชุมชนปางสา เพื่อนำไปถ่ายทอดให้สาธารณชนได้รับรู้ช่วงชีวิตหนึ่งในการทำงานของพระองค์ท่านซึ่งชาวบ้านปางสาได้เดินตามรอยพระยุคลบาทด้วยการสานต่อพระราชปณิธานการทำงานของพระองค์ ในเรื่องของการส่งเสริมความมั่นคงของท้องถิ่น และสุขภาวะชุมชน ดังข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์นายสุพจน์ หลีจา ว่า

“สิ่งที่พระองค์ท่านทำสะท้อนให้เห็นว่าพระองค์ท่านเข้าใจและรักกลุ่มชาติพันธุ์ โดยเฉพาะเมื่อตามไปเดินตามรอยการเสด็จเยือนที่ต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นโรงเรียน เด็ก และอาหาร” (สุพจน์ หลีจา, 2565)

ภาพที่ 11 ต้นไม้ของพ่อ บริเวณที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จทรงงานในพื้นที่บ้านปางสา

ในปัจจุบันผู้ที่มีการสืบสานการน้อมนำศาสตร์พระราชามาสู่อำนาจปฏิบัติจนถึงปัจจุบัน คือ นายสุพจน์ หลีจา ซึ่งเคยเข้าเฝ้ารับเสด็จ ตอนที่มียายุได้ 11 ปี แต่มีความทรงจำถึงพระราชกรณียกิจของพระองค์ตลอดมา จนสำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรีจากมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย และได้ทำงานด้านการพัฒนากับพี่น้องกลุ่มชาติพันธุ์ในบ้านปางสา และชุมชนอื่นๆในจังหวัดเชียงราย รวมถึงภาคเหนือของประเทศไทย เป็นแกนนำชุมชนชาติพันธุ์ที่สืบทอดพระราชดำริและหลักการทรงงานมาสู่ความมั่นคงทางอาหารของชุมชนบ้านปางสา ทั้งนาของพ่อ สวนผักของพ่อ มาสู่ความมั่นคงทางอาหาร ของชุมชนบ้านปางสา ขยายงาน ที่ครอบคลุมสุขภาวะชุมชน โดยปัจจุบันเป็นนายกสมาคมสร้างเสริมสุขภาวะชุมชนชาติพันธุ์ (สสช.) และเป็นผู้บริหารงานองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ที่มีการดำเนินงานบนพื้นฐานของความมั่นคงทางอาหารในชุมชนทั้งเรื่องของการอนุรักษ์พันธุ์พืชพื้นบ้าน เครือข่ายชุมชนด้านอาหารปลอดภัย และอื่นๆที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้เป็นแหล่งเรียนรู้ศาสตร์พระราชาสู่การเสริมสร้างความมั่นคงทางอาหารของท้องถิ่น

ภาพที่ 12 เครือข่ายการทำงานด้านความมั่นคงทางอาหารของชุมชนชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงบ้านปางสา

กระบวนการสร้างนวัตกรรมชาวบ้านของชุมชนบ้านปางสา

บริบทของกลุ่มแกนนำหรือนวัตกรรมชาวบ้านในพื้นที่บ้านปางสามุ่งเน้นการทำงานในรูปแบบเครือข่ายของกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูง เชื่อมโยงกับเรื่องของเมล็ดพันธุ์ และอาหาร โดยเฉพาะเรื่องของความมั่นคงทางอาหาร ผ่านการเพาะปลูก การอนุรักษ์พันธุ์ปลา การถ่ายทอดภูมิปัญญาการจัดเก็บเมล็ดพันธุ์พื้นบ้าน โดยทำงานอย่างมีส่วนร่วมด้านงานพัฒนาชุมชน ท้องถิ่น สังคม โดยเน้นการเรียนรู้สู่สุขภาวะชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์ แนวทางการอนุรักษ์พันธุ์กรรมพืชพื้นบ้าน กลไกการเสริมสร้างความมั่นคงทางอาหาร ซึ่งสร้างและพัฒนาเชิงวิชาการ ในกระบวนการวิจัยชุมชนที่เกิดการนำไปใช้ประโยชน์ต่อชุมชนอย่างเป็นรูปธรรมในด้านการสร้างความเข้มแข็งแก่ชุมชน โดยมีรูปธรรมการดำเนินงานด้านความมั่นคงทางอาหาร เพื่อส่งเสริมสุขภาวะชุมชนชาติพันธุ์ เป็นไปตามแนวคิดจากการสัมภาษณ์ที่ว่า

“...ข้าวดอย น้ำพริกชนเผ่าเป็นสัญลักษณ์แสดงถึงความมั่นคงทางอาหารของพี่น้องชนเผ่าที่สัมพันธ์กับเกษตรกรรมท้องถิ่น วิถีชีวิตเรียบง่ายที่ยึดโยงกับธรรมชาติ เพื่อชี้ให้เห็นว่าชนเผ่าต่างๆ อยู่กันอย่างเกื้อกูลกับธรรมชาติ ไม่ได้เป็นผู้ทำลายป่า หรือมีความคิดล้าหลังอย่างที่คนส่วนใหญ่ยังมีมายาคติด้านลบต่อชนเผ่าพื้นเมือง โดยมีแนวคิดอยู่พอดี กินพอดี เพื่อสุขภาวะที่ยั่งยืน รวมถึงความสัมพันธ์ระหว่างคนกับธรรมชาติ ซึ่งถูกผลิตออกมาในรูปแบบของอาหารหลักพื้นถิ่น คือ ข้าว

คอยและน้ำพริกชนเผ่าที่ประกอบขึ้นจากวัตถุดิบในท้องถิ่น ซึ่งในแต่ละชนเผ่าจะมี น้ำพริกประจำถิ่นเป็นสัญลักษณ์ที่แสดงถึงความมั่นคงทางอาหาร โดยใช้ชื่อเรียกชนเผ่าแทนน้ำพริก เช่น น้ำพริกอาข่า น้ำพริกลีซู น้ำปلامอญ น้ำพริก่าหู่ เป็นต้น...” (สุพจน์ หลีจา, 2565)

โดยในชุมชนบ้านปางสา ใช้หลักการทำงานบนพื้นฐานความสัมพันธ์ของพี่น้องชาติพันธุ์ และภาคีเครือข่าย ให้เกิดการส่งเสริมความมั่นคงทางอาหารในการสร้างเสริมสุขภาวะเครือข่ายชาติพันธุ์ และชนเผ่าพื้นเมือง สอดคล้องกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ทั้งยังมีเครือข่ายวิชาการกับการวิจัย ชุมชนร่วมกับนักวิจัยมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย และครูโรงเรียนบ้านปางสา อำเภอแม่จัน จังหวัดเชียงราย ในกิจกรรมโครงการ “กลุ่มอนุรักษ์พันธุ์กรรมพืชพื้นบ้าน ชาติพันธุ์ลีซู” ที่บูรณาการงานวิจัยที่ส่งเสริมการอนุรักษ์พันธุ์พืชร่วมกับนักเรียนและเยาวชน ตลอดจนกลุ่มแกนนำในพื้นที่ ซึ่งมีความเชื่อว่าเมื่อพืชเติบโต จะไม่เพียงแค่นี้เป็นอาหารของคนในชุมชน แต่ยังเป็นอาหารกลางวันของเด็กๆ ในโรงเรียน ที่ส่วนใหญ่ก็คือลูกหลานของพวกเขาเอง และส่วนหนึ่งก็ถูกจำหน่ายสู่คนพื้นราบด้วย ด้วยสภาพทางภูมิประเทศที่พี่น้องชาติพันธุ์มักอาศัยอยู่บนพื้นที่สูง อันเป็นเขตต้นน้ำ ทำให้ถูกส่งคมกลางน้ำ และปลายน้ำ มองว่าคนต้นน้ำใช้สารเคมีทำลายป่า และผลิตพืชผักที่ไม่ปลอดภัย ทั้งที่แท้จริงแล้ว พืชผักที่ปลูก และวิถีชีวิต วัฒนธรรม มีความสอดคล้องกลมกลืนกับธรรมชาติ กลุ่มชาติพันธุ์สามารถใช้ภูมิปัญญา วัฒนธรรม องค์ความรู้ อยู่ร่วมกับธรรมชาติได้อย่างเกื้อกูล

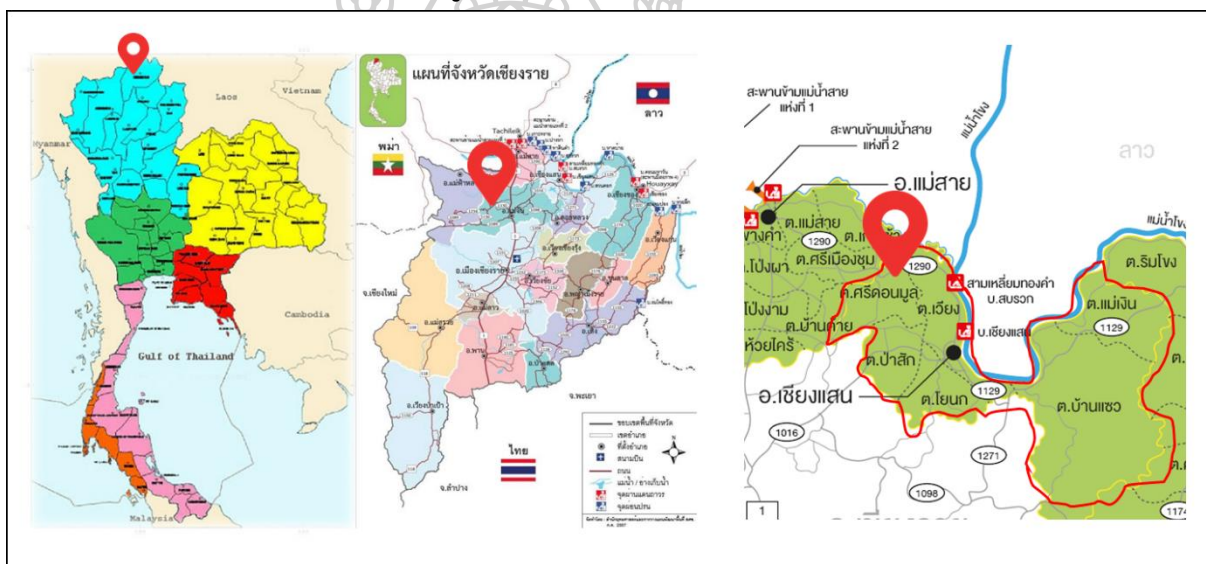

ภาพที่ 13 การแลกเปลี่ยนเรียนรู้และถ่ายทอดนวัตกรรมการส่งเสริมความเข้มแข็งของกลุ่มชาติพันธุ์

สามารถสรุปได้ว่า นวัตกรรมชาวบ้านปางสา อำเภอแม่จัน อยู่ในพื้นที่ต้นแบบชุมชนนวัตกรรม ในด้านความเป็นชุมชนพหุวัฒนธรรมที่มีพลังของชุมชนชาติพันธุ์ และประวัติศาสตร์ชุมชนที่สอดคล้อง

กับความมั่นคงและการพัฒนาประเทศชาติมายาวนาน ตั้งแต่การก่อตั้งหมู่บ้าน ความเชื่อ การจัดการชุมชน จากการนำมโนทัศน์พระราชาสู่การปฏิบัติ โดยในปัจจุบันนวัตกรรมทางสังคมของนวัตกรรมชาวบ้านในชุมชนบ้านปางสา มีจุดเด่นและสอดคล้องกับการขับเคลื่อนการพัฒนาอย่างยั่งยืน ในผลลัพธ์ความยั่งยืนด้านสังคมและสิ่งแวดล้อม จากกลไก “ชุมชนพหุวัฒนธรรม” ทั้งความสำเร็จในการจัดการชุมชนมีความมั่นคงทางอาหารของชุมชน มิติการจัดการสิ่งแวดล้อมผ่านต้นแบบวนเกษตรบนพื้นที่สูงของชุมชน และมิติการส่งเสริมสุขภาพะชุมชนชาติพันธุ์ โดยบูรณาการทุกภาคส่วนของจตุรภาคีเครือข่าย ที่ประกอบด้วยภาครัฐ ภาคปกครองส่วนท้องถิ่น ภาคประชาชน และการพัฒนาภาคเอกชนในพื้นที่ชุมชนเองและขยายผลเครือข่ายระดับจังหวัดและระดับประเทศ

บริบทของบ้านดอยสะเก้ ตำบลศรีดอนมูล อำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย

ภาพที่ 14 พิกัดบ้านดอยสะเก้ ตำบลศรีดอนมูล อำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย 20.349628, 100.034172

บริบทชุมชนบ้านดอยสะเก้

หมู่บ้านดอยสะเก้ หรือดอยสะเก้ เป็นดินแดนที่มีประวัติศาสตร์และการตั้งถิ่นฐานชุมชน โดยบรรพบุรุษดั้งเดิมของชุมชน คือ ชาวพม่า กลุ่มชาติพันธุ์อาข่า ซึ่งมีต้นตระกูลอยู่ที่ประเทศจีน เดินทางเลียบชายฝั่งแม่น้ำโขงเข้ามาทางฝั่งแม่สาย และลงหลักปักฐานตั้งถิ่นที่อยู่อาศัยบนพื้นที่ดอยที่ชาวบ้านเรียกกันตามภาษาถิ่นของกลุ่มชาติพันธุ์อาข่าว่า “โกจ้อสะเก้” โดยคำว่า “โกจ้อ” หมายถึง ภูเขา หรือดอย และคำว่า “สะเก้” แปลว่า “ข้างงู” ซึ่งเป็นชื่อเรียกตามตำนานความเชื่อเกี่ยวกับดอยข้างงูของอำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย

ประวัติศาสตร์ชุมชนของบ้านดอยสะเก้ หมู่ที่ 7 ตำบลศรีดอนมูล อำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย ปรากฏหลักฐานการตั้งหมู่บ้านเมื่อ พ.ศ. 2456 โดยคนกลุ่มแรกที่มาตั้งถิ่นฐานอพยพย้ายถิ่นมาจากประเทศพม่า ซึ่งในเวลาต่อมา มีกลุ่มชาติพันธุ์ไทลื้อ กลุ่มชาติพันธุ์ไทใหญ่ และยังมีกลุ่มชาติพันธุ์ไทยองที่เดิมมีการอพยพย้ายถิ่นมาจากอำเภอลี่ จังหวัดลำพูนซึ่ง ก่อนหน้านี้นี้มาตั้งถิ่นฐานอยู่ที่ตำบลศรีดอนมูล แต่ภายหลังมีการอพยพมาอยู่ที่หมู่บ้านดอยสะเก้ เพราะเห็นว่าพื้นที่บริเวณดังกล่าวมีภูมิโนศที่สมบูรณ์ ในช่วงแรกของการตั้งหมู่บ้าน วิถีชีวิตของชาวบ้านเป็นการพึ่งพิงทรัพยากรธรรมชาติและทำการเกษตรอย่างง่าย ๆ โดยปลูกข้าวแบบไร่เลื่อนลอย ปลูกถั่ว และฝ้าย เพื่อนำมาใช้สำหรับทอผ้าให้กับสมาชิกในครัวเรือน นอกจากนี้ ด้วยสภาพชุมชนเป็นพื้นที่สูง หรือที่ชาวบ้านเรียกว่าเป็นดอย ทำให้การคมนาคมระหว่างชุมชนกับภายนอกเป็นไปอย่างยากลำบาก แม้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของหมู่บ้านดอยสะเก้จะมีความอุดมสมบูรณ์ แต่ยังคงขาดระบบสาธารณูปโภค รวมถึงโอกาสทางด้านการศึกษา และยิ่งไปกว่านั้น ประชาชนทั้งหมดในชุมชนเป็นบุคคลไร้สัญชาติ ทำให้ไม่กล้าที่จะเดินทางออกนอกพื้นที่หมู่บ้าน เนื่องจากเป็นกลุ่มชาติพันธุ์พูดภาษาไทยไม่ได้และอาศัยอยู่ติดกับพื้นที่ชายแดน

กระบวนการสร้างนวัตกรรมชาวบ้านของชุมชนบ้านดอยสะเก้

การสร้างนวัตกรรมชาวบ้านของชุมชนบ้านดอยสะเก้ มีจุดเริ่มต้นจากการศึกษาเพื่อการพัฒนาชนบท โดยเฉพาะในพื้นที่ห่างไกล เดิมหมู่บ้านสะเก้เป็นชุมชนที่มีตำรวจตระเวนชายแดนเข้ามาสอนหนังสือในหมู่บ้าน แต่เป็นลักษณะของการเข้ามาสอนภาษาไทยแบบชั่วคราวและสร้างอาคารเรียนจากไม้ไผ่ โดยในช่วงแรกชาวบ้านส่วนใหญ่สร้างบ้านเรือนในพื้นที่ที่สูงกว่าหมู่บ้านในปัจจุบัน เรียกกันตามภาษาถิ่นว่า “ดอยสะเก้บน” เนื่องจากในอดีตบริเวณที่ตั้งหมู่บ้านในปัจจุบันไม่สามารถอยู่อาศัยได้เพราะมียุงชุกชุม อีกทั้งยังมีสัตว์ป่าเป็นจำนวนมาก ซึ่งเป็นอันตรายต่อการตั้งถิ่นที่อยู่อาศัย จนกระทั่งปี พ.ศ. 2509 ทรัพยากรธรรมชาติบนดอยสะเก้บนเริ่มเสื่อมโทรม ทำให้ชาวบ้านส่วนใหญ่ย้ายที่ดินทำกิน ปลูกข้าวไร่ในพื้นที่ด้านล่างลงไป จนท้ายสุดชนผลิตทางการเกษตรที่ได้ขึ้นดอยไม่ไหวจึงย้ายบ้านเรือนมาตั้งอยู่ในหมู่บ้านดอยสะเก้ด้านล่างจนถึงปัจจุบัน เป็นผลสืบเนื่องให้โรงเรียนชั่วคราวของตำรวจตระเวนชายแดน ได้ย้ายตามลงมาด้วย โดยสร้างเป็นอาคารเรียนเล็ก ๆ จากไม้ไผ่ในพื้นที่บ้านของนายนิคม สะเก้ ซึ่งเป็นผู้ใหญ่บ้านคนแรกของหมู่บ้านดอยสะเก้ในขณะนั้น ต่อมาในด้านการพัฒนาได้มีการส่งเสริมโดยศูนย์สงเคราะห์ชาวเขา ซึ่งส่งเสริมให้ทำเกษตร พืชชนิดแรก คือ กาแฟพันธุ์โรบัสตา แต่เนื่องจากขาดการส่งเสริมด้านการตลาดจึงทำให้ชุมชนโค่นต้นกาแฟไป ต่อมาเจ้าหน้าที่ของกรมประชาสัมพันธ์จึงเข้ามาส่งเสริมความรู้และสร้างแปลงสาธิตทางการเกษตร โดยส่งเสริมให้ชาวบ้านปลูกถั่ว ผักกาด เน้นแนวคิดในเรื่องของการพึ่งพาตนเองด้วยการเพาะปลูกพืชผักสำหรับบริโภคในชุมชน ในขณะนั้นมีอาจารย์และนักศึกษา รวมจำนวน 100 คน จากมหาวิทยาลัยแม่

โ้จ้มาช่วยส่งเสริมความรู้และจัดแปลงสาธิตปลูกพืชเมืองหนาว อาทิ ถั่วลิสงเตา ค่ะน้ำ รวมถึงผักและผลไม้เมืองหนาวชนิดอื่น ๆ ขณะเดียวกันก็มีการจัดสรรที่ดิน พัฒนาเส้นทางคมนาคม และพัฒนาโรงเรียนเพื่อสอนหนังสือให้กับชาวบ้านที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านดอยสะง้ตามพระราชดำริ และในปี พ.ศ. 2521 พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร (รัชกาลที่ 9) ทรงให้จัดตั้งโครงการหลวงขึ้น ซึ่งกรมพัฒนาที่ดินเป็นหน่วยงานแรกที่เข้ามาจัดการที่ดินสำหรับทำโครงการ ส่งผลให้วิถีชุมชนของชาวบ้านที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านดอยสะง้เปลี่ยนจากอดีตไปอย่างสิ้นเชิง เพราะโครงการในพระราชดำริทำให้คนในชุมชนมีอาชีพ และมีรายได้จากการเกษตร ซึ่งพืชส่วนใหญ่ที่ได้รับการส่งเสริม คือ ดอกคาโมมาย เก๊กฮวย ฝัฟลิปินส์ ดอกหน้าวัว รวมถึงพืชอื่น ๆ ซึ่งเป็นอาชีพหลักที่เลี้ยงดูชุมชน และเป็นอาชีพที่มั่นคงตามการบอกเล่าของชาวบ้าน เพราะโครงการในพระราชดำริ คือ การส่งเสริมให้ชุมชนมีอาชีพ ขณะเดียวกันก็มีระบบตลาดรองรับ ทำให้คนในชุมชนไม่ต้องดิ้นรนไปทำงานข้างนอก ยิ่งไปกว่านั้นยังเกิดความรู้สึกสำนึกในพระกรุณาธิคุณและพระบารมีของพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร และพระบรมวงศานุวงศ์ทุกพระองค์

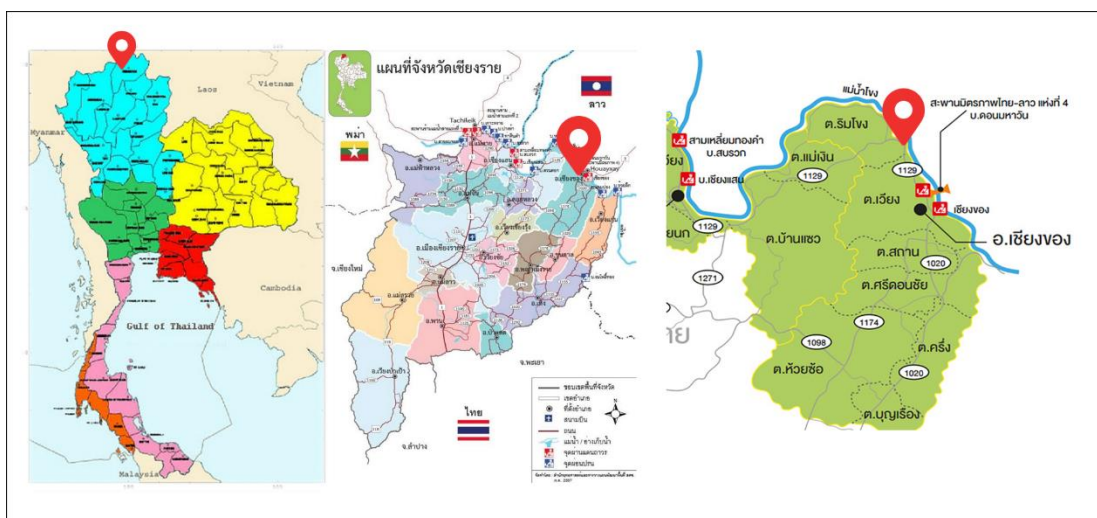
ภาพที่ 15 การทำไร่เก๊กฮวย พืชเศรษฐกิจของบ้านดอยสะง้ในปัจจุบันที่รองรับด้านการท่องเที่ยว

ด้านทุนชุมชนของบ้านดอยสะง้ในการส่งเสริมการพัฒนาที่ยั่งยืน สามารถกล่าวได้ว่า กระบวนการและเงื่อนไขความสำเร็จของการสร้างนวัตกรรมชาวบ้านในการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน สอดคล้องกับการพัฒนานวัตกรรมชาวบ้านที่ต้องมีองค์ความรู้และสัมมาชีพที่เกิดการพึ่งตนเองสู่การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนฐานรากด้านการท่องเที่ยว ด้วยพื้นที่ดอยสะง้เป็นแหล่งท่องเที่ยวด้าน

นิเวศธรรมชาติและเป็นพื้นที่เอกลักษณ์ด้านวัฒนธรรม การท่องเที่ยวเชิงชุมชน และการท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติ โดยเป็นพื้นที่ที่มีความเป็นมาของการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามแนวพระราชดำริ โดยอาศัยการอยู่ร่วมกันระหว่างคนกับสิ่งแวดล้อม และการคำนึงถึงการจัดการท่องเที่ยวเพื่อกระตุ้นเศรษฐกิจฐานรากของชุมชนอย่างยั่งยืน

บริบทของบ้านสบสม และบ้านหาดไคร้ ตำบลเวียง อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย

ภาพที่ 16 พิกัด บ้านสบสม 20.288751, 100.370533 และ บ้านหาดไคร้ 20.249275, 100.408956 ตำบลเวียง อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย

บริบทชุมชนของบ้านสบสม และบ้านหาดไคร้

บ้านสบสม บ้านหาดไคร้ เป็นสองชุมชนที่มีความสำคัญ จาก 14 หมู่บ้านในพื้นที่ตำบลเวียง อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย ทั้งบ้านสบสมและบ้านหาดไคร้ อยู่ในเขตเทศบาลตำบลเวียงเชียงของ และถือเป็นพื้นที่ในเขตเมืองเก่าเวียงเชียงของ โดยมีประวัติศาสตร์ท้องถิ่นที่มีความเป็นมายาวนาน มีภูมินามพื้นบ้าน (Place Name) ที่มาจากระบบวิถีคิดทางวัฒนธรรมของชาวบ้าน ที่มีความหมายและสัมพันธ์อย่างแนบแน่นกับการตั้งถิ่นฐานที่อยู่อาศัย ได้แก่ “แม่น้ำโขง” ทั้งคำว่า “สบสม” และ “หาดไคร้” ล้วนผูกพันอยู่กับวิถีคิดทั้งทางด้านภูมิศาสตร์กายภาพ และประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ทั้งสองหมู่บ้านถือว่าเป็นเขตพื้นที่เมืองเก่าของอำเภอเชียงของ มีถนนสายสำคัญที่ยังคงมีร่องรอยทางประวัติศาสตร์และสถานที่สำคัญ ได้แก่ วัดสบสมเป็นอีกวัดหนึ่งในเชียงของที่มีบริเวณวัดด้านทิศตะวันออกติดกับแม่น้ำโขง ตั้งอยู่บ้านสบสม ตำบลเวียง อำเภอเชียงของ ห่างจากที่ว่าการอำเภอ ไปทางถนนสายสบสม – หาดไคร้ ประมาณ 1 กิโลเมตร สร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2505 เป็นที่ประดิษฐาน “พระเจ้าศรีสุขสม” พระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ของเมืองเชียงของ สามารถมองเห็นวิวทิวทัศน์น้ำโขง และเมืองห้วยทรายของ สปป.ลาว รวมถึงทุก ๆ วันที่ 26 มกราคมของทุกปี วัดสบสมยังเป็นสถานที่จัดประเพณีสืบชะตาหลวงเมืองเชียงของ ประเพณีเก่าแก่อันเป็นสิริมงคลแก่ประชาชนชาวเชียงของทุกปี รวมถึงวัดหาดไคร้ เป็นวัดเก่าแก่คูเมืองเชียงของ ตั้งอยู่ชอยกลาง บ้านหาดไคร้ หมู่ที่ 12 ตำบลเวียง อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย สร้างเมื่อ พ.ศ.2170 โดยพญาแก้วกาบคำ เดิมชื่อวัดศรีบุญยืน เป็นวัดริมโขงที่มีความงดงามในด้านสถาปัตยกรรม บรรยากาศเงียบสงบ อยู่ติดกับถนนคนเดินกาดกองเก่า ปัจจุบันมีสถานที่สำคัญอันเป็นหมุดหมายที่สำคัญทางพื้นที่ (Land Mark) ของชุมชน

สบสม-หาดไคร้ คือลานรูปปั้นที่ระลึกปลาบึก โดยชุมชนบ้านสบสม-หาดไคร้ อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดศรีสะเกษ อยู่ห่างจากตัวจังหวัดศรีสะเกษ ประมาณ 120 กิโลเมตร

ภาพที่ 17 ศาสนสถานและเครื่องประกอบพิธีกรรมทางพุทธศาสนาในพื้นที่ชุมชนบ้านสบสม-หาดไคร้

กระบวนการสร้างวัดกรชาวบ้านของชุมชนบ้านสบสม-หาดไคร้

ชุมชนบ้านสบสม-หาดไคร้เป็นชุมชนริมฝั่งแม่น้ำโขง มีพื้นที่รวมประมาณกว่า 500 ไร่ แต่มีพื้นที่สำคัญที่คนในชุมชนจัดเป็นพื้นที่เมืองเก่าเพื่อรองรับการจัดการท่องเที่ยวชุมชนเมืองเก่าจะเป็นถนนเส้นเชื่อมระหว่างทั้งสองหมู่บ้านด้านริมฝั่งแม่น้ำโขง รวมถึงคนในชุมชนมีความผูกพันกับแม่น้ำโขงมาอย่างยาวนานตั้งแต่บรรพบุรุษจนถึงปัจจุบัน มีวิถีชีวิตเกี่ยวโยงและพึ่งพาทรัพยากรจากแม่น้ำโขงเป็นหลัก

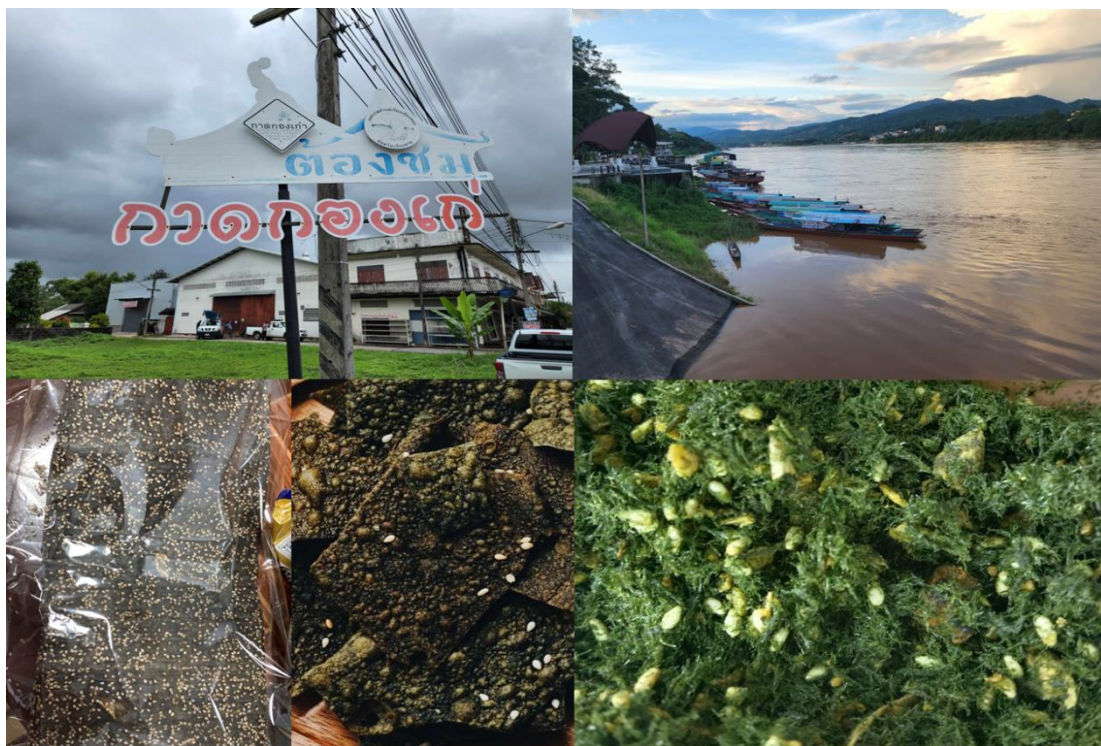
แม่น้ำโขงจึงเปรียบเสมือนเส้นเลือดใหญ่ที่หล่อเลี้ยงชีวิตของคนในชุมชน เป็นองค์ประกอบที่ใช้ในการดำรงชีวิต มีความสำคัญที่เป็นแหล่งปัจจัยขั้นพื้นฐาน เพราะในลำน้ำโขงมีทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ไปด้วยพันธุ์พืชและพันธุ์ปลานานาชนิด ซึ่งบริเวณน้ำโขงบ้านหาดไคร้เป็นแหล่งเกิดของสาหร่ายไถที่สำคัญแห่งหนึ่ง ในอดีตมีสาหร่ายเกิดบริเวณนี้จำนวนมาก จนบ้านหาดไคร้กลายเป็นที่รู้จักในเรื่องไถ

สาหร่ายไถ หรือภาษาท้องถิ่นที่ชาวบ้านหาดไคร้เรียกสั้น ๆ ว่า “ไถ” เป็นสาหร่ายน้ำจืด มีลักษณะเป็นเส้นสีเขียวยาวลู่ไปตามสายน้ำ พบได้ตามโขดหินในลำน้ำโขงบริเวณบ้านหาดไคร้ในช่วงฤดูกาลน้ำลดที่ระดับน้ำไม่เกิน 40-45 เซนติเมตร เนื่องจากไถเจริญเติบโตได้เพราะต้องอาศัยแดดเป็น

ปัจจัยการสังเคราะห์แสง เริ่มจากช่วงปลายเดือนพฤศจิกายนเมื่อแสงแดดเริ่มส่องกระทบกับก้อนหิน บวกกับอุณหภูมิที่พอเหมาะไก็จะเริ่มเกิดและเติบโตขึ้นและเกาะติดอยู่บนก้อนหิน และน้ำโขงบริเวณ บ้านหาดไคร้ก็เป็นระบบนิเวศที่พอเหมาะในการเกิดของไถ เนื่องจากมีโขดหิน น้ำไหลเอื่อยๆ และน้ำ ไม่ลึกมากทำให้ไถเจริญเติบโตได้ดี เมื่อไถเติบโตเส้นยาวขึ้นก็จะไหลลู่ไปตามกระแส ตั้งแต่ท้องน้ำ จนถึงผิวน้ำ เพื่อให้ชาวบ้านพึ่งพิงทรัพยากรธรรมชาติชนิดนี้ ตลอดจนแปรรูปเป็นอาหาร สินค้าทาง วัฒนธรรมเฉพาะพื้นที่ ที่มีอัตลักษณ์ และสามารถเป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมหรือผลิตภัณฑ์ที่รองรับ การท่องเที่ยวเมืองเก่าชุมชนสบสม-หาดไคร้ได้ ซึ่งชาวบ้านมีความรู้ท้องถิ่นเกี่ยวไถมาตั้งแต่สมัยบรรพ บุรุขและถ่ายทอดสืบต่อกันมาจนกลายเป็นวิถีชีวิตวัฒนธรรมที่สอดคล้องระหว่างคนกับทรัพยากรที่มีอยู่ ในชุมชนอย่างแยกไม่ออก ข้อมูลจากชุมชนพบว่าไถหาดไคร้ ถือเป็นไถที่มีคุณภาพดี แตกต่างจากไถใน บางพื้นที่ที่จะเป็นสีออกเหลืองหรือเขียวอ่อน จากข้อมูลการสัมภาษณ์ ดังนี้

“...โดยลักษณะไถที่งามคือ “สีจะออกเขียวมรกต มีน้ำหนัก นุ่มลื่นเป็นเส้น ไหม” เรียกว่า “ไถไหม” ซึ่งเป็นที่นิยมเก็บและนำมาตากจะฟู ไถไหม เนื่องจากมี เส้นลื่นและอยู่ในน้ำไหล ทำให้มีความสะอาด ง่ายต่อการนำมาแปรรูป เช่น นำมา เป็นไถยี่ แต่ไถที่มีรสชาติดีกว่าไถชนิดอื่น ๆ และชาวบ้านนิยมนำมาปรุงเป็นอาหาร เช่น แกงไถ คือ ไถคั่ว เพราะจะมีรสชาติดีกว่าไถชนิดอื่น ๆ แต่ไถคั่ว เป็นไถที่มีความ ยาวมาก เก็บยาก เหนียวและด้วยความยาวทำให้มีเศษใบไม้ใบหญ้าติดเยอะ ยากต่อการทำความสะอาด อีกทั้งเมื่อนำมาตากจะไม่ฟู คนเก็บไถหากเจอไถคั่ว ถ้าไม่จำเป็นก็จะทิ้งไว้ก่อน จะไปเก็บไถไหมมากกว่า ส่วนไถอีกประเภทหนึ่งคือ ไถ หางหมา มีลักษณะฟู เวลาจับแล้วเปื่อยยุ่ย แต่ก็จับได้ง่าย เวลาตากก็จะฟูเช่นกัน แต่ความนิยมก็จะน้อยกว่าไถไหมและไถคั่ว มีความเชื่อเกี่ยวกับการเก็บไถว่า หากปีใดในช่วงฤดูเก็บไถ (ประมาณเดือนธันวาคม-มกราคม-กุมภาพันธ์ของทุกปี) ถ้าหากระหว่างฤดูการเก็บมีฝนตก ฤดูนั้นก็จะไม่สามารถเก็บไถได้อีกเพราะน้ำชุ่ม ไถจะหลุดหายหมด ไม่มีไถให้เก็บ จากการสัมภาษณ์ผู้ที่เก็บไถ ทราบว่า ในสองสาม ปีที่ผ่านมาไถหาดไคร้ ค่อนข้างคุณภาพดีกว่าปีก่อน ๆ มาก ส่วนหนึ่งสันนิษฐานว่า เป็นเพราะสถานการณ์การแพร่ระบาดโควิด-19 ทำให้การท่องเที่ยวหยุดชะงัก ไม่มี เรือสัญจรไป-มา ทำให้ไถมีความอุดมสมบูรณ์ดีขึ้น...” (สัมภาษณ์ แสงนวล บุญยัง, 2565)

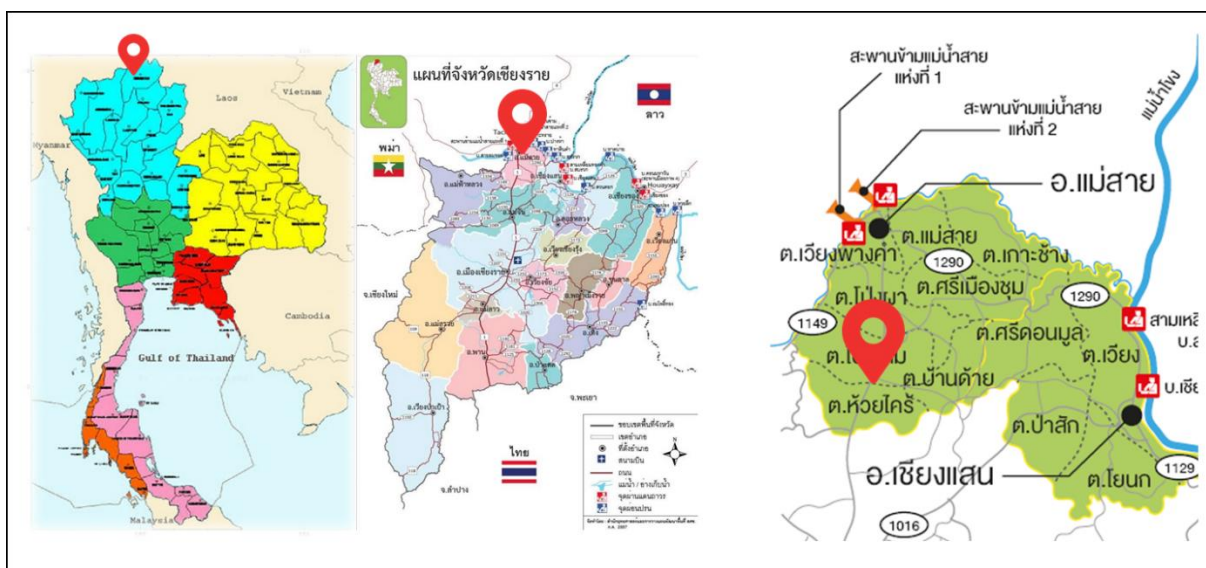
โดยตามปกติแล้วไถจะเริ่มหมดไปในช่วงต้นเดือนเมษายน ซึ่งระยะในการเก็บไถสามารถแบ่ง ออกได้เป็น 2 ช่วงคือ ฤดูหนาว ช่วงปลายเดือนพฤศจิกายน – กุมภาพันธ์ และฤดูร้อน ช่วงเดือน มีนาคม – ต้นเดือนเมษายน

ภาพที่ 18 แม่น้ำโขงและเมนูโก ในพื้นที่ชุมชนบ้านสบสม-หาดไคร้

สามารถกล่าวได้ว่า ทุนชุมชนของบ้านสบสม กระบวนการและเงื่อนไขความสำเร็จของการสร้างนวัตกรรมชาวบ้านในการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนนั้น เป็นกระบวนการความร่วมมือชุมชนสู่การฟื้นฟูชุมชนวัฒนธรรมเวียงเก่า เวียงวัฒนธรรม และการอยู่ร่วมกันของชุมชนกับทรัพยากรธรรมชาติตามนิเวศแม่น้ำโขงทั้งด้านอาหาร วิถีชีวิต ความเชื่อ วัฒนธรรม และการพัฒนาเศรษฐกิจ โดยในปัจจุบันมีการส่งเสริมให้เกิดกาดก่องเก หรือตลาดขายสินค้าและบริการเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ของจังหวัดเชียงราย โดยมีการเตรียมคน เตรียมพื้นที่ และตรึงนักท่องเที่ยวด้วยสภาพสถาปัตยกรรมบ้านเก่าในพื้นที่ ธรรมชาติวิทยาของแม่น้ำโขงในฤดูกาลต่าง ๆ และอาหารพื้นถิ่น ที่ได้รับการยกย่องเป็นอาหารประจำจังหวัดอย่างเมนู “โก” จากการคัดเลือกและส่งเสริมด้านวัฒนธรรม ทั้งในมิติองค์กรภาครัฐและองค์กรพัฒนาเอกชนในพื้นที่ ต่อมากระทรวงวัฒนธรรม ได้ระบุถึงอาหารถิ่น 77 จังหวัดของเมืองไทย ที่ผ่านการคัดเลือกจากแคมเปญ 1 จังหวัด 1 เมนู เชิดชูอาหารถิ่น ภายใต้โครงการส่งเสริมและพัฒนาอาหารท้องถิ่น สู่มรดกทางวัฒนธรรมและอัตลักษณ์ความเป็นไทย (Thailand Best Local Food) นั้น จังหวัดเชียงรายก็มี “ยำโกน้ำโขง” (สำหรับแม่น้ำโขง) เป็นเมนูประจำจังหวัดนั่นเอง

บริบทของบ้านน้ำบ่อขาว ตำบลห้วยไคร้ อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย

ภาพที่ 19 พิกัด บ้านน้ำบ่อขาว ตำบลห้วยไคร้ อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย 20.274491, 99.844866

บริบทชุมชนบ้านน้ำบ่อขาว

หมู่บ้านน้ำบ่อขาว ตั้งอยู่ในเขตตำบลห้วยไคร้ อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย ห่างจากตัวเมืองเชียงรายประมาณ 40 กิโลเมตร ห่างจากหมู่บ้านไปประมาณ 20 กิโลเมตร เป็นที่ตั้งพระตำหนักคอยตุง และวัดพระธาตุดอยตุง ซึ่งเป็นสถานที่ท่องเที่ยวสำคัญในจังหวัดเชียงราย ภายในหมู่บ้านมีลำน้ำตัดผ่านกลางหมู่บ้าน ซึ่งเป็นแหล่งน้ำสำคัญที่ชาวบ้านน้ำบ่อขาวใช้ในการอุปโภคบริโภค บริเวณโดยรอบมีพื้นที่ราบลุ่มสำหรับการเกษตร และทางทิศเหนือของหมู่บ้านเป็นที่ตั้งของอาคารพระวิหารคริสตจักรนทีธรรม สถานที่ที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรมทางศาสนาของคริสต์ศาสนิกชน ชาวบ้านน้ำบ่อขาว โดยคริสตจักรนทีธรรม ถือเป็นศาสนสถานที่สำคัญของชาวไตหย่า ชุมชนบ้านน้ำบ่อขาว เพราะนอกจากจะใช้เป็นสถานที่ในการประกอบพิธีกรรมทางศาสนาแล้ว คริสตจักรนทีธรรมยังเป็นศูนย์ทางการทำกิจกรรมของกลุ่มพึ่งตนเองชุมชนบ้านน้ำบ่อขาว

กลุ่มชาติพันธุ์ส่วนใหญ่ของบ้านน้ำบ่อขาว เป็นชาวไตหย่า คือกลุ่มชาติพันธุ์ไตกลุ่มหนึ่งที่มีถิ่นฐานเดิมอยู่ที่ตำบลโมษาเจียง อำเภอชินผิง จังหวัดยี่วี่ มณฑลยูนนาน ซึ่งอยู่ทางตอนบนของแม่น้ำแดง ชาวจีนเรียกคนกลุ่มนี้ว่า “ฮวาเย่าไต” แปลว่าไตที่มีผ้าคาดเอวเต็มไปด้วยลวดลาย มาจากผ้าคาดเอวที่มีลวดลายและตกแต่งด้วยแถบผ้าหลากสีสันของผู้หญิงชาวไตหย่า

ภาพที่ 20 การแต่งกายด้วยชุดชาติพันธุ์ไตหย่า

ความเป็นมาของชุมชนไตหย่า บ้านน้ำบ่อขาว อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย พบว่าชาวไตหย่าเดินทางอพยพจากเมืองโมซาเจียงเข้าสู่ประเทศไทยครั้งแรกเมื่อปี พ.ศ. 2470 สืบเนื่องมาจากสาเหตุหลัก 5 ประการประการแรก มาจากเหตุผลทางความเชื่อด้านศาสนา เมื่อมีมิชชันนารีเข้าไปเผยแผ่ศาสนาแก่ชาวไตหย่า ในขณะนั้นมีชาวไทยจากจังหวัดเชียงใหม่เดินทางร่วมไปกับคณะมิชชันนารีด้วย จึงได้สอนให้ชาวไตหย่าเรียนรู้ภาษาและอักษรล้านนาและได้รับรู้ว่าประเทศไทยเป็นดินแดนที่อุดมสมบูรณ์ ให้อิสระเรื่องการนับถือศาสนา ทำให้ชาวไตหย่าหลายคนตัดสินใจหันมานับถือศาสนาคริสต์ ประการที่สอง เนื่องมาจากเหตุผลทางการเมือง ด้วยขณะนั้นมีเหตุการณ์ปฏิวัติโค่นล้มรัฐบาล มีการเกณฑ์ชายฉกรรจ์ไปเป็นทหาร ชาวไตหย่าที่ไม่อยากเป็นทหารจึงหลบหนีมาที่ประเทศไทย ประการที่สาม ชาวไตหย่าถูกกีดกันด้านการศึกษาจากเจ้าหน้าที่รัฐ มีการขัดขวางไม่ให้ชาวไตหย่าคบค้าสมาคมกับคนจากคณะมิชชันนารีเพราะเกรงว่าหากชาวไตหย่าได้รับการศึกษาแล้วจะเกิดกระด้างกระเดื่องต่อรัฐบาลจีน ประการที่สี่ ต้องการมีที่ทำกินเป็นของตนเอง และประการที่ห้า ชาวไตหย่าต้องการอาศัยอยู่ในดินแดนที่สงบสุข ชาวไตหย่าบางคนจึงได้อาศัยเป็นลูกหาบติดตามคณะมิชชันนารีมายังประเทศไทย โดยเดินทางมาทางสิบสองปันนาผ่านประเทศพม่าเข้ามายังประเทศไทย เมื่อเข้ามาในประเทศไทยแล้วจึงได้พากันจับจองที่ดินทำกินและสร้างที่อยู่อาศัยบริเวณบ้านหนองกลมหรือบ้านสันธาตุในปัจจุบัน ทว่าบริเวณนั้นมีน้ำไหลผ่านน้อย ไม่เอื้ออำนวยต่อการเพาะปลูก ชาวไตหย่าจึงได้

เคลื่อนย้ายที่อยู่อาศัยอีกครั้งหนึ่ง โดยในครั้งนี้อาศัยอยู่ที่บ้านป่าสักขวาง ตำบลแม่จัน อำเภอแม่จัน จังหวัดเชียงราย เนื่องจากมีพื้นที่เหมาะแก่การทำนา มีน้ำไหลผ่านจากห้วยไร่ ต่อมาไม่นานชาวไต่ห่าที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านได้เดินทางกลับไปเมืองห่า เพื่อไปรับชาวไต่ห่าเข้ามาอาศัยอยู่ด้วยกัน ในปี พ.ศ. 2484 ชาวไต่ห่าบางส่วนได้เริ่มมองหาที่ทำกินและที่อยู่อาศัยแห่งใหม่ เนื่องจากบ้านป่าสักขวาง มีประชากรเพิ่มมากขึ้น ทำให้ที่ทำกินไม่เพียงพอ จนได้พบกับพื้นที่ที่มีแหล่งน้ำใสสะอาด จึงเป็นที่มาของชื่อหมู่บ้านน้ำบ่อขาว ซึ่งอยู่ในเขตตำบลห้วยไคร้ อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย ปัจจุบันชุมชนน้ำบ่อขาวเป็นชุมชนที่มีสมาชิกส่วนใหญ่เป็นชาวไต่ห่า และมีจำนวนชาวไต่ห่ามากกว่าชุมชนอื่น ๆ

กระบวนการสร้างนวัตกรรมชาวบ้านของชุมชนบ้านน้ำบ่อขาว

นวัตกรรมชาวบ้านของชุมชนบ้านน้ำบ่อขาว เกิดขึ้นตามธรรมชาติของชุมชน ที่มีความเชื่อ การรวมกลุ่ม และวิถีปฏิบัติยาวนาน อย่างไรก็ตามเมื่อพิจารณาความโดดเด่นของนวัตกรรมชาวบ้านในชุมชนนี้ มีที่มาจากความมุ่งแก้ไขปัญหาของชุมชนอย่างมีส่วนร่วม เมื่อปี พ.ศ. 2535 ทั่วโลกประสบปัญหาภาวะเศรษฐกิจตกต่ำ ซึ่งส่งผลกระทบต่อมาถึงชุมชนไต่ห่าบ้านบ่อน้ำขาว ที่แม้ว่าจะเป็นชุมชนที่มีความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจจากการรวมกลุ่มทำกิจกรรมพึ่งตนเองมาโดยตลอด สมาชิกในชุมชนหลายคนก็ไปทำงานในกรุงเทพฯ ต้องเดินทางกลับคืนภูมิลำเนาบ้านเกิด เนื่องจากประสบกับปัญหาว่างงาน อีกทั้งบางคนยังได้รับผลกระทบจากการแพร่ระบาดของโรคเอดส์ ส่งผลให้เศรษฐกิจชุมชนเกิดหยุดชะงักกะทันหัน คนในชุมชนว่างงาน ต้องกู้หนี้ยืมสินเพื่อนำเงินมาใช้จ่ายในครอบครัว ทำให้หลายครัวเรือนมีภาระหนี้สินที่ไม่สามารถใช้คืนได้ อีกทั้งยังขาดเงินทุนในการประกอบอาชีพ ทางศิษยาภิบาล (ศาสตราจารย์บุญทวี สิทธิวงศ์) อาจารย์สอนศาสนาประจำคริสตจักรนที่ธรรมในขณะนั้น ได้ริเริ่มแนวคิดการออมทรัพย์ให้กับสมาชิกของคริสตจักร โดยเริ่มจากสมาชิกฝ่ายบุรุษ แต่ไม่ประสบความสำเร็จ จึงได้นำความคิดนี้มาเสนอต่อกลุ่มสตรี จึงเกิดการลงทุนหุ้นก่อตั้งกลุ่มออมทรัพย์คณะสตรีคริสตจักรนที่ธรรมขึ้นใน พ.ศ. 2535 เมื่อการดำเนินการของกลุ่มเริ่มประสบความสำเร็จและเติบโตขึ้นในระดับหนึ่งจึงได้มีการโอนกิจการจากกลุ่มสตรีเป็นกลุ่มออมทรัพย์คริสตจักรนที่ธรรมสืบเนื่องมาจนปัจจุบัน นั่นจึงเป็นจุดเริ่มต้นของแกนนำชุมชนที่ได้รับการยอมรับว่าเป็นต้นแบบของนวัตกรรมชาวบ้าน

สภาพสังคมของชุมชนไต่ห่าบ้านน้ำบ่อขาว ตำบลห้วยไคร้ นั้น คนในชุมชนอยู่อาศัยร่วมกันโดยพึ่งพา ช่วยเหลือและให้เกียรติซึ่งกันและกัน เคารพผู้อาวุโส มีความผูกพันและสามัคคีกัน โดยมีความเชื่อความศรัทธาในหลักคำสอนของพระผู้เป็นเจ้าเป็นจุดศูนย์กลางในการดำเนินชีวิต ด้านอาชีพปัจจุบันชาวไต่ห่าส่วนใหญ่เข้าไปทำงานรับจ้างในเมืองและต่างจังหวัด ซึ่งรายได้จากการรับจ้างถือเป็นรายได้หลักของชาวไต่ห่า จึงมีเพียงบางส่วนเท่านั้นที่ยังทำเกษตรกรรมอยู่ นอกจากการทำเกษตรกรรมแล้ว ชาวไต่ห่าบ้านน้ำบ่อขาวยังมีการทำศิลปหัตถกรรมในครัวเรือนอีกด้วย

เกษตรกรรมที่สำคัญของชาวไตหย่าบ้านน้ำบ่อขาว คือ การทำนาข้าวและการทำนากก ซึ่งทำในช่วงเวลาเดียวกัน โดยจะแบ่งพื้นที่จากนาข้าวเพื่อมาทำนากก การทำนากกนั้นเป็นที่นิยมแพร่หลายในหมู่ชาวไตหย่าเป็นอย่างมาก เนื่องจากมีเรื่องเล่าในหมู่ชาวไตหย่าว่าต้นกกเป็นพันธุ์พืชที่บรรพบุรุษนำติดตัวมาด้วยตั้งแต่ครั้งเดินทางอพยพมาจากแคว้นยูนนาน การทำนากกจะใช้ระยะเวลาประมาณ 4-5 เดือน เมื่อต้นกกเจริญเติบโตเต็มที่แล้วจะทำการตัดเพื่อนำไปเตรียมเป็นวัตถุดิบในการทอเสื่อกกต่อไป ซึ่งการทอเสื่อกกถือเป็นผลิตภัณฑ์หัตถกรรมครัวเรือนที่มีชื่อเสียงของชาวไตหย่า นอกจากการทำนาข้าว ทำนากก และหัตถกรรมการทอเสื่อกกแล้ว ชุมชนไตหย่าบ้านน้ำบ่อขาวยังมีการจัดตั้งกลุ่มแม่บ้านชุมชนไตหย่า เพื่อทำเบาะรองนั่งไว้สำหรับจำหน่าย ลวดลายที่ทำเป็นลวดลายปกติทั่วไป ไม่มีความโดดเด่นใด เมื่อทำเสร็จจะมีพ่อค้าจากนอกชุมชนเดินทางเข้ามารับซื้อเพื่อนำออกไปขายต่อ อนึ่ง ชุมชนน้ำบ่อขาวยังมีการจัดตั้ง “กลุ่มพึ่งตนเอง” ภายใต้การดำเนินการของคริสตจักรนทีธรรม เพื่อเป็นแหล่งเงินทุนหมุนเวียนให้กับกลุ่มสมาชิก และสนับสนุนการสร้างรายได้แก่สมาชิกในกลุ่มอาชีพต่าง ๆ การดำเนินการของกลุ่มพึ่งตนเองมี 6 กิจกรรมที่นับได้ว่าประสบความสำเร็จในระดับหนึ่ง มีความก้าวหน้า สามารถสร้างรายได้แบ่งเงินปันผลคืนให้แก่สมาชิก และมีการเติบโตขึ้นอย่างต่อเนื่อง ได้แก่ กลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มร้านค้า กลุ่มเกลือเสริมไอโอดีน กลุ่มเสื่อกก กลุ่มของที่ระลึกตุ๊กตาไตหย่า และกลุ่มอบสมุนไพร

กลุ่มสหกรณ์ออมทรัพย์ ก่อตั้งขึ้นครั้งแรกเมื่อวันที่ 4 มกราคม พ.ศ. 2535 สมาชิกในกลุ่มออมทรัพย์นี้จะเป็นสมาชิกของคริสตจักรนทีธรรมซึ่งมีเงินฝากทุกเดือนโดยวิธีการถือหุ้น มีการเปิดให้สมาชิกสามารถกู้ยืมเงินได้แต่ต้องไม่เกิน 5 เท่าของเงินที่สะสมไว้ การดำเนินการของกลุ่มสหกรณ์ออมทรัพย์จะมีความคล้ายคลึงกับสหกรณ์เครดิตยูเนียน แตกต่างเพียงเมื่อสมาชิกจะกู้ยืมไม่จำเป็นต้องใช้หลักทรัพย์มาค้ำประกัน เพียงแต่ต้องมีสมาชิกในกลุ่มสหกรณ์มาเป็นผู้ค้ำประกันให้

กลุ่มร้านค้าชุมชน หรือร้านค้าของคริสตจักรนทีธรรม มีลักษณะคล้ายกับร้านขายของชำทั่วไป แต่มีการดำเนินการคล้ายกับสหกรณ์ ทุกสิ้นปีจะมีการแบ่งกำไรที่หักจากรายรับรายจ่ายออกเป็นส่วน ๆ ส่วนแรกหักให้แก่คริสตจักรนทีธรรม เพื่อนำไปเป็นทุนสนับสนุนโครงการต่าง ๆ ที่ทางคริสตจักรรับผิดชอบ และกำไรส่วนที่เหลือจะนำไปจ่ายปันผลแก่สมาชิก สินค้าที่วางขายส่วนใหญ่เป็นสินค้าสำหรับอุปโภคบริโภคในชีวิตประจำวัน

กลุ่มเสื่อกก หรือเสื่อไตหย่า ก่อตั้งขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2540 โดยมีวัตถุประสงค์เพื่ออนุรักษ์การทอเสื่อกกของชาวไตหย่าบ้านน้ำบ่อขาว เนื่องจากปัจจุบันมีการปลูกต้นกกและทอเสื่อกกลดน้อยลงจากอดีตมาก แต่ยังคงดำเนินการ และส่งขายทั้งในชุมชนพื้นที่อำเภอแม่สาย มีผู้มารับซื้อถึงในชุมชน และในจังหวัดเชียงราย โดยเฉพาะนำมาจัดแสดงในการนำเสนอผลิตภัณฑ์ของชุมชนในงานมหกรรมไม้ดอกอาเซียนเชียงรายเป็นประจำทุกปี

การทอเสื่อนับเป็นอาชีพเสริมที่ชาวไถหย่าริเริ่มขึ้นตั้งแต่ครั้งอพยพเข้ามาอาศัยอยู่ในประเทศไทย ช่วงแรกการทอเสื่อเป็นอาชีพเฉพาะของชาวไถหย่า จนถูกเรียกว่า “สาตไถหย่า” การทอสาตไถหย่ามีวัตถุดิบสำคัญคือ “เส้นกก” ที่ได้จากการนำต้นกกไปตากแห้ง การตากต้นกกเป็นขั้นตอนที่มีความสำคัญอย่างมาก เนื่องจากเป็นขั้นตอนที่จะแสดงให้เห็นว่าวัตถุดิบนั้นมีคุณภาพมากน้อยเพียงใด โดยวิธีการตากต้นกกจะยึดหลักว่าตากตอนเช้า เก็บตอนเย็น หากยังไม่แห้งเข้าวันถัดมาค่อยนำออกไปตากใหม่ เพื่อป้องกันไม่ให้ต้นกกมีสีดำนวลและขึ้นราจากการถูกน้ำค้างหรือน้ำฝนในเวลากลางคืน การทอเสื่ออกมีอุปกรณ์ที่เรียกว่า “ปิ่น” หรือ “ค้ำ” ที่มีลักษณะคล้ายอุปกรณ์ที่ใช้ทอผ้า การทอเสื่อหนึ่งผืนต้องใช้แรงงานคน 2 คน คนหนึ่งจะเป็นคนร่อนเส้นกกเข้าปิ่นหรือค้ำ อีกคนหนึ่งเป็นคนทอ ใช้เวลาในการทอประมาณ 20-30 นาที แต่ละปีจะสามารถทอเสื่ออกได้ประมาณ 300-500 ผืนต่อครอบครัว

กลุ่มทำของที่ระลึกตุ๊กตาไถหย่า กลุ่มกิจกรรมสร้างรายได้เสริมจากฝีมือและการระดมความคิดของสตรีไถหย่าในคริสตจักรนทีธรรม เพื่อช่วยกันออกแบบของที่ระลึกตุ๊กตาไถหย่า แรกเริ่มก่อตั้งเมื่อปี พ.ศ. 2549 ได้รับเงินสนับสนุนจากโครงการธารน้ำใจต้านภัยเอดส์จำนวน 1,500 บาท และเงินอุดหนุนจากเทศบาลตำบลห้วยไคร้

กลุ่มห้องอบสมุนไพร เกิดจากความตระหนักถึงการดูแลสุขภาพของคนในชุมชน โดยยึดเอาวิถีการดำเนินชีวิตตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวทาง จึงได้มีการรวมกลุ่มกันสร้างห้องอบสมุนไพรเพื่อบริการแก่สมาชิกและคนในละแวกใกล้เคียง เริ่มดำเนินการครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. 2552 โดยได้รับเงินสนับสนุนจากมูลนิธิศุภนิมิต เอดีพี แม่สาย และเงินจากศูนย์ฟื้นฟูคุณภาพชีวิตคริสตจักรนทีธรรม

ภาพที่ 21 เสื่อกก ตู๊กตาที่ระลึก และเครื่องจักสาน

นอกจากอัตลักษณ์ของชุมชนในด้านกลุ่มชาติพันธุ์จะสามารถส่งเสริมเศรษฐกิจของชุมชน นำสู่การจัดการพึ่งพาตนเอง และสนับสนุนการพัฒนาอย่างยั่งยืนโดยดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจบน พื้นฐานความเข้าใจต่อสภาพแวดล้อม ทรัพยากรในชุมชน รวมถึงกายภาพของพื้นที่แล้ว ยังพบว่าทุน ชุมชนที่สำคัญในการส่งเสริมการพัฒนาที่ยั่งยืน กระบวนการและเงื่อนไขความสำเร็จของการสร้างน วัตกรรมชาวบ้านในการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน เป็นด้านภูมิปัญญาของชุมชน โดยที่ยังสื บสานมาจนถึงปัจจุบันท่ามกลางการผสมผสานวิถีชีวิตสมัยใหม่กับความเชื่อดั้งเดิมของคนไตหย่า จะ เห็นถึงการแต่งกายในวันสำคัญตามประเพณีวัฒนธรรม และการใช้เครื่องจักสานในวิถีประจำวัน โดย แต่เดิมเครื่องจักสานของชาวไตหย่าทำขึ้นเพื่อใช้ในการบรรจุผลิตผลทางการเกษตรในรูปแบบของ ตะกร้าหาบสานด้วยไม้ไผ่ เรียกว่า “ซอนกู่ถ่าน” ตะกร้าชนิดนี้มีลักษณะแตกต่างจากตะกร้าทั่วไป เนื่องจากไม้ไผ่เชือกในการทำสายหาบ แต่ใช้ไม้ไผ่ตัดโค้งเป็นสายหาบแทน นอกจากนี้ยังมีการสาน “ตุ้มเหียงย่น” หรือที่ดักจับปลาไหลขนาดใหญ่ โดยการสานรูสำหรับปลาไหลลอดจะสานเท่าขนาดหัว แม่่มือเท่านั้น เพื่อป้องกันไม่ให้ปลาไหลขนาดใหญ่กว่าหัวแม่่มือลอดเข้าไปในตุ้มเหียงย่นได้ ซึ่งถือเป็ นการอนุรักษ์พ่อพันธุ์แม่พันธุ์ปลาไหลอีกทางหนึ่ง ปัจจุบันมีการผสมกลมกลืนเครื่องมือเครื่องมือและ ของใช้สอยจากเครื่องจักสานรูปแบบใหม่ ๆ ในชีวิตประจำวันมากยิ่งขึ้น แต่ยังคงสามารถต่อยอดภูมิ ปัญญาในชุมชนได้ รวมถึงด้านการดูแลสุขภาพ ที่ชาวไตหย่าชุมชนนำบ่อขาวมีวิธีการดูแลสุขภาพและ รักษาโรคซึ่งเป็นภูมิปัญญาเก่าแก่ที่สืบทอดมาตั้งแต่อดีต เนื่องจากช่วงที่อพยพเข้ามาในระยะแรก การ เดินทางเพื่อไปรักษาอาการเจ็บป่วยในสถานพยาบาลของรัฐนั้นเป็นเรื่องที่ค่อนข้างยากลำบาก ชาวไต

หย่าจึงใช้ความรู้ที่มีมาปรับประยุกต์เพื่อใช้ในการรักษาอาการเจ็บป่วย ซึ่งภูมิปัญญาการรักษาโรคหลายอย่างยังคงปรากฏสืบทอดในชุมชนน้ำบ่อขาวอยู่จนปัจจุบัน ได้แก่ การนวดท้อง การชูดหลัง การกอกหัว การสับเสื่อฮาม และการแต่งปาง

“...การนวดท้อง รักษาอาการท้องอืด ท้องเฟ้อ จุกเสียด โดยให้ผู้ป่วยนอนราบกับพื้นในเวลาเช้าก่อนรับประทานอาหารเช้า แล้วใช้มือกดช่องท้องบริเวณใต้ลิ้นปี่ เรื่อยลงไปเพื่อไล่ลมที่อยู่ในท้อง หลังการนวดจะทำให้รู้สึกสบายตัว และรับประทานอาหารเช้าได้ดีขึ้น การชูดหลัง (การก่าแล้ว) รักษาอาการปวดเมื่อยตามเนื้อตัว ชาวไตหย่าเรียกอาการนี้ว่า “โจ้แล้ง” วิธีการรักษาคือนำน้ำมันหมู น้ำมันพืช หรือยาหม่องตามแต่ความสะดวก ทาบริเวณแผ่นหลัง แขน ขา หน้าอก แล้วใช้ก้นประบองที่ไม่มีคมคมชูดผิวหนังจากบนลงล่างจนทั่ว หากยิ่งแดงช้ำมากแสดงว่าอาการเจ็บป่วยนั้นปรากฏออกมามาก หลังจากชูดแล้วจะใช้ผ้าสะอาดเช็ดคราบน้ำมันหรือยาหม่องออก และงดอาบน้ำ 1 วัน เพื่อไม่ให้อาการนั้นกลับมาอีก การกอกหัว ใช้รักษาอาการปวดหัว หรือปวดเมื่อยส่วนใดส่วนหนึ่งของร่างกายมากเกินไปจนเกิดอาการชูดในอดีตจะใช้เขาสัตว์เจาะรูตรงปลายแหลม ลนไฟครอบลงไปบริเวณที่ปวดแล้วใช้ปากดูด แต่ปัจจุบันเปลี่ยนวิธีการกอกมาเป็นพลาสติกที่ไม่ต้องใช้ปากดูด เนื่องจากเขาสัตว์นั้นหายาก อีกทั้งวิธีการกอกด้วยการดูดยังเสี่ยงต่อการติดโรคติดต่อร้ายแรง จึงเลิกใช้วิธีนี้ไป การสับเสื่อฮาม เป็นการรักษาอาการปวดเมื่อยเรื้อรัง โดยจะต้องทำในช่วงเช้าขณะพระอาทิตย์ขึ้นเท่านั้น ผู้รักษาจึงจะสามารถมองเห็นจุดแดงจากอาการปวดเมื่อย จากนั้นใช้ใบมีดโกนที่มีความคมชัดเป็นแผ่นขนาดเล็ก แล้วใช้ชิงทุบหรือเกลือป่นทารอบบาดแผลอีกครั้งหนึ่ง หลังจากทำการสับเสื่อฮามแล้วจะต้องงดอาบน้ำเพื่อให้การรักษาได้ผลดียิ่งขึ้น และ การแต่งปาง เป็นการรักษาอาการจุกเสียดท้อง ในอดีตเรียกอาการปางโต โดยให้หมอที่มีความชำนาญนำเข็มที่ทำจากซี่ของร่มจิมน้ำหมึกมาแทงบริเวณผิวหนังเกิดรอยคล้ายรอยสัก ปัจจุบันการแต่งปางไม่เป็นที่นิยมแล้ว เนื่องจากหมอที่มีความเชี่ยวชาญได้เสียชีวิตไป ชาวบ้านจึงนิยมไปรับการรักษาจากสถานพยาบาลของรัฐมากกว่า...”

ดังนั้น กระบวนการสร้างนวัตกรรมชาวบ้านในการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนของพื้นที่บ้านน้ำบ่อขาว ตำบลห้วยไคร้ อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงรายนี้ จึงสัมพันธ์กับเงื่อนไขความสำเร็จของการสร้างนวัตกรรมชาวบ้านเช่นกัน จึงสามารถสรุปได้ว่าการขับเคลื่อนความยั่งยืนทางสังคม กระบวนการที่สำคัญคือความเป็นกลุ่มชุมชนชาติพันธุ์ และเงื่อนไขความสำเร็จสู่การสร้าง “นวัตกรรมชาวบ้าน” ที่สามารถพัฒนาชุมชนพื้นที่ให้ไปสู่ความยั่งยืนได้นั้น ในนิยามของชุมชนบ้านน้ำบ่อขาวให้

ความสำคัญกับกระบวนการสร้างคนทีมาจาก 2 เงื่อนไขความสำเร็จ คือ 1) ทุนชุมชนในพื้นที่หรือทุนทางสังคม ทั้งด้านภูมิปัญญา ทุนทางทรัพยากรธรรมชาติ และความเป็นเครือข่ายชุมชนชาติพันธุ์ที่มีความแน่นแฟ้นในความสำเร็จและการนำเอากิจกรรมทางศาสนาขับเคลื่อนการดำรงอยู่ 2) นวัตกรรมทางสังคม ที่คนในชุมชนให้ทัศนะว่า นวัตกรรมสังคมเป็นกุญแจสำคัญในการสร้างความเข้มแข็งของวิถีชีวิตที่ผสมผสานกับการจัดการเศรษฐกิจของชุมชนให้เกิดความเข้มแข็ง การเป็น นวัตกรรมชาวบ้านที่ “ไว” ในเรื่องของนวัตกรรมสังคม จะส่งเสริมให้สามารถประสบความสำเร็จ ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงและปัญหาสังคมในมิติต่าง ๆ ที่รวดเร็วและรุนแรงในปัจจุบัน และสามารถสร้างนวัตกรรมชาวบ้านในการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนได้อย่างแท้จริงจากระดับครอบครัว ชุมชน สังคม และประเทศชาติต่อไป

กระบวนการสร้างนวัตกรรมชาวบ้านในการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

จากบริบทเชิงพื้นที่จังหวัดเชียงราย เรื่องราวและบริบทของชุมชนต้นแบบทั้ง 6 ชุมชนของการศึกษาตัวแบบความสำเร็จของนวัตกรรมชาวบ้านในการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนครั้งนี้ จึงสามารถสรุปกระบวนการความสำเร็จของการสร้างนวัตกรรมชาวบ้านในการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนจังหวัดเชียงราย ว่าประกอบไปด้วย 3 กระบวนการสำคัญจากปัจจัยที่เกี่ยวข้อง (Input) และเกิดกระบวนการความสำเร็จ (Process) ดังนี้ 1) กระบวนการเรียนรู้ องค์ความรู้ ภูมิปัญญาในการส่งเสริมนวัตกรรมชาวบ้าน 2) กระบวนการทางสังคมของผู้นำการพัฒนา และ 3) กระบวนการเสริมพลังภาคีเครือข่าย เพื่อสามารถสร้างนวัตกรรมชาวบ้าน (Output) ที่เป็นการพัฒนานวัตกรรมชาวบ้านในการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน (Outcome) โดยมีรายละเอียด

1) กระบวนการเรียนรู้ องค์ความรู้ ภูมิปัญญาในการส่งเสริมนวัตกรรมชาวบ้าน

เป็นทุนชุมชน ภูมิปัญญาตามบริบทของพื้นที่ต้นแบบในการสร้างและพัฒนานวัตกรรมชาวบ้านในการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน โดยกระบวนการเรียนรู้เป็นขั้นตอนที่สำคัญในการนำไปสู่ความเข้าใจและทำให้ันนวัตกรรมขยายผลสู่การขับเคลื่อนชุมชนที่ยั่งยืนได้ ผลการศึกษาปรากฏเชิงประจักษ์ในแต่ละชุมชนต้นแบบ ได้แก่ ชุมชนบ้านป่าแห้ง ตำบลห้วยสัก อำเภอเมือง จังหวัดเชียงรายมีจุดแข็งทุนชุมชนในด้านภูมิปัญญาของชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน สอดคล้องกับความยั่งยืนด้านสิ่งแวดล้อม โดยบ้านป่าแห้งเป็นชุมชนต้นแบบการจัดการสิ่งแวดล้อม สามารถสร้างสรรค์กระบวนการพัฒนานวัตกรรมชาวบ้านในการแก้ปัญหาจัดการสิ่งแวดล้อมในชุมชนจากจุดเริ่มต้นการจัดการขยะ บูรณาการกับองค์ความรู้และภูมิปัญญาของชุมชนที่สามารถส่งเสริมเป็นนวัตกรรมสังคม รวมถึงบ้านเมืองรวง ตำบลแม่กรณ์ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย ที่มีกระบวนการเรียนรู้ องค์ความรู้ ภูมิปัญญาในการส่งเสริมนวัตกรรมชาวบ้าน โดยมุ่งเน้นการพัฒนาตนเอง แลกเปลี่ยนเรียนรู้องค์ความรู้ใหม่ และเท่าทันการเปลี่ยนแปลงของสภาพสังคม เศรษฐกิจ และการบูรณาการสู่ความยั่งยืน

เกี่ยวกับการพัฒนาด้านเศรษฐกิจฐานรากของชุมชนจากฐานทุนทางสังคมวัฒนธรรมจากกิจกรรมการ
ท่องเที่ยวของชุมชนมาเป็นกลไก บนฐานการจัดการธุรกิจ ที่เน้นความโปร่งใส ความสามัคคี และ
ยกระดับชุมชนท่องเที่ยวเชิงวิถีชีวิต

ส่วนชุมชนบ้านปางสา ตำบลป่าตึง อำเภอแม่จัน จังหวัดเชียงราย มีกระบวนการ
ความสำเร็จของการสร้างนวัตกรรมชาวบ้านในกระบวนการเรียนรู้ องค์กรความรู้ ภูมิปัญญาด้านความเป็น
ชุมชนพหุวัฒนธรรมที่มีพลังของชุมชนชาติพันธุ์ และประวัติศาสตร์ชุมชนที่สอดคล้องกับความมั่นคง
และการพัฒนาประเทศชาติ ตั้งแต่การก่อตั้งหมู่บ้าน ความเชื่อ การจัดการชุมชน จากการนำ
ศาสตร์พระราชาสู่การปฏิบัติ อย่างเป็นรูปธรรม สามารถกล่าวได้ว่ามีกลไก “ชุมชนพหุวัฒนธรรม”
เป็นจุดแข็ง

เช่นเดียวกันกับกลุ่มชาติพันธุ์อาข่า ที่บ้านดอยสะไ้ ตำบลศรีดอนมูล อำเภอเชียงแสน
จังหวัดเชียงราย ที่มีกระบวนการเรียนรู้จากฐานภูมิปัญญาและทุนชุมชนส่งเสริมการพัฒนาที่ยั่งยืน
ด้านการจัดการท่องเที่ยว แต่แตกต่างจากบ้านเมืองรวงในด้านทุนทางทรัพยากรธรรมชาติ โดย
กระบวนการเรียนรู้ องค์กรความรู้ ที่แสดงถึงความสำเร็จของการสร้างนวัตกรรมชาวบ้านในการจัดการ
ชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนของชุมชนบ้านดอยสะไ้ เป็นกระบวนการพัฒนานวัตกรรมชาวบ้านที่ต้องมี
องค์ความรู้และสัมมาชีพที่เกิดการพึ่งตนเองสู่การพัฒนาเศรษฐกิจ นำเอาจุดเด่นด้านพื้นที่ และด้าน
สังคม เอกภพทัศน์ด้านวัฒนธรรม การท่องเที่ยวเชิงชุมชน การท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติ การอยู่ร่วมกัน
ระหว่างคนกับสิ่งแวดล้อมมาส่งเสริมนวัตกรรมชาวบ้าน ทั้งยังเป็นไปตามกระบวนการความร่วมมือชุมชน
สู่การฟื้นฟูชุมชน ในพื้นที่ชุมชนบ้านสบสม-บ้านหาดไคร้ ตำบลเวียง อำเภอเชียงของ จังหวัด
เชียงราย ที่มีคำสำคัญแสดงถึงกระบวนการความสำเร็จด้านการเรียนรู้ คือ “วัฒนธรรมเวียงเก่า เวียง
วัฒนธรรม” สะท้อนกระบวนการเรียนรู้ องค์กรความรู้ ภูมิปัญญาในการส่งเสริมนวัตกรรมชาวบ้านจากการอยู่
ร่วมกันของชุมชนกับทรัพยากรธรรมชาตินิเวศแม่น้ำโขงทั้งด้านอาหาร วิถีชีวิต ความเชื่อ วัฒนธรรม
และการพัฒนาเศรษฐกิจ

และชุมชนบ้านน้ำบ่อขาว ตำบลห้วยไคร้ อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย ที่ให้ความสำคัญ
กับกระบวนการเรียนรู้ องค์กรความรู้ ภูมิปัญญาในการส่งเสริมนวัตกรรมชาวบ้านในด้านเสริมความเข้มแข็ง
ทุนชุมชนจากภูมิปัญญา และยึดหยุ่นพร้อมปรับตัวรวบถึงเรียนรู้นวัตกรรมใหม่ ๆ ที่จะนำมาซึ่ง
ความสำเร็จของนวัตกรรมชาวบ้านในการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

2) กระบวนการทางสังคมของผู้นำ

ในด้านกระบวนการทางสังคมของผู้นำ เป็นส่วนสำคัญที่แสดงถึงการปฏิบัติตน อิทธิพล และ
การนำพาผู้คน กลุ่มประชาสังคมในชุมชน ถือว่าเป็นแบบอย่าง ที่การดำเนินกิจกรรมทางสังคมของผู้

นารพัฒนาเป็นสิ่งสำคัญในกระบวนการความสำเร็จของการสร้างนวัตกรรมชาวบ้านในการจัดการชุมชน เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนจังหวัดเชียงรายนั่นเอง

โดยชุมชน**บ้านป่าแห่่ง**มีกระบวนการทางสังคมของผู้นำในการเป็นต้นแบบการจัดการ สิ่งแวดล้อม ซึ่งผู้นำเป็นนวัตกรรมชาวบ้านรวมถึงช่วยส่งเสริมนวัตกรรมชาวบ้านจากฐานองค์ความรู้ และ ดำเนินกิจกรรมที่เป็นกระบวนการทางสังคมของผู้นำนักพัฒนาในการแก้ปัญหาจัดการสิ่งแวดล้อมใน ชุมชน ใช้ประสบการณ์ นวัตกรรม และกระบวนการทางสังคมเน้นการมีส่วนร่วมและการสาธิต นวัตกรรมจัดการขยะที่ต้นทาง และธุรกิจเพื่อสังคมด้านสิ่งแวดล้อม ในมิติสังคมกึ่งเมืองกึ่งชนบท บ้านป่าแห่่ง มีผลลัพธ์ที่เป็นรูปธรรมจากต้นแบบธนาคารขยะทองคำที่มีเงินทุนหมุนเวียนในชุมชน และการริเริ่มชุมชนท่องเที่ยวที่ผู้นำการพัฒนา มีกระบวนการสร้างความร่วมมือและเน้นการท่องเที่ยว วิธีชุมชน สร้างแหล่งเรียนรู้การจัดการขยะเพื่อจัดการด้านสิ่งแวดล้อมอย่างบูรณาการกับ เศรษฐกิจชุมชนและวัฒนธรรมชุมชน

สอดคล้องกับแนวทางกระบวนการทางสังคมของผู้นำที่ชุมชน**บ้านเมืองรวง** ที่มีการ แลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างคนในชุมชนที่ส่วนใหญ่ผู้นำจะเป็นคนสองวัย ได้แก่ วัยหนุ่มสาว และวัย สูงอายุ จึงเกิดปัญหาช่องว่างระหว่างวัยเช่นเดียวกับหลายชุมชน แต่บ้านเมืองรวงมีการนำเอา กระบวนการทางสังคมมาใช้เป็นกลไกการจัดการชุมชนและสร้างเป็นกิจกรรมการท่องเที่ยวของชุมชน จากการสนับสนุนโดยผู้นำ ในชุมชนกึ่งเมืองกึ่งชนบท สร้างโฮมสเตย์ แหล่งเรียนรู้สัปดาห์ ผักปลอด สารพิษ ภูมิปัญญาชุมชน จุดชมวิวดวงอาทิตย์ และกิจกรรมที่สอดคล้องกับฤดูกาลท่องเที่ยว ซึ่งมีจุด แข็งที่สำคัญของกระบวนการทางสังคม คือการสื่อสาร และการจัดการเชิงธุรกิจที่ก่อเกิดการขับเคลื่อน เศรษฐกิจชุมชนที่เป็นรูปธรรม ทำให้คนในชุมชนยอมรับและเข้ามามีส่วนร่วม รวมถึงเป็นการสร้างน วัตกรรมชาวบ้านที่เป็นตัวอย่างของชุมชนขยายผลสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนได้

และชุมชน**บ้านปางสา** กับ**บ้านดอยสะเ้ง** และ**บ้านน้ำบ่อขาว** มีกระบวนการสร้างนวัตกรรม ชาวบ้านในกระบวนการทางสังคมที่ใกล้เคียงกันอย่างยิ่ง คือกระบวนการทางสังคมที่มีจุดเน้นพลังการ มีส่วนร่วมและความเป็นชุมชนพหุวัฒนธรรมของผู้นำ โดยบ้านปางสามมีกลุ่มชาติพันธุ์หลักคือ ลีซู บ้าน ดอยสะเ้ง มีกลุ่มชาติพันธุ์ อาข่า บ้านน้ำบ่อขาว เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ไตหย่า โดยมีผู้นำนักพัฒนาเป็น บุคคลสำคัญที่เป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลง ความคิด ความเชื่อ เศรษฐกิจของชุมชน ตลอดจนการ จัดการชุมชนที่มีกระบวนการตั้งแต่ ความเป็นเจ้าของชุมชนร่วมกัน ความเป็นชาติพันธุ์ ทั้งด้าน วัฒนธรรม ความเชื่อ แนวคิดพื้นฐาน กระบวนการที่แสดงถึงภาวะผู้นำ และความเป็นผู้นำนักพัฒนา ของนวัตกรรมในชุมชนเอง เช่น ที่บ้านปางสา มีผู้นำที่ถ่ายทอดและแลกเปลี่ยนเรียนรู้เกี่ยวกับศาสตร์ พระราชา การเรียนรู้เกษตรเชิงอนุรักษ์ การจัดเก็บเมล็ดพันธุ์ตามภูมิปัญญาที่บูรณาการกับนวัตกรรม ใหม่ ๆ ที่บ้านดอยสะเ้งมีนวัตกรรมชาวบ้านด้านการนำเที่ยวเชิงอนุรักษ์ สามารถสื่อสารได้มากกว่า 3 ภาษา มีการบูรณาการกระบวนการทางสังคมในการถ่ายทอดวัฒนธรรมร่วมกับเด็กและเยาวชนสร้าง

ยุวพัฒน์ ยุวชนจิตอาสา มีคฤหะที่น้อยที่เห็นเชิงประจักษ์ต่อผลด้านการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน และที่บ้านน้ำบ่อขาว มีการรวมกลุ่มและกระบวนการทางสังคมของผู้นำการพัฒนาที่เชื่อมโยงกับหลักศาสนาและความเชื่อ รวมกลุ่มทางอาชีพและเรียนรู้การมีสัมมาชีพจากฐานภูมิปัญญาที่ภาคภูมิใจร่วมกัน เกิดเป็นผลิตภัณฑ์ที่แสดงถึงความเป็นชุมชนชาวไทรยาห์หนึ่งเดียวในประเทศไทย เป็นต้น รวมถึงแบบอย่างความสำเร็จที่ดีทั้งด้านอาชีพ การรวมกลุ่ม และการพัฒนาชุมชน เป็นกระบวนการพัฒนานวัตกรรมชาวบ้านจากฐานทุนทางทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม ทุนทางวัฒนธรรม และการอยู่ร่วมกันระหว่างคนกับสิ่งแวดล้อมตามวิถีชีวิต ความร่วมมือ เกิดการสร้างและส่งเสริมนวัตกรรมชาวบ้านอย่างเป็นไปโดยธรรมชาติ

ส่วนที่ชุมชน**บ้านสบสม-บ้านหาดไคร้** มีกระบวนการทางสังคมของผู้นำ ที่เป็นรูปธรรมอย่างมากในช่วงการรวบรวมข้อมูลการวิจัยครั้งนี้ คือกระบวนการทางสังคมที่ยกระดับด้านอัตลักษณ์อาหารของชุมชนสู่เป็น หนึ่งเมนูเชิดชูอาหารถิ่น จากสาหร่ายโก หรือโกแม่น้ำโขง ซึ่งชาวบ้านให้ชื่อว่าเมนูไก่อี เป็นเมนูที่แสดงถึงเสน่ห์และวัตถุดิบหลักเฉพาะถิ่นที่แท้จริง สามารถเป็นส่วนหนึ่งเพื่อนำเสนอการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ของชุมชนเมืองแกริมน้ำโขงเชื่อมโยงกับการพัฒนาเศรษฐกิจได้ต่อเนื่อง

3) กระบวนการเสริมพลังภาคีเครือข่าย

ภาคีเครือข่ายเป็นรูปแบบความสัมพันธ์ทางสังคมที่แตกต่างจากกลุ่มสังคม โดยเครือข่ายเป็นรูปแบบความสัมพันธ์ทางสังคมที่ไม่มีขอบเขต ไม่มีโครงสร้างแน่นอนตายตัว อาจมีการออกแบบโครงสร้างขึ้นมาทำหน้าที่สานความสัมพันธ์ระหว่างคน กลุ่มองค์กรให้ต่อเนื่อง แต่มีความเป็นอิสระ ผลการศึกษาเกี่ยวกับกระบวนการความสำเร็จของการสร้างนวัตกรรมชาวบ้านในการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน พบว่า องค์ประกอบหนึ่งของกระบวนการความสำเร็จที่สำคัญ เป็นกระบวนการเสริมพลังภาคีเครือข่าย ที่เป็นรูปแบบความสัมพันธ์เชิงบวกในกลุ่มที่เข้ามาเกี่ยวข้องและมีส่วนได้ส่วนเสียในการสร้างและพัฒนานวัตกรรมชาวบ้านในมิติต่าง ๆ โดยการเสริมพลังภาคีเครือข่าย มีผลจากการสนทนากลุ่มในชุมชนต้นแบบว่ากระบวนการนี้มีจุดร่วมคือ กระบวนการเสริมพลังภาคีเครือข่ายถือเป็นทุนทางสังคม (Social capital) ที่จะเพิ่มความสำเร็จให้กับตัวบุคคล (การพัฒนานวัตกรรมชาวบ้าน) และระดับชุมชนหรือหน่วยงาน ซึ่งความสัมพันธ์ที่ดีจะทำให้มีการเชื่อมโยงประสานงานกันดีขึ้น ทั้งยังสามารถดึงทรัพยากรของแต่ละหน่วยมาประสานเชื่อมโยงกันเพื่อให้เกิดประโยชน์ได้อย่างมีประสิทธิภาพอีกด้วย

เช่นที่**บ้านป่าแห่** และ**บ้านเมืองรวง** เป็นพื้นที่ในเขตอำเภอเมือง ที่มีประเด็นการจัดการชุมชนแตกต่างอย่างคล้ายคลึง คือการจัดการขยะ และการสร้างแหล่งเรียนรู้ทางการท่องเที่ยวเพื่อจัดการขยะ โดยทั้ง 2 ชุมชนมุ่งเน้นการรักษาสิ่งแวดล้อมเหมือนกัน มีกระบวนการเสริมพลังภาคีเครือข่ายจากหน่วยงานภาครัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และภาคเอกชนที่เกี่ยวข้องเหมือนกันในด้านการเสริมพลังความรู้การจัดการขยะ แต่เป้าหมายและวัตถุประสงค์แตกต่างกัน โดยที่บ้านเมือง

รวงจะเป็นจุดหนึ่งในการท่องเที่ยวที่มีกิจกรรมการ Workshop ให้กับนักท่องเที่ยว ผู้มาเยือน และ การทำในมิติครัวเรือน ในขณะที่บ้านป่าแห้ง มีการสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดการขยะ เพื่อที่จะต่อยอดสู่การสร้างและจัดการเชิงเศรษฐกิจ สามารถสร้างอาชีพและการพึ่งพาตนเองได้ ดัง ส่วนหนึ่งของการสัมภาษณ์ ดังนี้

“...บ้านเมืองรวงของเรา เป็นพื้นที่ตัวอย่างที่ได้รับรางวัล ทั้งเรื่องการ พัฒนาที่ยั่งยืนหมู่บ้านชุมชนนวัตกรรม ต้นแบบเศรษฐกิจพอเพียงแบบนี้ หัวใจสำคัญก็ ต้องมาจากความร่วมมือของคน การสร้างเสริมและพัฒนาคนให้เป็นนวัตกรรมก็ เป็นส่วนหนึ่ง ซึ่งโดยส่วนตัวคิดว่าสิ่งสำคัญคือความร่วมมือร่วมใจ ใช้ระบบการ ท่องเที่ยวเป็นตัวเล่น ท่องเที่ยวโดยชุมชนเป็นเรื่องสำคัญ และอย่าให้เกิดเป็นปัญหา ถ้าใช้เศรษฐกิจนำชาวบ้านจะต้อง เพียงพอในเรื่องของปากท้อง เรื่องของการให้ ทุกคนได้รับประโยชน์ร่วม เกิดเป็นระบบตลาดชุมชน ซึ่งมีข้อตกลงร่วมกันทั้งเรื่อง การท่องเที่ยวการพัฒนาเศรษฐกิจแต่ก็ต้องใช้วัสดุจากธรรมชาติมีการจัดการและ แปรรูปสินค้าจากขยะเพื่อรองรับการท่องเที่ยว ส่งเสริมทั้งชุมชนและหน่วยงานเช่น โรงเรียน โรงพยาบาลไทยกลุ่ม OTOP กลุ่มต่างๆในชุมชนต้องไปด้วยกันอย่างเป็น ระบบและที่สำคัญเรามีหน่วยงานให้การสนับสนุนไม่อาจอยู่ได้เพียงลำพัง หน่วยงานหรือผู้ที่เข้ามาสนับสนุนนี้มีทั้งคนในและคนนอก โดยส่วนตัวคิดว่าสิ่ง สำคัญ คือการบริหารจัดการอย่างมีส่วนร่วมมีกลไกรับรู้ร่วมกัน และผู้นำจะต้องเป็น ผู้ที่สื่อสารทางสังคมมีกระบวนการที่ทำให้คนเข้ามามีส่วนร่วมกัน ทุกอย่างจะได้ ชัดเจน ทำอะไรก็โปร่งใส และนำไปสู่ความสำเร็จจะได้มีความยั่งยืน...”

บ้านน้ำบ่อขาว มีกระบวนการความสำเร็จของการสร้างนวัตกรรมชาวบ้านในการจัดการชุมชน เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนในส่วนของกระบวนการเสริมพลังภาคีเครือข่ายฐานกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกัน มี กิจกรรมที่ดำเนินการร่วมกันของชาวไตหย่า ทั้งในประเทศไทยและประเทศจีน เป็นกิจกรรมส่งเสริม อาชีพจากภูมิปัญญา และส่วนใหญ่ที่บ้านน้ำบ่อขาว อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย เป็นการรวมกลุ่ม ทำผลิตภัณฑ์รองรับการท่องเที่ยว การส่งเสริมด้านเศรษฐกิจในพื้นที่การค้าชายแดน และมีผล กระบวนการเสริมพลังภาคีเครือข่ายในชุมชนบ้านปางสา โดยมีบทสัมภาษณ์จากนวัตกรชาวบ้านจาก ชุมชนบ้านน้ำบ่อขาว มุมมองถึงการเสริมพลังดังนี้

“...ชุมชนไตหย่า เป็นชุมชนที่มีความพิเศษ เราภาคภูมิใจในอัตลักษณ์ และ วัฒนธรรมของตนเอง ในขณะเดียวกันก็เปิดรับ ความหลากหลายทางวัฒนธรรม เพราะเราต้องอยู่ร่วมกันเป็นสังคม ภาคีเครือข่ายที่เข้ามาสนับสนุนการพัฒนา ชุมชน และการสร้างคนให้เป็นผู้นำเป็นนวัตกรชาวบ้าน ที่มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้

ความรู้การพัฒนาอย่างยั่งยืนนั้น มีทั้งชุมชนไต่ห่าเองทั้งในประเทศไทยและตามบรรพบุรุษของเรา ที่มาจากจีน อยู่ในประเทศข้างเคียง เมียนมาร์ เป็นต้น และชุมชนพหุวัฒนธรรมอื่นๆ ที่ใช้ภาษาเดียวกันก็มี ภาษาต่างกันก็มี แต่สิ่งสำคัญคือความเป็นเครือข่ายที่หนุนเสริม ให้เกิดการพัฒนาก้าวไปข้างหน้าด้วยกัน อย่างเช่นถ้าในวันนี้ เราคุยกันเรื่องของ การพัฒนานวัตกรรมชาวบ้าน ด้วยการทำให้คนในชุมชนเป็นแกนนำ นำเอาสิ่งใหม่ๆ มาใช้ในชุมชน และสนับสนุนให้ เกิดการแก้ไขปัญหา และพัฒนาชุมชนได้ รวมถึงยกระดับทั้งด้านเศรษฐกิจสังคมและสิ่งแวดล้อม หัวใจสำคัญ ก็คือ ต้องอาศัย ภาวศิเครือข่าย ที่มีพลัง ในการขับเคลื่อนเชิงเศรษฐกิจ สังคม ความเชื่อ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ร่วมไปกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม...”

ที่สอดคล้องกับบ้านดอยสะเก้ง จากแนวคิดเครือข่ายเป็นทุนทางสังคมโดยเฉพาะการขับเคลื่อนเรื่องการอนุรักษ์ป่าไม้ การดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยที่บ้านปางสา มีผลลัพธ์ที่สำคัญจากพลังภาวศิเครือข่ายเกษตรอินทรีย์ กลุ่ม PGS เกษตรอินทรีย์ ที่มีการรวมกลุ่มเกษตรกรสร้างความรู้ความเข้าใจและเข้าสู่ระบบการรับรองเกษตรอินทรีย์ตามมาตรฐาน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อขยายฐานการผลิตเกษตรอินทรีย์ ของเกษตรกรรายย่อยให้มีโอกาสเข้าถึงตลาด และผลลัพธ์ด้านการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ที่บ้านดอยสะเก้ง รวมถึงเกษตรกรโครงการหลวง ที่ได้รับการพัฒนาและยกระดับชีวิตความเป็นอยู่ด้วยการเพาะปลูกพืชเศรษฐกิจสร้างรายได้ เป็นต้น

ขณะเดียวกันกระบวนการสร้างนวัตกรรมชาวบ้านในการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนในส่วนของกระบวนการเสริมพลังภาวศิเครือข่ายที่บ้านสบสม-บ้านหาดไคร้ ที่มีความร่วมมือของภาวศิเครือข่ายสนับสนุนให้เกิดพลังชุมชนนำล ทั้งภาวศิเครือข่ายภาวศิรัฐ อาทิ สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดเชียงราย สถาบันการศึกษาในพื้นที่ และภาคเอกชน กลุ่มคนรุ่นใหม่ประกอบกิจการทางสังคมในพื้นที่ และภาคประชาชน ที่ดูแลรักษาสภาพชุมชนเก่าที่ยังคงสภาพไว้ค่อนข้างดีมาก มีผังเมืองน่ารัก เดินชมบ้านไม้ที่อายุร่วมร้อยปี หลายหลัง ร้านอาหารพื้นบ้าน ร้านขายเครื่องจักสาน เสื้อผ้าพื้นเมือง และการฟื้นฟูถนนคนเดินกาดกองเก่า เพื่อการขับเคลื่อนเชิงเศรษฐกิจควบคู่ไปกับวัฒนธรรมชุมชนอย่างบูรณาการทุกภาคส่วน

โดยสรุปกระบวนการสร้างนวัตกรรมชาวบ้านในการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนจังหวัดเชียงราย ทั้งด้านกระบวนการเรียนรู้ องค์ความรู้ ภูมิปัญญาในการส่งเสริมนวัตกรรมชาวบ้าน กระบวนการทางสังคมของผู้นำการพัฒนา และกระบวนการเสริมพลังภาวศิเครือข่าย เป็นกลไกสำคัญ

ในการพัฒนาตัวแบบความสำเร็จของนวัตกรชาวบ้านในการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน
สามารถสรุปดังตารางที่ 28

ตารางที่ 28 กระบวนการสร้างนวัตกรชาวบ้านในการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนจังหวัดเชียงราย

กระบวนการความสำเร็จของ การสร้างนวัตกรชาวบ้านฯ	ชุมชนต้นแบบ	ความสำเร็จของการสร้างนวัตกรชาวบ้านใน การจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน
1. กระบวนการเรียนรู้ องค์ ความรู้ ภูมิปัญญาในการ ส่งเสริมนวัตกรชาวบ้าน	บ้านป่าแห่่ง ตำบลห้วยสัก อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย บ้านเมืองรวง ตำบลแม่กรณ์ อำเภอ เมือง จังหวัดเชียงราย บ้านปางสา ตำบลป่าตึง อำเภอแม่จัน จังหวัดเชียงราย บ้านดอยสะเก้ง ตำบลศรีดอนมูล อำเภอ เชียงแสน จังหวัดเชียงราย บ้านสบสม และบ้านหาดไคร้ ตำบลเวียง อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย บ้านน้ำบ่อขาว ตำบลห้วยไคร้ อำเภอแม่ สาย จังหวัดเชียงราย	ภูมิปัญญาของชุมชน ในการจัดการขยะ ความยั่งยืนด้านสิ่งแวดล้อม การแลกเปลี่ยนเรียนรู้องค์ความรู้ใหม่ ๆ และ การบูรณาการสู่ความยั่งยืนเกี่ยวกับการพัฒนา ด้านเศรษฐกิจฐานราก ชุมชนพหุวัฒนธรรมที่มีพลังของชุมชนชาติ พันธุ์ และประวัติศาสตร์ชุมชน กระบวนการเรียนรู้จากฐานภูมิปัญญาและทุน ชุมชนส่งเสริมการพัฒนาที่ยั่งยืน กระบวนการความสำเร็จด้านการเรียนรู้ องค์ ความรู้ ภูมิปัญญาในการส่งเสริมนวัตกร ชาวบ้านจากการอยู่ร่วมกันของชุมชนกับ ทรัพยากรธรรมชาติในเวคมแม่น้ำโขง และชุมชน เมืองเก่า ภูมิปัญญาในการส่งเสริมนวัตกรชาวบ้านใน ด้านเสริมความเข้มแข็งทุนชุมชนจากภูมิ ปัญญา
2. กระบวนการทางสังคมของ ผู้นำ	บ้านป่าแห่่ง ตำบลห้วยสัก อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย บ้านเมืองรวง ตำบลแม่กรณ์ อำเภอ เมือง จังหวัดเชียงราย บ้านปางสา ตำบลป่าตึง อำเภอแม่จัน จังหวัดเชียงราย บ้านดอยสะเก้ง ตำบลศรีดอนมูล อำเภอ เชียงแสน จังหวัดเชียงราย และบ้านน้ำ บ่อขาว ตำบลห้วยไคร้ อำเภอแม่สาย	ต้นแบบการจัดการสิ่งแวดล้อม การมีส่วนร่วม การพัฒนาแหล่งเรียนรู้ การสื่อสาร และการจัดการเชิงธุรกิจที่สามารถ เป็นต้นแบบ กระบวนการทางสังคมที่มีจุดเน้นพลังการมี ส่วนร่วมและความเป็นชุมชนพหุวัฒนธรรม

ตารางที่ 28 กระบวนการสร้างนวัตกรรมชาวบ้านในการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนจังหวัดเชียงราย

กระบวนการความสำเร็จของ การสร้างนวัตกรรมชาวบ้าน	ชุมชนต้นแบบ	ความสำเร็จของการสร้างนวัตกรรมบ้านใน การจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน
	จังหวัดเชียงราย บ้านสบสม-บ้านหาดไคร้ ตำบลเวียง อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย	กระบวนการทางสังคมที่ยกระดับด้านอัต ลักษณ์อาหารของชุมชน และการท่องเที่ยวเชิง สร้างสรรค์
3. กระบวนการเสริมพลังภาคี เครือข่าย	บ้านป่าแห่ และบ้านเมืองรวง อำเภอ เมือง จังหวัดเชียงราย บ้านน้ำบ่อขาว ตำบลห้วยไคร้ อำเภอแม่ สาย จังหวัดเชียงราย บ้านปางสา ตำบลป่าตึง อำเภอแม่จัน จังหวัดเชียงราย และบ้านดอยสะเก้ง ตำบลศรีดอนมูล อำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย บ้านสบสม-บ้านหาดไคร้ ตำบลเวียง อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย	กระบวนการเสริมพลังภาคีเครือข่ายจาก หน่วยงานภาครัฐ องค์กรปกครองส่วน ท้องถิ่น และภาคเอกชนที่เกี่ยวข้อง กิจกรรมทางเศรษฐกิจ สังคม ความเชื่อ และ การเสริมพลังความเป็นชาติพันธุ์ไต่หย่า ทุนทางสังคมในการอนุรักษ์ป่าไม้ การดูแล รักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ผ่านกิจกรรมของภาคีเครือข่ายด้านการเกษตร และด้านการท่องเที่ยว ความร่วมมือในการขับเคลื่อนเชิงเศรษฐกิจ ควบคู่ไปกับวัฒนธรรมชุมชนอย่างบูรณาการ

**5.3 เงื่อนไขความสำเร็จของการสร้างนวัตกรรมชาวบ้านในการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน
จังหวัดเชียงราย**

เงื่อนไขความสำเร็จของการสร้างนวัตกรรมชาวบ้านในการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน
จังหวัดเชียงราย สามารถสรุปเงื่อนไขที่สำคัญ 3 รูปแบบจากเงื่อนไขความสำเร็จที่เกี่ยวข้อง (Input)
ได้แก่ 1) องค์ความรู้ของนวัตกรรมชาวบ้าน 2) ภาวะผู้นำกับการพัฒนา 3) การสร้างภาคีเครือข่าย 4)
การพัฒนาองค์ความรู้การพัฒนาที่ยั่งยืน และเกิดกระบวนการความสำเร็จ (Process) เพื่อสามารถ
สร้างนวัตกรรมชาวบ้าน (Output) ที่เป็นการพัฒนานวัตกรรมชาวบ้านในการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่
ยั่งยืน (Outcome) ดังนี้

1) องค์ความรู้ของนวัตกรรมชาวบ้าน

องค์ความรู้ของนวัตกรรมชาวบ้าน เป็นเงื่อนไขสำคัญที่มาเป็นอันดับแรกของความสำเร็จของ
การสร้างนวัตกรรมชาวบ้านในการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน โดยเฉพาะจังหวัดเชียงรายที่มี
บริบทชุมชนพหุวัฒนธรรม เศรษฐกิจเมืองชายแดน และทรัพยากรธรรมชาติตามหลักภูมิศาสตร์ที่

ติดต่อกับ 2 ประเทศ มีระบบนิเวศวิทยาแม่น้ำโขง พื้นที่สูง และความเป็นอัตลักษณ์ต่าง ๆ ดังนั้นเงื่อนไขความสำเร็จของการสร้างและพัฒนานวัตกรรมชาวบ้านในการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนในชุมชนต้นแบบจึงสะท้อนถึงองค์ความรู้ที่จำเป็นต่อการพัฒนาคน โดยนำเอาความรู้ ภูมิปัญญา และการถ่ายทอดสู่ผลการปฏิบัติที่เป็นรูปธรรมของทั้ง 6 พื้นที่ต้นแบบ

บ้านป่าแห่่ง ตำบลห้วยสัก อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย พบว่า องค์ความรู้ของนวัตกรรมชาวบ้านที่สำคัญ เกี่ยวกับการพัฒนาด้านเศรษฐกิจฐานรากของชุมชน มีการแก้ไขปัญหาที่มีอยู่ มีกระบวนการจัดการขยะ มีการนำนวัตกรรม เทคโนโลยีและการประยุกต์ โดยใช้ศักยภาพแกนนำนวัตกรรมชาวบ้านด้านการมีส่วนร่วมและการประสานภาคีเครือข่ายจากฐานทุนทางสังคมวัฒนธรรม เช่นเดียวกับที่ชุมชน **บ้านเมืองรวง ตำบลแมกมณี อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย** ที่นำเอา “การท่องเที่ยว” มาเป็นกลไกสำคัญในองค์ความรู้ของนวัตกรรมชาวบ้านจะเป็นการแลกเปลี่ยน การจัดการความรู้ด้านการท่องเที่ยวโดยชุมชน (Community – Based Tourism – CBT) เป็นเครื่องมือสร้างความเข้มแข็ง ซึ่งในพื้นที่เป็นหมู่บ้านจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่ประสบความสำเร็จ และเป็นต้นแบบนวัตกรรมทางสังคมให้กับชุมชนท่องเที่ยวอื่น ๆ ได้อย่างดี รวมถึงกระบวนการและเงื่อนไขความสำเร็จของการสร้างนวัตกรรมชาวบ้านในการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนในชุมชนบ้านเมืองรวงให้จุดเน้นในด้านการพัฒนาคุณภาพชีวิตบนฐานเศรษฐกิจชุมชนที่คำนึงถึงวิถีวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม โดยการจะเป็นนวัตกรรมชาวบ้านนั้นจะต้องเป็นบุคคลต้นแบบที่สามารถใช้ความรู้ ประสบการณ์ ความรอบรู้ต่อการเปลี่ยนแปลงมาเพื่อจัดการชุมชนท่องเที่ยววิถีของตนเองในชุมชน

และต้นแบบองค์ความรู้ของนวัตกรรมชาวบ้านที่**บ้านปางสา ตำบลป่าตึง อำเภอแม่จัน จังหวัดเชียงราย** เป็นการจัดการทรัพยากรชุมชนของบ้านปางสาด้วยวิธีการทำเกษตรแบบพอเพียง ใช้หลักการทำงานบนพื้นฐานความสัมพันธ์ของพี่น้องชาติพันธุ์ และภาคีเครือข่าย ให้เกิดการส่งเสริมความมั่นคงทางอาหาร สอดคล้องกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงและศาสตร์พระราชา ทั้งยังมีเครือข่ายภาควิชาการ ภาคเอกชน และภาครัฐเข้ามาหนุนเสริมการจัดการสิ่งแวดล้อมผ่านต้นแบบวนเกษตรบนพื้นที่สูง เกษตรอินทรีย์ เป็นนวัตกรรมชาวบ้านที่มีการพัฒนาและการประกอบการทางสังคมด้วยเงื่อนไขขององค์ความรู้ การมีส่วนร่วม การเสริมพลัง การอนุรักษ์ทรัพยากรอย่างเป็นรูปธรรม สอดคล้องกับเงื่อนไขความสำเร็จด้านองค์ความรู้นวัตกรรมชาวบ้านมิติทุนชุมชนของบ้านดอยสะไ้ ตำบลศรีดอนมูล อำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย ที่สามารถกล่าวได้ว่า เงื่อนไขความสำเร็จของการสร้างนวัตกรรมชาวบ้านในการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน สอดคล้องกับการพัฒนานวัตกรรมชาวบ้านที่ต้องมีองค์ความรู้นวัตกรรมทางการเกษตร การจัดการพื้นที่ และสร้างสรรค์สัมมาชีพที่เกิดการพึ่งตนเองสู่การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนฐานรากด้านการท่องเที่ยว รองรับพื้นที่ดอยสะไ้เป็นแหล่งท่องเที่ยวด้านนิเวศธรรมชาติและเป็นพื้นที่เอกลักษณ์ด้านวัฒนธรรม อย่างการมีส่วนร่วม และมีการเสริมพลังซึ่งกันและกันของชุมชน

“...นวัตกรรมชาวบ้าน สิ่งสำคัญคือ ความเป็นผู้นำ และมีกระบวนการทางสังคม ที่จะนำไปสู่การเสริมสร้างแนวทางการอยู่ร่วมกันในสังคม ซึ่งที่บ้านของเรามีทั้งกลุ่มลี้ซูลู ลาหู่ และจีน ที่มีจุดร่วมคือ ใช้การสื่อสารสังคม หรือตนเองเป็นต้นแบบ ตัวอย่างการสืบทอดค่านิยม จารีตวิธีท้องถิ่นผ่านวงข้าวหรือการร่วมวงกินข้าวกันนี้แหละ ใช้อาหารท้องถิ่น เปรียบเสมือนพ่อแม่สอนลูกให้เป็นนักคิด นักปฏิบัติ ให้ตนเองเป็นต้นแบบ ใช้ระบบคิดเรื่องการเกษตรที่คำนึงถึงสิ่งแวดล้อมมีวิถีชีวิตที่มีความสุขและรักษาสีโลก...”

รวมถึงการจัดการจัดการทรัพยากรชุมชนของบ้านปางสา บนวิถีชีวิตเกษตรแบบพึ่งพาตนเอง และประยุกต์ใช้นวัตกรรมที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม ซึ่งเงื่อนไขความสำเร็จด้านองค์ความรู้นวัตกรรมชาวบ้านสะท้อนถึงองค์ความรู้ที่นำเอาภูมิปัญญา ความรู้ นวัตกรรม การคำนึงถึงความยั่งยืนมาใช้ในการพัฒนา ดังบทสัมภาษณ์บางตอน ดังนี้

“...ผมเป็นเกษตรกร ผมไม่เคยปฏิเสธเทคโนโลยีและนวัตกรรมใหม่ ๆ และความรู้ใหม่ ๆ แต่สิ่งที่ผมปฏิเสธคือสารเคมี และการเกษตรที่ไม่รับผิดชอบต่อตนเอง ผู้บริโภคและสิ่งแวดล้อม ... นวัตกรรมชาวบ้านที่มีองค์ความรู้การพัฒนาอย่างยั่งยืนคือความสำเร็จอย่างหนึ่ง บางอย่างต้องเรียนรู้เพิ่ม บางอย่างมีอยู่แล้ว ในรากฐานของเรา บางอย่างต้องอาศัยพลังของเครือข่ายความร่วมมือ การเกษตรที่บ้านปางสาเป็นวิถีเกษตรเพื่อชีวิตใหม่ การส่งต่อเมล็ดพันธุ์แห่งความรักเพื่อสร้างความมั่นคงทางอาหารให้กับแผ่นดิน ตามศาสตร์พระราชา และการฟื้นฟูและเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับองค์ความรู้ชนเผ่าพื้นเมือง การดำเนินวิถีชีวิตตามประเพณี การใช้ประโยชน์ที่ดิน เพื่อส่งเสริมการจัดการทรัพยากรและความหลากหลายทางชีวภาพอย่างยั่งยืนของชุมชน สร้างการยอมรับองค์ความรู้ด้านนิเวศวิทยาและการจัดการที่ดินตามจารีตประเพณีของชนเผ่าพื้นเมือง การเสริมสร้างความร่วมมือระหว่างผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งการศึกษาและประยุกต์ใช้องค์ความรู้ชนเผ่าพื้นเมืองและองค์ความรู้วิทยาศาสตร์เพื่อลดการปลดปล่อยก๊าซเรือนกระจกและการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ จะสามารถเป็นการพัฒนานวัตกรรมชาวบ้านสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน...”

ส่วนเงื่อนไขความสำเร็จของการพัฒนานวัตกรรมชาวบ้านสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนของชุมชนบ้านสบสม และบ้านหาดไคร้ พบว่า เป็นกระบวนการความร่วมมือชุมชน และการอยู่ร่วมกันของชุมชนกับทรัพยากรธรรมชาติตามนิเวศแม่น้ำโขง โดยมีการเตรียมคน เตรียมพื้นที่ และเตรียมนักท่องเที่ยวด้วย

สภาพสถาปัตยกรรมบ้านเก่าในพื้นที่ และธรรมชาติวิทยาของแม่น้ำโขงในฤดูกาลต่าง ๆ ที่มีความโดดเด่นอย่างที่สุด คือผลิตภัณฑ์ด้านอาหารพื้นถิ่น ที่ได้รับการยกย่องเป็นอาหารประจำจังหวัดอย่างเมนู “ไก” จากการคัดเลือกและส่งเสริมด้านวัฒนธรรม ไกถูกนำมาแปรรูปเป็นอาหาร สินค้าทางวัฒนธรรมเฉพาะพื้นที่ ที่มีอัตลักษณ์ และสามารถเป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมหรือผลิตภัณฑ์ที่รองรับการท่องเที่ยวเมืองเก่าชุมชนสับสน-หาคำใคร่ได้ ซึ่งชาวบ้านมีความรู้ท้องถิ่นเกี่ยวไกมาตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษ และถ่ายทอดสืบต่อกันมาจนกลายเป็นวิถีชีวิตวัฒนธรรมที่สอดคล้องระหว่างคนกับทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชน และเงื่อนไขของความสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรมกับนิเวศวิทยาแม่น้ำโขงนี้ ที่เป็นหนึ่งในทุนชุมชนที่สะท้อนภูมิปัญญาหรือความเป็นนวัตกรรมชาวบ้านสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน ซึ่งมีวิถีชีวิต ภาวะผู้นำ การดำรงชีพบนฐานการศึกษาชุมชนและการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม ทรัพยากร

รวมถึงที่บ้านน้ำบ่อขาว เงื่อนไขความสำเร็จของการพัฒนานวัตกรรมชาวบ้านที่สำคัญอย่างมาก มาจากพื้นฐานความคิดและความเชื่อในการจัดการพึ่งพาตนเอง ซึ่งนวัตกรรมชาวบ้านหรือผู้นำของชุมชนจะสนับสนุนการสร้างองค์ความรู้ และการพัฒนาอย่างยั่งยืนผ่านดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจบนพื้นฐานความเข้าใจต่อสภาพแวดล้อม ทรัพยากรในชุมชน รวมถึงกายภาพของพื้นที่ มีการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนในการส่งเสริมภูมิปัญญาผสมผสานวิถีชีวิตสมัยใหม่กับความเชื่อดั้งเดิมของคนไตหย่า เช่น การแต่งกาย หัตถกรรม และการดูแลสุขภาพ เป็นต้น นำสู่การประกอบอาชีพและการประกอบอาชีพที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม รองรับการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์

2) ภาวะผู้นำกับการพัฒนา

ภาวะผู้นำกับการพัฒนา เป็นความสามารถของผู้นำหรือนวัตกรรมชาวบ้าน เป็นเงื่อนไขความสำเร็จของการสร้างนวัตกรรมชาวบ้านในการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนจังหวัดเชียงราย ซึ่งความเป็นผู้นำนี้สามารถช่วยให้ผู้อื่นหรือชุมชนได้มีข้อตกลงร่วมกัน และพยายามหาทางออกเพื่อให้ประสบผลสำเร็จตามจุดมุ่งหมายที่วางไว้ พฤติกรรมของผู้นำการพัฒนานั้นจะมีอิทธิพล โดยทางบวกสามารถสนับสนุนการร่วมมือการทำงาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านการพัฒนาและการจัดการชุมชน โดยมีตัวอย่างเงื่อนไขความสำเร็จ ในการขับเคลื่อนชุมชนต้นแบบบ้านป่าแห้ง และบ้านเมืองรวง ในบริบทของภาวะผู้นำการจัดการชุมชนกิ่งเมืองกิ่งชนบท ที่มีผลของภาวะผู้นำกับการพัฒนาในด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม รวมถึงการจัดการชุมชนพหุวัฒนธรรม ที่บ้านน้ำบ่อขาว บ้านดอยสะงี้ และบ้านปางสา โดยมีประสบการณ์และเรื่องเล่าของผู้นำชนเผ่า (Tribal leaders) จากทั้ง 3 ชุมชนเติบโต ปรับตัว และพัฒนาขึ้นเพื่อยกระดับการจัดการชุมชนสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน รวมถึงภาวะผู้นำกับการพัฒนาเชิงอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมควบคู่ไปกับการรับผิดชอบต่อสังคมและการพัฒนา บ้านสับสน และบ้านหาคำใคร่ โดยมีผลลัพธ์การทำงานในพื้นที่จากการเสริมพลัง

ผู้นำเพื่อการนำทุนชุมชนสู่การพัฒนาในมิติเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อม (ระบบนิเวศแม่น้ำโขง) โดยมีตัวอย่างบทสัมภาษณ์ที่สะท้อนถึงความสำคัญของผู้นำ ที่จะช่วยส่งเสริมความสำเร็จการสร้างนวัตกรรมชาวบ้านไปจัดการชุมชนสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืนได้ ดังนี้

“...อย่างเรามีจุดเด่นในเรื่องผ้าไหม การปักผ้าทอผ้า หรือทำภาพแบบดั้งเดิม ในบางครั้งมีต้นทุนที่สูงมาก ผู้นำการพัฒนา หรือนวัตกรรมในชุมชน บ้านน้ำบ่อขาวของเรา ก็จะเป็นกำลังสำคัญ นำพาทุกคนไปร่วมกับภาคีเครือข่าย อย่างนักวิชาการหรือผู้รู้ ทางด้านเทคโนโลยีสิ่งทอ หรือนำเอานวัตกรรมใหม่ๆ อย่างการย้อม การปรับสกรีนผ้า มาเพิ่มมูลค่า การทำสินค้าผลิตภัณฑ์พวกผ้าของบ้านน้ำบ่อขาวของเราเพื่อรองรับการท่องเที่ยว ลดต้นทุนได้ ราคาดี ซื้อง่าย ขายคล่องขึ้น ก็ทำให้เสริมพลังการพัฒนาเศรษฐกิจของชุมชนดีขึ้น ตรงนี้คือสิ่งที่จับต้องได้ง่ายที่สุด จากการเสริมพลังและผลสำเร็จของผู้นำ...”

ดังนั้นผู้นำกับการพัฒนา เป็นกลไกสำคัญที่ส่งเสริมหรือเป็นเงื่อนไขความสำเร็จในการนำเอาต้นแบบภาวะผู้นำ การจัดการในชุมชน ที่ประกอบด้วยด้านการจัดการเศรษฐกิจ การจัดการชุมชนพหุวัฒนธรรม การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมควบคู่ไปกับการรับผิดชอบต่อสังคมและการพัฒนา รวมถึงมีการเสริมพลังเพื่อการนำทุนชุมชนสู่การพัฒนา

3) การสร้างภาคีเครือข่าย

เงื่อนไขความสำเร็จของการสร้างนวัตกรรมชาวบ้านในการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน จังหวัดเชียงราย ในด้านการสร้างภาคีเครือข่ายนี้ แสดงถึงความสัมพันธ์แนวราบ มีความเสมอภาค และเรียนรู้ร่วมกันอย่างต่อเนื่อง โดยการสร้างภาคีเครือข่ายในงานวิจัยครั้งนี้ เครือข่ายประกอบด้วย ภาครัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ภาคเอกชน และภาคประชาสังคม รวมถึงภาคส่วนวิชาการ สถาบันการศึกษา เข้ามามีส่วนร่วมสร้างนวัตกรรมชาวบ้านในการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ซึ่งชุมชนบ้านป่าแห่่ง และบ้านเมืองรวง มีการสร้างภาคีเครือข่ายและกระบวนการเสริมพลังจาก 1) หน่วยงานภาครัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และ 2) ภาคเอกชนที่เกี่ยวข้อง ส่วนชุมชน บ้านน้ำบ่อขาว มีกิจกรรมบูรณาการภูมิปัญญาของชาวไทห่าในด้านเศรษฐกิจ สังคม และความเชื่อ มีจุดเน้นภาคีเครือข่าย 1) ภาคประชาสังคม 2) ภาคเอกชน และการหนุนเสริมจาก 3) ภาครัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และ บ้านปางสา บ้านสบสม-หาดไคร้ และบ้านดอยสะงี้ มีเงื่อนไขความสำเร็จในการสร้างภาคีเครือข่ายมิติทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทั้งการเกษตรและการท่องเที่ยว ในเครือข่าย 1) ภาครัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น 2) ภาคประชาสังคม 3) ภาควิชาการ และ 4)

ภาคเอกชนที่เกี่ยวข้อง ตัวอย่างบทสัมภาษณ์ที่เป็นรูปธรรมจากนวัตกรชาวบ้านในพื้นที่ชุมชนสบสม-
หาดไคร้ ดังนี้

“...คิดว่า ในพื้นที่ของอำเภอเชียงของ มีความน่าสนใจอยู่แล้ว โดยเฉพาะพื้นที่ชุมชนทั้งสองหมู่บ้านที่เป็นบ้านติดกันนี้แหละ ติดกับแม่น้ำโขง ในขณะเดียวกัน เราก็มีการแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ ทั้งในประเทศ และอัปเดต ความรู้ใหม่ ๆ ของประเทศเพื่อนบ้านผ่านเรื่องของโลจิสติกส์ขนส่ง การท่องเที่ยว เส้นทางที่มีการสื่อสารกันระหว่างประเทศ จะได้ประโยชน์นะในการที่ไม่มีขอบเขตและที่สิ้นสุด ในการพัฒนาตนเอง อย่างถ้าพูดถึงความรู้ การเรียนรู้และภูมิปัญญาของนวัตกรชาวบ้านก็เป็นโอกาสที่ดี พื้นที่นวัตกรหรือผู้นำ จะได้รับการส่งเสริม และนำเอาความรู้จากหลากหลายทางชีวภาพความ สมบูรณ์ของระบบนิเวศในพื้นที่ ไปบูรณาการกับ ความทันสมัย การพัฒนา นโยบายการส่งเสริม อย่างเช่นการยกระดับอาหารพื้นถิ่น "ไก" หรือสาหร่าย แม่น้ำโขงของเราไป เป็นอาหารประจำจังหวัด ตรงนี้ใช้ทั้งองค์ความรู้ของ นวัตกรชาวบ้านนะ ใช้การส่งเสริมของผู้นำนะ และต้องได้รับการสนับสนุน จากภาคีภาครัฐนะ ที่ผลักดันให้ ไกเป็นที่รู้จัก เมนูเป็นที่น่าสนใจ และมี เรื่องราว อยู่ในนั้น ถ้าพูดจะกลายเป็นเคลมใหม่นะ (หัวเราะ) ว่าจริง ๆ แล้ว ไกสะท้อนได้นะว่าเรามีการรักษาระบบนิเวศแม่น้ำโขง ให้น้ำสะอาดมีความ อุดมสมบูรณ์และเหมาะสม ไกถึงจะเกิดและนำมาใช้เป็นวัตถุดิบประกอบ อาหารได้...”

การสร้างภาคีเครือข่าย ทั้งเครือข่ายภาครัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ภาคเอกชน ภาคประชา สังคม และภาคส่วนวิชาการ สถาบันการศึกษา จึงเป็นเงื่อนไขความสำเร็จในด้านการสร้างภาคี เครือข่ายนวัตกรชาวบ้านเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนจังหวัดเชียงราย

4) การพัฒนาองค์ความรู้การพัฒนาที่ยั่งยืน

เงื่อนไขความสำเร็จของการสร้างนวัตกรชาวบ้านในการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ ยั่งยืนจังหวัดเชียงราย มีองค์ประกอบสำคัญอีกประการหนึ่งคือ การพัฒนาองค์ความรู้การพัฒนาที่ ยั่งยืน ซึ่งหมายถึงการพัฒนานวัตกรชาวบ้าน จำเป็นต้องอาศัยองค์ความรู้การพัฒนาที่ยั่งยืนที่มีความ เป็นพลวัต ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของสังคมโลก โดยการพัฒนาที่ยั่งยืน เป็นการ พัฒนาเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมอย่างบูรณาการและมีความสมดุลระหว่างที่ประกอบด้วย ความยั่งยืนทางเศรษฐกิจ ความยั่งยืนทางสังคม และความยั่งยืนด้านสิ่งแวดล้อม

ความยั่งยืนทางเศรษฐกิจ เป็นความเจริญเติบโตที่ทำให้เกิดกระจายรายได้ที่เหมาะสมของสังคม ชุมชนนั้น ๆ ในขณะที่ยังคงรักษาไว้ซึ่งทุนมนุษย์และทุนธรรมชาติ มีเป้าหมายพื้นฐานของระบบเศรษฐกิจ คือ การตอบสนองความจำเป็นขั้นพื้นฐานของประชาชน ด้วยการผลิตสินค้าและบริการ เพื่อการลดปัญหาความยากจน และทำให้เกิดการกระจายรายได้ที่เป็นธรรมเพิ่มขึ้นในสังคม เช่นเดียวกับเงื่อนไขการพัฒนาที่ยั่งยืนในชุมชนบ้านเมืองรวงและบ้านดอยสะเก็ที่สะท้อนผ่านกิจกรรมการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่สอดคล้องกับวิถี สภาพนิเวศ และการพึ่งพาตนเองทางเศรษฐกิจ

“...ดอยสะเก็จริงๆแล้ว เดินทางไม่สะดวกสบายนะ แต่มีเสน่ห์ และเป็นจุดที่ส่งเสริมการท่องเที่ยวของจังหวัดได้เพราะมีความน่าสนใจในแง่ของสถานที่ท่องเที่ยวตามธรรมชาติเรียกได้ว่า ที่พักหลักร้อยวิวหลักล้านเหมือนที่เขาพูด ๆ กันนะ เป็นความจริงนะ นี่คือนะเสน่ห์ของบ้านดอยสะเก็ เพราะถ้ามองแล้ว พื้นที่ดอยสะเก็สูงกว่าระดับน้ำทะเลเกิน 500 เมตรหมดเลย ดั้งเดิมเนียประกอบอาชีพทางการเกษตร และมีกลุ่มชาติพันธุ์อาข่า เป็นหลัก แต่ก็อยู่กันแบบพหุวัฒนธรรมมีหลากหลายกลุ่มชาติพันธุ์ตั้งแต่ ไทยอง ไทใหญ่ ไทลื้อ โดยนวัตกรรมชาวบ้านของบ้านดอยสะเก็เรา เน้นความเป็นผู้นำและการพัฒนาชุมชน ทั้งในเรื่องของการพัฒนาเด็กเยาวชน การพัฒนาด้านการศึกษา การนำเอาวิถีวัฒนธรรมมาเชื่อมกับการท่องเที่ยวทั้งในเรื่องศาสนาด้วยนะ อย่างประเพณีที่โดดเด่น งานปีใหม่ไข่แดง งานโล้ชิงช้า งานปีใหม่ลูกข่าง เป็นต้น...”

องค์ประกอบด้านการพัฒนาองค์ความรู้การพัฒนาที่ยั่งยืนจึงถือเป็นเงื่อนไขความสำเร็จของการสร้างนวัตกรรมชาวบ้านในการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนจังหวัดเชียงราย โดยเป็นไปตามคำกล่าวบางตอนในการให้สัมภาษณ์ถึงเงื่อนไขความสำเร็จของชุมชนที่ได้สร้างและพัฒนานวัตกรรมชาวบ้านจากตัวแทน นวัตกรรมชาวบ้านชุมชนบ้านดอยสะเก็ ดังนี้

“... ถ้าพูดถึงอะไรเป็นเงื่อนไขความสำเร็จของการสร้างบ้านดอยสะเก็ ให้เป็นต้นแบบ เกิดนวัตกรรมชาวบ้านและพัฒนาไปสู่ความยั่งยืนได้ สิ่งสำคัญคิดว่าเป็นเรื่องของความรู้ความเข้าใจของแกนนำ มีการนำเอาทักษะที่เกิดการลงมือปฏิบัติให้เกิดการทำงานที่ต่อเนื่อง ส่งเสริมจากต้นทุนที่มีอยู่ในชุมชนแล้วไปเชื่อมกับระบบตลาดรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลง เป็นผู้ผลิตที่ดี ตรงนี้คิดว่าเป็นกระบวนการของผู้นำ หรือองค์ความรู้ของนวัตกรรมชาวบ้าน ที่นำเอาเรื่องของการสร้างพาทีเครือข่าย และอาจอยู่ได้ด้วยตนเอง หากาศิที่มี

เป้าหมายการทำงานร่วมกัน จะได้ขับเคลื่อนบนฐานการมีส่วนร่วมได้ สรุปก็คือ ใช้ความรู้ ใช้ภูมิปัญญาของเรามาบวกกับเทคโนโลยีที่ทันสมัย บวกกลไกการบริหารจัดการที่ดี ได้รับการสนับสนุนหรือบูรณาการความร่วมมือกับภาครัฐภาคท้องถิ่น สถาบันการศึกษา นักวิชาการต่าง ๆ นี้แหละ จะได้เท่าทันการเปลี่ยนแปลง จะได้เป็นผู้ผลิตที่ปรับตัวได้ดี ทั้งแลกเปลี่ยนความรู้ภาคีเครือข่ายและปรับเปลี่ยนการพัฒนา จะได้เป็นพื้นที่แห่งการเรียนรู้ด้านการท่องเที่ยวและพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน โดยเราได้รับการส่งเสริมจากโครงการหลวงมาเป็นระยะเวลายาวนาน และผลสำเร็จก็เกิดในคนรุ่นปัจจุบัน ดังนั้นถ้าคำนึงถึงคนรุ่นอนาคตด้วย ก็เรียกว่าการพัฒนาอย่างยั่งยืนใช่ใหม่นะ...

ซึ่งในงานวิจัยครั้งนี้บูรณาการทั้งมิติความยั่งยืนทางเศรษฐกิจ มิติความยั่งยืนทางสังคม และมิติความยั่งยืนด้านสิ่งแวดล้อม โดยเห็นว่า ความยั่งยืนทางสังคม ในการวิจัยนี้นิยามว่า ภาคส่วนสังคมของการพัฒนาที่ยั่งยืนที่จะต้องวางอยู่บนรากฐานของ 2 หลักการ คือ หลักการความยุติธรรม และหลักการความเท่าเทียมกัน เพื่อให้เกิดการพัฒนาในระยะยาว การเข้าถึงทรัพยากรและโอกาสของคนในสังคมจะต้องมีความเท่าเทียมกัน สิทธิมนุษยชนและผลประโยชน์อื่นๆ เช่น อาหาร สาธารณสุข การศึกษา ที่อยู่อาศัยและโอกาสในการพัฒนาตนเอง ความเป็นธรรมในสังคมนี้มีนัยยะถึงโอกาสที่เท่าเทียมกันของประชาชนทุกคนในด้านการศึกษา สอดคล้องกับเงื่อนไขความสำเร็จการพัฒนานวัตกรรมชาวบ้านของชุมชนบ้านปางสา และบ้านน้ำบ่อขาว ที่มีอัตลักษณ์ชุมชนชาติพันธุ์และใช้หลักการมีส่วนร่วมในการเสริมสร้างผลิตภาพให้แก่สังคม รับกับเป้าหมายทางสังคมของชุมชนพื้นที่ ทั้งด้านของความหลากหลายทางวัฒนธรรม ความเป็นธรรมในสังคม ความเท่าเทียมกัน ถือเป็นเงื่อนไขความสำเร็จการพัฒนาองค์ความรู้การพัฒนาที่ยั่งยืน

ความยั่งยืนด้านสิ่งแวดล้อม มีผลการศึกษการพัฒนาองค์ความรู้การพัฒนาที่ยั่งยืนในชุมชนต้นแบบ พบว่าสิ่งสำคัญของความยั่งยืน คือ การใช้ทรัพยากรอย่างยั่งยืน การทำนุบำรุงรักษาทุนธรรมชาติไม่ว่าจะเป็นป่าไม้ แม่น้ำ ภูเขา แร่ธาตุอันเป็นสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติที่ควรจะดำรงอยู่ตลอดจนแก้ไขปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม โดยมีผลสำเร็จของเงื่อนไขความสำเร็จนี้ที่ชุมชนบ้านป่าแห้ง และชุมชนบ้านสบสม และบ้านหาดไคร้ที่มีกลไกการจัดการขยะและนิเวศวิทยาแม่น้ำโขง โดยเป็นทุนทางธรรมชาติที่ทำให้ส่วนประกอบทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม ดำเนินไปได้อย่างมีประสิทธิภาพอย่างมีเสถียรภาพของระบบนิเวศของโลก

โดยสรุปเงื่อนไขความสำเร็จของการสร้างนวัตกรรมชาวบ้านในการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนจังหวัดเชียงราย ทั้งด้านองค์ความรู้ของนวัตกรรมชาวบ้าน ภาวะผู้นำการพัฒนา การสร้างภาคีเครือข่าย และการพัฒนาองค์ความรู้การพัฒนาที่ยั่งยืนในการส่งเสริมนวัตกรรมชาวบ้าน เป็นปัจจัยเชิงกลไกขับเคลื่อนและพัฒนาตัวแบบความสำเร็จของนวัตกรรมชาวบ้านในการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน สามารถสรุปได้ดังตารางที่ 29

ตารางที่ 29 เงื่อนไขความสำเร็จของการสร้างนวัตกรรมชาวบ้านในการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนจังหวัดเชียงราย

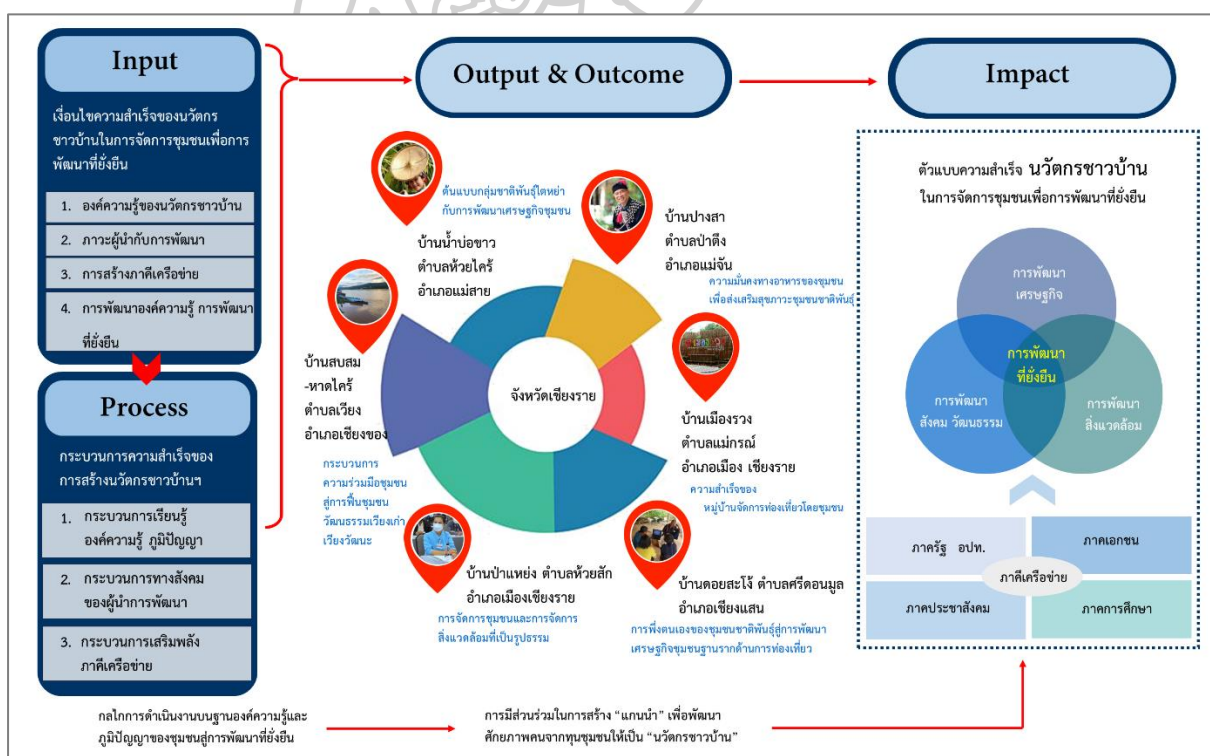
เงื่อนไขความสำเร็จของการสร้างนวัตกรรมชาวบ้าน	ชุมชนต้นแบบ	ความสำเร็จของการสร้างนวัตกรรมชาวบ้านในการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน
องค์ความรู้ของนวัตกรรมชาวบ้าน	บ้านป่าแห่ย์ ตำบลห้วยสัก อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย	การจัดการขยะ นวัตกรรม เทคโนโลยีและการประยุกต์
	บ้านเมืองรวง ตำบลแม่กรณ์ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย	การมีส่วนร่วมและการประสานภาคีเครือข่าย
	บ้านปางสา ตำบลป่าตึง อำเภอแม่จัน จังหวัดเชียงราย	การท่องเที่ยวโดยชุมชน และการดำเนินธุรกิจ การจัดการแหล่งเรียนรู้ เพื่อรองรับการท่องเที่ยว
	บ้านคอยสะเง้ ตำบลศรีดอนมูล อำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย	การมีส่วนร่วม การเสริมพลัง การอนุรักษ์ทรัพยากร เกษตรอินทรีย์
	บ้านสบสม และบ้านหาดไคร้ ตำบลเวียง อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย	การพัฒนาและการประกอบการทางสังคม
	บ้านน้ำบ่อขาว ตำบลห้วยไคร้ อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย	การมีส่วนร่วม การเสริมพลัง การท่องเที่ยวโดยชุมชน
	บ้านป่าแห่ย์ ตำบลห้วยสัก อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย	นวัตกรรมทางการเกษตร การจัดการพื้นที่
	บ้านเมืองรวง ตำบลแม่กรณ์ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย	การศึกษาชุมชนและการพัฒนา
ภาวะผู้นำกับการพัฒนา	บ้านป่าแห่ย์ ตำบลห้วยสัก อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย	ความสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรมกับทรัพยากรธรรมชาติ
	บ้านป่าแห่ย์ ตำบลห้วยสัก อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย	การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน ท่องเที่ยวสร้างสรรค์
	บ้านเมืองรวง ตำบลแม่กรณ์ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย	การประกอบการที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม
	บ้านป่าแห่ย์ ตำบลห้วยสัก อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย	ภาวะผู้นำ
	บ้านเมืองรวง ตำบลแม่กรณ์ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย	การจัดการชุมชนกึ่งเมืองกึ่งชนบท

ตารางที่ 29 (ต่อ)

เงื่อนไขความสำเร็จของการ สร้างนวัตกรรมชาวบ้าน	ชุมชนต้นแบบ	ความสำเร็จของการสร้างนวัตกรรมชาวบ้านใน การจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน
	บ้านน้ำบ่อขาว ตำบลห้วยไคร้ อำเภอแม่ สาย จังหวัดเชียงราย	การจัดการชุมชนพหุวัฒนธรรม การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและ สิ่งแวดล้อมควบคู่ไปกับการรับผิดชอบต่อ สังคมและการพัฒนา
	บ้านดอยสะเก้ง ตำบลศรีดอนมูล อำเภอ เชียงแสน จังหวัดเชียงราย	
	บ้านปางสา ตำบลป่าตึง อำเภอแม่จัน จังหวัดเชียงราย	
	บ้านสบสม และบ้านหาดไคร้ ตำบลเวียง อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย	การเสริมพลังเพื่อการนำทุนชุมชนสู่การพัฒนา ในมิติเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อม (ระบบนิเวศ แม่น้ำโขง)
การสร้างภาคีเครือข่าย	บ้านป่าแห้ง และบ้านเมืองรวง อำเภอ เมือง จังหวัดเชียงราย	กระบวนการเสริมพลัง จาก 1) หน่วยงานภาครัฐ องค์การปกครอง ส่วนท้องถิ่น และ 2) ภาคเอกชนที่เกี่ยวข้อง
	บ้านน้ำบ่อขาว ตำบลห้วยไคร้ อำเภอแม่ สาย จังหวัดเชียงราย	กิจกรรมบูรณาการภูมิปัญญาของชาวไตหย่า ในด้านเศรษฐกิจ สังคม และความเชื่อ มี จุดเน้นภาคีเครือข่าย 1) ภาคประชาสังคม 2) ภาคเอกชน และการหนุนเสริมจาก 3) ภาครัฐ องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น
	บ้านปางสา ตำบลป่าตึง อำเภอแม่จัน จังหวัดเชียงราย	เงื่อนไขความสำเร็จในการสร้างภาคีเครือข่าย มิติทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทั้ง การเกษตรและการท่องเที่ยว ในเครือข่าย 1) ภาครัฐ องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น 2) ภาค ประชาสังคม 3) ภาควิชาการ และ 4) ภาคเอกชนที่เกี่ยวข้อง
	บ้านสบสม-หาดไคร้ ตำบลเวียง อำเภอ เชียงของ จังหวัดเชียงราย	
	และบ้านดอยสะเก้ง ตำบลศรีดอนมูล อำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย	
การพัฒนาองค์ความรู้การพัฒนา ที่ยั่งยืน	บ้านเมืองรวง บ้านดอยสะเก้ง บ้านสบสม และบ้านหาดไคร้ บ้านปางสา บ้านน้ำบ่อขาว	นวัตกรรมชาวบ้านกับการพัฒนาที่ยั่งยืนที่มี จุดเน้นในมิติเศรษฐกิจ นวัตกรรมชาวบ้านกับการพัฒนาที่ยั่งยืนที่มี จุดเน้นในมิติสังคมวัฒนธรรม
	บ้านป่าแห้ง บ้านปางสา บ้านสบสม และบ้านหาดไคร้	นวัตกรรมชาวบ้านกับการพัฒนาที่ยั่งยืนที่มี จุดเน้นในมิติสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรชุมชน

สรุปกระบวนการและเงื่อนไขความสำเร็จของการสร้างนวัตกรรมชาวบ้านในการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนจังหวัดเชียงราย

การสังเคราะห์กระบวนการและเงื่อนไขความสำเร็จของการสร้างนวัตกรรมชาวบ้านในการจัดการชุมชน เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนของจังหวัดเชียงรายนั้น เป็นการศึกษาความเป็นมาของชุมชน และพื้นฐานที่รองรับการเปลี่ยนแปลงและการพัฒนาที่ยั่งยืน จากกระบวนการศึกษาข้อมูลนวัตกรรมชาวบ้านในพื้นที่ 18 อำเภอของจังหวัดเชียงราย ได้มาซึ่งพื้นที่ถือเป็นชุมชนต้นแบบ จำนวน 6 ชุมชน ที่มีอัตลักษณ์และบริบทที่แตกต่างกัน เป็นชุมชนสร้างสรรค์นวัตกรรมชาวบ้านในการจัดการชุมชนสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม โดยจะเห็นว่ามีการจัดการในการสร้างนวัตกรรมชาวบ้าน ที่สอดคล้องกับพัฒนาการของชุมชน ในการเปลี่ยนแปลงสู่การเป็นชุมชนต้นแบบในมิติต่างๆ ที่มีทุนชุมชนในการหล่อหลอม และนำสู่เงื่อนไขความสำเร็จที่มีกลไกของการสร้างนวัตกรรมชาวบ้าน โดยมีทั้งความแตกต่างกันและส่วนที่สอดคล้องสัมพันธ์กัน สามารถสรุปกระบวนการและเงื่อนไขความสำเร็จของการสร้างนวัตกรรมชาวบ้านในการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนจังหวัดเชียงราย ดังภาพที่ 22

ภาพที่ 22 แผนภาพกระบวนการและเงื่อนไขความสำเร็จของการสร้างนวัตกรรมชาวบ้านในการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

จากแผนภาพกระบวนการและเงื่อนไขความสำเร็จของการสร้างนวัตกรรมชาวบ้านในการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน สามารถสรุปได้ว่า กระบวนการความสำเร็จของการสร้างนวัตกรรมชาวบ้านในการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ประกอบด้วย 1) กระบวนการเรียนรู้ องค์ความรู้ ภูมิปัญญาในการส่งเสริมนวัตกรรมชาวบ้าน 2) กระบวนการทางสังคมของผู้นำ และ 3) กระบวนการเสริมพลังภาคีเครือข่าย และเงื่อนไขความสำเร็จของการสร้าง นวัตกรรมชาวบ้านในการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ประกอบด้วย 1) องค์ความรู้ของนวัตกรรมชาวบ้าน 2) ภาวะผู้นำกับการพัฒนา 3) การสร้างภาคีเครือข่าย และ 4) การพัฒนาองค์ความรู้การพัฒนาที่ยั่งยืน โดยทั้งกระบวนการและเงื่อนไขความสำเร็จสามารถแสดงถึงกลไกสำคัญในการพัฒนาตัวแบบความสำเร็จของนวัตกรรมชาวบ้านในการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน หากพิจารณาถึงวงจรเชิงกลไก อาจเริ่มต้นจากปัจจัยที่เกี่ยวข้อง (Input) หรือเงื่อนไข 1) องค์ความรู้ของนวัตกรรมชาวบ้าน 2) ภาวะผู้นำกับการพัฒนา 3) การสร้างภาคีเครือข่าย และ 4) การพัฒนาองค์ความรู้การพัฒนาที่ยั่งยืน และเกิดกระบวนการความสำเร็จ (Process) 1) กระบวนการเรียนรู้ องค์ความรู้ ภูมิปัญญาในการส่งเสริมนวัตกรรมชาวบ้าน 2) กระบวนการทางสังคมของผู้นำ และ 3) กระบวนการเสริมพลังภาคีเครือข่าย เพื่อสามารถสร้างนวัตกรรมชาวบ้าน (Output) ที่เป็นการพัฒนานวัตกรรมชาวบ้านในการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน (Outcome) ซึ่งภูมิปัญญา องค์ความรู้ และผลลัพธ์ จากพื้นที่ชุมชนต้นแบบที่มีนวัตกรรมชาวบ้านเป็นส่วนหนึ่งของนวัตกรรมสังคมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนเป็นการเรียนรู้ปรากฏการณ์ทางสังคม โดยใช้หลักของการพัฒนาที่ยั่งยืนเป็นแนวทางจัดการชุมชน

ตอนที่ 5 การพัฒนาตัวแบบความสำเร็จของการพัฒนานวัตกรรมชาวบ้านในการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ในจังหวัดเชียงราย

ผลการวิจัยในขั้นตอนนี้ นำเสนอการพัฒนาตัวแบบความสำเร็จของการพัฒนานวัตกรรมชาวบ้านในการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ในจังหวัดเชียงราย ด้วยการสนทนากลุ่มในเวทีชุมชนเพื่อถอดบทเรียนการพัฒนาตัวแบบความสำเร็จของการพัฒนานวัตกรรมชาวบ้านในการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ผลการศึกษาสามารถนำเสนอถึง 1) การรับรองโดยการตรวจสอบร่างรูปแบบตัวแบบความสำเร็จของการพัฒนา นวัตกรรมชาวบ้านในการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน จังหวัดเชียงราย 2) การประยุกต์ใช้ตัวแบบความสำเร็จของการพัฒนานวัตกรรมชาวบ้านในการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนจังหวัดเชียงราย เพื่อนำไปใช้ประโยชน์ของภาคีเครือข่ายที่เกี่ยวข้อง

โดยสามารถนำเสนอตัวแบบความสำเร็จนวัตกรรมชาวบ้านในการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ดังนี้

ตารางที่ 30 แสดงการสังเคราะห์ตัวแบบความสำเร็จนวัตกรชาวบ้านในการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

การศึกษาเชิงปริมาณ	การศึกษาเชิงคุณภาพ	การสังเคราะห์ตัวแบบความสำเร็จนวัตกรชาวบ้านในการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน
<p>ตัวแปรที่มีอิทธิพลทางตรงและทางอ้อมต่อการพัฒนานวัตกรชาวบ้านในการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน</p> <p>ประกอบด้วย</p> <p>นวัตกรชาวบ้าน</p> <p>เครือข่ายการมีส่วนร่วม</p> <p>ผู้นำการพัฒนา</p>	<p>เงื่อนไขความสำเร็จการพัฒนานวัตกรชาวบ้านในการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ประกอบด้วย</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) องค์ความรู้ของนวัตกรชาวบ้าน 2) ภาวะผู้นำกับการพัฒนา 3) การสร้างภาคีเครือข่าย 	<p>ตัวแบบความสำเร็จนวัตกรชาวบ้านในการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน สามารถนำผลการศึกษามาเสนอวิธี พบว่าตัวแบบความสำเร็จนวัตกรชาวบ้าน ประกอบด้วย</p> <p>ตัวนวัตกรชาวบ้าน ร่วมกับการหล่อหลอมโดยชุมชนสังคม</p>

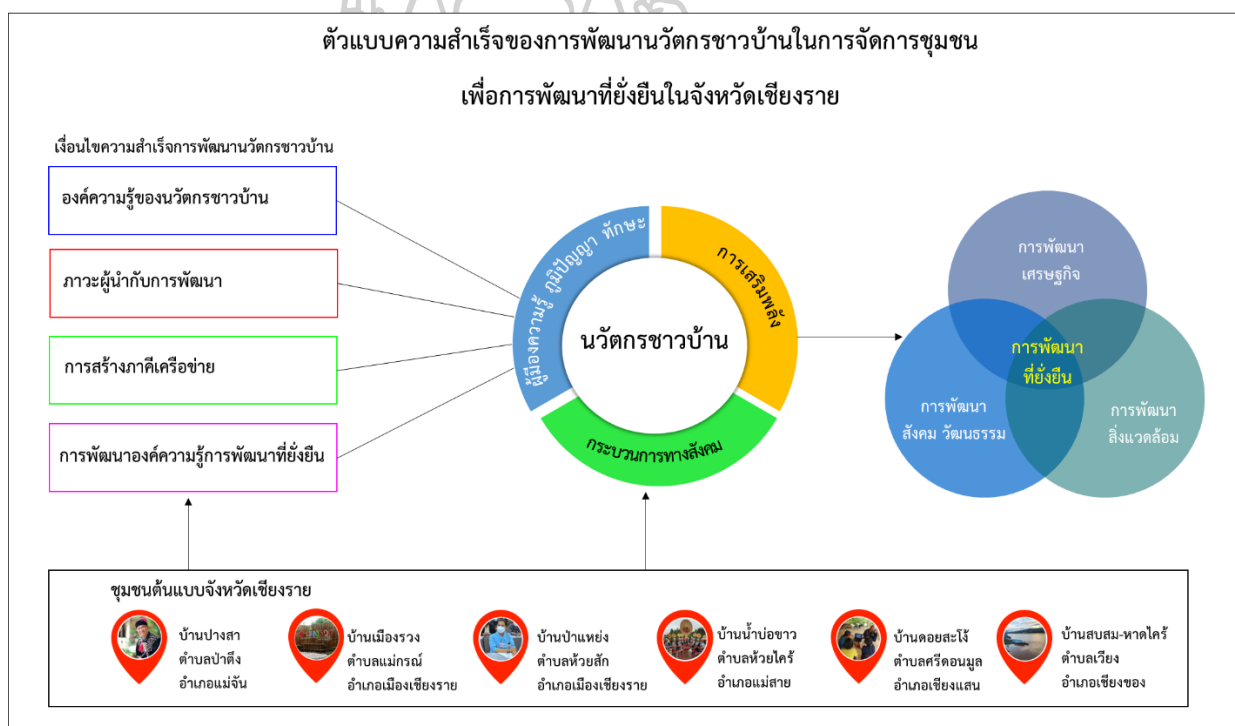

ตารางที่ 30 (ต่อ)

การศึกษาเชิงปริมาณ	การศึกษาเชิงคุณภาพ	การสังเคราะห์ตัวแบบ ความสำเร็จนวัตกรชาวบ้าน ในการจัดการชุมชนเพื่อการ พัฒนาที่ยั่งยืน
การพัฒนาที่ยั่งยืน	<p>4) การพัฒนาองค์ความรู้ การพัฒนาที่ยั่งยืน</p> <p>กระบวนการสร้างนวัตกร ชาวบ้านในการจัดการชุมชนเพื่อ การพัฒนาที่ยั่งยืน</p> <p>1) กระบวนการเรียนรู้ องค์ ความรู้ ภูมิปัญญาใน การส่งเสริมนวัตกร ชาวบ้าน</p> <p>2) กระบวนการทางสังคม ของผู้นำ</p> <p>3) กระบวนการเสริมพลัง ภาคีเครือข่าย</p>	<p>ที่ความสำเร็จการพัฒนานวัตกร ชาวบ้านในการจัดการชุมชน เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนนั้น ต้องประกอบไปด้วย 1) การ เป็นผู้มีองค์ความรู้ ทั้งด้าน ความรู้ ภูมิปัญญา ทักษะ และ ประสบการณ์</p> <p>2) เป็นนวัตกรชาวบ้านที่มี ภาวะผู้นำกับการพัฒนา 3) สามารถสร้างภาคีเครือข่าย ส่งเสริมและพัฒนาการมีส่วน ร่วม และ 4) มีการพัฒนาองค์ ความรู้การพัฒนาที่ยั่งยืน แลกเปลี่ยนเรียนรู้อยู่เสมอ ตลอดจนใช้กระบวนการสร้าง นวัตกรชาวบ้านหนุนเสริมผู้นำรุ่น ใหม่ ด้วยกระบวนการเรียนรู้ กระบวนการทางสังคม และ กระบวนการเสริมพลัง</p>

จากตารางที่ 30 จึงสามารถสรุปได้ว่า ตัวแบบความสำเร็จนวัตกรชาวบ้านในการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน สามารถนำผลการศึกษาดังกล่าวมาพบได้ว่าตัวแบบความสำเร็จนวัตกรชาวบ้าน ประกอบด้วยตัวนวัตกรชาวบ้าน ร่วมกับการหล่อหลอมโดยชุมชนสังคม ที่ความสำเร็จการพัฒนานวัตกรชาวบ้านในการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนนั้น ต้องประกอบไปด้วย 1) การเป็นผู้มีองค์ความรู้ ทั้งด้านความรู้ ภูมิปัญญา ทักษะ และประสบการณ์ 2) เป็นนวัตกรชาวบ้านที่มีภาวะ

ผู้นำกับการพัฒนา 3) สามารถสร้างภาคีเครือข่าย ส่งเสริมและพัฒนาการมีส่วนร่วม และ 4) มีการพัฒนาองค์ความรู้การพัฒนาที่ยั่งยืน แลกเปลี่ยนเรียนรู้อยู่เสมอ ตลอดจนใช้กระบวนการสนับนวัตกรชาวบ้านหนุนเสริมผู้นำรุ่นใหม่ ด้วยกระบวนการเรียนรู้ กระบวนการทางสังคม และกระบวนการเสริมพลัง โดยเป็นไปตามกระบวนการสร้างนวัตกรชาวบ้านในการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ทั้ง 3 องค์ประกอบที่ได้ผลการศึกษาในตอนต้นที่ 4 ซึ่งนำไปสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน เป็นการพัฒนาที่มีความสมดุลระหว่างด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม เป็นการพัฒนาที่พิจารณาถึงผลกระทบจากการพัฒนาเศรษฐกิจที่มีต่อสังคมและสิ่งแวดล้อมไปด้วย สอดคล้องกับหลักการหรือแนวทางการพัฒนาที่ตอบสนองความต้องการของคนรุ่นปัจจุบัน โดยไม่ลดทอนความสามารถในการตอบสนองความต้องการของคนรุ่นอนาคตนั่นเอง ผู้วิจัยนำเสนอตัวแบบความสำเร็จนวัตกรชาวบ้านในการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ดังภาพที่ 23

ภาพที่ 23 ตัวแบบความสำเร็จของการพัฒนานวัตกรชาวบ้านในการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนในจังหวัดเชียงราย

1. การรับรองตัวแบบความสำเร็จนวัตกรรมชาวบ้านในการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

นวัตกรรมชาวบ้านในจังหวัดเชียงราย ผู้นำชุมชนจากภาคประชาสังคม ภาครัฐ ตัวแทนจากภาคเอกชน และภาคการศึกษา ทั้งที่เป็นผู้นำที่เป็นทางการและผู้นำตามธรรมชาติ รวมถึงเป็นผู้มีความรู้ ทักษะ ประสบการณ์ และภูมิปัญญาที่ถือเป็นนวัตกรรมสังคม ที่ได้รับการยอมรับจากประชาชนในพื้นที่ว่าเป็นแกนนำนักพัฒนา และผู้นำการเปลี่ยนแปลง โดยมีอำนาจการมีส่วนร่วมและเครือข่ายที่เป็นวัฒนธรรมเฉพาะบริบท เพื่อพัฒนาศักยภาพและสร้างนวัตกรรมชาวบ้านจากพื้นฐานภูมิปัญญาและทุนชุมชน จำนวน 25 คน ร่วมพัฒนาตัวแบบความสำเร็จของการพัฒนานวัตกรรมชาวบ้านในการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ได้ให้การรับรองรูปแบบโดยเห็นด้วยกับตัวแบบและมีการแสดงความคิดเห็นประกอบเกี่ยวกับตัวแบบความสำเร็จของการพัฒนานวัตกรรมชาวบ้านในการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ในจังหวัดเชียงราย ที่มีความเหมาะสมสามารถนำไปใช้ได้จริง มีกระบวนการ องค์ประกอบ รวมถึงผลที่ได้จากการพัฒนาตัวแบบมีความชัดเจนเหมาะสมที่จะนำไปใช้ในเชิงปฏิบัติต่อไป และเป็นทางเลือกให้สามารถนำไปปรับใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อยอดได้

การถอดบทเรียนข้อสรุปรวมของการพัฒนาตัวแบบความสำเร็จของการพัฒนานวัตกรรมชาวบ้านในการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ในจังหวัดเชียงราย ผู้วิจัยดำเนินการตามรูปแบบงานวิจัยเชิงคุณภาพโดยมีกระบวนการจัดเวทีชุมชนและถอดบทเรียน เพื่อการสนทนากลุ่มแลกเปลี่ยนเรียนรู้ โดยมีกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียหรือผู้ร่วมวิจัย เข้าร่วมเวทีการพัฒนาตัวแบบความสำเร็จของการพัฒนานวัตกรรมชาวบ้านในการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ในจังหวัดเชียงราย ดังนี้

ภาคีเครือข่ายหน่วยงานภาครัฐ ในการร่วมการพัฒนาตัวแบบความสำเร็จของการพัฒนา นวัตกรรมชาวบ้านในการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ในจังหวัดเชียงราย ประกอบด้วย ตัวแทนจากหน่วยงานสำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัดเชียงราย และองค์การบริหารส่วนจังหวัดเชียงราย

ภาคีเครือข่ายหน่วยงานด้านวิชาการ การศึกษา ในการร่วมการพัฒนาตัวแบบความสำเร็จของการพัฒนานวัตกรรมชาวบ้านในการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน จังหวัดเชียงราย ประกอบด้วย ตัวแทนจากมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย และตัวแทนจากสำนักงานส่งเสริมการเรียนรู้จังหวัดเชียงราย

ภาคีเครือข่ายภาคเอกชน ในการร่วมการพัฒนาตัวแบบความสำเร็จของการพัฒนานวัตกรรมชาวบ้านในการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนจังหวัดเชียงราย ประกอบด้วยเครือข่ายพีจีเอส ออแกนิก เชียงราย และตัวแทนประชาชนที่ประกอบอาชีพในหน่วยงานเอกชนในจังหวัดเชียงราย

ภาคีเครือข่ายภาคประชาสังคม ในการร่วมการพัฒนาตัวแบบความสำเร็จของการพัฒนานวัตกรรมชาวบ้านในการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนจังหวัดเชียงราย

ได้แก่ 6 ชุมชนต้นแบบ ประกอบด้วย 1) บ้านป่าแห่่ง ตำบลห้วยสัก อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย 2) บ้านเมืองรวง ตำบลแม่กรณ์ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย 3) บ้านปางสา อำเภอแม่จัน จังหวัดเชียงราย 4) บ้านดอยสะงั ตำบลศรีดอนมูล อำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย 5) ชุมชนริมแม่น้ำโขง บ้านสบสม และบ้านหาดไคร้ ตำบลเวียง อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย และ 6) บ้านน้ำบ่อขาว ตำบลห้วยไคร้ อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย

โดยทั้งหมดถือเป็นเป็นนวัตกรรมชาวบ้านในจังหวัดเชียงราย ที่มีความรู้ ทักษะ ประสบการณ์ และภูมิปัญญาที่ถือเป็นนวัตกรรมสังคม ผู้นำการเปลี่ยนแปลงที่ได้รับการยอมรับจากประชาชนในพื้นที่ พัฒนาศักยภาพและสร้างนวัตกรรมชาวบ้านจากพื้นฐานภูมิปัญญาและทุนชุมชน ที่สามารถแลกเปลี่ยนเรียนรู้และร่วมพัฒนาตัวแบบความสำเร็จของการพัฒนานวัตกรรมชาวบ้านในการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนได้ ในกระบวนการได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้และแชร์ประสบการณ์การทำงานในหลากหลายมิติ ทั้งในภาพของการทำงานด้านชุมชน การพัฒนาสังคม บทบาทของหน่วยงาน ที่ร่วมขับเคลื่อนพัฒนาคน ส่งเสริมสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้และนวัตกรรมชาวบ้าน เพื่อเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลงสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน โดยมีหัวใจสำคัญของการทำงานร่วมกัน คือการพัฒนาบุคคล ในกระบวนการวิจัยนี้ เรียกว่า “นวัตกรรมชาวบ้าน” ที่มาจากการสร้างผู้นำการเปลี่ยนแปลงที่สามารถนำองค์ความรู้ ภูมิปัญญา ทุนชุมชนที่มีอยู่ ก่อให้เกิดชุมชนนวัตกรรม เป็นแกนนำที่มีอิทธิพลขับเคลื่อนพัฒนาชุมชนจากภูมิปัญญา องค์ความรู้ และเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลง ที่ถ่ายทอดจากประสบการณ์การทำงานชุมชน ที่มาจากความต้องการของประชาชนในชุมชนเป็นสำคัญโดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วม ให้คนในพื้นที่มองเห็นถึงศักยภาพที่มีอยู่ในชุมชนมาต่อยอดในการแก้ไขปัญหา และพัฒนาให้เกิดความยั่งยืนอย่างสมดุลในด้านเศรษฐกิจ สังคมวัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมของชุมชน

โดยสามารถนิยามร่วมถึง “นวัตกรรมชาวบ้าน” ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ เป็นผู้นำหรือแกนนำชุมชน ที่สามารถบูรณาการองค์ความรู้จากทุนชุมชนในพื้นที่ที่ผสมผสานกับองค์ความรู้ และการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เกิดเป็นแนวทางการพัฒนาหรือนวัตกรรมที่ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชน โดยมีบทบาทเป็นผู้ที่นำเสนอแนวคิดใหม่ วิธีการใหม่หรือสิ่งประดิษฐ์ใหม่เพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ที่สอดคล้องและเหมาะสมกับบริบทพื้นที่ โดยพบว่าพื้นที่ที่มีความเป็นชุมชนต้นแบบและมีนวัตกรรมชาวบ้านในการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ประกอบด้วย 6 ชุมชน ได้แก่ 1) บ้านป่าแห่่ง ตำบลห้วยสัก อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย ความยั่งยืนด้านสิ่งแวดล้อม และได้รับรางวัล หมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง ดีเด่น ระดับจังหวัด 2) บ้านเมืองรวง ตำบลแม่กรณ์ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย พบว่า มีความยั่งยืนด้านเศรษฐกิจ จากการบริหารจัดการหมู่บ้านจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน 3) บ้านปางสา อำเภอแม่จัน จังหวัดเชียงราย เป็นพื้นที่ที่มีความยั่งยืนด้านสังคมและสิ่งแวดล้อม จากการ

ดำเนินงานความมั่นคงทางอาหารของชุมชนเพื่อส่งเสริมสุขภาวะชุมชนชาติพันธุ์ 4) บ้านดอยสะโง้ ตำบลศรีดอนมูล อำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย มีความยั่งยืนด้านเศรษฐกิจและสังคม โดยพบการจัดการด้านการพึ่งตนเองสู่การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนฐานรากด้านการท่องเที่ยว 5) ชุมชนริมแม่น้ำโขง บ้านสบสม และบ้านหาดไคร้ ตำบลเวียง อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย พบว่า มีความยั่งยืนด้านสังคมวัฒนธรรม จากกระบวนการความร่วมมือชุมชนสู่การฟื้นฟูชุมชนวัฒนธรรมเวียงเก่า เวียงวัฒนะ และ 6) บ้านน้ำบ่อขาว ตำบลห้วยไคร้ อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย มีความยั่งยืนด้านสังคม เป็นพื้นที่หนึ่งเดียวของการรวมกลุ่มชาติพันธุ์ไต่หย้ากับการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน

ภาพที่ 24 การรับรองตัวแบบความสำเร็จของการพัฒนานวัตกรรมชาวบ้านในการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ในจังหวัดเชียงราย

การรับรองตัวแบบความสำเร็จของการพัฒนานวัตกรรมชาวบ้านในการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ในจังหวัดเชียงราย สามารถสรุปได้ว่าตัวแบบความสำเร็จฯ เป็นแนวทางหรือนวัตกรรมที่ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชน ที่มาจากการพัฒนานวัตกรรมชาวบ้านให้เป็นผู้พร้อมด้วยองค์ความรู้สู่การพัฒนา โดยจากกระบวนการวิจัยสานวิธีพบว่าการสร้าง ส่งเสริม พัฒนานวัตกรรมชาวบ้าน มีตัวแบบที่ส่งเสริมให้เกิดความสำเร็จในการการพัฒนาวัตกรชาวบ้านในการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ด้วยองค์ความรู้ของ นวัตกรรมชาวบ้าน ด้วยภาวะผู้นำกับการพัฒนา ด้วยการสร้างภาคีเครือข่าย และด้วยการพัฒนาองค์ความรู้การพัฒนาที่ยั่งยืน จึงจะเกิดนวัตกรรมชาวบ้านเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนอย่างบูรณาการในมิติเศรษฐกิจ มิติสังคมวัฒนธรรม และมิติสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรชุมชน ที่มีความสมดุล

และบทกลอนสรุปการดำเนินงานร่วมกันของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียและหน่วยงานที่คาดว่าจะนำผลการวิจัยนี้ไปใช้ประโยชน์ จากการถอดบทเรียนตัวแบบความสำเร็จของการพัฒนานวัตกรรมชาวบ้านในการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ในจังหวัดเชียงราย ดังนี้

“นวัตกรรมชาวบ้าน ผู้ผสานความคิด

ผู้ผลิต ผู้ปฏิบัติ ผู้ขยายผล

เชียงรายเมืองพหุวัฒนธรรมนำสร้างคน

หกชุมชนต้นแบบการพัฒนา

.....

การมีส่วนร่วมขับเคลื่อน “เครือข่ายทุกภาคส่วน”

ประชาชนเริ่ม ภาครัฐชวน ล้วนศึกษา

สิ่งสำคัญแลกเปลี่ยนเรียนรู้ผู้นำการพัฒนา

พร้อมนำพาเชียงรายสู่ความยั่งยืน”

2. การประยุกต์ใช้ตัวแบบความสำเร็จของการพัฒนานวัตกรรมชาวบ้านในการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนจังหวัดเชียงราย

ตัวแบบความสำเร็จของนวัตกรรมชาวบ้านในการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน จึงมีตัวแปรหรือสิ่งสำคัญที่นิยามร่วมกันว่าสามารถเป็นกลไกกระบวนการที่นำสู่เงื่อนไขความสำเร็จของการพัฒนาได้ นั่นคือความเป็นนวัตกรรมชาวบ้านหรือ ผู้รู้ องค์ความรู้ และการพัฒนาที่ยั่งยืน ผู้นำการพัฒนาและเครือข่ายการมีส่วนร่วม ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยในขั้นตอนแรกในการศึกษาโมเดลสมการเชิงโครงสร้าง ทั้งนี้ เมื่อร่วมพิจารณาและระดมสมองร่วมกันถึงกระบวนการพัฒนานวัตกรรมชาวบ้านจังหวัดเชียงราย และจัดลำดับความสำคัญของกระบวนการพัฒนาและเงื่อนไขความสำเร็จ พบว่า ตัวแปรผู้นำการพัฒนา เป็นสิ่งที่ทุกภาคีต่างเห็นพ้องต้องกันว่าเป็นเรื่องสำคัญในการสร้างพลังทางสังคมหรืออำนาจที่จะมีอิทธิพลให้เกิดการสร้างและพัฒนานวัตกรรมชาวบ้านได้มากที่สุด โดยในบริบทของพื้นที่จังหวัดเชียงรายผู้นำการพัฒนาเป็นผู้ที่มีความสำคัญมากในการขับเคลื่อนทั้งด้านพัฒนาคนและพัฒนางานท่ามกลางการเปลี่ยนแปลง โดยสามารถนำองค์ความรู้เชิงภูมิปัญญาท้องถิ่นสร้างภูมิคุ้มกันที่ดี ทั้งในการจัดระเบียบทางสังคม ระดับปัจเจก ระดับชุมชน สังคม และต่อยอดสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิตโดยอาศัยประสบการณ์ รวมถึงการปรับระบบองค์ความรู้เพื่อเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงในสังคมที่เป็นพลวัต ซึ่งกลไกการถ่ายทอดองค์ความรู้เชิงภูมิปัญญาสามารถบูรณาการกับองค์ความรู้สมัยใหม่ให้เป็น “นวัตกรรมชาวบ้าน” ได้อย่างเป็นรูปธรรม

ภาพที่ 25 เวทีถอดบทเรียนการพัฒนาตัวแบบความสำเร็จของการพัฒนานวัตกรรมชาวบ้านในการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนจังหวัดเชียงราย

ผลการวิจัยครั้งนี้จึงเป็นการเสริมสร้างขีดความสามารถของพื้นที่จังหวัดเชียงราย ในภาคีเครือข่ายแบบจตุรภาคี คือ ภาคีเครือข่ายหน่วยงานภาครัฐ ในการร่วมการพัฒนาตัวแบบความสำเร็จของการพัฒนา นวัตกรรมชาวบ้านในการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ในจังหวัดเชียงราย ประกอบด้วย ตัวแทนจากหน่วยงานสำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัดเชียงราย และองค์การบริหารส่วนจังหวัดเชียงราย ภาคีเครือข่ายหน่วยงานด้านวิชาการ การศึกษา จากมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย และสำนักงานส่งเสริมการเรียนรู้จังหวัดเชียงราย ทั้งภาคีเครือข่ายภาคเอกชน ในการร่วมการพัฒนาตัวแบบความสำเร็จของการพัฒนานวัตกรรมชาวบ้านในการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนจังหวัดเชียงราย ประกอบด้วย เครือข่ายพีจีเอส ออแกนิก เชียงราย และตัวแทนประชาชน รวมถึงภาคีเครือข่ายภาคประชาสังคม 6 ชุมชนต้นแบบ ประกอบด้วย บ้านป่าแห้ง บ้านเมืองรวง บ้านปางสา บ้านดอยสะงี้ ชุมชนริมแม่น้ำโขง บ้านสบสม และบ้านหาดไคร้ และบ้านน้ำบ่อขาว ที่มีการใช้องค์ความรู้ วิธีวิทยาการวิจัย และทุนชุมชนของพื้นที่อย่างมีส่วนร่วม เพื่อเสริมสร้างขีดความสามารถของชุมชนในการเรียนรู้และประยุกต์ใช้นวัตกรรมทางสังคมที่มีอยู่ไปใช้ในการเปลี่ยนแปลงและจัดการปัญหาในชุมชนเพื่อการพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืนโดยมีผู้นำ/แกนนำ/บุคคลสำคัญเป็นกลไกซึ่งเรียกว่านวัตกรรมชาวบ้าน อย่างแท้จริง

โดยสามารถประยุกต์ใช้ตัวแบบความสำเร็จของการพัฒนานวัตกรรมชาวบ้านในการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนจังหวัดเชียงราย ดังนี้

การประยุกต์ใช้ตัวแบบด้านนวัตกรรมชาวบ้าน

สามารถประยุกต์ใช้ตัวแบบด้านนวัตกรรมชาวบ้าน ที่หมายถึงผู้นำหรือแกนนำชุมชน ที่สามารถบูรณาการองค์ความรู้ ภูมิปัญญา จากทุนชุมชนในพื้นที่ผสมผสานกับองค์ความรู้ และการเปลี่ยนแปลงทางสังคมเกิดเป็นแนวทางการพัฒนาหรือนวัตกรรมสังคม ที่ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชน โดยมีบทบาทเป็นผู้นำเสนอแนวคิดใหม่ วิธีการใหม่หรือสิ่งประดิษฐ์ใหม่เพื่อให้เกิดนวัตกรรมที่สอดคล้องและเหมาะสมกับบริบทพื้นที่ โดยประกอบด้วยนวัตกรรมสังคม นวัตกรรมกระบวนการ และนวัตกรรมเทคโนโลยี ของนวัตกรรมชาวบ้าน ที่นำเอาความสำเร็จของกระบวนการและเงื่อนไขความสำเร็จสู่การประยุกต์ใช้เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนในบริบทของคนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา ที่นวัตกรรมชาวบ้านมีกระบวนการและเงื่อนไขความสำเร็จในการสร้างและพัฒนา ส่งเสริม ประกอบด้วยองค์ความรู้ของนวัตกรรมชาวบ้าน ทั้งด้านความรู้ องค์กรความรู้ ภูมิปัญญา และนวัตกรรมของนวัตกรรมชาวบ้าน มีภาวะผู้นำกับการพัฒนาที่สามารถสร้างพลังชุมชนเชิงบวก และสามารถสร้างภาคีเครือข่ายความร่วมมือที่ดี มีการพัฒนาองค์ความรู้การพัฒนาที่ยั่งยืน

การประยุกต์ใช้ตัวแบบด้านเครือข่ายการมีส่วนร่วม

เป็นการประยุกต์และนำตัวแบบความสำเร็จของการพัฒนานวัตกรรมชาวบ้านในการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนจังหวัดเชียงรายไปใช้ในบริบทที่แตกต่าง รวมถึงการให้ความสำคัญกับกระบวนการและเงื่อนไขความสำเร็จฯ ต่อยอดการพัฒนา “คน” ที่มีความสัมพันธ์กับคน ความสัมพันธ์กับกลุ่มคน และความสัมพันธ์กับนิเวศวิทยาและสิ่งแวดล้อม โดยสามารถประยุกต์ใช้เงื่อนไขความสำเร็จของการสร้างนวัตกรรมชาวบ้านในการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนจังหวัดเชียงราย ในด้านการสร้างภาคีเครือข่ายเป็นองค์ประกอบที่แสดงถึงความสัมพันธ์ในแนวราบ มีความเสมอภาค และเรียนรู้ร่วมกันอย่างต่อเนื่อง เครือข่ายประกอบด้วยภาครัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ภาคเอกชน ภาคประชาสังคม รวมถึงภาคการศึกษา เข้ามามีส่วนร่วมพัฒนานวัตกรรมชาวบ้านในการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน รวมทั้งสามารถประยุกต์ใช้กระบวนการความสำเร็จของการสร้างและพัฒนานวัตกรรมชาวบ้านด้านกระบวนการเสริมพลังภาคีเครือข่ายประกอบไปด้วยเครือข่ายในชุมชน และเครือข่ายภายนอกชุมชน ที่จะเข้ามามีส่วนร่วมกับนวัตกรรมชาวบ้านในการพัฒนาที่ยั่งยืน ถือเป็นเสริมพลังเชิงบวก (Empowerment) ทั้งภาคีเครือข่ายภาครัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ภาคเอกชน ภาคประชาสังคม รวมถึงภาคการศึกษา ที่เรียกว่าจตุรภาคีอย่างแท้จริง

การประยุกต์ใช้ตัวแบบด้านองค์ความรู้การพัฒนาที่ยั่งยืน

ในการวิจัยครั้งนี้ ส่งเสริมการประยุกต์ใช้ตัวแบบความสำเร็จของการพัฒนานวัตกรรมชาวบ้าน ในการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ในจังหวัดเชียงราย โดยสอดคล้องกับ 3 องค์ประกอบหลัก ความยั่งยืนสู่การนำไปปรับ ประยุกต์ ต่อยอด ได้แก่ **1) ความยั่งยืนทางเศรษฐกิจ** ให้ความสำคัญกับการส่งเสริมการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ การเพิ่มรายได้ ควบคู่กับการรักษาไว้ซึ่งทุนมนุษย์และทุนธรรมชาติ มีเป้าหมายพื้นฐานของระบบเศรษฐกิจ คือ การตอบสนองความจำเป็นขั้นพื้นฐานของประชาชน ด้วยการผลิตสินค้าและบริการ เพื่อการลดปัญหาความยากจน และทำให้เกิดการกระจายรายได้ที่เป็นธรรมเพิ่มขึ้นในสังคม **2) ความยั่งยืนทางสังคม** โดยการประยุกต์ใช้ตัวแบบสามารถต่อยอดโดยคำนึงถึงภาคส่วนสังคมของการพัฒนาที่ยั่งยืนที่จะต้องวางอยู่บนรากฐานของ 2 หลักการ คือ หลักการความยุติธรรม และหลักการความเท่าเทียมกัน เพื่อให้เกิดการพัฒนาในระยะยาว การเข้าถึงทรัพยากรและโอกาสของคนในสังคมจะต้องมีความเท่าเทียมกัน สิทธิมนุษยชนและผลประโยชน์อื่น ๆ เช่น อาหาร สาธารณสุข การศึกษา ที่อยู่อาศัยและโอกาสในการพัฒนาตนเอง ความเป็นธรรมในสังคมนี้นับยยะถึงโอกาสที่เท่าเทียมกันของประชาชนทุกคนในด้านการศึกษาและการมีส่วนร่วมเสริมสร้างผลิตภาพให้แก่สังคม สิ่งต่างๆ เหล่านี้จะทำให้เป้าหมายทางสังคมทั้งด้านของความหลากหลายทางวัฒนธรรม ความเป็นธรรมในสังคม ความเท่าเทียมกันระหว่างเพศ และการมีส่วนร่วมของประชาชนประสบความสำเร็จ **3) ความยั่งยืนด้านสิ่งแวดล้อม** เป็นการใช้ทรัพยากรอย่างยั่งยืน การทำนุบำรุงรักษาทุนธรรมชาติไม่ว่าจะเป็นป่าไม้ แม่น้ำ ภูเขา แร่ธาตุอันเป็นสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติที่ควรจะดำรงอยู่ที่ทำให้ส่วนประกอบทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม ดำเนินไปได้อย่างมีประสิทธิภาพอย่างมีเสถียรภาพ รักษาระบบนิเวศวิทยาของโลก

บทที่ 5

สรุป อภิปรายผลการวิจัย และข้อเสนอแนะ

การวิจัยนี้ เริ่มต้นด้วยการ ศึกษาตัวแบบเชิงสาเหตุพัฒนาโมเดลสมการโครงสร้างตัวแบบความสำเร็จ นวัตกรรมชาวบ้านเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน โดยศึกษานวัตกรรมชาวบ้านจังหวัดเชียงรายจำนวน 300 คน ที่มีการกำหนดคุณสมบัติตัวอย่าง และวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติเพื่อสร้างตัวแบบสมการโครงสร้างนวัตกรรมชาวบ้านเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ด้วยตัวแบบการวัด (Measurement Model) และตัวแบบโครงสร้าง (Structural Model) มุ่งศึกษากระบวนการและเงื่อนไขความสำเร็จของพัฒนาขีดความสามารถของชุมชนและแกนนำนักพัฒนาที่เรียกว่า “นวัตกรรมชาวบ้าน” ในการรับ-ปรับใช้-ประยุกต์ใช้เทคโนโลยีและนวัตกรรมที่เหมาะสมกับบริบท รวมถึงบูรณาการการทำงานในลักษณะของเครือข่ายตั้งแต่การปรับระบบคิดและสร้างกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนทำให้เกิดความคิดมุ่งแก้ไข ปัญหาของชุมชน ด้วยชุมชน และโดยชุมชน ในการค้นหาพื้นที่ที่แสดงถึงศักยภาพของชุมชนที่มีความเข้มแข็ง ใช้วิธีวิทยาการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยกำหนดขอบเขตเชิงพื้นที่เพื่อคัดเลือกพื้นที่แสดงถึงอัตลักษณ์สังคมพหุวัฒนธรรมของจังหวัดเชียงราย จาก 18 อำเภอ จากนั้นดำเนินการพิจารณาคัดเลือกในชุมชนระดับตำบลหรือระดับหมู่บ้าน ที่สามารถเป็นพื้นที่ที่มีจุดเด่นด้านความยั่งยืนทางเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม โดยมีภาคีเครือข่ายความร่วมมือของการสร้างและส่งเสริมแกนนำชุมชนสู่นวัตกรรมชาวบ้าน จำนวน 6 ชุมชน เพื่อค้นหาชุมชนต้นแบบการพัฒนานวัตกรรมชาวบ้านสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน จังหวัดเชียงราย เพื่อถอดบทเรียนการพัฒนาตัวแบบความสำเร็จของการพัฒนานวัตกรรมชาวบ้านในการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน สามารถสรุปผลการวิจัย อภิปรายผลการวิจัย และข้อเสนอแนะ ดังนี้

สรุปผลการวิจัย

การดำเนินงานครั้งนี้ สามารถสรุปผลการวิจัย โดยนำเสนอเป็น 3 ขั้นตอน ได้แก่ 1) ตัวแบบเชิงสาเหตุของนวัตกรรมชาวบ้านในการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน 2) กระบวนการและเงื่อนไขความสำเร็จของการสร้างนวัตกรรมชาวบ้านในการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนในชุมชนต้นแบบที่ และ 3) การพัฒนาตัวแบบความสำเร็จของการพัฒนานวัตกรรมชาวบ้านในการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ดังนี้

1. ตัวแบบเชิงสาเหตุของนวัตกรรมชาวบ้านในการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

สรุปผลการวิจัย พบว่า

1.1 การวิเคราะห์สถิติพื้นฐานของผู้ตอบแบบสอบถาม ซึ่งเป็นนวัตกรรมชาวบ้านในจังหวัดเชียงราย ทั้ง 18 อำเภอ จำนวน 300 คน ประกอบด้วย เพศ อายุ ระดับการศึกษา รายได้เฉลี่ยต่อเดือน อาชีพ และกลุ่มชาติพันธุ์ โดยใช้ความถี่ และร้อยละ พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ เป็นเพศหญิง มีอายุอยู่ระหว่าง 51-60 ปี จำนวน 186 คน ส่วนใหญ่นวัตกรรมชาวบ้านพื้นที่จังหวัดเชียงราย มีช่วงอายุวัยทำงานถึงวัยผู้ใหญ่ตอนปลาย สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรี มีรายได้ต่อเดือนโดยประมาณ 30,001 – 35,000 บาท และประกอบอาชีพภาคเกษตรกรรมเป็นส่วนมาก

1.2 ผลการวิเคราะห์ตัวแบบเชิงสาเหตุของนวัตกรรมชาวบ้านในการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

พบว่า ระดับการปฏิบัติของนวัตกรรมชาวบ้านเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ด้านการจัดการชุมชน อยู่ในระดับมาก รองลงมาเป็นด้านการพัฒนาอย่างยั่งยืน ด้านนวัตกรรมชาวบ้าน และด้านผู้นำการพัฒนา การวิเคราะห์ตัวแบบการวัดของตัวแปรแฝงนวัตกรรมชาวบ้าน (INV) พบว่า น้ำหนักองค์ประกอบในรูปคะแนนมาตรฐาน (Standardized factor loading: β) ระหว่างตัวแปรแฝงกับตัวแปรสังเกตได้มีค่ามากกว่า .70 ซึ่งเป็นไปตามเกณฑ์กำหนด ยกเว้น InS2 มีน้ำหนักองค์ประกอบเท่ากับ 0.69 ซึ่งอยู่ในเกณฑ์ที่ยอมรับ และมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ทุกตัว โดยมีความแปรปรวนที่อธิบายได้ด้วยตัวแปรแฝง (R^2) อยู่ระหว่าง .48 ถึง .84 ความเชื่อถือได้จากสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (α) ของตัวแปรแฝงมีค่าเท่ากับ .93, Jöreskog's ρ มีค่าเท่ากับ .94 และ Dijkstra-Henseler's ρ มีค่าเท่ากับ .95 ซึ่งมากกว่า .70 พบว่า ตัวแบบแฝงการวัดทุกตัวมีความเชื่อถือได้ และสมเหตุสมผลเชิงลู่เข้า และตัวแปรบางคู่มีความสมเหตุสมผลเชิงจำแนก

ตัวแบบปัจจัยเชิงสาเหตุที่ส่งผลต่อการพัฒนาที่ยั่งยืนของนวัตกรรมชาวบ้านเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนจังหวัดเชียงราย ประกอบด้วย

ตัวแปรแฝงผู้นำการพัฒนา (LED) มีอิทธิพลทางบวกต่อนวัตกรรมชาวบ้าน (INV) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยมีอิทธิพลรวมเท่ากับ .26

ตัวแปรแฝงเครือข่ายการมีส่วนร่วม (NET) มีอิทธิพลทางบวกต่อตัวแปรแฝงนวัตกรรมชาวบ้าน (INV) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยมีอิทธิพลรวมเท่ากับ .60

ตัวแปรแฝงนวัตกรรมชาวบ้าน (INV) มีอิทธิพลทางบวกต่อตัวแปรแฝงการพัฒนาที่ยั่งยืน (SUS) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยมีอิทธิพลรวมเท่ากับ .39

ตัวแปรแฝงผู้นำการพัฒนา (LED) มีอิทธิพลทางบวกต่อตัวแปรแฝงการพัฒนาที่ยั่งยืน (SUS) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยมีอิทธิพลทางตรงเท่ากับ .40 อิทธิพลทางอ้อมเท่ากับ .10 และอิทธิพลรวมเท่ากับ .50

ตัวแปรแฝงเครือข่ายการมีส่วนร่วม (NET) มีอิทธิพลทางบวกต่อตัวแปรแฝงการพัฒนาที่ยั่งยืน (SUS) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยมีอิทธิพลทางตรงเท่ากับ .19 อิทธิพลทางอ้อมเท่ากับ .24 และอิทธิพลรวมเท่ากับ .43

2. กระบวนการและเงื่อนไขความสำเร็จของการสร้างนวัตกรรมชาวบ้านในการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

สรุปผลการวิจัย กระบวนการสร้างและพัฒนานวัตกรรมชาวบ้านสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนจังหวัดเชียงราย พบว่ากระบวนการสร้างนวัตกรรมชาวบ้านในการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน และเงื่อนไขความสำเร็จของการพัฒนานวัตกรรมชาวบ้านสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนจังหวัดเชียงราย ประกอบด้วยประเด็นสำคัญ ดังนี้

กระบวนการสร้างนวัตกรรมชาวบ้านในการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

1) กระบวนการเรียนรู้ องค์กรความรู้ ภูมิปัญญาในการส่งเสริมนวัตกรรมชาวบ้าน

ด้านกระบวนการเรียนรู้ องค์กรความรู้และภูมิปัญญา ถือเป็นต้นทาง ที่แสดงถึงทุนชุมชน ภูมิปัญญาตามบริบทของพื้นที่ต้นแบบในการสร้างและพัฒนานวัตกรรมชาวบ้านในการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน โดยกระบวนการเรียนรู้เป็นขั้นตอนที่สำคัญในการนำไปสู่ความเข้าใจและทำให้นวัตกรรมชาวบ้านสามารถสื่อสาร ปฏิบัติพัฒนา และขับเคลื่อนชุมชนที่ยั่งยืนได้

2) กระบวนการทางสังคมของผู้นำ

กระบวนการทางสังคมของผู้นำ สามารถสรุปถึงแบบอย่าง การดำเนินกิจกรรม การปฏิบัติตนที่สะท้อนกระบวนการทางสังคมในการเป็นต้นแบบ ซึ่งกระบวนการสร้างนวัตกรรมชาวบ้านในการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนนั้น กระบวนการทางสังคมของผู้นำจะสามารถบูรณาการองค์ความรู้ ภูมิปัญญา และนวัตกรรมใหม่ ๆ เพื่อกิจกรรมการพัฒนา โดยใช้ประสบการณ์ นวัตกรรม และกระบวนการทางสังคม ที่เน้นการมีส่วนร่วมทั้งด้านสิ่งแวดล้อม ด้านเศรษฐกิจ และสังคมวัฒนธรรม ตลอดจนอัตลักษณ์ตามบริบทของพื้นที่

3) กระบวนการเสริมพลังภาคีเครือข่าย

เป็นกระบวนการที่เป็นทุนทางสังคม สู่ความสำเร็จในตัวบุคคล และยกระดับกระบวนการความสำเร็จของการสร้างนวัตกรรมชาวบ้านในการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนสู่ชุมชน ภูมิภาค และประเทศชาติได้ โดยกระบวนการเสริมพลังภาคีเครือข่ายประกอบไปด้วยเครือข่ายในชุมชน และ

เครือข่ายภายนอกชุมชน ที่จะเข้ามามีส่วนร่วมกับนวัตกรชาวบ้านในการพัฒนาที่ยั่งยืน ถือเป็น การเสริมพลังเชิงบวก

เงื่อนไขความสำเร็จของการพัฒนานวัตกรชาวบ้านสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนจังหวัดเชียงราย

1) องค์กรความรู้ของนวัตกรชาวบ้าน

องค์กรความรู้ของนวัตกรชาวบ้าน ในที่นี้คือองค์ประกอบด้านความรู้ องค์กรความรู้ ภูมิปัญญา และนวัตกรรมของนวัตกรชาวบ้าน ซึ่งเป็นเงื่อนไขสำคัญอันดับแรกของความสำเร็จของการสร้างนวัตกรชาวบ้านในการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน มีผลการศึกษาในชุมชนต้นแบบสะท้อนถึงองค์ความรู้ที่จำเป็นต่อการพัฒนาคน โดยนำเอาความรู้ ภูมิปัญญา และการถ่ายทอดสู่ผลการปฏิบัติที่เป็นรูปธรรมของทั้ง 6 พื้นที่ต้นแบบ เช่น บ้านป่าแห่ียง มีองค์ความรู้การพัฒนาด้านเศรษฐกิจฐานรากของชุมชน ทักษะและความรู้ด้านการจัดการขยะ โดยใช้ศักยภาพแกนนำนวัตกรชาวบ้านขับเคลื่อนการมีส่วนร่วมและการประสานภาคีเครือข่ายมาดำเนินงาน เช่นเดียวกับที่ชุมชน บ้านเมืองรวง มีองค์ความรู้ของนวัตกรชาวบ้านในด้านการท่องเที่ยวมาใช้ในการจัดการความรู้ด้านการท่องเที่ยวโดยชุมชน เป็นเครื่องมือสร้างความเข้มแข็ง

2) ภาวะผู้นำกับการพัฒนา

เงื่อนไขภาวะผู้นำกับการพัฒนาเป็นความสามารถของผู้นำหรือนวัตกรชาวบ้าน เป็นเงื่อนไขความสำเร็จของการสร้างนวัตกรชาวบ้านฯ ซึ่งหมายถึงภาวะผู้นำ อันเป็นผู้ที่สามารถช่วยให้ผู้อื่นหรือชุมชนได้มีข้อตกลงร่วมกัน รวมถึงอิทธิพลในด้านการสนับสนุนความร่วมมือ สามารถสร้างพลังชุมชน ทั้งเชิงบวกและเชิงลบได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านการพัฒนานวัตกรชาวบ้านที่ขับเคลื่อนด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ในบริบทของจังหวัดเชียงรายภาวะผู้นำกับการพัฒนาสะท้อนถึงการเป็นตัวอย่างที่ดี ต้นแบบที่ดี สามารถจูงใจ ควบคุมการดำเนินการต่าง ๆ เป็นแกนนำที่ทำให้ชุมชนมีความรู้สึกเป็นเจ้าของ และส่งผลให้ทุกคนในชุมชนสามารถร่วมกำหนดภาพอนาคต เสริมสร้างศักยภาพของชุมชน และผลักดันให้เป็นพลังความร่วมมือมากกว่าการเติบโตเชิงปัจเจก และสอดคล้องกับเงื่อนไขความสำเร็จที่ได้กล่าวมาแล้ว ในด้านองค์ความรู้ของนวัตกรชาวบ้าน กล่าวคือ ผู้นำการพัฒนาที่มีองค์ความรู้ทั้งความสามารถและภูมิปัญญาตามบริบทของพื้นที่ ที่จะสามารถเป็นผู้สร้างระบบจัดการความรู้ และผู้สร้างระบบบริหารจัดการชุมชนที่ดี

3) การสร้างภาคีเครือข่าย

เงื่อนไขความสำเร็จของการสร้างนวัตกรชาวบ้านในการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน จังหวัดเชียงราย ในด้านการสร้างภาคีเครือข่ายเป็นองค์ประกอบที่แสดงถึงความสัมพันธ์ในแนวราบ มีความเสมอภาค และเรียนรู้ร่วมกันอย่างต่อเนื่อง เครือข่ายประกอบด้วยภาครัฐ องค์กรปกครองส่วน

ท้องถิ่น ภาคเอกชน ภาคประชาสังคม รวมถึงภาคการศึกษา เข้ามามีส่วนร่วมพัฒนานวัตกรรมชาวบ้าน ในการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

4) การพัฒนาองค์ความรู้การพัฒนาที่ยั่งยืน

การพัฒนาองค์ความรู้การพัฒนาที่ยั่งยืนเป็นองค์ประกอบสำคัญที่ต่างจากความรู้ของนวัตกรรมชาวบ้าน โดยให้ความสำคัญกับการพัฒนานวัตกรรมชาวบ้าน ที่จำเป็นต้องอาศัยองค์ความรู้การพัฒนาที่ยั่งยืนที่มีความเป็นพลวัต ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงเพื่อการอยู่อย่างบูรณาการและมีความสมดุลระหว่างการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคมวัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม โดยคำนึงถึงคนรุ่นอนาคต ซึ่งเงื่อนไขความสำเร็จของการพัฒนานวัตกรรมชาวบ้าน จะก่อให้เกิดผลลัพธ์และนำสู่กระบวนการความสำเร็จที่เป็นรูปธรรม จากชุมชนที่มีการกระจายรายได้ที่เป็นธรรม พึ่งพาตนเองทางเศรษฐกิจ มีการพัฒนาชุมชนบนหลักการความยุติธรรม และหลักการความเท่าเทียมกัน รวมถึงการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างคุ้มค่า คำนึงถึงผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม เป็นต้น

3. การพัฒนาตัวแบบความสำเร็จของการพัฒนานวัตกรรมชาวบ้านในการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

การพัฒนาตัวแบบความสำเร็จของการพัฒนานวัตกรรมชาวบ้านในการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน เป็นการถอดบทเรียนข้อสรุปร่วมของการพัฒนาตัวแบบความสำเร็จของการพัฒนานวัตกรรมชาวบ้านในการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ในจังหวัดเชียงราย ซึ่งผู้วิจัยดำเนินการตามรูปแบบงานวิจัยเชิงคุณภาพโดยถอดบทเรียนเพื่อพัฒนาตัวแบบความสำเร็จของการพัฒนานวัตกรรมชาวบ้านในการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนในจังหวัดเชียงราย โดยสร้างข้อสรุปเชิงบูรณาการเพื่อรับรองตัวแบบโดยภาคีเครือข่ายในการร่วมการพัฒนาตัวแบบความสำเร็จของการพัฒนานวัตกรรมชาวบ้านในการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ในจังหวัดเชียงราย การรับรองตัวแบบความสำเร็จของนวัตกรรมชาวบ้านในการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ที่เป็นการพัฒนาศักยภาพและสร้างนวัตกรรมชาวบ้านจากพื้นฐานภูมิปัญญาและทุนชุมชน ที่สามารถแลกเปลี่ยนเรียนรู้และร่วมพัฒนาความสำเร็จของการพัฒนานวัตกรรมชาวบ้านได้

สามารถสรุปได้ว่าตัวแบบความสำเร็จนวัตกรรมชาวบ้าน จากผลการศึกษาในชุมชนต้นแบบ 6 พื้นที่ คือ บ้านป่าแห่ย์ บ้านเมืองรวง บ้านปางสา บ้านดอยสะเก้ง บ้านสบสม-หาดไคร้ และบ้านน้ำบ่อขาว หมายถึง ตัวแบบความสำเร็จของการพัฒนานวัตกรรมชาวบ้านในการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนในจังหวัดเชียงราย ประกอบด้วย 1) การเป็นผู้มีองค์ความรู้ ทั้งด้านความรู้ ภูมิปัญญา ทักษะ และประสบการณ์ 2) เป็นนวัตกรรมชาวบ้านที่มีภาวะผู้นำกับการพัฒนา 3) สามารถสร้างภาคีเครือข่ายส่งเสริมและพัฒนาการมีส่วนร่วม และ 4) มีการพัฒนาองค์ความรู้การพัฒนาที่ยั่งยืน แลกเปลี่ยนเรียนรู้อยู่เสมอ ตลอดจนใช้กระบวนการสนับน้อมนวัตกรรมชาวบ้านหนุนเสริมผู้นำรุ่นใหม่ ด้วยกระบวนการ

เรียนรู้ กระบวนการทางสังคม และกระบวนการเสริมพลังภาคีเครือข่าย ที่ต้องขับเคลื่อนการพัฒนาไปสู่การสร้างสังคมที่มีความสมดุลในการพัฒนาสังคม วัฒนธรรม การพัฒนาเศรษฐกิจ และการพัฒนาสิ่งแวดล้อม รวมทั้งทรัพยากรชุมชน โดยคำนึงถึงผลกระทบต่อคนรุ่นอนาคต

การประยุกต์ใช้ตัวแบบความสำเร็จของการพัฒนานวัตกรรมชาวบ้านในการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

ตัวแบบความสำเร็จของนวัตกรรมชาวบ้านในการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ประกอบด้วยนิยามร่วมของกลไกกระบวนการที่นำสู่เงื่อนไขความสำเร็จของการพัฒนา โดยภาวะผู้นำการพัฒนาเป็นความสำคัญลำดับแรกในการสร้างพลังทางสังคมหรืออำนาจที่จะมีอิทธิพลให้เกิดการสร้างและพัฒนานวัตกรรมชาวบ้านได้มากที่สุด ซึ่งกลไกการถ่ายทอดองค์ความรู้เชิงภูมิปัญญาสามารถบูรณาการกับองค์ความรู้สมัยใหม่ให้เป็น “นวัตกรรมชาวบ้าน” ได้อย่างเป็นรูปธรรม เพื่อเสริมสร้างขีดความสามารถของชุมชนในการเรียนรู้และประยุกต์ใช้นวัตกรรมทางสังคมที่มีอยู่ไปใช้ในการเปลี่ยนแปลงและจัดการปัญหาในชุมชน ร่วมขับเคลื่อนสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน ส่งเสริมความยั่งยืนทางเศรษฐกิจ ในการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ ลดปัญหาความยากจน การกระจายรายได้ที่เป็นธรรม และความยั่งยืนทางสังคม โดยการประยุกต์ใช้ตัวแบบสามารถต่อยอดโดยคำนึงถึงภาคส่วนสังคมของการพัฒนาที่ยั่งยืนที่จะต้องวางอยู่บนรากฐานของ 2 หลักการ คือ หลักการความยุติธรรม และ หลักการความเท่าเทียมกัน รวมถึงความยั่งยืนด้านสิ่งแวดล้อม เป็นการใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่าและยั่งยืน เข้าใจและดูแลรักษาระบบนิเวศวิทยาของโลก ทุนธรรมชาติที่ทำให้ส่วนประกอบทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม ดำเนินไปได้อย่างมีคุณภาพ

อภิปรายผลการวิจัย

จากการศึกษาตามขั้นตอนการวิจัยต่าง ๆ ผลการวิจัยเรื่อง ตัวแบบความสำเร็จนวัตกรรมชาวบ้านเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน สามารถอภิปรายผลการวิจัยได้ดังนี้

1. ตัวแบบเชิงสาเหตุของนวัตกรรมชาวบ้านในการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนจังหวัดเชียงราย

ผลการทดสอบสมมติฐาน ผู้นำการพัฒนาส่งผลต่อการจัดการชุมชน เครือข่ายการมีส่วนร่วมส่งผลต่อนวัตกรรมชาวบ้าน และนวัตกรรมชาวบ้านส่งผลต่อการพัฒนาที่ยั่งยืน พบว่า ประกอบด้วยตัวแปรที่มีอิทธิพล ได้แก่ นวัตกรรมชาวบ้าน เครือข่ายการมีส่วนร่วม และผู้นำการพัฒนา ที่ส่งผลต่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

การทดสอบสมมติฐานที่ 1 พบว่า การจัดการชุมชนไม่ส่งผลต่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ซึ่งตัวแปรการจัดการชุมชน เป็นตัวแปรที่นำออกจากการทดสอบ ผู้วิจัยมองว่าในกระบวนการออกแบบการวิจัยครั้งนี้ ศึกษากลุ่มนวัตกรรมชาวบ้าน ดังนั้นการจัดการชุมชนของนวัตกรรมชาวบ้านจึงเป็นส่วนหนึ่งของวิธีการ กระบวนการ และเครื่องมือที่อยู่ภายใต้ภาวะผู้นำ ผู้นำการพัฒนา หรือองค์ความรู้ของนวัตกรรม จึงทำให้เมื่อวิเคราะห์ทางสถิติแล้วจึงไม่สอดคล้องกับสมมติฐานที่ตั้งไว้ อย่างไรก็ตามการจัดการชุมชนเป็นการวางแผนเพื่อพัฒนาชุมชนให้เกิดการบูรณาการองค์ความรู้ภูมิปัญญา ทุนชุมชน ด้วยวิธีคิดวิธีการ แนวทางรูปแบบใหม่ เพื่อบรรลุเป้าหมายของการพัฒนาอย่างมีคุณภาพ สอดคล้องกับผลการศึกษาวิเคราะห์ปัจจัยด้านบวกที่ส่งเสริมการทำงานและปัจจัยด้านลบที่เป็นอุปสรรคของนวัตกรรมท้องถิ่นรุ่นใหม่ (New Generation of Local Innovator) ของภานนท์ คุ่มสุภา (2562) ซึ่งมุ่งเน้นที่ตัวต้นบุคคลที่เป็นแกนนำหรือ นวัตกรรมท้องถิ่นมากกว่าการจัดการ นอกจากนี้ผลการวิจัยครั้งนี้สะท้อนถึงกระบวนการและเงื่อนไขความสำเร็จการพัฒนาชาวบ้านซึ่งไม่เกี่ยวข้องกับการจัดการชุมชนแต่เป็นลักษณะของการปฏิบัติตน กิจกรรม และกระบวนการทางสังคมของผู้นำการพัฒนา ภาคีเครือข่ายความร่วมมือ เป็นต้น ซึ่งตรงกับข้อค้นพบของ Laurett, Paço, Emerson, and Mainardes (2021) ในการศึกษาปัจจัยเชิงสาเหตุของการพัฒนาที่ยั่งยืนในด้านการเกษตรและบทบาทของผู้ควบคุมอุปสรรค: ข้อเสนอและการทดสอบแบบจำลองโครงสร้าง ที่มีการใช้วิธีการแบบผสมผสานกับการศึกษาเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณ โดยวิเคราะห์การพัฒนาที่ยั่งยืนในด้านการเกษตร ซึ่งสรุปว่าโครงสร้างของผลประโยชน์ทางสังคมและความรู้สึกของความเป็นอยู่ที่ดีเป็นผลจากการพัฒนาที่ยั่งยืนในการเกษตร และผลการทดสอบแบบจำลองทางทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนาที่ยั่งยืนในบริบทการทำการเกษตรเพื่อยังชีพของครอบครัวเกษตรกร

การทดสอบสมมติฐานที่ 2 พบว่า นวัตกรรมชาวบ้านส่งผลในทางบวกต่อการพัฒนาที่ยั่งยืนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ โดยประกอบด้วยนวัตกรรมสังคม นวัตกรรมกระบวนการ และนวัตกรรมเทคโนโลยี โดยการพัฒนาในอดีตที่ผ่านมาจะพิจารณาที่ประสิทธิภาพ และความเป็นธรรมที่จะเกิดขึ้นจากการพัฒนาภายใต้กำหนดเวลาสั้น ๆ และยังให้ความสำคัญเฉพาะคนในรุ่นปัจจุบัน แต่จากกระแสเรียกร้องในสังคมที่ต้องการให้การพัฒนานั้นคำนึงถึงการอยู่รอดและการกินดีอยู่ดีของคนในอนาคตร่วมกัน จึงเป็นเหตุให้มีความยั่งยืนเข้ามาเป็นองค์ประกอบการพัฒนาและกระบวนการตัดสินใจ ด้วยเหตุนี้ การพัฒนาที่ยั่งยืน ในภาพรวมจึงหมายถึง การพัฒนาเพื่อบรรลุถึงความต้องการของมนุษยชาติในปัจจุบัน ขณะเดียวกันก็ต้องไม่เป็นการลดทอนหรือเบียดบังโอกาสที่จะบรรลุถึงความต้องการพื้นฐานของมนุษย์ในอนาคตด้วย (SDGindex, 2019, นพพร จันทรนำชู, 2563ก.)

รวมทั้ง การพัฒนาที่ยั่งยืนนี้ เป็นเป้าหมายเชิงกระบวนการที่การที่นวัตกรรมชาวบ้าน หรือการพัฒนา “คน” เป็นปัจจัยที่สำคัญอย่างยิ่ง โดยผลการวิจัยครั้งนี้สอดคล้องกับ วนิดา เสรีจกิจ (2563) ที่กล่าวว่า กระบวนการพัฒนาชุมชนที่มุ่งเน้นคนเป็นสำคัญ ที่จะก่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ ปรับ เปลี่ยน

พฤติกรรมให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม และการจัดการชุมชนรวมถึงการพัฒนาชุมชน เพื่อให้เกิดความยั่งยืนตามแนวทางของการพัฒนาประเทศ และผลกระทบทางสังคม (Fatima E. Al-Thawadi, Abdul-Aziz A. Banawi, Sami G. Al-Ghamdi, 2021 และ Fatima E. Al-Thawadi, Abdul-Aziz A. Banawi, Sami G. Al-Ghamdi, 2021) ซึ่งนอกจากจะต้องให้ความสำคัญและความร่วมมือในการดำเนินตามแนวทางการพัฒนาประเทศ ด้วยแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ และแนวนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐ สิ่งสำคัญคือการขับเคลื่อนด้วยพลังของชุมชน และการบริหารจัดการทุกระดับ ตั้งแต่ปัจเจกจนถึงโครงสร้าง รวมถึงปัจจุบันแผนยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปีเป็นแนวทางในการบริหารพัฒนาประเทศเพื่อให้เกิดการพัฒนาด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม เป็นไปอย่างยั่งยืน สอดคล้องกับเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals หรือ SDGs) ขององค์การสหประชาชาติซึ่งเป็นการพัฒนาที่ตอบสนองความต้องการของคนรุ่นปัจจุบันโดยไม่ทำให้คนรุ่นต่อไปในอนาคตต้องประนีประนอมยอมลดความสามารถในการที่จะตอบสนองความต้องการของตนเอง สอดคล้องกับผลการศึกษาศึกษาฐานคิดการพัฒนาอย่างยั่งยืนที่ขับเคลื่อนการพัฒนาสังคม (Josemanuel Luna-Nemecio, Sergio Tobón and Luis Gibrán Juárez-Hernández, 2020) ดังนั้นการพัฒนาที่ยั่งยืนจึงเป็นแนวทางที่มีความสำคัญ เช่นเดียวกับกับการศึกษาและเผยแพร่องค์ความรู้จากกรมการพัฒนาชุมชน (2559) ที่พบว่าการพัฒนา เป็นวิธีการ หรือโครงการ หรือขบวนการ หรือกระบวนการในการสร้างเสริมความเข้มแข็งของความสัมพันธ์แนวราบระหว่างคนในชุมชน โดยการพัฒนาจิตสาธารณะ ศักยภาพ และกระบวนการเรียนรู้ที่ส่งเสริมสนับสนุนให้สามารถร่วมกันแก้ไขปัญหาและพัฒนาชุมชนของตนเองได้ซึ่งอยู่บนหลักคิดของการพัฒนาชุมชนและนำไปสู่การขับเคลื่อนการพัฒนาที่ยั่งยืน

การทดสอบสมมติฐานที่ 3 พบว่า นวัตกรรมชาวบ้านไม่ส่งผลต่อการจัดการชุมชน ซึ่งทั้งนวัตกรรมชาวบ้านและการจัดการชุมชนเป็นการพัฒนาเชิงกระบวนการ บทบาทของนวัตกรรมชาวบ้าน หรือนวัตกรรมท้องถิ่นนั้น จึงไม่ใช่เพียงการนำเสนอแนวคิดใหม่ วิธีการใหม่ หรือสิ่งประดิษฐ์ใหม่เท่านั้น แต่ยังต้องอาศัยปัจจัยและคุณลักษณะที่ก่อให้เกิดนวัตกรรมที่สอดคล้องและเหมาะสมกับบริบท ในแต่ละพื้นที่ที่มีความแตกต่างกัน ทั้งเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ สังคมวัฒนธรรม เศรษฐกิจ เป็นต้น ตลอดจนต้องหาแนวทางให้นวัตกรรมที่ถูกสร้างสรรค์ขึ้นแพร่กระจายไปสู่กลุ่มเป้าหมาย สร้างผู้นำการเปลี่ยนแปลง คนรุ่นใหม่ หรือนวัตกรรมท้องถิ่นรุ่นใหม่ ซึ่งกำลังถูกบ่มเพาะจากภาคส่วนต่าง ๆ ในปัจจุบัน ที่มีทั้งปัจจัยทั้งที่ด้านบวกที่ส่งเสริมการทำงานและปัจจัยด้านลบที่เป็นอุปสรรค รวมถึงต่อยอดขยายผลสู่การพัฒนาองค์ความรู้หรือนวัตกรรมของชุมชนอีกด้วย สอดคล้องกับผลการศึกษาของ Giovanly, and Santana (2014) ในมิตินวัตกรรมสังคม ที่ปัจจัยสำคัญต่อความสำเร็จของงานและองค์การ ประกอบด้วยปัจจัยสำคัญ คือ ผู้นำ รวมถึงผลการศึกษาด้านงานพัฒนาชุมชนและการพัฒนา

สังคม ซึ่งมีความเชื่อว่าผู้นำไม่ได้เป็นมาโดยกำเนิด แต่เป็นบทบาทและสถานภาพที่สามารถสร้างขึ้นได้ จากการทำงานและเปลี่ยนแปลงได้

การทดสอบสมมติฐานที่ 4 พบว่า ผู้นำการพัฒนาส่งผลในทางบวกต่อนวัตกรรมชาวบ้าน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ภาวะผู้นำจึงเป็นกระบวนการอิทธิพลที่ช่วยให้สามารถบรรลุเป้าหมายของการพัฒนาได้ และสอดคล้องกับแนวความคิดการพัฒนาศักยภาพผู้นำในชุมชน จึงเป็นจุดเริ่มต้นสำคัญในแผนยุทธศาสตร์เพื่อการพัฒนาระดับชาติของสถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง (Highland Research and Development Institute (Public Organization), 2013) การสร้างผู้นำชุมชนสู่การพร้อมรับมือกับการเปลี่ยนแปลงและสามารถนำพาชุมชนให้เกิดการสร้างสรรค้อย่างมีส่วนร่วมในการพัฒนาอย่างมีคุณภาพ ด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ที่เรียกว่า “การพัฒนาอย่างยั่งยืน” อย่างแท้จริง และแน่นอนว่า กระบวนการสร้างและพัฒนาศักยภาพผู้นำ เพื่อเป็น “นวัตกรรม” นั้น จะต้องบูรณาการกับการพัฒนาหลายภาคส่วน การบรรลุเป้าหมายอย่างน้อย 3 กลไกการพัฒนาชุมชน คือ 1) สร้างพลังชุมชน 2) สร้างระบบจัดการความรู้ และ 3) สร้างระบบบริหารจัดการชุมชนที่ดี นวัตกรรมชาวบ้าน จึงเปรียบเสมือนผู้ขับเคลื่อนนวัตกรรมของหมู่บ้านหรือชุมชน ซึ่งเป็นการทำสิ่งต่าง ๆ ด้วยวิธีใหม่ ๆ และรวมถึงการเปลี่ยนแปลงทางความคิด การผลิต กระบวนการ หรือโครงสร้าง โดยผลการวิจัยนี้สามารถกล่าวได้ว่าผู้นำการพัฒนาเป็นปัจจัยที่มีความสำคัญในการพัฒนาตัวแบบความสำเร็จของนวัตกรรมชาวบ้านในการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน เช่น ในเชิงเศรษฐศาสตร์ จะมีแนวความคิดที่ว่า นวัตกรรมจะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลง ซึ่งการเปลี่ยนแปลงนั้นจะต้องเพิ่มมูลค่า ไม่ว่าจะเป็นมูลค่าของลูกค้า หรือมูลค่าของผู้ผลิต เป้าหมายของนวัตกรรมคือการเปลี่ยนแปลงในเชิงบวก เพื่อให้สิ่งต่างๆ เกิดเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีขึ้น นวัตกรรมก่อให้เกิดผลิตผลเพิ่มขึ้น และเป็นที่มาสำคัญของความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจ (หน่วยบริหารและจัดการทุนวิจัยด้านการพัฒนาระดับพื้นที่, 2563 และ ชานนท์ โกลมมาลย์, 2561)

การทดสอบสมมติฐานที่ 5 พบว่า ผู้นำการพัฒนาไม่ส่งผลต่อการจัดการชุมชน โดยผู้นำการพัฒนาเป็นผู้ที่สามารถควบคุม นำพา และขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงได้ ซึ่งผู้วิจัยมีข้อค้นพบ ผลการวิเคราะห์จากตัวแปรพลังชุมชน ภูมิปัญญา และอิทธิพลทางสังคมของผู้นำการพัฒนา มักขึ้นอยู่กับปัจจัยอื่น ๆ ทั้งปัจจัยเชิงบวกและปัจจัยเชิงลบต่อการสร้างนวัตกรรมชาวบ้านที่ไม่เกี่ยวข้องกับการจัดการชุมชน เช่นเดียวกับภานนท์ คุ่มสุภา (2562) ศึกษาปัจจัยด้านบวกที่ส่งเสริมการทำงานและปัจจัยด้านลบที่เป็นอุปสรรคของนวัตกรรมท้องถิ่นรุ่นใหม่ ในการทำความเข้าใจปัญหาของชุมชน คือ 1) ความสะดวกในการเข้าถึงชุมชน 2) การเข้าใจวัฒนธรรม 3) การมีส่วนร่วมในสถานการณ์ที่เป็นปัญหา ซึ่งจะให้นวัตกรรมท้องถิ่นเข้าถึงข้อมูลและเข้าใจปัญหาได้อย่างลึกซึ้งเมื่อเปรียบเทียบกับคนภายนอกชุมชน และสำหรับปัจจัยซึ่งเป็นอุปสรรคในการแพร่กระจายนวัตกรรมไปสู่ชุมชน 2 ประการคือ 1)

ขาดความน่าเชื่อถือ เพราะไม่มีโอกาสแสดงความชำนาญให้คนในชุมชนยอมรับเนื่องจากมีส่วนร่วมในชุมชนน้อย และ 2) ไม่มีสถานภาพที่สูงกว่าและมีวิถีที่น้อยกว่าสมาชิกในชุมชน

การทดสอบสมมติฐานที่ 6 พบว่า เครือข่ายการมีส่วนร่วมส่งผลในทางบวกต่อนวัตกรรมชาวบ้าน โดยการมีส่วนร่วมสามารถเป็นกลไก กระบวนการ และตัวแบบความสำเร็จนวัตกรรมชาวบ้านได้ โดยสอดคล้องกับ จันท์ศรี สิมสินธุ์ ภูษิต บุญทองเถิง และทัศนีย์ นาคุณทรง (2557) ในการพัฒนานวัตกรรมทางสังคมที่ประกอบไปด้วยการมีส่วนร่วม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในชุมชนพื้นที่ชนบท โดยมีผลการศึกษาระบบการมีส่วนร่วมในการพัฒนานวัตกรรมและภาคีเครือข่ายความร่วมมือในสังคมชนบท ที่ประกอบด้วยภาครัฐ ประชาชน การศึกษา และภาคเอกชน หรืออาจกล่าวได้ว่าเป็นการขับเคลื่อนพลังชุมชนจากนวัตกรรมทางสังคมและการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชนบท (Kenneth Nordberg, Age Mariussen and Seija Virkkala, 2020) และงานวิจัยที่ส่งเสริมการพัฒนาศักยภาพบุคคลเพื่อสนองต่อการสร้างสรรค์นวัตกรรมที่คำนึงถึงการพัฒนาย่างยั่งยืน (Chaudhary and Akhouri, 2018) ที่พบว่า การมีส่วนร่วมในการทำงานเป็นตัวกลางในความสัมพันธ์ระหว่างต้นแบบความสำเร็จด้านความรับผิดชอบต่อสังคมขององค์กร (Corporate social responsibility: CSR) และความคิดสร้างสรรค์ (Creativity) และงานวิจัยด้านนวัตกรรมสังคม ที่พบว่า กระบวนการของกิจการเพื่อสังคมส่งผลต่อผลลัพธ์ทางสังคมและสิ่งแวดล้อม (Campopiano and Bassani, 2022) รวมทั้งผลการศึกษาระเบียบแนวโน้มการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน: ประเด็นระดับท้องถิ่นและระดับโลก (Salvia, Filho, Brandli, and Griebeler, 2019) โดยเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนที่ตกลงกันโดยสหประชาชาติในเดือนกันยายน ค.ศ. 2015 ประกอบด้วย 17 เป้าหมายและ 169 ตัวชี้วัดที่มุ่งเป้าไปที่การบูรณาการเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาที่ยั่งยืนในกรอบเศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม และสังคมโดยรวมของประเทศต่างๆ ในขณะที่เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนนั้นมีมิติระดับโลก โดยผลลัพธ์ของการพัฒนาย่างยั่งยืนล้วนเกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมในสังคมมนุษย์

การทดสอบสมมติฐานที่ 7 เครือข่ายการมีส่วนร่วมส่งผลต่อการจัดการชุมชน จากแนวคิดภาคีเครือข่ายและการมีส่วนร่วม จะเห็นถึงการทำงานอย่างมีส่วนร่วม มีพื้นฐานจากแนวคิดความสัมพันธ์ในรูปแบบที่มีความสัมพันธ์กับการก่อตัวของเครือข่ายนวัตกรรมทางสังคมในบริบทของการพัฒนาชนบท (Nemecio, Tobón, Griban and Hernández, 2020) ที่มีการศึกษาความยั่งยืนบนพื้นฐานของการสร้างสังคม รวมถึงเครือข่ายการมีส่วนร่วมนี้มีความสอดคล้องกับแนวทางการพัฒนาที่ยั่งยืน โดยสอดคล้องของแนวคิด ทฤษฎีการพัฒนาที่ยั่งยืนกับการพัฒนาด้านสังคม เครือข่ายและการมีส่วนร่วม โดยบรรลุเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน ทั้ง 17 ข้อ (Sustainable Development Goals: SDGs) แต่อย่างไรก็ตาม ประชาชนต้องมีส่วนร่วมในการเลือก จัดสรรทรัพยากรและสร้างความรู้สึกร่วมเป็นเจ้าของร่วมในกระบวนการจัดการชุมชน ซึ่งอาจเป็นเพราะว่าการจัดการชุมชนมีความเป็นพลวัต และมีความซับซ้อนของการเป็นปัจจัยภายในชุมชน เช่นกันกับผลการศึกษาด้าน

เครือข่ายและการพัฒนานวัตกรรมชุมชนท้องถิ่นที่ไม่ปรากฏองค์ประกอบด้านการจัดการชุมชน สอดคล้องกับ Kenneth Nordberg, Age Mariussen and Seija Virkkala (2020) และ Chaudhary and Akhouri (2018) ที่สะท้อนถึงกลไกการพัฒนาอย่างยั่งยืนและนวัตกรรม ต้องการภาคีเครือข่ายความร่วมมือ ประกอบด้วยภาครัฐ ประชาชน การศึกษา และภาคเอกชน เป็นตัวกลางในความสัมพันธ์ระหว่างต้นแบบความสำเร็จด้านความรับผิดชอบต่อสังคมซึ่งไม่เกี่ยวข้องกับกระบวนการจัดการชุมชน

2. กระบวนการและเงื่อนไขความสำเร็จของการสร้างนวัตกรรมชาวบ้านในการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนจังหวัดเชียงราย

นวัตกรรมชาวบ้าน เป็นผู้ขับเคลื่อนนวัตกรรมของหมู่บ้านหรือชุมชน ซึ่งเป็นการทำสิ่งต่าง ๆ ด้วยวิธีใหม่ และรวมถึงการเปลี่ยนแปลงทางความคิด การผลิต กระบวนการ หรือองค์กร และมีเป้าหมายของนวัตกรรมในเชิงบวก เพื่อให้สิ่งต่างๆเกิดเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีขึ้น นวัตกรรมก่อให้เกิดได้ผลผลิตเพิ่มขึ้น และเป็นที่มาสำคัญของความมั่นคงทางเศรษฐกิจ (หน่วยบริหารและจัดการทุนวิจัยด้านการพัฒนาระดับพื้นที่, 2563 และ ชานนท์ โกมลาลัย, 2561) โดยมีการสร้างผู้นำพร้อมรับมือกับการเปลี่ยนแปลงและสามารถนำพาชุมชนให้เกิดการสร้างสรรคอย่างมีส่วนร่วมในการพัฒนาอย่างมีคุณภาพ ในกระบวนการสร้างและพัฒนาศักยภาพผู้นำ เพื่อเป็นนวัตกรรมจำเป็นต้องบูรณาการกับการพัฒนาหลายภาคส่วน เป็นภาคีเครือข่าย ตั้งแต่แบบปัจเจกเชิงสาเหตุของนวัตกรรมชาวบ้านในการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนจังหวัดเชียงราย สามารถอธิบายถึงกระบวนการและเงื่อนไขความสำเร็จของการสร้างนวัตกรรมชาวบ้านในการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนจังหวัดเชียงราย ดังนี้

2.1 กระบวนการสร้างนวัตกรรมชาวบ้านในการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนจังหวัดเชียงราย

ผลการศึกษากระบวนการสร้างนวัตกรรมชาวบ้านในการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนจังหวัดเชียงราย ประกอบด้วย กระบวนการเรียนรู้ องค์ความรู้ ภูมิปัญญาในการส่งเสริมนวัตกรรมชาวบ้าน กระบวนการทางสังคมของผู้นำ และกระบวนการเสริมพลังภาคีเครือข่ายที่แสดงถึงทุนชุมชน ภูมิปัญญาตามบริบทของพื้นที่ต้นแบบในการสร้างและพัฒนาหมู่บ้านในการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน สามารถเสริมพลังเชิงบวก มีการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนที่เข้มแข็ง

กระบวนการเรียนรู้ องค์ความรู้ ภูมิปัญญาในการส่งเสริมนวัตกรรมชาวบ้าน

กระบวนการเรียนรู้ องค์ความรู้ ภูมิปัญญาในการส่งเสริมนวัตกรรมชาวบ้านในการศึกษานี้ แสดงให้เห็นถึงชุมชนต้นแบบความสำเร็จในพื้นที่จังหวัดเชียงรายที่มุ่งเน้นการพึ่งพาตนเองด้านเศรษฐกิจ ให้ความสำคัญกับการกระจายรายได้ที่เป็นธรรม สัมมาชีพ และการประกอบกิจการที่คำนึงถึงสังคมและสิ่งแวดล้อม ท่ามกลางการแข่งขันและการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ ภายใต้ต้นนโยบายการ

พัฒนา โดยมีความสอดคล้องกับการพัฒนาในบริบทสังคมไทยที่ว่า ประเทศไทยกำลังขับเคลื่อนการพัฒนาประเทศไปสู่ประเทศไทย 4.0 ซึ่งเน้นการพัฒนาสู่ความมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน ด้วยการสร้างความเข้มแข็งจากภายใน (พัชรพร อยู่เย็น อภิญา ภูมิโอดตา และ ศิระ ศรีโยธิน, 2560) และมีจุดร่วมของกระบวนการเรียนรู้ องค์ความรู้ ภูมิปัญญา โดยสอดคล้องกับผลการศึกษา (Shrivastava, Smith, O'Brien, & Zsolnai, 2020 และ Josemanuel Luna-Nemecio, Sergio Tobón and Luis Gibrán Juárez-Hernández, 2020) ที่มีเป้าหมายในการปรับเปลี่ยน โครงสร้างระบบเศรษฐกิจไปสู่เศรษฐกิจที่ขับเคลื่อนด้วยนวัตกรรมและองค์ความรู้

กระบวนการทางสังคมของผู้นำ

ผลการศึกษาพบว่าการพัฒนาทางสังคมของผู้นำการพัฒนา เป็นส่วนสำคัญที่ก่อเกิดกระบวนการสร้างนวัตกรรมชาวบ้านในการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนจังหวัดเชียงราย โดยการเป็นผู้นำที่ดีและนำสู่ผู้นำพัฒนานั้น เป็นเรื่องของพัฒนาการและการสังมประสพการณ์ ความรู้ ความสามารถ และความเชี่ยวชาญ รวมถึงสอดคล้องกับคุณลักษณะที่จำเป็นต่อประสิทธิภาพขององค์กร (Hargreaves and Fink, 2010) กระบวนการทางสังคมของผู้นำการพัฒนาจะเป็นการพัฒนาคุณสมบัติและเงื่อนไขความสำเร็จของนวัตกรรมชาวบ้าน เช่นเดียวกับการศึกษาของ ภาคินิ โภภลมิศร์ และคณะ (2562) เกี่ยวกับการพัฒนานวัตวิถีสวมชนกับยุทธศาสตร์ชาติ โดยนำเสนอผลการวิจัยจากบริบทของการพัฒนานวัตวิถีสวมชนสอดคล้องกับยุทธศาสตร์ในการนำไปสู่ความยั่งยืนโดยที่มีการพัฒนาเสริมสร้างศักยภาพของทรัพยากรมนุษย์ รวมถึงสนับสนุนการพัฒนาตนเองอย่างไม่หยุดยั้งของผู้นำองค์กร และสอดคล้องกับการศึกษาเกี่ยวกับเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน จากผลการวิจัย เรื่องการประเมินผลกระทบทางสังคมต่อการเคลื่อนย้ายเมืองอย่างยั่งยืนในกาตาร์: การทำความเข้าใจตัวกระตุ้นการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของ Thawadi, Banawi, Ghamdi (2021) ที่ชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ และความสัมพันธ์ของการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม ค่านิยมทางสังคมของผู้คน โดยศึกษาระบบขนส่งมวลชนที่ยั่งยืนท่ามกลางความเชื่อมโยงของมนุษย์ การเปลี่ยนแปลงทางสังคม และการพัฒนา ที่ต้องคำนึงถึงหลักคุณลักษณะทางเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม หรือการพัฒนาที่ยั่งยืน (Thawadi, Banawi, Ghamdi, 2021)

กระบวนการเสริมพลังภาคีเครือข่าย

กระบวนการเสริมพลังภาคีเครือข่าย เป็นกลไกสำคัญที่แสดงถึงความร่วมมือ สอดคล้องกับผลการวิจัยของ ฐากร ชัยสถาพร (2561) ซึ่งมีผลการศึกษาแนวทางการสร้างเครือข่ายทางสังคมกรณีศึกษาระบบทวิภาคีเพื่อยกระดับคุณภาพแรงงานไทย ในการชี้ให้เห็นถึงพลังของการสร้างเครือข่าย ที่เป็นการเชื่อมโยงของกลุ่มของคนหรือกลุ่มองค์กรที่สมัครใจ ที่จะแลกเปลี่ยนข่าวสาร ร่วมกัน หรือทำกิจกรรมร่วมกัน โดยมีการจัดระเบียบโครงสร้างของคนในเครือข่ายด้วยความเป็น

อิสระ และกระบวนการทางสังคมของผู้นำการพัฒนา รวมทั้งกระบวนการเสริมพลังภาคีเครือข่าย เป็นไปตามแนวคิดการพัฒนาอย่างยั่งยืนกับการพัฒนาด้านสังคม และเครือข่ายการมีส่วนร่วม เป็นกลไกการพัฒนาที่ด้านคนที่ขับเคลื่อนสังคมให้บรรลุเป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืน ทั้ง 17 ข้อ และ 5 มิติ ได้แก่ มิติสังคม (People) มิติเศรษฐกิจ (Prosperity) มิติสิ่งแวดล้อม (Planet) มิติสันติภาพและสถาบัน (Peace) และมิติหุ้นส่วนการพัฒนา (Partnership) (Sustainable Development Goals: SDGs, SDG index, 2019 และ Luna-Nemecio, Tobón and Juárez-Hernández., 2020)

ดังนั้น การสร้างนวัตกรรมชาวบ้านในการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนจังหวัดเชียงราย จึงเป็นกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ องค์ความรู้ ภูมิปัญญาที่ช่วยส่งเสริมนวัตกรรมชาวบ้านให้มีกระบวนการทางสังคมของผู้นำ รวมถึงพลังภาคีเครือข่ายที่เป็นกระบวนการเสริมพลัง สามารถนำทุนชุมชน ภูมิปัญญาตามบริบทของพื้นที่ต้นแบบสู่การพัฒนานวัตกรรมชาวบ้านในการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

2.2 เจาะใจความสำเร็จของการสร้างนวัตกรรมชาวบ้านในการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนจังหวัดเชียงราย

เจาะใจความสำเร็จของการพัฒนานวัตกรรมชาวบ้านเป็นการพัฒนา คน กระบวนการมีส่วนร่วม และการเรียนรู้ร่วมกัน โดยอาศัยทรัพยากรและทุนที่มีอยู่ในชุมชน และการหนุนเสริมจากหน่วยงานภาครัฐในลักษณะการมีส่วนร่วมจากภายในและภายนอก จึงเป็นกระบวนการสำคัญที่นำสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน ผลการศึกษาครั้งนี้ พบว่าเจาะใจความสำเร็จของการพัฒนานวัตกรรมชาวบ้านในการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนจังหวัดเชียงราย ประกอบด้วยเจาะใจความสำเร็จ 4 องค์ประกอบ ได้แก่ 1) องค์ความรู้ของนวัตกรรมชาวบ้าน 2) ภาวะผู้นำกับการพัฒนา 3) การสร้างภาคีเครือข่าย 4) การพัฒนาองค์ความรู้การพัฒนาที่ยั่งยืน โดยนวัตกรรมชาวบ้านจะต้องมีความรอบรู้ องค์ความรู้ และมีภาวะผู้นำ สามารถเป็นตัวอย่างที่ดี ต้นแบบที่ดี สามารถจูงใจ มีอิทธิพลขับเคลื่อนงานพัฒนา และสร้างภาคีเครือข่ายความสัมพันธ์ โดยใช้องค์ความรู้การพัฒนาที่ยั่งยืนที่มีความเป็นพลวัต บูรณาการและมีความสมดุลระหว่างการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคมวัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม

องค์ความรู้ของนวัตกรรมชาวบ้าน

องค์ความรู้ของนวัตกรรมชาวบ้าน ประกอบสร้างขึ้นด้วยความรู้จากการพัฒนาตนเอง เป็นความรู้ที่จับต้องได้ เล็งเห็นถึงศักยภาพ และองค์ความรู้ที่มาจากการสังสมประสบการณ์ เกิดเป็นทักษะของนวัตกรรมชาวบ้าน เจาะใจความสำเร็จของการสร้างนวัตกรรมชาวบ้านในการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนจังหวัดเชียงราย จึงเป็นกลไกการพัฒนาคนและพื้นที่ สอดคล้องกับ ภาวนนท์ คุ่มสุภา (2562) ที่ทำการศึกษานวัตกรรมท้องถิ่นรุ่นใหม่กับการแพร่กระจายนวัตกรรมสู่ชุมชน โดยพบว่า

องค์ความรู้ของนวัตกรรมท้องถิ่นรุ่นใหม่จะสามารถขับเคลื่อนนวัตกรรมของชุมชนเกิดการแพร่กระจายต่อยอด ขยายผลนวัตกรรมที่ประสบความสำเร็จได้อย่างแท้จริง ดังนั้น นวัตกรรมชาวบ้าน จึงเปรียบเสมือนผู้ขับเคลื่อนนวัตกรรมของหมู่บ้านหรือชุมชน เช่นเดียวกันกับการศึกษาเกี่ยวกับการพัฒนานวัตกรรมชุมชนกับแผนยุทธศาสตร์ชาติฉบับที่ 12 โดยนำเสนอผลการวิจัยจากบริบทของการพัฒนานวัตกรรมชุมชนสอดคล้องกับยุทธศาสตร์ในการนำไปสู่ความยั่งยืนของการพัฒนานวัตกรรมในเรื่องของความมั่นคงตามกรอบแนวคิดความมั่นคงในมิติที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม ความก้าวหน้าและการผสมผสานทางเทคโนโลยีที่เหมาะสมกับการพัฒนานวัตกรรมโดยการปรับเปลี่ยนให้เหมาะสม เช่น การนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นฐานการพัฒนาคน เป็นต้น (Komonmit et al., 2019, and Satkit, 2020)

ผลการศึกษารั้ครั้งนี้ จึงสามารถอภิปรายถึงความเป็นไปได้ของความสำเร็จของการสร้างนวัตกรรมชาวบ้านในการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนจังหวัดเชียงราย ที่มาจกเงื่อนไขความสำเร็จด้านองค์ความรู้ของนวัตกรรมชาวบ้านเอง ผู้วิจัยเห็นว่าสิ่งสำคัญของการพัฒนาศักยภาพบุคคลหรือนวัตกรรมชาวบ้านที่จะเสริมสร้างสังคมที่เป็นไปตามแนวคิดการพัฒนาอย่างยั่งยืนนั้นเป็นการพัฒนาที่มีความสมดุลระหว่างด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม โดยพิจารณาถึงผลกระทบจากการพัฒนาเศรษฐกิจที่มีต่อสังคมและสิ่งแวดล้อมด้วย หากนวัตกรรมชาวบ้านใช้ความรู้ที่หลากหลายมาบูรณาการประยุกต์ ปรบัใช้ในชุมชนจะส่งผลสำเร็จต่อการขับเคลื่อนการพัฒนาที่ยั่งยืนอย่างแท้จริง

ภาวะผู้นำกับการพัฒนา

จากการนิยาม นวัตกรรมชาวบ้าน เปรียบเสมือนผู้ขับเคลื่อนนวัตกรรมของหมู่บ้านหรือชุมชน ซึ่งเป็นการทำสิ่งต่าง ๆ ด้วยวิธีใหม่ และรวมถึงการเปลี่ยนแปลงทางความคิด การผลิต กระบวนการหรือองค์กร เงื่อนไขความสำเร็จฯ จึงเป็นเรื่องการเสริมสร้างศักยภาพภาวะผู้นำกับการพัฒนาสอดคล้องกับกลไกการพัฒนาชุมชน คือ 1) สร้างพลังชุมชน 2) สร้างระบบจัดการความรู้และ 3) สร้างระบบบริหารจัดการชุมชนที่ดี โดยสามารถสรุปเป็นการทำงานด้านการพัฒนาศักยภาพผู้นำชุมชนเงื่อนไขในการสร้างและสนับสนุนให้นวัตกรรมชาวบ้านมีภาวะผู้นำกับการพัฒนา จึงเป็นความท้าทายในการพัฒนาสมรรถนะของชุมชน ที่มีผู้นำชุมชนหรือผู้นำการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นเป็นคนที่มีความสำคัญที่สุดในการประยุกต์และถ่ายทอดเทคโนโลยี สอดคล้องกับผลวิจัยของ Dwivedi, Dwivedi, Joshi, Dwivedi, et. al. (2022) ที่แสดงถึงกลไกการพัฒนาศักยภาพผู้นำชุมชนเพื่อการเพิ่มคุณค่าและพัฒนาผู้นำชุมชนให้มีสมรรถนะในการจัดการชุมชนให้เข้มแข็งและพึ่งพาตนเองได้ตลอดจนกลายเป็นนวัตกรรมชาวบ้านที่สำคัญในการจัดการชุมชนสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน (Dwivedi, Dwivedi, Joshi, Dwivedi, et. al., 2022 และหน่วยบริหารและจัดการทุนวิจัยด้านการพัฒนาระดับพื้นที่, 2563 และ สถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง, 2556)

ดังนั้น จากการที่นวัตกรชาวบ้านเป็นผู้สร้างสรรค์นวัตกรรมชุมชนและเป็นผู้นำการพัฒนาที่มีภาวะผู้นำสูง ผู้วิจัยจึงสามารถอภิปรายได้ว่าเงื่อนไขความสำเร็จของการสร้างนวัตกรชาวบ้านในการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนจังหวัดเชียงรายที่สำคัญยิ่ง คือ ภาวะผู้นำกับการพัฒนา โดยการพัฒนาความเป็นผู้นำเป็นปัจจัยที่ทำให้ประสบความสำเร็จในการพัฒนาอย่างมีคุณภาพทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม โดยการพัฒนานวัตกรชาวบ้านเกิดการบูรณาการความรู้และบริหารจัดการจัดการชุมชนในสถานภาพผู้นำพัฒนานั้น จะเกิดเป็นนวัตกรรมกระบวนการของชุมชนที่นำพาให้สามารถรับมือกับการเปลี่ยนแปลงทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม ด้วยความยืดหยุ่น (Resilience) และมีความสามารถในการปรับตัว (Adaptability) สามารถจัดการกับความซับซ้อน หรือจัดการความท้าทายกับปัญหาผลกระทบด้านต่าง ๆ ได้ เช่น ภาวะหมอกควัน pm2.5 โรคระบาด หรือ ความผันผวนของเศรษฐกิจชุมชนจากผลกระทบภายนอก เป็นต้น

การสร้างภาคีเครือข่าย

เงื่อนไขความสำเร็จฯ ในด้านการสร้างภาคีเครือข่าย เป็นไปในทิศทางเดียวกันกับผลวิจัยด้านกระบวนการสร้างนวัตกรชาวบ้านฯ ในกระบวนการเสริมพลังภาคีเครือข่าย ซึ่งพบว่า พลังของการสร้างเครือข่าย ที่เป็นการเชื่อมโยงและนำสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืนที่เป็นรูปธรรมได้ โดยองค์ประกอบของเครือข่ายและการมีส่วนร่วมจึงสามารถอธิบายได้จากแนวคิด Quadruple Helix Coordination (QH) จากงานวิจัยของ Kenneth Nordberg, Age Mariussen and Seija Virkkala (2020) ที่มีการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับภาคีเครือข่ายและการมีส่วนร่วม โดยสอดคล้องกับการทำความเข้าใจบทบาทของนวัตกรรมสังคม และหน้าที่ในการพัฒนา ในบริบทประเทศฟินแลนด์ โดยพบว่านวัตกรรมที่เกิดขึ้นใหม่โดยความร่วมมือระหว่างภาคส่วนต่าง ๆ ได้แก่ 1) ภาคส่วนวิชาการ หรือ มหาวิทยาลัย 2) ภาคส่วนอุตสาหกรรมหรือภาคเอกชน 3) ภาครัฐบาล และภาคส่วนที่สำคัญภาคส่วนที่ 4) คือภาคประชาสังคม (Civil Society) ในการพัฒนาชุมชน หรือเรียกว่าแบบจำลอง QH นั้นเอง รวมถึงสอดคล้องกับผลวิจัยของ Nemecio, Tobón, Gibrán and Hernández (2020) และ Jozelin María Soto Alarcón และ Chizu Sato (2019) ที่มีการศึกษาความยั่งยืนบนพื้นฐานของการสร้างสังคม โดยสอดคล้องของแนวคิด ทฤษฎีการพัฒนาที่ยั่งยืนกับการพัฒนาด้านสังคม เครือข่ายและการมีส่วนร่วม

การสร้างภาคีเครือข่าย จึงเป็นกระบวนการหรือกลยุทธ์ ที่ถือเป็นเงื่อนไขความสำเร็จของการสร้าง นวัตกรชาวบ้านในการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนจังหวัดเชียงราย โดยส่งเสริมการขับเคลื่อนการพัฒนาที่ยั่งยืน ในมิติของการมีส่วนร่วม หากนวัตกรชาวบ้านมีการสร้างเครือข่ายที่ดี มีการติดต่อและการสนับสนุนให้มีการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร บทเรียนและประสบการณ์ รวมถึงเครือข่ายที่มีการร่วมมือกันด้วยความสมัครใจ จะสามารถเกิดการขยายผลการพัฒนานวัตกรชาวบ้าน

ในการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนที่เป็นต้นแบบความสำเร็จของนวัตกรชาวบ้านได้อย่างเป็นรูปธรรม

การพัฒนาองค์ความรู้การพัฒนาที่ยั่งยืน

เงื่อนไขความสำเร็จของการพัฒนานวัตกรชาวบ้านสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนจังหวัดเชียงราย จากผลการศึกษาค้นคว้า สอดคล้องของแนวคิดการพัฒนายั่งยืนกับการพัฒนาด้านสังคม และเครือข่ายการมีส่วนร่วม เป็นกลไกการพัฒนามิติด้านคนที่ขับเคลื่อนสังคมให้บรรลุเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน ทั้ง 17 ข้อ (Sustainable Development Goals: SDGs, SDG index, 2019 และ Luna-Nemecio, Tobón and Juárez-Hernández., 2020) โดยการจัดกลุ่มจังหวัดตามค่าดัชนีการพัฒนาที่ยั่งยืนระดับจังหวัด คำนวณจากข้อมูลตัวชี้วัดเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDG Indicators) ในระดับจังหวัดที่ครอบคลุมทั้ง 5 มิติ ในมิติการพัฒนาคน มิติสิ่งแวดล้อม มิติเศรษฐกิจและความมั่งคั่ง มิติสันติภาพและความยุติธรรม และมิติความเป็นหุ้นส่วนการพัฒนา เพื่อทดลองจัดทำแผนพัฒนาจังหวัดและแผนพัฒนาท้องถิ่นที่สนับสนุนการขับเคลื่อนเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน จังหวัดเชียงราย จัดอยู่ในกลุ่มที่ 4 หรือกลุ่มที่มีค่าดัชนีผสมสูงกว่าเกณฑ์กลางของประเทศตามตัวชี้วัดการพัฒนาระดับจังหวัด พบว่าดัชนีการพัฒนาที่ยั่งยืนระดับจังหวัดรวมของจังหวัดเชียงรายอยู่ที่ร้อยละ 46.57 (Thailand International Cooperation Agency (TICA), Office of the National Economic and Social Development Council on NESDC, 2021)

การพัฒนาองค์ความรู้การพัฒนาที่ยั่งยืน จึงเป็นเงื่อนไขความสำเร็จของการพัฒนานวัตกรชาวบ้านสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนที่สำคัญ ถือเป็นกรอบทบทเรียนองค์ความรู้และภูมิปัญญาจากนวัตกรชาวบ้านทั้ง 6 ชุมชนที่มีผลการพัฒนานวัตกรรมที่เหมาะสมกับบริบท เป็นชุมชนที่มีบรรยากาศการกระตุ้นกระบวนการเรียนรู้ใหม่ ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลง โดยคนหลากหลายช่วงวัยสามารถที่จะร่วมกิจกรรมในนวัตกรรมชุมชนได้อย่างไม่แบ่งแยก และมีแนวทางการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นบนหลักการพึ่งพาตนเอง ปรับวิธีคิด นำมาปฏิบัติและพัฒนาต่อยอดสู่คุณภาพของการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม หรือกล่าวได้ว่าเป็นการพัฒนาที่ยั่งยืนนั่นเอง

โดยสรุป ผู้วิจัยสามารถอภิปรายผลการวิจัยครั้งนี้ว่า นวัตกรชาวบ้านเกิดจากผลลัพธ์การทำงานด้านการพัฒนาในชุมชน และมีความสำคัญต่อคุณภาพชีวิตรวมถึงเป็นผู้ที่สามารถย่อมสามารถสร้างความเข้มแข็งและความเปลี่ยนแปลงให้กับชุมชนของตนเองในทางที่ดีขึ้น โดยมีความเป็นผู้นำ ซึ่งจะต้องเป็นผู้นำทั้งความคิด ปัญญา ศรัทธา และเป็นตัวอย่างที่ดีในการปฏิบัติจนเกิดผลเป็นชุมชนเข้มแข็ง สามารถพึ่งตนเองได้ ซึ่งหนึ่งในกระบวนการสร้างนวัตกรชาวบ้าน รวมถึงเงื่อนไขความสำเร็จคือ กระบวนการที่สร้างขึ้นจากบทบาทหรือภาวะผู้นำ สอดคล้องกับผลการศึกษาของ Giovany, and

Santana (2014) ในมิตินวัตกรรมสังคม ที่ปัจจัยสำคัญต่อความสำเร็จของงาน คือ ผู้นำ รวมถึงผู้นำ เป็นบทบาทและสถานภาพที่สามารถสร้างขึ้นได้จากทำงาน การเป็นผู้นำจึงเป็นเรื่องที่เรียนรู้ได้ และเป็นกระบวนการอิทธิพลที่ช่วยให้สามารถบรรลุเป้าหมายของการพัฒนาได้ และสอดคล้องกับแนวคิด การพัฒนาศักยภาพผู้นำในชุมชน (สถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง, 2013) ในด้านการสร้างผู้นำชุมชน ที่พร้อมรับมือกับการเปลี่ยนแปลง เกิดการสร้างสรรค้อย่างมีส่วนร่วมในการพัฒนาอย่างมีคุณภาพ ด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ที่เรียกว่าการพัฒนาอย่างยั่งยืนแท้จริง และแน่นอนว่า กระบวนการสร้างและพัฒนาศักยภาพผู้นำ เพื่อเป็นนวัตกรรมชาวบ้านนั้น จะต้องบูรณาการกับการพัฒนา หลายภาคส่วน การบรรลุเป้าหมายอย่างน้อย 3 กลไกการพัฒนาชุมชน คือ 1) สร้างพลังชุมชน 2) สร้างระบบจัดการความรู้และ 3) สร้างระบบบริหารจัดการชุมชนที่ดี ซึ่งผลการศึกษาเงื่อนไข ความสำเร็จของการพัฒนานวัตกรรมชาวบ้าน สามารถเป็นกระบวนการในการพัฒนาผ่านคนในชุมชน กระบวนการมีส่วนร่วม อาศัยทรัพยากรและทุนที่มีอยู่ในชุมชน และการหนุนเสริมภาคีเครือข่าย เป็น กระบวนการสำคัญที่นำไปสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน และผลวิจัยสะท้อนถึงผู้นำการพัฒนาที่เป็นเป็น บุคคลสำคัญ สอดคล้องกับยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศในการนำไปสู่ความยั่งยืนของความมั่นคงทั้ง ในมิติที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม ความก้าวหน้าและการผสมผสานทางเทคโนโลยีที่ เหมาะสมกับการพัฒนาน ซึ่งเงื่อนไขความสำเร็จของการพัฒนานวัตกรรมชาวบ้านสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน จังหวัดเชียงราย จากผลการศึกษาครั้งนี้สอดคล้องของแนวคิดการพัฒนาอย่างยั่งยืนกับการพัฒนาด้าน สังคม และเครือข่ายการมีส่วนร่วม เป็นกลไกการพัฒนามิติด้านคนที่จะขับเคลื่อนสังคมให้บรรลุ เป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืน (SDG index, 2019 และ Luna-Nemecio, Tobón and Juárez-Hernández., 2020) ที่สอดคล้องกับผลการจัดกลุ่มจังหวัดตามค่าดัชนีการพัฒนายั่งยืนระดับ จังหวัด คำนวณจากข้อมูลตัวชี้วัดเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDG Indicators) พบว่า จังหวัด เชียงรายจัดอยู่ในกลุ่มที่ 4 หรือกลุ่มที่มีค่าดัชนีผสมสูงกว่าเกณฑ์กลางของประเทศ ดังนั้นการพัฒนานวัตกรรมชาวบ้านสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนจังหวัดเชียงราย จึงสามารถถอดบทเรียนองค์ความรู้และภูมิปัญญา จากนวัตกรรมชาวบ้านทั้ง 6 ชุมชนที่มีผลการพัฒนานวัตกรรมที่เหมาะสมกับบริบท เป็นชุมชนที่มี บรรยากาศการกระตุ้นกระบวนการเรียนรู้ใหม่ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงจากคนหลากหลายช่วงวัย สามารถที่จะร่วมกิจกรรมนวัตกรรมชุมชนได้ และทำงานร่วมกับเครือข่าย รวมถึงมีแนวทางการพัฒนา ชุมชนท้องถิ่นบนหลักการพึ่งพาตนเอง ปรับวิธีคิด นำมาปฏิบัติและพัฒนาต่อยอดสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะจากผลการวิจัย

ผลการวิจัยครั้งนี้ สามารถทดสอบทฤษฎีและแสดงความสัมพันธ์เชิงเหตุผลของการสร้างและพัฒนา นวัตกรรมชาวบ้านในการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ผลลัพธ์ของงานวิจัยสามารถนำเสนอโมเดลสมการโครงสร้างตัวแบบความสำเร็จนวัตกรรมชาวบ้านเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน เป็นรูปแบบหนึ่งที่จะสามารถเสนอแนะหลักการ กระบวนการ และนโยบายด้านการพัฒนานวัตกรรมชาวบ้านเพื่อส่งเสริมให้เกิดองค์ความรู้และต้นแบบความสำเร็จสู่การขยายผลต่อยอดการพัฒนาแก่นำนักพัฒนาในพื้นที่จังหวัดเชียงราย โดยสามารถนำองค์ประกอบของการพัฒนาตัวแบบความสำเร็จของการพัฒนานวัตกรรมชาวบ้านในการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ในจังหวัดเชียงรายเป็นข้อเสนอแนะการนำผลวิจัยไปใช้ประโยชน์ ดังนี้

1.1 ด้านนวัตกรรมชาวบ้านเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

ควรมีการส่งเสริมการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และความเข้าใจ บทบาทของนวัตกรรมชาวบ้านในบริบทพื้นที่ที่มีความแตกต่างกัน เพื่อให้การสร้างและพัฒนานวัตกรรมชาวบ้านสามารถเกิดผู้นำที่พร้อมรับมือกับการเปลี่ยนแปลงและสามารถนำพาชุมชนให้เกิดการสร้างสรรค้อย่างมีส่วนร่วมในการพัฒนาอย่างมีคุณภาพ ด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม โดยนำกระบวนการสร้างนวัตกรรมชาวบ้านฯ จากผลการวิจัยครั้งนี้ไปใช้ประโยชน์ในการวิเคราะห์ทุนชุมชน ศักยภาพของผู้นำ และบูรณาการองค์ความรู้เพื่อส่งเสริมขีดความสามารถของพื้นที่เกิดชุมชนแห่งการเรียนรู้ด้านนวัตกรรมทางสังคมในมิติต่าง ๆ สามารถประยุกต์ใช้ความรู้และทักษะในการเปลี่ยนแปลงและจัดการปัญหาในชุมชน พึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืน

1.2 ด้านผู้นำกับการพัฒนาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

หน่วยงานที่เกี่ยวข้องสามารถนำผลวิจัยไปใช้ประโยชน์ในการพิจารณารูปแบบสมการเชิงโครงสร้างและสามารถต่อยอดสู่กระบวนการและกลไกที่จะเสริมสร้างขีดความสามารถของจังหวัดเชียงราย การเรียนรู้และพัฒนาผู้นำการพัฒนา รวมถึงขยายผลกลไกที่จะเสริมสร้างขีดความสามารถและศักยภาพของบุคคลสู่การพัฒนาทุกระดับ โดยมีกระบวนการและเงื่อนไขความสำเร็จการสร้างนวัตกรรมชาวบ้านในการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ซึ่งต่อยอดเป็นการออกแบบโปรแกรมฝึกอบรมสร้างนวัตกรรมชาวบ้าน และเปลี่ยนเรียนรู้ผู้นำกับการพัฒนา ถอดบทเรียนความสำเร็จสู่การขยายผล หรือหลักสูตรพัฒนาภาวะผู้นำนวัตกรรมชาวบ้านเพื่อขับเคลื่อนพื้นที่การพัฒนาอย่างยั่งยืนได้

1.3 ด้านเครือข่ายการมีส่วนร่วมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

สามารถนำผลการวิจัยพัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมที่เป็นรูปธรรมของภาคีเครือข่าย ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคประชาสังคม และภาคการศึกษา ร่วมมือเรียนรู้และพัฒนานวัตกรรมชาวบ้าน

รวมถึงขยายผลทั่วโลกที่จะเสริมสร้างขีดความสามารถและศักยภาพ เพื่อประยุกต์ใช้ความรู้และทักษะ ในการเปลี่ยนแปลงและจัดการปัญหาในชุมชนสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน อีกทั้ง ผลการวิจัยกระบวนการ เงื่อนไขความสำเร็จของการพัฒนานวัตกรรมชาวบ้านสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนจังหวัดเชียงราย ประกอบไปด้วย ภาวะผู้นำการพัฒนา นิยามของนวัตกรรมชาวบ้าน และเครือข่ายการมีส่วนร่วมที่เกิดขึ้นในแต่ละ ชุมชน สู่การพัฒนาทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม ที่เอื้อซึ่งกันและกัน มีความสมดุล ในด้านการ พัฒนานวัตกรรมชาวบ้าน บูรณาการกับภาวะผู้นำและเครือข่ายการมีส่วนร่วมที่ปรากฏในแต่ละชุมชน นั้น สามารถนำเสนอเชิงนโยบายเป็นแนวทางการขับเคลื่อนเป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืนจากนวัตกรรม ชาวบ้าน หรือการพัฒนาคน รวมถึงข้อเสนอหลักสูตรกระบวนการกลุ่มฝึกอบรม เพื่อส่งเสริมการ สร้างนวัตกรรมชาวบ้านสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน เป็นรูปแบบหนึ่งที่จะสามารถขยายผลต่อยอดการพัฒนา แกนนำนักพัฒนาในพื้นที่จังหวัดเชียงราย ทั้งในภาคประชาชน ภาครัฐ และภาคเอกชน

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

ในการศึกษาครั้งต่อไปสามารถขยายผลการศึกษาเชิงพื้นที่ที่มีบริบทที่แตกต่างกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านสภาพกายภาพ และด้านสังคม วิถีวัฒนธรรม สู่การประยุกต์องค์ความรู้ภูมิปัญญาในแต่ละพื้นที่เชิงเปรียบเทียบ

รวมถึงสามารถขยายผลการศึกษาเงื่อนไขความสำเร็จของการพัฒนานวัตกรรมชาวบ้านในพื้นที่ ที่มีบริบทที่แตกต่างกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านสภาพกายภาพ และด้านสังคม วิถีวัฒนธรรม สู่การ ประยุกต์องค์ความรู้ภูมิปัญญาในแต่ละพื้นที่เชิงเปรียบเทียบ

นอกจากนี้ การศึกษาครั้งต่อไป สามารถดำเนินการสร้างตัวแบบความสำเร็จนวัตกรรมชาวบ้าน ในการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนที่มีการออกแบบกระบวนการวิจัยที่หลากหลาย เช่น กรณีศึกษา การวิจัยเชิงปฏิบัติการ และการวิจัยเชิงพัฒนา เป็นต้น และสามารถดำเนินการศึกษา เงื่อนไขความสำเร็จของการพัฒนานวัตกรรมชาวบ้านสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนที่มีการออกแบบ กระบวนการวิจัยที่หลากหลาย เช่น การวิเคราะห์องค์ประกอบ การวิจัยเชิงปฏิบัติการ และการวิจัย เชิงนโยบาย เป็นต้น

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

- กมลทิพย์ ชลิ่งธรรมเนียม. (2555). การใช้ทุนทางสังคมเพื่อการดูแลสุขภาพชุมชน. *วารสารวิทยาลัยพยาบาลพระปกเกล้า จันทบุรี* ปีที่ 24 ฉบับที่ 1 กันยายน 2555 - กุมภาพันธ์ 2556.
- กรมการพัฒนาชุมชน. (2559). *แผนยุทธศาสตร์กรมการพัฒนาชุมชน พ.ศ. 2560-2564*. กรุงเทพฯ: กองแผนงาน กรมการพัฒนาชุมชน.
- กรมความร่วมมือระหว่างประเทศ สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2564). *ตัวชี้วัดการพัฒนาระดับจังหวัดและกลุ่มจังหวัด*. สืบค้นเมื่อ 20 มกราคม 2565. แหล่งที่มา https://www.nesdc.go.th/ewt_dl_link.php?nid=11681.
- กรมอนามัย. (2565). *ปิรามิดประชากร 2563*. ระบบสารสนเทศสนับสนุนด้านการส่งเสริมสุขภาพและอนามัยสิ่งแวดล้อม. กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข. วันที่ประมวลผล 20 มกราคม 2563 สืบค้นเมื่อ 2 ธันวาคม 2564. แหล่งที่มา <https://dashboard.anamai.moph.go.th/dashboard/populationpyramid>
- กระทรวงการต่างประเทศ. (2557). เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนในกรอบสหประชาชาติ. สืบค้นเมื่อ 1 มีนาคม 2565. แหล่งที่มา <https://www.mfa.go.th/th/content/5d5bcd6215e39c3060010516?cate=5d5bcb4e5e39c306000684f>
- กระทรวงการต่างประเทศ. (2560). *ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง: เส้นทางสู่เป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืนของประเทศไทย*. สืบค้นเมื่อ 20 มกราคม 2565. แหล่งที่มา https://data.opendevelopmentmekong.net/library_record/sufficiency-economy-philosophy-thailand-s-path-towards-sustainable-development-goals.
- กาญจนา แก้วเทพ. (2538). *การพัฒนาแนววัฒนธรรมชุมชน*. กรุงเทพฯ: สภาคาทอโลกแห่งประเทศไทย เพื่อการพัฒนา
- ชนิภูธรา กาญจนรังษิณนท์. (มปป.). การสร้างเครือข่ายเพื่อการพัฒนา. สืบค้นเมื่อ 15 กรกฎาคม 2565. แหล่งที่มา <https://www.researchgate.net/publication/237077426>
- จักรีศรี จารุเมธีญาณ และพระภันต์ วฑฒโน. (2561). *ภาวะผู้นำกับการพัฒนาชุมชน*. วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร ปีที่ 6 ฉบับพิเศษ. หน้า 527-538.
- จักรวัชร ศิริวรรณ. (2554). ยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศ. สืบค้นเมื่อ 24 มกราคม 2565. แหล่งที่มา <https://www.gotoknow.org/posts/437659>

- จันทร์ศรี สิมสินธุ์ ภูษิต บุญทองเถิง และทัศนีย์ นาคุณทรง. (2557). นวัตกรรมชุมชนเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิต. *วารสารบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยขอนแก่น* ปีที่ 12 ฉบับที่ 1 หน้า 83-94.
- จิราภรณ์ เรืองดิษฐ์ กาลนิล ประจัญ กิ่งมิ่งแฮ และธนภฤต ทวีสุทธิ. (2559). ยุทธศาสตร์การเสริมสร้างภูมิคุ้มกันทางสังคมของเด็กและเยาวชนระดับประถมศึกษาในเขตเทศบาลนครอุดรธานี. *วารสารบัณฑิตศึกษา มนุษยศาสตร์สังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น* ปีที่ 5 ฉบับที่ 2 กรกฎาคม - ธันวาคม 2557 หน้า 208-236.
- ชัยอาทิตย์ อินคำ. (2559). *การผลิตปุ๋ยอินทรีย์จากมูลหอนอนใหม่อีรี*. Blog : รายงานประชุมวิชาการ. การบรรยายในการประชุมประจำปี 2559 ของสำนักงานพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งชาติ (สวทช.ภาคเหนือ). มหาวิทยาลัยแม่โจ้. สืบค้นเมื่อ 4 กรกฎาคม 2565. แหล่งที่มา <https://erp.mju.ac.th/blog.aspx?bid=364>
- ชานนท์ โกมลมาลย์. (2561). *นวัตกรรมทางสังคมโดยการมีส่วนร่วมของเด็กและเยาวชนเพื่อขับเคลื่อนสู่ภาวะ*. รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการส่งเสริมสุขภาพ.
- ชื่นฤทัย กาญจนะจิตร และวาสนา อิมเอม. (2545). นวัตกรรมสังคม : การให้ความหมายและลักษณะกิจกรรมในประเทศไทย. *เอกสารประกอบการประชุมเชิงปฏิบัติการ “แนวทางการสนับสนุนนวัตกรรมสังคม”* 21 ธันวาคม 2545. สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข (สวรส.).
- ญาณินท์ โพธิสว่าง. (2565). *การนำนโยบายการขับเคลื่อนเศรษฐกิจ BCG Model ไปปฏิบัติ : กรณีศึกษาศูนย์บริหารจัดการขยะรีไซเคิลชุมชน ตำบลลำเหย อำเภอดอนตูม จังหวัดนครปฐม*. สารนิพนธ์มหาบัณฑิต ภาควิชารัฐประศาสนศาสตร์ คณะรัฐศาสตร์. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- ฐากร ชัยสถาพร. (2561). *แนวทางการสร้างเครือข่ายทางสังคม กรณีศึกษาระบบทวีภาคีเพื่อยกระดับคุณภาพแรงงานไทย*. วิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร หลักสูตรการป้องกันราชอาณาจักร รุ่น 60.
- ดาวรรุวรรณ ถวิลการ. (2558). ภาวะผู้นำเหนือผู้นำ แบบภาวะผู้นำแห่งศตวรรษที่ 21. *วารสารบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยขอนแก่น*. ปีที่ 11 ฉบับที่ 2 กรกฎาคม - ธันวาคม 2558. หน้า 23-35.
- นพพร จันทรนาชู. (2555). *เศรษฐกิจสร้างสรรค์: ความหมายแนวคิดและโอกาสสำหรับประเทศไทย*. *วารสารศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร*. ปีที่ 10 ฉบับที่ 1 มิถุนายน - ตุลาคม 2555. หน้า 52-62.
- นพพร จันทรนาชู. (2563ก.). *พัฒนศึกษา: ความหลากหลายของกระบวนการทัศน์เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน*. กรุงเทพฯ: วัฒนาพานิช.
- นพพร จันทรนาชู. (2563ข.). *วิธีเชิงปริมาณสำหรับการวิจัยทางสังคมศาสตร์*. กรุงเทพฯ: วัฒนาพานิช.
- นฤกร ไชยสุขทักษิณ, ทวีศักดิ์ พุฒสุขชี และวันชัย ธรรมสังการ. (2562). ผู้นำต้นแบบเพื่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมสุขภาวะชุมชน. *วารสารศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ*. ปีที่ 19 ฉบับที่

1, 99-114.

น้ำทิพย์ วิภาวิน. (2558). *เครือข่ายสังคมในสังคมเครือข่าย*. วารสารวิจัยสมาคมห้องสมุด. ปีที่ 8 ฉบับที่ 2 หน้า 119-127.

ประเทือง โชคประเสริฐ, อรุณา วงศาางาม, สุรัลชญา กาศสกุล และวินัย บุญน้อย. (2558). ศึกษาการทำซ้ำวงล้อของโดยไม่ต้องใช้น้ำมันทอด. กองเทคโนโลยีดิจิทัล สำนักงานมหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยแม่โจ้

พัชรพร อยู่เย็น, อภิญญา ภูมิโอดตา, และ ศิระ ศรีโยธิน. (2560). *ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเป็นนวัตกรรม : กรณีศึกษาผลิตภัณฑ์ PUNN*. เอกสารในการประชุมวิชาการระดับชาติ ด้านการบริหารกิจการสาธารณะ ครั้งที่ 4 “การบริหารกิจการสาธารณะภายใต้ประเทศไทย 4.0”.

ไพศาล เนาวะวาทอง และธวัชชัย ศุภดิษฐ์. (2551). การจัดการชุมชนเศรษฐกิจพอเพียง : กรณีศึกษาหมู่บ้านคำปลาหลาย ตำบลบ้านดง อำเภออุบลรัตน์ จังหวัดขอนแก่น. วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตร์มหาบัณฑิต (การจัดการสิ่งแวดล้อม) คณะพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.

พรรณธิดา เหล่าพวงศักดิ์, นพพร จันทร์นำชู, และณัฐกฤตย์ ดิษฐวิรุฬห์, (2554) การวิเคราะห์ต้นทุนและผลประโยชน์ของโครงการสายเลียงเมือง สันป่าตอง-หางดง จังหวัดเชียงใหม่. วารสารวิทยาการจัดการและสารสนเทศศาสตร์, 6(2), 71-83.

ภานนท์ คุ่มสุภา. (2562). นวัตกรรมท้องถิ่นรุ่นใหม่กับการแพร่กระจายนวัตกรรมสู่ชุมชน. *วารสารนิเทศศาสตร์ธุรกิจบัณฑิตย์*. ปีที่ 13 ฉบับที่ 2 กรกฎาคม-ธันวาคม 2562. หน้า 258-299.

ภาศิณี โกมลิมิทร์ ปิณฑวิชัย แสงหล้า พระครูปริยัติกิตติวงศ์ พระสามารถ จตตมโล พระยุพธนา มาลาวิโส และชัยัญญา ธรรมาเวทย์. (2562). *การพัฒนาแนวคิดวิสัยทัศน์กับแผนยุทธศาสตร์ชาติฉบับที่ 12*. วารสารนวมทองแหงนพุทธศาสตร์ปริทรรศน์. ปีที่ 6 ฉบับที่ 1 (2562): มกราคม – มิถุนายน. หน้า 77-90.

มณีนัย ทองอยู่. (2557). *แนวคิดทฤษฎีสังคมวิทยาว่าด้วยขบวนการทางสังคม*. ขอนแก่น: ศูนย์วิจัยพหุลักษณะสังคมกลุ่มน้ำโขง คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

เมตต์ เมตต์การุณจิต. (2556). *ยุทธศาสตร์การพัฒนา: จากทฤษฎีสู่การปฏิบัติเชิงรุก*. นนทบุรี: บุคพอยท์วิชาการ.

ระพีพรรณ คำหอม. (2554). *สวัสดิการสังคมกับสังคมไทย*. (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: จรัสสินทวงศ์การพิมพ์

เลหล้า ตรีเอกานุกูล และจุไรรัตน์ วรรณศิริ. (2553). *การดำรงอยู่ของอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ใต้หย่าในประเทศไทย: กรณีศึกษาจังหวัดเชียงราย*. รายงานการประชุมวิชาการเนตรนารีวิจัยครั้งที่ 6. 29-31 กรกฎาคม 2553. หน้า 710 – 716.

- วนิดา เสรีจกิจ. (2563) การพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนในบริบทของการพัฒนาประเทศ. *วารสาร เศรษฐศาสตร์การเมืองบูรพา*. ปีที่ 8 ฉบับที่ 1. มกราคม - มิถุนายน พ.ศ. 2563. หน้า 73-98.
- ศิรินาถ ราชคำ, วัชรพงษ์ อินทรวงศ์ และฉัฐวัฒน์ ลิมป์สุรพงษ์. (2557). *ความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำ การแลกเปลี่ยนความรู้ การทำงานเป็นทีม กับผลการดำเนินงานของกลุ่ม OTOP กรณีศึกษากลุ่ม สุนัข (สกลนคร นครพนม มุกดาหาร)*. *วารสารการจัดการมหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์*, ปีที่ 3 ฉบับที่ 1 หน้า 56-64.
- สถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง. (2556). *การพัฒนาศักยภาพผู้นำชุมชนและการสร้างเครือข่ายชุมชน*. สถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง (องค์การมหาชน). สืบค้นเมื่อ 18 เมษายน 2565. แหล่งที่มา <https://www.hrdi.or.th/calendar/detail/2038>
- สถาพร ศรีสังข์. (2561). เกี่ยวกับพลวัตของรูปแบบและเนื้อหา. สยามรัฐออนไลน์. สืบค้นเมื่อ 25 มีนาคม 2565. แหล่งที่มา <https://siamrath.co.th/n/41137>
- สมทรง บรรจงจิตินานต์. (2560). *แนวทางการจัดการชุมชนพึ่งตนเองอย่างยั่งยืน กรณีศึกษาบ้านหัวคู ตำบลพระยาบันลือ อำเภอลาดบัวหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา*. *วารสารวไลยอลงกรณ์ปริทัศน์ (มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์)* ปีที่ 7 ฉบับที่ 1 มกราคม-เมษายน 2560. หน้า 185-199.
- สมรทิพย์ วิภาวนิช. (2559). *การพัฒนารูปแบบการสร้างเสริมคุณภาพตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อสุขภาวะชุมชน*. วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- สมศักดิ์ ศรีสันติสุข. (2552). *สังคมไทย : ลักษณะ การเปลี่ยนแปลง และการพัฒนา*. ขอนแก่น : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- สำนักงานนวัตกรรมแห่งชาติ. (2563). *รายงานประจำปี 2563*. สำนักงานนวัตกรรมแห่งชาติ (องค์การมหาชน). สืบค้นเมื่อ 4 มกราคม 2565. แหล่งที่มา https://nia.or.th/pdf/annual_report/Annual%20Report%202020.pdf
- สำนักงานสถิติจังหวัดเชียงราย. (2563). *สำมะโนประชากรและบ้าน*. สืบค้นเมื่อ 2 ธันวาคม 2564. แหล่งที่มา <http://www.nso.go.th/sites/2014/สำมะโนสำรวจ>
- สำนักพัฒนาทุนและองค์การการเงินชุมชน กรมการพัฒนาชุมชน. (2553). *แนวทางการพัฒนาทุนชุมชน*. กรุงเทพมหานคร : กลุ่มงานส่งเสริมการพัฒนาทุนชุมชน.
- สุพัตรา ศรีวิชิชากร. (2554). *การบริหารจัดการชุมชนเข้มแข็งอย่างมีส่วนร่วม*. สถาบันพัฒนาสุขภาพอาเซียน มหาวิทยาลัยมหิดล. กรุงเทพมหานคร: บริษัท พี.เอ.ลีฟวิ่ง จำกัด. 64 หน้า.
- หน่วยบริหารและจัดการทุนวิจัยด้านการพัฒนาระดับพื้นที่ (บพท.). (2563). *ประกาศรับข้อเสนอชุดโครงการวิจัย ภายใต้แผนงานริเริ่มสำคัญ (Flagship) ประจำปี 2564 “ชุมชนนวัตกรรมเพื่อการ*

พัฒนาอย่างยั่งยืน”. สืบค้นเมื่อ 22 มกราคม 2565 แหล่งที่มา

<https://nriis.go.th/NewsEventDetail.aspx?nid=6352>

อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์. (2559). ลีมาตาอำปาก จาก "ชานา" สู่อำเภอ "ผู้ประกอบการ". สำนักพิมพ์มติชน. 160 หน้า

อลงกรณ์ คูตระกูล. (2553). *นวัตกรรมสังคม: กรณีศึกษาโครงการของท้องถิ่นในเขตภาคเหนือของประเทศไทย*. วิทยาลัยนานาชาติ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.

อัศวิน หนูจ้อย ชไมพร ดิสถาพร และสนอง โลหิตวิเศษ. (2560). การพัฒนาศักยภาพผู้นำชุมชนให้เป็นผู้นำชุมชนแห่งการเรียนรู้. *วารสารวิชาการอุตสาหกรรมการศึกษา* ปีที่ 11 ฉบับที่ 1 (มกราคม – มิถุนายน 2560) หน้า 119-130.

อุทัย ปริญาสุทธินันท์. (2558). *การจัดการชุมชน : มโนทัศน์และทฤษฎีที่จำเป็นต้องทบทวน*. วารสารการจัดการสมัยใหม่ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ปีที่ 13 ฉบับที่ 2 หน้า 11-22.

อุทัย ปริญาสุทธินันท์. (2561). *การจัดการชุมชน: แนวคิดและทฤษฎีการจัดการ นโยบาย และกรณีศึกษา*. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 416 หน้า.

ภาษาต่างประเทศ

Alka Dwivedi, Prasoom Dwivedi, Kapil Joshi, Vinay Sharma, Anita Sengar, Rajat Agrawal, Pankaj Kumar Sharma, Gaurav Dixit, and Mohit Barthwal. (2022). Local leader's impact on adoption of renewable energy generation technology by rural communities in the Himalayan region. *Journal of Cleaner Production*. Volume 352, 10 June 2022.

Amanda Lange Salvia, Walter Leal Filho, Luciana Londero Brandli, and Juliane Sapper Griebeler. (2019). Assessing research trends related to Sustainable Development Goals: local and global issues. *Journal of Cleaner Production*. Volume 208, 20 January 2019, Pages 841-849

Andy Hargreaves, Dean Fink (2010). *Sustainable Leadership*. (Documents, copies of books)

Benoît Desmarchelier, Faridah Djellal and Faiz Gallouj, (2020). Mapping social innovation networks: Knowledge-intensive social services as systems builders. *Technological Forecasting and Social Change Journal*. Volume 157, August 2020.

Charles C. Manz, Henry P. Sims, (2001). *The New Superleadership Leading others to Lead Themselves*. San Francisco: Berrett –Koehler.

Dalton E. McFarland. (1979). *Management: foundations and practices*. 5 th ed. New York:

Macmillan Publishing Inc. 657.

Den Hartog, D.N., & Koopman, P.L. (2001). *Leadership in Organization*. Handbook of Industrial, Work, and Organizational Psychology: Volume 2 Organizational Psychology. London: Sage.

Doise Willem. (1984). *The social development of the intellect*. Translated by Angela St. James. New York: Pergamon Press.

Edmund J. King. (1966). *Education and Social Change*. New York: Pergamon Publishing Inc. 254.

Edward B. Barbier. (2010). *Scarcity and Frontiers: How Economies Have Developed Through Natural Resource Exploitation*. Cambridge University Press. 768.

Fatima E. Al-Thawadi, Abdul-Aziz A. Banawi, Sami G. Al-Ghamdi. (2021). Social impact assessment towards sustainable urban mobility in Qatar: Understanding behavioral change triggers. *Journals of Transportation Research Interdisciplinary Perspectives*. Volume 9, January 2021, Pages 1-8.

Giovanna Campopiano and Gaia Bassani. Social innovation: Learning from social cooperatives in the Italian context. *Journal of Cleaner Production*. Volume 291, April 2021, 1-11.

Giovary Cajaiba-Santana. (2014). Social innovation: Moving the field forward. A conceptual framework. *Technological Forecasting and Social Change*. Volume 82, February 2014, Pages 42-51.

Gough, I. and McGregor, J. A. (2007). *Wellbeing in Developing Countries: From Theory to Research*. Cambridge; Cambridge University Press.

Henseler, J., Ringle, C. M., & Sarstedt, M. (2015). A new criterion for assessing discriminant validity in variance-based structural equation modeling. *Journal of the Academy of Marketing Science*, 43(1), 115–135.

Josemanuel Luna-Nemecio, Sergio Tobón and Luis Gribran Juárez-Hernández. (2020). Sustainability-based on socioformation and complex thought or sustainable social development. *Environment and Sustainability Journal*. Volume 2, December 2020.

Joseph Franklin Hair, William C. Black, Barry J. Babin, and Rolph E. Anderson. (2013). *Multivariate Data Analysis*. 7th. International Edition.

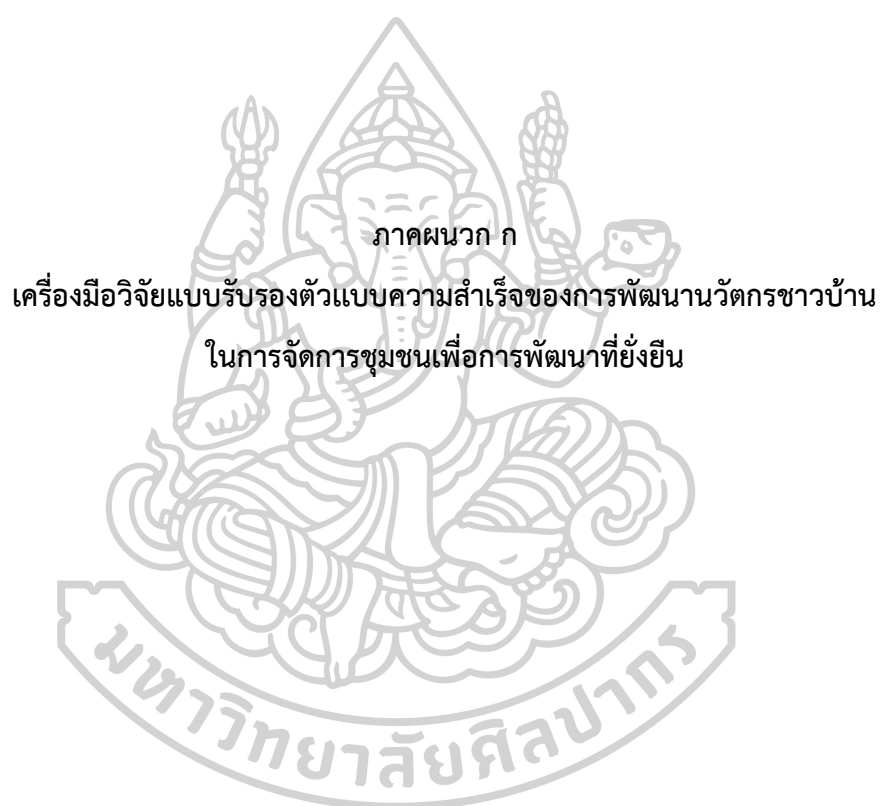
Jozelin María Soto Alarcón, and Chizu Sato. (2019). Enacting peasant moral community economies for sustainable livelihoods: A case of women-led cooperatives in rural

- Mexico. *Journal of World Development*. Volume 115 (2019) 120–131.
- Kenneth Nordberg, Age Mariussen and Seija Virkkala. (2020). Community-driven social innovation and quadruple helix coordination in rural development. Case study on LEADER group Aktion "Osterbotten. *Journal of Rural Studies*. Volume 79 (2020) 157–168.
- Kreitner. Robert, & Kinicki. Angelo. (2007). *Organizational Behavior*. 7th ed. McGraw-Hill Inc. New York.
- Lisa M. Given. (2008). *The SAGE Encyclopedia of Qualitative Research Methods*. London, United Kingdom. The United States of America. 977.
- Néstor Vercher, Gary Bosworth, Javier Esparcia. (2022). *Journal of Rural Studies*. Available online 21 January 2022. In Press, Corrected Proof, Pages 1-10.
- Parminder Raina, Maureen O'Donnell, Peter Rosenbaum, Jamie Brehaut, Stephen D Walter, Dianne Russell, Marilyn Swinton, Bin Zhu, Ellen Wood. (2005). *The Health and Well-being of Caregivers of Children with Cerebral Palsy*. Pediatrics.
- Paul Shrivastava, Mark Stafford Smith, Karen O'Brien, and Laszlo Zsolnai. (2020). Transforming Sustainability Science to Generate Positive Social and Environmental Change Globally. *One Earth Journal*. 2(4). 329-340.
- Paul Starkey. (1998). *Networking for Development*. International Forum for Rural Transport and Development (IFRTD). London. 103.
- Piergiuseppe Ellerani and Maurizio Gentile. (2013). The Role of Teachers as Facilitators to Develop Empowering Leadership and School Communities Supported by the Method of Cooperative Learning. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*. Volume 93, 21 October 2013, Pages 12-17.
- Ricardo Grilo, António Carrizo, Moreira. (2022). The social as the heart of social innovation and social entrepreneurship: An emerging area or an old crossroads. *International Journal of Innovation Studies*. Volume 6, Issue 2, June 2022, Pages 53-66.
- Richa Chaudhary and Anuja Akhouri. (2018). Linking corporate social responsibility attributions and creativity: Modeling work engagement as a mediator. *Journal of Cleaner Production*. Volume 190, 20 July 2018, Pages 809-821.
- Rosemary Ryan. (2008). Leadership development. Available on <https://www.sciencedirect.com/book/9780750681933/leadership-development>. Retrieved 29 June 2022.

- Rozélia Laurett, Arminda Paço, Emerson, and Wagner Mainardes. (2021). Antecedents and consequences of sustainable development in agriculture and the moderator role of the barriers: Proposal and test of a structural model. *Journal of Rural Studies*. Volume 86, August 2021, Pages 270-281.
- SDG index. (2019). *Sustainable Development Report 2019*. Available on <https://www.sdgindex.org/reports/sustainable-develop>. Retrieved 18 May 2022.
- Salvia, Amanda Lange., Filho, Walter Leal., Brandli, Luciana Londero., and, Griebeler, Juliane Sapper. (2019). Assessing research trends related to Sustainable Development Goals: local and global issues. *Journal of Cleaner Production*. 208(1). 841-849.
- UNDP. (1999). *Human Development Report 1999*. Oxford; Oxford University Press.
- W. Lawrence Neuman. (2014). *Social Research Methods: Qualitative and Quantitative Approaches*. The British Library. Printed in the United States of America. 594.
- WHO (2019) Health Impact Assessment (HIA) – The Determinants of Health, Available on <https://www.who.int/hia/evidence/doh/en/>. Retrieved 1 April 2022.
- Williams, R. (2017). Standardized coefficients. Available on <https://www3.nd.edu/~rwilliam/stats3/L04.pdf> Retrieved 4 July 2022.
- Yonn Dierwechter. (2017). *Urban Sustainability through Smart Growth*. Springer Nature. Switzerland. 223.

แบบรับรองตัวแบบความสำเร็จของการพัฒนานวัตกรรมชาวบ้านในการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

องค์ประกอบ	ระดับความคิดเห็น					ข้อเสนอแนะ
	5	4	3	2	1	
กระบวนการส่งเสริมการสร้างนวัตกรรมชาวบ้าน						
กระบวนการเรียนรู้ องค์ความรู้ ภูมิปัญญา ในการส่งเสริมนวัตกรรมชาวบ้าน						
กระบวนการทางสังคมของผู้นำการพัฒนา						
กระบวนการเสริมพลังภาคีเครือข่าย						
เงื่อนไขความสำเร็จในการสร้าง ส่งเสริม พัฒนานวัตกรรมชาวบ้าน						
องค์ความรู้ของนวัตกรรมชาวบ้าน						
ภาวะผู้นำกับการพัฒนา						
การสร้างภาคีเครือข่าย						
การพัฒนาองค์ความรู้การพัฒนาที่ยั่งยืน						
การถอดบทเรียน ผลการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ตัวแบบความสำเร็จการพัฒนานวัตกรรมชาวบ้านในการจัดการชุมชน เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน						
นวัตกรรมชาวบ้านกับการพัฒนาที่ยั่งยืนในมิติ เศรษฐกิจ						
นวัตกรรมชาวบ้านกับการพัฒนาที่ยั่งยืนในมิติ สังคมวัฒนธรรม						
นวัตกรรมชาวบ้านกับการพัฒนาที่ยั่งยืนในมิติ สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรชุมชน						

1. ตัวแบบความสำเร็จของการพัฒนานวัตกรรมชาวบ้านในการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน
มีความสอดคล้องต่อการนำไปใช้ประโยชน์ในพื้นที่จังหวัดเชียงราย และระดับประเทศ
เพียงใด

.....

.....

.....

2. ภาศึ่เครือข่ายในการพัฒนานวัตกรรมชาวบ้านในการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนจังหวัด
เชียงรายมีการบูรณาการกับการทำงานจากผลการถอดบทเรียนตัวแบบความสำเร็จของการ
พัฒนานวัตกรรมชาวบ้านในการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนอย่างไร

.....

.....

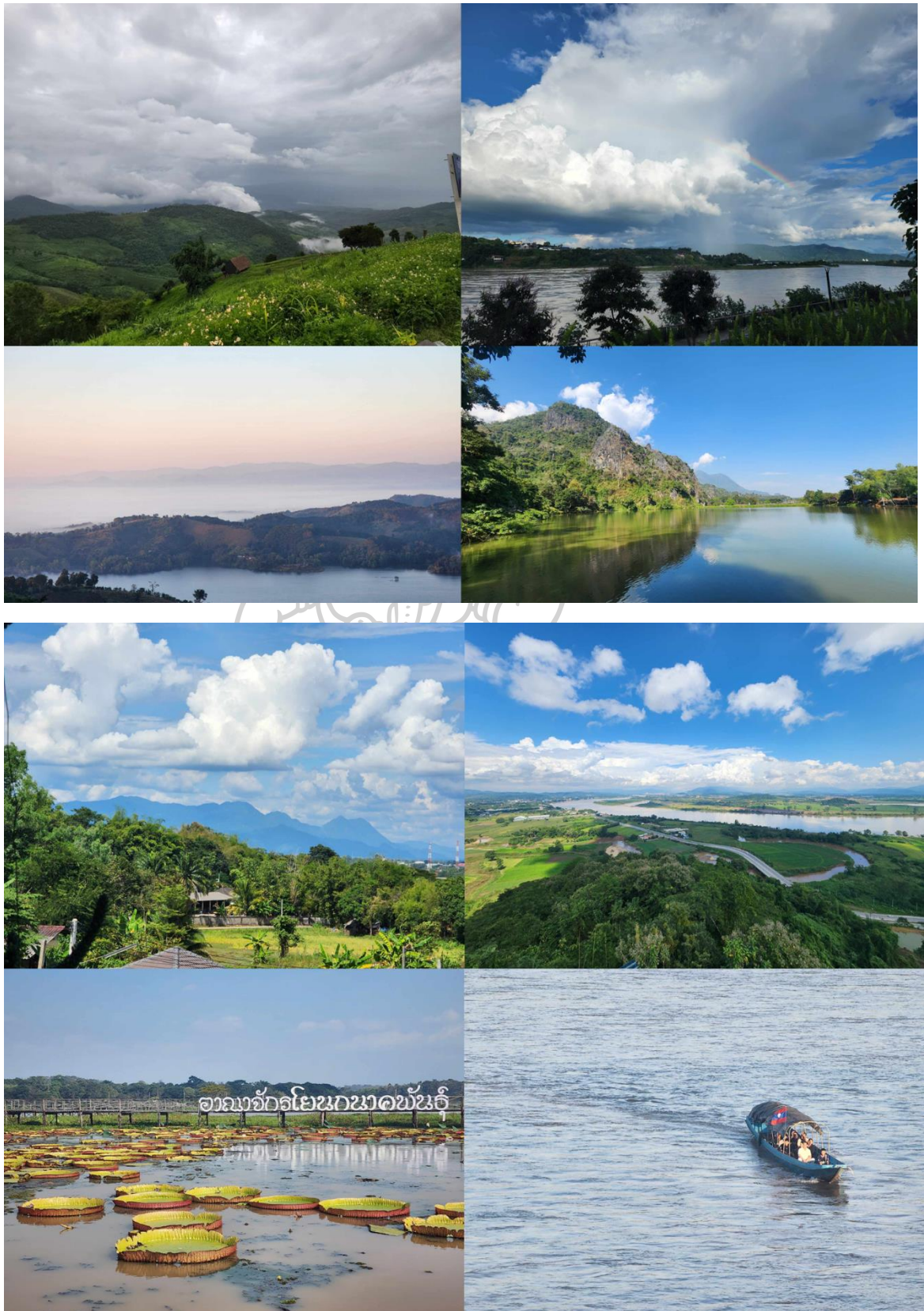
.....

.....

ภาคผนวก ข
ภาพประกอบการรวบรวมข้อมูลและการถอดบทเรียนการพัฒนาต้นแบบความสำเร็จ
ของการพัฒนานวัตกรรมชาวบ้านในการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

บริบทเชิงพื้นที่จังหวัดเชียงราย

กระบวนการรวบรวมข้อมูล

กระบวนการสนทนากลุ่มในพื้นที่ และเวทีการถอดบทเรียนฯ

ภาคผนวก ค

ผู้ทรงคุณวุฒิ/ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือวิจัยแบบประเมินความสมเหตุสมผลเชิง
เนื้อหาโดยใช้ค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) ของผู้เชี่ยวชาญการรับรองจริยธรรมวิจัยในมนุษย์

ผู้ทรงคุณวุฒิ/ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือวิจัย

1. รองศาสตราจารย์ ดร.สมศักดิ์ ศรีสันติสุข	สังกัด มหาวิทยาลัยขอนแก่น
2. รองศาสตราจารย์ ดร.ศิริโฉม พิเศษฐบุญเกียรติ	สังกัด มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคล ล้านนา
3. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ต้องรัก จิตรบรรเทา
เชียงใหม่	สังกัด มหาวิทยาลัยราชภัฏ

ภาคผนวก ค

แบบประเมินความสมเหตุสมผลเชิงเนื้อหาโดยใช้ค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) ของผู้เชี่ยวชาญ

แบบประเมินความสมเหตุสมผลเชิงเนื้อหาโดยใช้ค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) ของผู้เชี่ยวชาญ

ประเด็นการประเมิน		ความคิดเห็นผู้เชี่ยวชาญ			IOC	ความหมาย
		คนที่ 1	คนที่ 2	คนที่ 3		
นวัตกรชาวบ้าน						
1	ชุมชนของท่านประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาในการแก้ไข ปัญหาของชุมชน	+1	+1	+1	1.00	ใช้ได้
2	ชุมชนของท่านใช้ความคิดสร้างสรรค์ในการ ปฏิบัติงาน	+1	+1	+1	1.00	ใช้ได้
3	ชุมชนของท่านมีนวัตกร (ผู้นำการเปลี่ยนแปลง)	+1	+1	+1	1.00	ใช้ได้
4	ท่านมีภาคีเครือข่ายเข้ามาร่วมสร้างความ เปลี่ยนแปลงทางสังคมที่ดีขึ้นได้	+1	+1	+1	1.00	ใช้ได้
5	ชุมชนของท่านสามารถสร้างสรรค์นวัตกรรมได้จาก ปัญหาของสังคมที่มากระทบต่อตัวตนหรือชุมชน อย่างรวดเร็วและรุนแรง (เช่น ภาวะการระบาดของ โควิด 19 ที่ผ่านมา)	+1	+1	+1	1.00	ใช้ได้
6	ชุมชนของท่านสามารถต่อยอดภูมิปัญญาเพื่อสร้าง คุณค่าและเกิดมูลค่าเพิ่มได้	+1	+1	+1	1.00	ใช้ได้
7	ท่านสามารถใช้วิธีการ แนวทางที่หลากหลาย ในการ พัฒนาชุมชน	+1	+1	+1	1.00	ใช้ได้
8	ชุมชนของท่านมีระบบกลไกในการพัฒนาคุณภาพ ชีวิต	+1	+1	+1	1.00	ใช้ได้
9	ชุมชนของท่านมีผู้นำการเปลี่ยนแปลงที่มีการทดลอง แก้ไขปัญหาและขยายผลสู่การดำเนินการที่เป็น รูปธรรม	+1	+1	+1	1.00	ใช้ได้
10	ชุมชนของท่านใช้กลยุทธ์ในการออกแบบและพัฒนา ชุมชนให้เกิดความสำเร็จ	+1	+1	+1	1.00	ใช้ได้
11	ชุมชนของท่านนำเทคโนโลยีมาประยุกต์ใช้ในการ ปฏิบัติงาน	+1	+1	+1	1.00	ใช้ได้
12	ชุมชนของท่านเลือกใช้นวัตกรรมทางเทคโนโลยีที่ เหมาะสม เป็นประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิต และการ	+1	+1	+1	1.00	ใช้ได้

ประเด็นการประเมิน		ความคิดเห็นผู้เชี่ยวชาญ			IOC	ความหมาย
		คนที่ 1	คนที่ 2	คนที่ 3		
	พัฒนาชุมชน สังคม					
13	ชุมชนของท่านสามารถเลือกใช้นวัตกรรมทางเทคโนโลยี เพื่อรองรับการจัดการทรัพยากร	+1	+1	+1	1.00	ใช้ได้
ผู้นำการพัฒนา						
1	ท่านส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนในการปฏิบัติงานพัฒนาชุมชน	+1	+1	+1	1.00	ใช้ได้
2	ท่านให้ความสำคัญกับความเป็นอันหนึ่งอันเดียวของคนในชุมชน	+1	+1	+1	1.00	ใช้ได้
3	ท่านเป็นนักพัฒนาที่เป็นแบบอย่างที่ดี	+1	+1	+1	1.00	ใช้ได้
4	ท่านสามารถสื่อสารในชุมชนได้โดยทั่วถึง เข้าใจซึ่งกันและกัน	+1	+1	+1	1.00	ใช้ได้
6	ท่านมีความรู้เชิงภูมิปัญญา วัฒนธรรมเป็นที่ยอมรับในระดับชุมชน	+1	+1	+1	1.00	ใช้ได้
7	ท่านสามารถนำองค์ความรู้บูรณาการกับภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างเข้าใจริบการเปลี่ยนแปลงที่ยั่งยืน	+1	+1	+1	1.00	ใช้ได้
8	ท่านเข้าใจความหลากหลายของภูมิปัญญาและองค์ความรู้ในสังคม	+1	+1	+1	1.00	ใช้ได้
9	ท่านมีความรู้ภูมิปัญญา ที่สามารถต่อยอดการพัฒนาอย่างยั่งยืนได้	+1	+1	+1	1.00	ใช้ได้
10	ท่านมีวิธีการและกระบวนการจัดการเพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงได้	+1	+1	+1	1.00	ใช้ได้
11	ท่านมีบุคลิกภาพของผู้นำการพัฒนาที่ได้รับการยอมรับ	+1	+1	+1	1.00	ใช้ได้
12	ท่านสามารถถ่ายทอดนวัตกรรมการเรียนรู้ของชุมชนได้	+1	+1	+1	1.00	ใช้ได้
13	ท่านเป็นผู้ริเริ่มค่านิยมด้านการพัฒนาอย่างยั่งยืน	+1	+1	+1	1.00	ใช้ได้
14	ท่านสามารถโน้มน้าวให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนได้	+1	+1	+1	1.00	ใช้ได้

ประเด็นการประเมิน		ความคิดเห็นผู้เชี่ยวชาญ			IOC	ความหมาย
		คนที่ 1	คนที่ 2	คนที่ 3		
15	ท่านสามารถสร้างความเข้าใจให้คนในชุมชนมีความ รับผิดชอบต่อการจัดการด้านสิ่งแวดล้อมได้	+1	+1	+1	1.00	ใช้ได้
เครือข่ายการมีส่วนร่วม						
1	ชุมชนของท่านกำหนดแนวทางการพัฒนาทั้งด้าน เศรษฐกิจด้านสังคมและสิ่งแวดล้อม	+1	+1	+1	1.00	ใช้ได้
2	ชุมชนของท่านจัดทำประชาคมเพื่อเสนอความ คิดเห็นเกี่ยวกับความต้องการด้านการพัฒนา	+1	+1	+1	1.00	ใช้ได้
3	ชุมชนของท่านใช้การตัดสินใจอย่างมีส่วนร่วมในการ จัดกิจกรรมที่เกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรมและ สิ่งแวดล้อม	+1	+1	+1	1.00	ใช้ได้
4	ชุมชนของท่านสนับสนุนกิจกรรมสาธารณะ ประโยชน์เป็นอย่างดี	+1	+1	+1	1.00	ใช้ได้
5	ชุมชนของท่านมีผลสำเร็จของโครงการพัฒนา ที่ นำไปสู่คุณภาพชีวิตที่ดีของประชาชน	+1	+1	+1	1.00	ใช้ได้
6	ภาครัฐสนับสนุนการดำเนินงานโครงการตาม แผนพัฒนาชุมชนของท่าน	+1	+1	+1	1.00	ใช้ได้
7	ภาครัฐส่งเสริมการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน	+1	+1	+1	1.00	ใช้ได้
8	ภาครัฐประเมินผลความคุ้มค่าของงบประมาณที่ใช้ ในกิจกรรมของชุมชน	+1	+1	+1	1.00	ใช้ได้
9	ภาครัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และประชาชนมี ส่วนร่วมกันในการประเมินผลการพัฒนาที่ยั่งยืนตาม เป้าหมายของชุมชน	+1	+1	+1	1.00	ใช้ได้
10	ภาครัฐสนับสนุนให้ชุมชนแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับ กิจกรรม โครงการของชุมชน	+1	+1	+1	1.00	ใช้ได้
11	ภาครัฐกิจแสดงความรับผิดชอบต่อสังคมและ สิ่งแวดล้อม ของชุมชน	+1	+1	+1	1.00	ใช้ได้
12	ภาครัฐกิจในชุมชนมีการดำเนินกิจการเพื่อสังคม เช่นองค์กรสาธารณประโยชน์ มูลนิธิเพื่อสังคม	+1	+1	+1	1.00	ใช้ได้
13	ชุมชนของท่านมีเครือข่ายการทำงานร่วมกับ	+1	+1	+1	1.00	ใช้ได้

ประเด็นการประเมิน		ความคิดเห็นผู้เชี่ยวชาญ			IOC	ความหมาย
		คนที่ 1	คนที่ 2	คนที่ 3		
	ภาคเอกชนและองค์กรพัฒนาเอกชน อย่างต่อเนื่อง					
14	ท่านรับทราบข้อมูลหรือได้มีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมขององค์กรทางธุรกิจที่ดำเนินการด้านกิจกรรมเพื่อสังคมและสิ่งแวดล้อม	+1	+1	+1	1.00	ใช้ได้
15	ชุมชนของท่านแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในการดำเนินงานพัฒนาสินค้าหรือบริการที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมทั้งในระดับธุรกิจชุมชนและองค์กรเอกชนขนาดใหญ่	+1	+1	+1	1.00	ใช้ได้
16	สถาบันการศึกษาในชุมชนของท่านมีความร่วมมือในด้านการพัฒนาที่คำนึงถึงการส่งเสริมการพัฒนาอย่างสมดุล ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม	+1	+1	+1	1.00	ใช้ได้
17	สถาบันการศึกษาส่งเสริมให้ชุมชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมด้านการพัฒนาที่ยั่งยืน	+1	+1	+1	1.00	ใช้ได้
18	ชุมชนของท่านร่วมกับสถาบันการศึกษาทำกิจกรรมด้านการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน	+1	+1	+1	1.00	ใช้ได้
19	สถานศึกษามีการจัดฝึกอบรมระยะสั้น การเผยแพร่ข้อมูลองค์ความรู้ หรือการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อการพัฒนา	+1	+1	+1	1.00	ใช้ได้
20	ในชุมชนของท่านมีการนำความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นและการพัฒนาที่ยั่งยืนมาเป็นกิจกรรมพัฒนาศักยภาพของเด็กและเยาวชน	+1	+1	+1	1.00	ใช้ได้
การจัดการชุมชน						
1	ชุมชนของท่านกำหนดกลยุทธ์การดำเนินกิจกรรมโดยคัดเลือกประเด็นทางเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม	+1	+1	+1	1.00	ใช้ได้
2	ชุมชนของท่านเชื่อมโยงความรับผิดชอบต่อสังคมและการจัดการสิ่งแวดล้อมไว้ในกลยุทธ์ของชุมชน	+1	+1	+1	1.00	ใช้ได้
3	ชุมชนของท่านสื่อสารนโยบายกลยุทธ์และเป้าหมายการจัดการชุมชนอย่างทั่วถึง	+1	+1	+1	1.00	ใช้ได้
4	ชุมชนของท่านมีการจัดสรรงบประมาณกิจกรรมด้าน	+1	+1	+1	1.00	ใช้ได้

ประเด็นการประเมิน		ความคิดเห็นผู้เชี่ยวชาญ			IOC	ความหมาย
		คนที่ 1	คนที่ 2	คนที่ 3		
	การพัฒนาและติดตามควบคุมการดำเนินงานให้เป็นไปตามแผนกลยุทธ์					
5	ชุมชนของท่านมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างสมาชิกในชุมชนหรือองค์กรชุมชนทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม	+1	+1	+1	1.00	ใช้ได้
6	ชุมชนของท่านมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกันและกันในชุมชนจากประสบการณ์และทักษะของผู้รู้	+1	+1	+1	1.00	ใช้ได้
7	ชุมชนของท่านเห็นความสำคัญของภูมิปัญญา โดยคนในชุมชนได้มีส่วนร่วมในการออกแบบกระบวนการทำงานบนฐานความรู้และภูมิปัญญาของชุมชน	+1	+1	+1	1.00	ใช้ได้
8	ชุมชนของท่านมีเครือข่ายการทำงานที่สามารถจัดการชุมชนท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงของโลก เศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม	+1	+1	+1	1.00	ใช้ได้
9	ชุมชนของท่านได้รับการยอมรับจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทั้งภายในและภายนอกชุมชน	+1	+1	+1	1.00	ใช้ได้
10	ชุมชนของท่านได้รับการสนับสนุนให้มีการรวมกลุ่มองค์การชุมชนที่ขับเคลื่อนด้านการพัฒนาเศรษฐกิจของชุมชน	+1	+1	+1	1.00	ใช้ได้
11	ท่านให้การสนับสนุนองค์การชุมชนและการรวมกลุ่มในด้านการพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม เช่น กลุ่มผู้สูงอายุ กลุ่มจัดการขยะ ธนาคารขยะชุมชน กลุ่มป่าชุมชน เป็นต้น	+1	+1	+1	1.00	ใช้ได้
12	ชุมชนของท่านมีการทำงานเป็นทีมในกิจกรรมการพัฒนา	+1	+1	+1	1.00	ใช้ได้
13	ชุมชนของท่านส่งเสริมความรู้และเปิดเผยข้อมูลสารสนเทศที่ถูกต้องภายใต้กฎหมายหลักสิทธิมนุษยชนและการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์	+1	+1	+1	1.00	ใช้ได้
14	ชุมชนของท่านมีการกำหนดเป้าหมายการจัดการ	+1	+1	+1	1.00	ใช้ได้

ประเด็นการประเมิน		ความคิดเห็นผู้เชี่ยวชาญ			IOC	ความหมาย
		คนที่ 1	คนที่ 2	คนที่ 3		
	ชุมชน/องค์การชุมชนอย่างยั่งยืนที่ท้าทาย					
15	ชุมชนของท่านสนับสนุนการมีส่วนร่วมของกลุ่มผู้ด้อยโอกาสและกลุ่มเปราะบางในการพัฒนาชุมชน	+1	+1	+1	1.00	ใช้ได้
16	ชุมชนของท่านมีการจัดสวัสดิการชุมชนก่อให้เกิดความยั่งยืนทางสังคมและสิ่งแวดล้อม	+1	+1	+1	1.00	ใช้ได้
17	ชุมชนของท่านมีการวางแผนจัดสวัสดิการชุมชนอย่างมีประสิทธิภาพ	+1	+1	+1	1.00	ใช้ได้
18	ชุมชนของท่านมีเครือข่ายความร่วมมือที่สนับสนุนการจัดสวัสดิการชุมชนได้ และเป็นการเสริมพลังชุมชนยิ่งขึ้น	+1	+1	+1	1.00	ใช้ได้
19	ชุมชนของท่านจัดสวัสดิการชุมชนที่ส่งเสริมความมั่นคงทางเศรษฐกิจ เช่น กลุ่มกองทุน กลุ่มสหกรณ์ ธนาคารขยะ เป็นต้น	+1	+1	+1	1.00	ใช้ได้
การพัฒนาที่ยั่งยืน						
1	ชุมชนของท่านมีการประกอบธุรกิจที่คำนึงถึงผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม	+1	+1	+1	1.00	ใช้ได้
2	ชุมชนของท่านมีความเข้าใจ ในการดำเนินการของภาคเอกชนที่คำนึงถึงผลกระทบทางด้านสังคมและสิ่งแวดล้อม	+1	+1	+1	1.00	ใช้ได้
3	ชุมชนของท่านมีแบบอย่างขององค์กรทางธุรกิจในพื้นที่ ที่คำนึงถึงการพัฒนาอย่างยั่งยืน	+1	+1	+1	1.00	ใช้ได้
4	ชุมชนของท่านมีการจัดการความเสี่ยงของธุรกิจชุมชน	+1	+1	+1	1.00	ใช้ได้
5	ชุมชนของท่านสนับสนุนธุรกิจที่ส่งเสริมการกระจายรายได้ของชุมชน	+1	+1	+1	1.00	ใช้ได้
6	ชุมชนของท่านมีการประกอบธุรกิจเพื่อสังคม ทั้งในระดับชุมชนฐานราก และองค์กรขนาดใหญ่	+1	+1	+1	1.00	ใช้ได้
7	ชุมชนของท่านสนับสนุนความหลากหลาย ความเท่าเทียม และสังคมพหุวัฒนธรรม	+1	+1	+1	1.00	ใช้ได้

ประเด็นการประเมิน		ความคิดเห็นผู้เชี่ยวชาญ			IOC	ความหมาย
		คนที่ 1	คนที่ 2	คนที่ 3		
8	ท่านมีประสบการณ์การมีส่วนร่วมดำเนินกิจกรรมการพัฒนาชุมชนด้านการจัดการศึกษาที่และส่งเสริมคุณภาพชีวิตที่ดี	+1	+1	+1	1.00	ใช้ได้
9	ท่านมีประสบการณ์การมีส่วนร่วมดำเนินกิจกรรมการพัฒนาชุมชนด้านแรงงาน และการค้าชายแดน	+1	+1	+1	1.00	ใช้ได้
10	ท่านมีความรู้ความเข้าใจผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมทั้งในด้านวิถีชีวิต การทำงาน การดำเนินธุรกิจ รวมถึงการจัดการเรียนรู้เป็นต้น	+1	+1	+1	1.00	ใช้ได้
11	ท่านส่งเสริมการจัดการด้านอาชีพเกษตรกรรมที่คำนึงถึงความยั่งยืนด้านสิ่งแวดล้อมอย่างครบวงจร	+1	+1	+1	1.00	ใช้ได้
12	ท่านสามารถนำระบบนิเวศป่าชุมชน มาเป็นตัวอย่งการจัดการพื้นที่และใช้ทรัพยากรจากป่าอย่างยั่งยืนร่วมกับชุมชนได้	+1	+1	+1	1.00	ใช้ได้
13	ท่านส่งเสริมค่านิยมและวัฒนธรรมของชุมชนในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรทางธรรมชาติในลักษณะพึ่งพาอาศัย	+1	+1	+1	1.00	ใช้ได้

ภาคผนวก ค
การรับรองจริยธรรมวิจัยในมนุษย์

งานวิจัย เรื่อง “ตัวแบบความสำเร็จของการพัฒนานวัตกรรมชาวบ้านในการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน” นี้ได้รับการพิจารณารับรอง ประเภท Exemption Protocol จาก คณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ มหาวิทยาลัยศิลปากร เลขที่โครงการ REC 65.1104-183-9247

ประวัติผู้เขียน

ชื่อ-สกุล

นางสาวจามรี พระสุนิล

วุฒิการศึกษา

ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (พัฒนาสังคม) มหาวิทยาลัยขอนแก่น

ศิลปศาสตรบัณฑิต (การจัดการการพัฒนาสังคม) มหาวิทยาลัยขอนแก่น

